

A NEMZETKÖZI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÉBŐL

Évkönyv • 2005

XXXI. évfolyam

Szerkesztőbizottság

Bebesi György
Harsányi Iván szerkesztő
Havas Péter
Horváth Jenő
Jemnitz János szerkesztő
Juhász József
Moharos Éva
J. Nagy László
Niederhauser Emil
Szarka László
Székely Gábor szerkesztő
Szőke Károly
Vadász Sándor

E kötetünk a
Munkásmozgalom-történészek Nemzetközi Egyesülete,
a Károlyi Mihály Társaság,
a Lukács György Alapítvány,
a Politikátörténeti Alapítvány
és a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetének
támogatásával jelent meg.

Dieser Band erscheint mit der Unterstützung
der Internationalen Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (ITH),
der I.G. Metall Ungarn,
der Georg Lukacs Stiftung
und der Gesellschaft Michael Karolyi

Az Évkönyv 2004. és 2005. kötetének teljes szövege megtalálható
You can find the whole text of Yearbooks 2004 and 2005
<http://www.magyarlajos.fw.hu/>

ISSN 0 133476 X
© Harsányi Iván, Jemnitz János, Székely Gábor
(4546)
PTINY

Az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testülete:

Agosti, Aldo (Torino)	Miller, Susanne (Bonn)
Avineri, Shlomo (Jeruzsálem)	Narihiko, Ito (Tokio)
Babicsenko, Leonyid (Moszkva)	Panaccione, Andrea (Milano)
Broué, Pierre (Grenoble)	Parsons, Steve (Sonderborg, Dánia)
Buschak, Willy (Brüsszel)	Peiren, Luc (Gent)
Callesen, Gerd (Koppenhága)	Pelz, William A. (Chicago)
Chakravarti, Sudeshna (Calcutta)	Rojahn, Jürgen (Amszterdam)
Degen, Bernhard (Basel)	Schwarzmantel, John (Leeds)
Elorza, Antonio (Madrid)	Skrzypczak, Henryk (Berlin)
Garscha, Winfried (Bécs)	Šolle, Zdenek (Prága)
Grass, Martin (Stockholm)	Studer, Brigitte (Lausanne)
H. Haraszi, Éva (London)	Sumrikova, Ludmila (Dnyepropetrovszk)
Halstead, John (Sheffield)	Sylvers, Malcolm (Velece)
Hudson, Kate (London)	Tych, Feliks (Varsó)
Iszlamov, Tofik M. (Moszkva)	Vuilleumier, Marc (Genf)
Jevzerov, Robert (Moszkva)	Weill, Claudie (Párizs)
Johnstone, Monty (London)	Wessmann, Lars (Stockholm)
Kircheisen, Inge (Halle)	Wolikow, Serge (Paris/Dijon)
King, Francis (Norfolk, Anglia)	Young, James D. (Stirling)
Konrad, Helmut (Graz)	
Maderthaner, Wolfgang (Bécs)	
Mészáros István (Rochester)	

RENDKÍVÜLI ÉLETUTAK

Dan (Gurvics), Fjodor Iljics (1871-1947)

Dan (aki Gurvics családi néven született) Szentpéterváron látta meg a világot 1871. október 19-én, asszimilálódott zsidó családban. Apja patikus volt, második férje az édesanyjának, aki már egy fiúgyereket hozott a házasságba; új férjének további két fiút szült. A házaspár mindhárom fiúnak biztosította a házon kívüli iskoláztatást.

Dan gyermek- és kora ifjú éveit nem teltek zavartalanul. Az apa nehezen viselte el, hogy kapott fia jobban „brillírozik”, mint a sajátjai. Így a kapcsolatot némileg elhidegült. Azért Fjodor is megkapta az anyagi támogatást továbbtanulásához (noha ezt később már nővére biztosította neki). Dan azonban erről nem panaszkodott.¹ Az anyagi támogatást megkapta első, 1904. évi emigrációjáig.

A gimnázium elvégzése után az egyetemen orvosi tanulmányokat folytatott. Diplomáját 24 éves korában szerezte, és orvosként első munkahelyét is szülővárosában, a híres obuhovói kerület kórházában kezdte meg.

Még az egyetemen bekapcsolódott a szociáldemokrata mozgalomba (erről Martov is megemlékezik korai leveleiben). Akkoriban (pontos dátum nincs) megnősült, egy, a diákmozgalomból ismert, s tragikusan magára maradt fiatalasszonyt vett el. Mindez még az 1890-es évek első felében történt.

Pontosan nem is lehet tudni, „hogyan kezdődött”. Az bizonyos, hogy még egyetemi éveiben ismerkedett meg a marxizmussal és a „pityeri” (szentpétervári) tanulókörök munkájával. Bizonyos viszont, hogy 1895 végére Dan már a szociáldemokrata párt tagja, propagandamunkát végez, és már ír különféle kiadványokba.

Hamarosan kitűnt teoretikus ismereteivel is. Martov őt jelölte utódjául a „pityeri” szervezet vezetésére, arra az esetre, ha őt letartóztatnák. Ekkor már a „Harc Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására” párt munkájáról volt szó. S ekkoriban találkozott Dan nemcsak Martovval, hanem Lennel is – a közös munkában. 1896 tavaszán tartóztatták le először.

Dan előzőleg részt vett az 1895. tavaszi, nagy feltűnést keltő „pityeri” sztrájkban, a munkások melletti propagandában. Ennek során találkozott (még hozzá ugyanezen sztrájk kapcsán, fegyvertársként) Alekszandr

¹ Ezekről a részletekről Borisz Szapir, Dan tisztelője és ismerőse, fegyvertársa és életrajzírója számol be. Szapir életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1992.

Potreszovval.² Mint Szapir megállapítja, Dan ekkor, az ő révén ismerkedhetett meg „a tőle jobbra kialakult szociáldemokrata ideológiával” és helyzet-elemzéssel. (Dan és Potreszov kapcsolata a későbbiekben „érdekesen” alakult. Három évet töltöttek el együtt a távol északi, szibériai száműzetésben, ahol kiderült, mekkora különbség van Dan, „az új fiú” és a „régí harcos” között. Mindemellett mind ekkor, mind később, amikor már Dan lett a párt vezetője – és az ellentétek megmaradtak – a személyes jó viszony mégsem romlott meg közöttük.)

Danra ez a magatartás mindig is jellemző volt: Később is így alakult kapcsolata idősebb mestereivel, Pavel Akszelroddal és Karl Kautskyval.³ Mindkettejükkel a későbbiekben lényegi kérdésekben támadt nem kevés vitája – de személyes, meleg barátságuk megmaradt.

Dan felfutó politikai karrierjének „jó szolgálatot tett” az első bebörtönzés, száműzetés, majd a szökés. Miután társai segítségével emigrált, Berlinben telepedett le, a berlini orosz szociáldemokrata csoport vezetője lett. Innen elég sűrűn utazott Münchenbe, Svájcba és Franciaországba.

1900-ban Berlinben jelentették meg a híres orosz szociáldemokrata periodikát, az *Iszkrát*, amelynek Dan lett az egyik szerkesztője. Szerepének megítéléséhez elég áttekinteni Lenin levelezését az *Iszkra* szerkesztőségével (ezt a levelezést Moszkvában 1959-ben adták ki).

1901-ben Dan részt vett a különféle csoportokat egyesítő konferencián, ám ez az egység az emigrációban nem tartott sokáig. Dan azután az „iszkrások” körében a többséggel tartott, akiket a mozgalomban „ökonómistáknak” is neveztek.

Ebben az időben már nemcsak börtönviselt, száműzötti múltja, szervezői és szerkesztői tehetsége kölcsönzött tekintélyt neki, hanem az is, hogy kiderült: a többi teoretikustól eltérően volt érzéke az élet valós dolgai iránt is.

Dan részt vett az OSZDMP 1902. évi konferenciáján, amelyen a pártprogram kialakítása körül már két csoport alakult ki, az egyik Plehanov, a másik Lenin vezetésével. Dan maga ekkor nem csatlakozott egyik csoporthoz sem. Ezen a kongresszuson azt a feladatot kapta, hogy vezesse és tartsa össze az *Iszkra* szerkesztését – amit remekül meg is oldott.

1903-ban azután az OSZDMP híres II. pártkongresszusán Dan az iszkrások képviselőjeként vett részt. A kongresszus előtt már beválasztották az irányító OK (Szervező Bizottság) tagjai közé. Ebben az időben Martovval működött együtt a legszorosabban. A II. kongresszus üléseinek

² Potreszov életútját lásd Évkönyv 1994.

³ Akszelrod életútját lásd Évkönyv 2000., Kautskyét 1979.

vége felé tartóztatták le újra, ítélték el, ezúttal kelet-szibériai száműzetésre. Ezt az Angara partjain töltötte, amíg 1903 őszén sikerült újra megszöknie, és újra külföldre jutnia.

Ezúttal Dan a genfi „központba” került, ahol már parázslott a küzdelem a majdani mensevik és bolsevik csoportosulás között. Dan maga egy ideig igyekezett „béketeremtő” lenni a két áramlat között. Adottságai szerint azonban ekkor már egyértelműen a mensevikek felé hajlott: Praktikizmus folytán is és azért is, mert ő tényleg a létező tömegmozgalmat kívánta befolyásolni, vezetni.

Mint hogy 1903 nagyobb részében Oroszországban volt (és száműzetésben), így nem vett részt az emigrációban fellángolt harcokban. Meglepetéssel látta, hogy az *Iszkra* tábora is kettészakadt az 1903-as „szakító” kongresszus után. Így egy ideig még az „egyesítő” és a „békítő” szerepében léphetett fel. Jellemző módon maga is terjesztette és juttatta Oroszországba Lenin frissen megjelent munkáját, a „Mi a teendő?”-t.

Dan, ahogy Genfben ért, mindjárt „munkához látott”. Megkereste mind Plehanovot, mind Lenint, a két frakció vezetőjét. Meggyőzte őket, hogy az *Iszkra* további életben tartásához vissza kell hívni a szerkesztőségbe az egykori veterán munkatársakat, Akszelrodot, Vera Zaszulicsot⁴ és Potreszovot, és persze Martovot. Dan olyan megoldást is kidolgozott, hogy a szerkesztőségben egyik áramlatnak se lehessen többsége. Ezt a javaslatát azonban nem fogadták el.

Alig másfél hónappal később azonban Plehanov rászorította Lenint és híveit az *Iszkra* elhagyására, s a szerkesztőségbe bevonta a Dan által felsorolt mensevikeket. Dant magát is bekapcsolták a lap szerkesztésébe, s ettől kezdve jelentek meg cikkei az *Iszkra* hasábjain.

Ekkor szövődött mély barátságba Martovval, amely egész életre szólt, még ha később fontos kérdésekben másfajta politikai következtetésekre jutottak is. Így mindjárt 1905-ben, az orosz forradalom konkrét megítélésében Dan Trockij⁵ véleményéhez közelített, míg Martov, Plehanov és Akszelrod ezt elvetette és szilárdan kitartott a régi, „hagyományos” mensevik koncepció mellett, miszerint Oroszországban polgári forradalom van soron.

Dan szerepét az *Iszkránál* az orosz munkásmozgalmában barát és ellenlábás egyaránt fontosnak, sőt nagyon fontosnak ítélte. Olyannyira, hogy ebben az időben Lenin is bizalmasan azt írta: az *Iszkránál* Dan mindenkit az ujjá köré csavar, még Martovot is.

⁴ Zaszulics életútját lásd Évkönyv 1974.

⁵ Trockij életútjához lásd Évkönyv 2004.

Az 1905-ös orosz forradalom előtt és közvetlenül utána valóban ő volt a mensevikek egyik fő szervezője, taktikai tervek kidolgozója, propagandistája, kiáltványok szövegezője. Ő sürgette még 1904 telén a zemsztvók nyújtotta lehetőség kihasználását, s ő ajánlotta Zaszulicsnak, hogy a „pityeri” egyetemek auditóriumait használja ki gyűlések tartására – mindezt az alkotmányozó parlament összehívása érdekében. Majd a forradalmi hullám elmúltával egyik kezdeményezője a bojkott-taktika alkalmazásának.

Szapir jellemzése szerint Dan ekkor valósággal a mensevikek „vezérkari főnöke” lett: nemcsak teoretikus képzettsége, hanem gyakorlati szervezőképessége folytán is, továbbá nem utolsósorban azért, mert remekül tudott lavírozni az emigrációs frakciók között, és jól kijött a veteránokkal.

A helyzetét azonban nem szabad leegyszerűsíteni. Ebben az időben Martov, legfőbb és a pártban „idősebb” szövetségese, a következőket írta a veterán Potreszovnak Danról, mint „pártvezérről”: „Az emberek inkább tisztelik, semmint szeretik őt”.⁶ Martov ugyanebben a levelében megjegyezte, hogy „a bolsevikok mindenkinél jobban gyűlölik Dant”.

Dan különben az 1905-ös forradalom „liberalizáló” szakaszában hazatért, és a III. Duma tagjává is megválasztották. Az ellenforradalom győzelme után, amikor 1907-ben „a lába alatt égni kezdett a talaj”, finn területre menekült, majd 1908. januárjában tovább kellett menekülnie, és megkezdődött új emigrációs időszaka Németországban.

Sajnos ilyen részletességgel nem követhetem nyomon Dan életútját, aki minden jel szerint továbbra is elsősorban az orosz, és ezen belül is az orosz mensevik mozgalomban játszott prímhegedűsi szerepet – mint Szapir írta –, úgy is, mint teoretikus és stratégia, de úgy is, mint gyakorlati szervező. Ugyanakkor mintha a II. Internacionálé fórumain nem szerepelt volna. Persze ott a mensevikek nevében rendszeresen Plehanov és mellette Akszelrod vitte a szót. Így nem véletlen, hogy Buchinger „visszaemlékezésében”, amelyben Európa szocialista vezetőiről írt, a két nagy nevű orosz mellett még Trockijnak jutott fejezet, míg Dan „a futottak még” felsorolásban szerepelt⁷, akiről terjedelmi okokból már nem tudott megemlékezni. Nagy kár!

Ez az űr nemcsak Buchingernél mutatkozik a II. Internacionáléval kapcsolatban; Braunthalnál is, aki sokak által mintának tekintett feldolgozásában a korai korszakra éppen csak a forrásmunkák között említi Martov és Dan nevét és munkáját együtt⁸.

⁶ Theodore Dan: Letters 1898-1946. Szapir bevezetője. XLIII. old.

⁷ Buchinger Manó: Találkozásom Európa szocialista vezetőivel. Budapest, Népszava, 1938. 11. old. (Új kiadása: Napvilág Kiadó, 2003.)

⁸ Julius Braunthal: History of the International. 1864-1914. London, 1966. 229. old.

Ezt a Dan-hiánytörténetet érintve – de távolról sem kimerítve – említhetem James Joll II. Internacionálé-történetét, amelyben ugyancsak hiába keresné az érdeklődő Dan nevét.⁹ Persze vannak más összefoglalók is, amelyekben Dan jobban járt. De nem sokkal!

Az első világháború előtt a belső orosz fejlődés nyomán Dan újra a Duma tagja lett – szinte csak azért, hogy a világháború kirobbanása után a háború és a cári kormányzat ellen tiltakozó bolsevik és mensevik tagokkal együtt Dant is orvosként a frontra küldjék, majd száműzzék. Dan és a mensevik Duma-frakció ismerten egyetértett az orosz mensevik emigráció Martov irányította csoportjával, és a „Zimmerwaldi többséggel”, illetve a párizsi *Nase Szlovo* fő irányzatával, de ez nem változtatott azon, hogy Lenin és a bolsevikok többsége élesen támadta őket.¹⁰

Az igazi nagy fordulatot természetesen az 1917. februári forradalom hozta. Szinte „természetszerűen” Dan került a párt élére, és a mensevik többségnek ismét ő lett a fő stratéga és propagandistája. Ő lett a „forradalmi honvédők” fő ideológusa, amint a vele egy irányban gondolkozó Cereteli lett hamarosan az Ideiglenes Kormány „erős embere”, Csheidze pedig a Szovjet elnöke.¹¹

Ami különleges propagandamunkáját illette, Dan lett a mensevikek központi napilapjának, a *Rabocsaja Gazetának* a főszerkesztője, vezércikkírója – és ebben a lapban szabta meg (persze nem egyedül) a párt tagjainak is a mértékadó irányelveket és a válaszokat a felmerülő kérdésekre. Ennek során Dan ismét szembekerült Martovval, a mensevikek balszárnyának, az internacionalista, háborúellenes szárnynak a vezérével, de szembekerült a hajdani veterán Plehanovval és Potreszovval is, akik a helyzetet lényegileg másként ítélték meg, s a forradalom és az Ideiglenes Kormány vezetését átengedték volna a burzsoáziának.

Ez igazán sorsdöntő korszak volt. Hiszen még tovább éltek az alulról jövő és nagyon markánsan munkás forradalmi mozgalmak, s tekintélyes részüket (éppen Plehanovval és a mensevik jobboldaliakkal szemben!) Dan és a többség maga is vállalta. Így született például a nyolcórás munkanap bevezetéséről szóló törvény, s felállították az üzemi bizottságokat. Maga Dan is élesen fellépett Miljukov imperialista törekvései ellen ugyanúgy, mint a forradalom másnapján jelentkező ellenforradalmi szervezkedésekkel, kísérletekkel szemben. S ez csak maréknyi a súlyosabbnál súlyosabb

⁹ James Joll: *The Second International*. London, 1956.

¹⁰ Mindennek nagy irodalma van még magyarul is. Többek között lásd Vadász Sándor: *Lenin és a Zimmerwaldi Baloldal*. Budapest, 1973.; Jemnitz János: *A nemzetközi munkásmozgalom az első világháború éveiben*. Budapest, 1975.

¹¹ Cereteli életútját lásd Évkönyv 1982.

kérdések közül – amelyekre Dan maga is szignós cikkekben reagált a *Rabocsaja Gazetában*. Sajnos a Dan-féle mensevik többségi alternatíva részletesebb elemzésére sem nyílik itt mód, pedig több mint 80 év múltán is tanulságos, hogy az igazán bonyolult helyzetben ő milyen feleleteket adott a gazdasági és szociális kihívásokra.

Az orosz forradalom és Dan nyakába szakadt a háború folytatódása, amit Dan és a „honvédő mensevikek” az odalátogató nyugati (angol, belga, francia) szocialista vezetőkkel (Henderson, Vandervelde, de Brouckère, Albert Thomas)¹² összhangban vállaltak is. Ezzel azonban együtt jártak a háború szörnyű következményei (éhség, nélkülözések, új véráldozatok, valamint a földosztás elnapolása).

A helyzet hétről hétre, hónapról hónapra változott, s az igazi Dan-kép felrajzolásához legalább a *Rabocsaja Gazeta* hasábjain megjelent cikkeit kellene gondosan végigkísérni és elemezni. S ez csak egy forrás lenne a nélkülözhetetlen sok közül.

Mindenesetre e súlyok felmorzsolták a hajdani mensevik többséget, de a mensevikeknek nem a jobb-, hanem a baloldala erősödött meg 1917. őszére. Magán a mensevik pártkonferencián is. (Íme, egy újabb feladat, amellyel Dan életrajzírójának szembesülnie kell!)

Az októberi forradalom újra merőben új helyzetet teremtett a mensevik számára, olyannyira, hogy a belső frontok is újrarajzolódtak. A mensevikek közül akkor csak kevesen csatlakoztak a bolsevikokhoz, s még az olyan hajdani mensevik is, akik már „átálltak”, mint David Rjzanov¹³, másfajta megoldásokat kerestek. A nagy veteránok közül pedig többen nemcsak határozottan szembefordultak a „bolsevik államcsínnel”, hanem mint Plehanov, vagy a „higgadtabb” Akszelrod, készek voltak elfogadni a nyugati fegyveres beavatkozást, intervenciót is. Martov és Dan azonban ezt mindig a leghatározottabban elutasította, és azt hirdette, hogy az orosz munkások forradalmát meg kell védelmezni mind a külső, mind a belső ellenforradalommal szemben. Ugyanakkor a leghatározottabban felléptek a bolsevikok és az új kormány ellen az egy ideig élő Alkotmányozó Nemzetgyűlésben és a még ideig-óráig élő mensevik szervezetekben, fórumokon, lapokban. Dan „persze” egyúttal lelke lett a gyakorlati újjászervezési, mensevik pártszervezésnek. Nem sokáig, mert mindkettőjükre – Lenin jóváhagyásával – az újabb száműzetés, az újabb emigráció várt. (Megjegyzendő: Dan 1917 után a forradalom legfőbb szervének, a Petrográdi Szovjet VB-

¹² Henderson életútját lásd Évkönyv 1979., A.Thomas-ét 1978., Vanderveldét 1991., de Brouckère-ét 2002.

¹³ Rjzanov életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1995.

nek választott, delegált tagja volt, de ez az 1920-as években már nem jelentett semmit). Dannak már szembeülnie kellett azzal, hogy a bolsevikok a mensevikek nagy csoportjait üldözik, bebörtönzik. Őt magát végül 1922-ben utasították ki az országból.

Dan Martov oldalán ismét visszakerült Németországba, és ott mindketten az orosz mensevik emigráció java részének vezetői lettek. Ez az emigráció természetesen nem volt egységes. Egy részük az októberi forradalom utáni egész fejlődést egyszerűen „blanquista puccsnak” és bolsevik „pártdiktatúrának” ítélte. Mint ismeretes, Kautsky is csak negatívumokat látott benne.

Dannak az orosz mensevik emigrációban játszott szerepe hosszú, hosszú történet, sok belső emberi szakadással is, de ugyanakkor nagyon gazdag a szellemi hagyatéka, s magyarul alig-alig ismert.

Mindenesetre az új németországi emigrációs korszak kezdetén az igazi nagy elemző és stratégia még Martov volt, s Dan Martov mellett csak másodhegedűs lehetett. Martov azonban 1924-ben meghalt, s „természetszerűleg” Dan lett ennek az emigrációnak a legnagyobb súlyú vezetője – aki a nagy politikai kérdésekben a lépéseket diktálta.

Az orosz mensevik emigráció azonnal visszatalált a nemzetközi szociáldemokrata mozgalomhoz és szervezeteihez. Kezdetben a bécsi „két és felesekhez”, majd a két Internacionálé 1923-as egyesülése után az oroszok az SZMI-ben játszottak kezdetben igen aktív szerepet. Később azonban (jobbára az 1930-as években) emigrációs csoportjaikat jobbára marginalizálták. Ebben nem kis szerepet játszott az, hogy az SZMI-ben a baloldalon helyezkedtek el (mint ahogy, amint ismeretes, Martov és Otto Bauer¹⁴ között is személyes, de lényegileg nagyon elvi, hasonló történeti helyzetelemzésre épült barátság szövődött). Az 1930-as években az angolok, a skandinávok, a hollandok szorították vissza a baloldaliakat. Ez a történet, s ezen belül az orosz mensevikek helyzete, szereplése – s még tovább személyesen Dan helye – igen kevésbé ismert.

Még az 1920-as évek elején Berlinben jelent meg az orosz mensevikeknek az a kéthetes periodikája, amely méltán nagy feltűnést keltett, s nem csak az oroszok körében. A folyóirat címe a *Szocialisztycseszkij Vesztnyik* volt; szerkesztője és leggyakrabban a nagy elvi „állásfoglaló” cikkek írója is Dan volt. Persze nem egyedül; e periodika körül elsőrendű szerzőgárda „verődött” össze. Tagjai egykor nagyon ismertek voltak, mint Borisz Nyikolajevszkij¹⁵, a történetíró, munkásmozgalom- és Marx-Engels-kutató, vagy Jugyin. Mindketten mindvégig, belső vitáik ellenére is kitar-

¹⁴ Otto Bauer életútját lásd Évkönyv 1981.

¹⁵ Terveztük Nyikolajevszkij bemutatását, már anyagot is kaptunk, de a közlés egyelőre elmaradt.

tottak Dan és irányvonala mellett. Cikkeiket (Danéval együtt!) átvették a nemzetközi szociáldemokrata orgánumok, így a magyar *Szocializmus* is.

Dan és munkatársai igyekeztek árnyaltan megvilágítani az orosz helyzetet. Ennek során sokszor hírt adtak a demokratikus formák kiüresedéséről, a diktatúra és az üldözések, sőt egyenesen megsemmisítések, kivégzések tényeiről; másfelől szóltak egy új társadalom megszületéséről, amelyben sok pozitívumot is láttak, és amelyet a kialakuló sztálinizmus ellenére is féltettek az ellenforradalomtól, sőt a polgári (burzsoá) visszafordulástól is – amit ugyanúgy ellenforradalomnak láttak volna.¹⁶

Dannak meg kellett szólalnia a korai perek kapcsán is, amikor fegyveresen levették a grúz mensevik köztársaságot, majd amikor jöttek a kollektivizálások, a gyorsított iparosítás. Elemzése egyik esetben sem leegyszerűsíthető; e valós kérdésekkel kapcsolatban az orosz mensevik emigrációban is új törésvonalak jelentkeztek és jelentkeztek is.

Ugyanakkor az is jellemző, hogy az emigrációs „belvillongások” ellenére Dan ott volt Potreszov temetésén, el is búcsúztatta őt – holott mindenki tudta, hogy hosszú évtizedeken át alapkérdésekben mennyire szembekeverültek egymással.

Az újabb fordulatot mindenki életében Hitler és a náciizmus hatalomra kerülése hozta – Dan és a berlini oroszok életében különösen. Dan maga Franciaországban, Párizsban telepedett le. A *Szocialisztycsekij Vesztnyikben* elemezte a német, majd az osztrák, bécsi 1933-as, majd az 1934-es tragédiát. Ám a folyóirat pénz híján hamarosan elhalt.

Dan neve azonban már annyira ismert, befolyása oly nagy volt, hogy felkérték ama brosúra szerzői közé, amely az új viszonyok között alternatívát kínált az SZMI-nek. A szerzők: Otto Bauer, Zyromski, Henry Noel Brailsford és Dan.¹⁷

E neves teoretikusok a fasizmus „egyszerű” létezésén túl azzal is szembenéztek, hogy Európának és a világnak mit kell tennie, egy nagyon is valószínű európai és világháború esetén. Dan nagyon határozottan letette a voksát a Szovjetunióval kialakítandó széles nagy antifasiszta szövetség mellett. (Ezt a politikai felfogást és stratégiai irányvonalat – noha Fritz Adler, az SZMI főtitkára is támogatta – az SZMI mérvadó, befolyásos többsége elvette.)¹⁸ Ez nagyon fontos elaborátum, benne az új stratégiai felfogás, amely

¹⁶ Dan idevágó írásából ebben a Dan-körképben még idézni fogunk.

¹⁷ Brailsford életútját lásd Évkönyv 1998., Zyromskiét 1996.; L'Internationale et la Guerre. Thèses de Otto Bauer, Théodore Dan, Amédée Dunois, Jean Zyromski. Préface par Frederic Adler et H.N. Brailsford. Paris, 1935. – A. Dunois hajdanán még Jaurès munkatársa volt a L'Humaniténél. F.Adler életútját lásd Évkönyv 1979.

¹⁸ Lásd Jemnitz János: A szocialista mozgalom és a Komintern VII. kongresszusa. In: A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó, 1985.

hamarabb született meg, mint a Komintern VII. kongresszusának határozatai. Ám Sztálinék évtizedekig feledésre ítélték. Az események szinte kergettek egymást. 1936-ban hatalomra került a francia és a spanyol népfront, majd áradni kezdtek az új nagy „moszkvai perek”, ami persze új reakciókat váltott ki az orosz mensevikek táborából is. Már csak azért is, mert a moszkvai perekbe nagyon is belekeverték a mensevikeket (Dant a maga személyében is), még hozzá a leghetetlenebb korabeli sztálinista kiadásban, miszerint „a nációkkal” kollaborálnának, nekik „dolgoznának”. Dan és a mensevikek persze nyomban reagáltak: kimutatták a perek lefolytatásának hihetlenségét, hazug voltát. Mindez persze újra felszakította a régi sebeket és felújította a vitát a szovjet rendszer egészének megítéléséről. Az új sebek és az új szörnyűségek ellenére Dan kitartott régi koncepciója mellett: a szovjet rendszer nagyon szükséges, de belsőleg demokratizálni kell. Szociális és kulturális eredményeit elismerte, minden fenntartása ellenére is.

Következett a müncheni egyezmény, minden következményével. Ami viszont ennél is rosszabb volt, következett 1939, a világháború és a hallatlan Sztálin-Hitler-paktum. Ez robbanást eredményezett még a leszűkült mensevik táborban is. Dan és néhány társa jócskán magára maradt, de a dolgok még tovább rosszabbodtak. Franciaország összeomlott. Dannak újra menekülnie kellett – ezúttal az USA-ba.

Emigrációs élete Amerikában 1941-ben kezdődött. Akkorra már sok európai szocialista menekült oda. Ott élte meg a kettős fordulatot: az USA hadba lépését és azt, hogy a hitleri csapatok átlépték a szovjet határt. Természetesen ezáltal Dannak merőben új helyzettel kellett szembenéznie.

Ez a korszak azonban csak rövid ideig tartott. Dannak még New Yorkban kellett megélnie 1943/44-ben az új bajok felfakadásának kezdetét, 1945-ben pedig az új, háború utáni világ születését, sok reménységgel, de már a sokféle illúzió szertefoszlásával is – beleértve persze azt, hogy a Szovjetunióban a győztes háború vége sem hozza meg a belső demokratisálódást, amiben Dan annyira bízott.

Dan az USA-ban élte meg a hidegháború fokozódó elmérgesedését, s ott is halt meg 1947. január 22-én.

A New Yorkban megjelenő *Novij Puty*, amelynek alcímében az áll, hogy „Orosz szociáldemokrata orgánum”, 1947. évi 1-2-es dupla számát teljes egészében Dan emlékének szentelte. A vastagon szedett közös cím is így szólt: „A vezér és a tanító emléke.”

A lapban az első cikk még Dan tollából került ki, s a világválságot, a fájdalmas új jelenségeket elemezte. Az első igazi megemlékező cikk Anton Jugov¹⁹, az egyik legrégebbi barát és a szó szoros értelmében vett mense-

¹⁹ Mozgalmi álnév. Igazi neve Aron Abramovics Frumanszon (1886-1954).

vik harcostárs (mind otthon, mind az emigrációban, így hajdanán a *Szocialisztycseszkij Vesztnyik* hasábjain is Dan munkatársa) írta. A jó barátok persze nagyon jól tudták, milyen közeli a vég, a csapás mégis szörnyű – kezdte a cikket. – Az ő szemükben Dan testesítette meg „a fiatalságot és a harcot”. „A veszteség pótolhatatlan számukra, s ezt ők mindannyian azonnal megértették.” Jugov hozzátette: ez a hiány a közeljövőben mindannyiuk számára még érezhetőbb lesz, hiszen Dant nem fogják tudni pótolni, hiszen az elmúlt fél évszázadban maga volt a tevékenység, a mensevik mozgalom lelke és szervezője.

Ezután következett egy mondat, amely fölöttébb jellemző volt mind Danra, mind Jugovra – de egész nemzedékükre, sőt még az 1947-es évre is, amikor kelt: Jugov ugyanis már előrefelé pillantva írta, hogy „Dan a jövő forradalmi munkásvezetőit nevelte fel”. Ez csodálatos hit volt, de újabb fél-század elteltével visszapillantva kevés, nagyon kevés valósult meg belőle. Ezekben az évtizedekben az idő nem Dan „neveltjeinek” dolgozott.²⁰

Ugyanebben az emlékszámban megjelent egy nagyobb szerkesztőségi cikk is, amelyben a szerzők aláhúzták, hogy „Dan egyike volt az orosz szociáldemokrácia alapítóinak, ámde mégsem nevezhető veteránnak, mert nem a múltnak élt, hanem a jelennek és a jövőnek”.²¹ Ezekből a sorokból is ugyanaz a remény, sőt bizonyosság sugárzott a jövőt illetően. Dan bizonyosan ebben a szellemben hagyta itt társait.

Danra így emlékeztek más orosz és nem orosz kortársak is – s ezek az emléksorok tudtommal szintén nincsenek még összegyűjtve. Ide kívánczik mindenestre az orosz születésű, sőt az orosz munkásmozgalomban szárnyat bontó Charles Rappoport, aki azután a francia szocialista mozgalomban „nőtt nagyra”, s ott mindig is orosz „szakértőnek” számított. Rappoport is megemlékezett Danról; ő is a legnagyobbakkal, Plehanovval, Akszelroddal és Martovval egy sorban említi.²²

Jemnitz János

²⁰ A. Jugov: Fjodor Iljics Dan. Id. forrás.

²¹ Zavescsanyije F. Dana (Uo.)

²² Ch. Rappoport: Une vie révolutionnaire. 1883-1940. Paris, 1991. – Életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1991.

CLAUDE WEILL**A mensevikek egységfikciója 1917-ben²³**

A mensevikek és az eszerek története az elhanyagolt, elfelejtett, „szegény rokon” történetére emlékeztet, méghozzá nemcsak a „győztes” bolsevikokéhoz, hanem a bolsevikokat ellenző tábor más csoportosulásaihoz képest is. S újabban a mensevikek mintha ellenfeleik, a bolsevikok gyakorlatától is diszkreditálódtak volna. Most persze nem egyszerűen arról van szó, hogy rehabilitáljuk a mensevikeket, hanem arról, hogy rendet teremtsünk a dolgok, a tények, a fogalmak körül.

Az „egység fikciója” fogalmat George Denikétől kölcsönöztem. Denike (Denicke) régi kazanyi bolsevik volt, később mensevik; utóbb az 1917 utáni mensevik emigráció egyik neves alakja lett. Megírta a mensevikek történetét.²⁴ Denicke hangsúlyozta: az „egységfikció” valamennyi szocialista pártra, csoportosulásra igen jellemző volt, mindenekelőtt az 1917. februári/márciusi forradalom utáni első időszakban, amikor valamennyi párt és csoportosulás igazi vezető élgárdája vagy még külföldi emigrációban vagy szibériai száműzetésben volt. Az a feladat, hogy sorra vegyük ezeket a szocialista pártokat, s megnézzük hogyan tudták magukat újjászervezni a háború után.

Denicke szerint a februári forradalom utáni napokban minden pártnak úgyszólván a semmiből kellett újjászületnie. Elsőként a szociáldemokrata szervezetek ocsúdtak, immár zömmel tisztán mensevik és tisztán bolsevik szervezetek ... Ám akadtak egyes szervezetek is, amelyek tagjai kezdetben még várták, miként is születnek meg maguk a szocialista pártok. Ennek a korszaknak – amikor sokakban még erősen élt a remény és az illúzió, hogy egységes szociáldemokrata párt alakul – egyértelműen és végérvényesen Lenin hazaérkezése és a híres áprilisi tézisek közzététele vetett véget.

Mindemellett több szervezetben, munkásszervezetben ezután is tovább élt az egység gondolata és reménye, s ezt a fajta „attentizmust” Denicke szerint maguk a mensevikek is tovább éltették, míg a másik oldalról a bolsevikok hideg vizet nem zúdítottak a nyakukba.

A periodizációs viták szinte mindig lezáratlanok. Denickének valószínűleg mégis igaza van, hogy ebben az „egységfikció” kérdésben Lenin haza-

²³ Claude Weill az Évkönyv régi szerzője, Tanácsadó Testületének tagja, az írást maga adta nekünk.

²⁴ Lásd róla Leo Hamosn(ed): *The Mensheviks. From the Revolution of 1917 to the Second World War.* Chicago University Press, Chicago-London, 1974.

térése és az áprilisi tézisek tényleg szakaszhatárt jelentettek. Ám emlékezni kell arra is, hogy a nevezetes 1903-as pártszakadás sem teremtett végleges „kínai falakat” az orosz munkásmozgalomban, s főként a mensevikek táborában.

Az egység-problematikát „melegen tartották” a II. Internacionálé fórumain is. Olyannyira, hogy ez ügyben az 1914 augusztusára tervezett nemzetközi bécsi kongresszusnak is valamilyen eredményt kellett volna hoznia – Lenin nem nagy öröme. S a fikció továbbélését, sőt szívós továbbélését mutatta, hogy a háború alatt újabb kooperáció valósult meg még a Zimmerwaldi Mozgalomban is a bolsevikok és az internacionalista mensevikek között.²⁵

A februári forradalom másnapján sokan vélték úgy, hogy a régi viszályokon túlléphetnek, azok mostanra elavultak, csak az „emigrációs betegség” okozta viták voltak, és most következnek az új, közös feladatok. Ennek az érzésnek, felfogásnak adott hangot Iraklij Cereteli²⁶, aki a grúz mensevikek nevében a Petrogradi Szovjet március 19-i ülésén ebben a szellemben mondott beszédet. Hangsúlyozta: „Most mi valamennyien, bolsevikok és mensevikek egyaránt, szociáldemokrata küldöttek vagyunk itt a Szovjetben.” S mi több, ez a sajátos egységfikció még sokkal később, az 1920-1930-as években sem tűnt el teljesen. Erre jellemző az oly emlékezetes másik híres orgánium, az emigrációs mensevik Szocialiszticeszkij Vesztnyik példája, amely egyfelől kiváló forrás a Szovjetunió belső történetéhez is, de másfelől nyilvánvaló, hogy a lap szerkesztői elsőrendű értesüléseket kaptak, amelyeknek olykor magasabb helyekről kellett származniuk.²⁷

Mint ismeretes, 1917 márciusa után a mensevikek maguk is mélyen meghasonlottak egymással; éles szakadékok választották el a Martov vezette internacionalista mensevikeket Potreszovtól és híveitől; Plehanov és az általa szerkesztett Jegyinsztvo körül tömörülők kis, jócskán elszigetelt csoportot alkottak; s ott volt az akkori többség, a „forradalmi honvédők” áramlata, akik általában szembefordultak az imperializmussal, de a támadó német háborús gőzhengerrel szemben elfogadták a forradalom fegyveres védelmét. Ehhez a főáramlathoz tartozott, sőt ennek egyik vezéregyénisége volt Fjodor Dan is.

Mindenesetre ez az „egységfikció” egészen az októberi forradalomig tovább élt a mensevikek körében, s mint Denicke hangsúlyozza, a „tömegek” között is.

²⁵ Lásd a Nase Szlovo esetét is. E híres lapról lásd Évkönyv 1991.

²⁶ Cereteli életútját lásd Évkönyv 1982.

²⁷ André Liebich: *From the other Shore. Russian Social-Democracy after 1921.* Cambridge-Massachusetts-London, 1997.

Mindehhez még hozzá kell tenni: a mensevik pártban a helyi pártszervezetek nagyfokú önállóságot élveztek. Megvolt a saját akaratuk, amihez erősen ragaszkodtak – miközben jóval kevésbé kapcsolódtak a csúcson kialakult frakciókhoz, még kevésbé azokhoz, amelyek „hajdanán” az emigrációban kikovácsolódtak.

Az USA-ban művelt aktív menseviktörténet-kutatásnak köszönhetően sok archív anyag vált végre publikussá: olyan elsőrendű forrásanyagok is, mint az 1917. májusi első mensevik pártkonferencia és az 1917. augusztusi mensevik „egyesítő” kongresszus jegyzőkönyve! Mindennek jelentőségét alig lehet felbecsülni ...²⁸

FRANCIS KING²⁹

Fjodor Dan önéletrajza a hadikommunizmus éveiből: „Za dva goda szkitanyii”.

Fjodor Iljics Dan a mensevikek egyik legismertebb és legbefolyásosabb vezetője volt 1903-tól egészen a kora 1940-es évekig. Még négy évig maradt Oroszországban azután, hogy a bolsevikok magukhoz ragadták a hatalmat, s minden legális módszerrel folytatta harcát – már azokkal, amelyek még rendelkezésére álltak. Dan a bolsevik hatalom számára állandó irritáló elem volt, aki a maga részéről megtapasztalhatta a fenyegetéseket, a bebörtönzést és a belső száműzetést is. Végül száműzték az ország határain túlra – 1922-ben, abban az évben, amikor számos más ismert ellenzéki értelmiségit is elűldöztek akarata ellenére.

Dan ezután Berlinben csatlakozott más mensevik vezetőkhez. Tagja lett a Külföldi Bizottságnak. Berlinben jelentette meg 1919-1922-es tapasztalatairól készített önéletrajzát „Za dva goda szkitanyii” (A hányódások két éve) címmel. Saját élményein és a mensevik kereteken túl fényt vet a hadikommunizmus éveire (ahogyan ő látta), de egyúttal arra is, hogy miként próbálta Lenin elhallgattatni bírálóit és az ellenzékét (alkalmasint még a szovjetekben is).

²⁸ Terjedelmi okokból Claudie Weill írásának itt csak kisebb részét tudtuk közölni.

²⁹ King az Évkönyv Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja, írását a Dan-fejezethez készítette.

Dan munkája nagyon olvasmányos könyv. Nem annyira a mensevik ideológia kifejtését tartalmazza, inkább a személyes élményeket, és pontosan ez teszi érdekesebbé és értékeesebbé. Dan a maga módján így sokkal jobban bizonyítja a bolsevik rendszer abszurditásait, mint azt megannyi határozat, nyilatkozat vagy teoretikai elemzés tehetné.

A könyv egy 1920. május munkásgyűlés megelevenítésével kezdődik, amelyet a mensevik befolyás alatt álló nyomdászszakszervezet tartott. Az ok pedig az volt, hogy hivatalos brit munkáspárti küldöttség érkezett Moszkvába. A gyűlés egyik érdekes fordulópontja az volt, hogy egyszer csak megjelent Viktor Csernov, az eszerek egyik legismertebb vezetője, aki ekkoriban mély illegálitásban élt, s akit a VCSK „halálra” keregett. Dan jókedvűen és színesen idézi fel, hogy a munkásgyűlésen jelenlévő bolsevikok milyen hisztérikus jeleneteket rendeztek, amikor kiderült, hogy a felszólaló valójában Viktor Csernov. Ennek az epizódnak persze nagy hatása volt a brit delegációra is.³⁰ Mindez azonban megpecsételte az addig még független nyomdászszakszervezet sorsát.

Nyomon követhető a könyvben, miként mozgott Dan Szovjet-Oroszországban városról-városra, intézményből intézménybe. Formailag ekkor a Moszkvai Sebészorvos Csoport tagja volt, amely az Egészségügyi Ellátás keretében dolgozott, s az Egészségügyi Népbiztossághoz tartozott.

Nem sokkal ezután olyan vádat is emeltek a mensevikok ellen, hogy az új „lengyel háborúban” a lengyeleket támogatják. Dan e vád miatt lemondott tisztségeiről; egyébként a fenti epizód után, mint állami alkalmazott orvost Jekatyerinburgba vezényelték, ahol nem sokat tudott tenni. Rövid időre térhetett vissza Moszkvába egy konferenciára, majd orvosként Minszkbe, utóbb Szmolenszkbe, a lengyel front hátszágába vezényelték.

1920 végén Moszkvában is részt vehetett a szovjetek 8. kongresszusán, majd átvezényelték Petrográdba. Nem sokkal odaérkezte után robbant ki a kronstadti felkelés, s ennek nyomán Petrográdban is tömegsztrájkok kezdődtek. Ezután a bolsevikok minden ellenzékit letartóztattak. Ezért könyvének második része már arról szól, hogy milyen volt az élete a különböző szovjet büntetési intézményekben, milyen tapasztalatokat szerzett egészen 1922-ben bekövetkezett kiutasításáig.

Dan nagyon élesszemű megfigyelő volt. Így a könyv igen érdekes részletekkel gazdagítja azt, amit az ország, az új szovjet hatalom első éveiről tudunk. A vörös szalag mindenütt divatban volt, de továbbélt a korrupció is. Dan erre egy sor példát említ saját tapasztalataiból, az egészségügyi

³⁰ British Delegation to Russia 1920 Report. TUC Labour Party, London 1920. 63-73. old.; Dan: *Za dva goda szkitanyii*. Berlin, 1922. 1-11. old. A brit jelentés külön megemlékezik arról, hogy az említett gyűlésen Csernovot mennyire megéjjenezték.

szférából, fel egészen a Népbiztosságig. Elmondja például, hogy amikor a halgazdaságok központjában orvosként dolgozott, hálából nagy rakomány halat kapott – és ezt mindenki teljesen „normálisnak” tartotta.³¹

Ugyanígy a mindennapi élet lehetetlenségeit kelti életre, amikor elmondja, hogy minden intézményben ott voltak a VCSK emberei, akik mindenbe beleszóltak. Nagyon nehéz volt kisiparosokat és javítókat találni, mert mindent központilag ellenőriztek, vezényeltek és bürokratizáltak. El lehetetlenítették a kiskereskedelmet is, mert kis tételek esetén is „papírt” kellett kitölteni, mind az eladó, mind a vásárló egész sor adatát feltüntetve. Ez a rendszer is melegágya lett a korrupciónak és a „többlétszámlázásoknak”. Így végeredményben a teljes államosítás és a hadikomunizmus korában is vidáman tovább éltek a kis „magánszámlázások” és „egyéni gazdaságok”.³²

Az, hogy Dan az 1890-es évektől a mensevik vezetők közé tartozott, azt is jelentette, hogy nagyon sok embert ismert. Olyanokat is, akik 1917 októbere után az új szovjet hatalomban magas posztokat töltöttek be; közülük sokat 1918 után csatlakoztak a bolsevikokhoz. Néhányuk megjelenítése nagyon érdekes. Talán nem meglepő, hogy Dannak nem volt túl jó véleménye a bolsevikok „új szerzeményeiről”, a „neofitákról”. Az egyik ilyen új bolsevik egy jekatyerinburgi orvos volt, aki azért tisztelte a bolsevikokat, mert „helyreállították a rendet” és félresöpörték „a rengeteg bizottságot”; ám ugyanő néha ilyen kérdésekkel lepte meg Dant: „Ki is volt ez a Jaurès?”³³

Liebich, André: *From the Other Shore. Russian Social Democracy after 1921.* Cambridge – Massachusetts – London, 1997.

André Liebich: *Mensevikek a túlparton. Az orosz szociáldemokrácia 1921 után.*

³¹ Dan: *Za dva goda szkitanyij.* Berlin, 1922. 16-17. old.

³² Uo. 18-19. old. F. King hangsúlyozza, hogy a VCSK anyagaiból az orosz archívumokban nagy és értékes anyag maradt fenn a gazdasági kapcsolatok vonatkozásában is.

³³ Sajnos, terjedelmi okok miatt King írásának is csak kis részét tudtuk itt közreadni.

Számomra most az a legfőbb, hogy kitartsunk!

*(Theodor Dan)*³⁴

„Az orosz szociáldemokrácia negyvenedik születésnapjára” címmel – a müncheni egyezmény évében – Karl Kautsky biztató prognózist adott a bolsevikok által részben illegálisba, nagyjából emigrációba kényszerített párt jövőjére nézve. Egy modern állam – biztosította elvtársait – nem fejlődhet szabad munkások nélkül. „Ha rabszolgák munkájára építene”, Oroszország, mihelyt nagyobb erőpróbának lenne kitéve, szükségképpen meginogna, „végül pedig összeomlana”. Ezzel szemben mihelyt a munkásmozgalom visszanyeri a szabadságát, ez „szükségképpen a demokratikus marxizmus új fellendüléséhez vezetne”, amely „az önálló munkásmozgalom legteljesebb, mélyen átgondolt megtestesülése” lenne. Akkor majd az orosz szociáldemokrácia „uralkodó befolyásra tesz szert az államban, a gazdaságban, és a társadalomban”.³⁵

Hatvan évvel később, a párt centenáriumán már tudjuk: Kautsky egyik jóslata mára beteljesült. A Szovjetunió, amely a második világháború erőpróbájából még a győztes nagyhatalmak egyikeként került ki, a rendszerek versenyében végül mégiscsak alulmaradt. Lenin nagy kísérlete a múlté. Ami viszont Kautsky második előrejelzését illeti, ez, legalábbis ezidáig, tévesnek bizonyult. Az orosz szociáldemokráciának a demokrácia meghirdetése után sem adatott meg, hogy – mint Kautsky írta – „erőteljes új életre keljen, új győzelmek és diadalok magaslataira emelkedjék”. Sőt: Julij Martov, Theodor Dan és Rafael Abramovics pártjának a koncepcionális hagyatékát a természetes örökösök félrelökték. A „demokratikus marxizmus pártjának” cselekvési potenciálját, a maga kétfrontos harcával – a bolsevizmussal és a puszta pragmatizmussal egyaránt szembeszegezett attitűdjével – idejétműltként kiselejtezték.

Hogy milyen lényegbevágóak azok a javaslatok, amelyekről többé vagy kevésbé megfeledkeznek, most kiderül egy könyvből, amelynek tartalma a címből első pillantásra távolról sem világlik ki. Ám André Liebichnek az orosz szociáldemokrácia 1921 utáni történetéről írott könyve most a figyelem középpontjába került, oda, ahonnan a mensevizmus témáját már régen mellékvágányra tolták. Miután az oroszországi illegálisban a párt

³⁴ Dan egy Kautskyhoz intézett, 1924. december 24-i leveléből. In: Theodor Dan, Letters (1899-1946). Boris Sapir kiadása, Amsterdam, 1985. 329. old.

³⁵ Karl Kautsky: Der demokratische Marxismus. Zum vierzigsten Geburtstag der russischen Sozialdemokratie. In: Dan, Letters (1899-1946). 606-611. old. (Az id. rész.: 607. old.) Kautsky életútját lásd az Évkönyv 1979-es kötetében.

oly hamar marginális jelentőségűvé zsugorodott, hogy az 1931-es moszkvai látszatperben már fiktív nagyságúra kellett növesztetni, a mensevik vezetőség emigrációs aktivitásának a határfoka is állandóan hanyatlott. Az út berlini állomáshelyéről, ahol még az anyaországhoz kapcsolódó, messzemenően érintetlen információs csatornái voltak, Párizson, mint átmeneti szálláshelyen át, a menekülés utolsó állomásáig, New Yorkig, tevékenységének a folyamatos visszaesés képét mutatja.

Ehhez járul még, hogy a szerző látószögének az előterében egy speciális kérdés: az emigrációs mozgalmak természete és befolyásuk alakulása áll. Az adott esetben ez azt jelenti, hogy egy létszámát tekintve nem túlságosan számottevő csoportra összpontosít. „A mi mensevikjeink” – ez 1933-ban, a birodalmi főváros elhagyásakor alig több mint 70 személyt jelent, egy az újonnan belépőktől hermetikusan elzárkózó csoportot, amely még a párizsi mensevikekkel való 1940-es összeolvadása után is alig több mint 80 embert számlált. Ráadásul erős szociális homogenitása miatt alig reprezentálta az egykori tömeges szervezetet. A csoport szinte kivétel nélkül asszimilált zsidó értelmiségiekből állt. Ám e politikai „család” jelentőségét egyáltalán nem lehet pusztán mennyiségi ismérvekkel mérni.

Az a csoportosulás, amely a régi, elvesztett tömeg maradványaként a kicsi, de igen tartalmas és informatív félhavi folyóirat, a *Szocialisztycseszkij Vesznyik – Sozialistischer Bote* körül tömörült, sajátos élcsapat volt. Miután még a cári idők elnyomása idején, majd a hadikommunizmus szorításában megacélozódott, mind a párt „Külföldi Képviselőtében”, mind az OSZDMP e vezető grémiumának a holdudvarában számos kiváló koponya gyűlt össze. A vezető mag, és nemcsak Martov, utóbb közvetlen utóda, Dan, vagy Abramovics, a demokratikus szocializmus nemzetközi arénájában, és részben azon túl is tekintélyt élvezett, odafigyeltek rá. Rajtuk kívül David Dallin, Borisz Nyikolajevszkij, Aron Jugov, „Szasa” Schwarz, Peter Garwy és többen mások is, a szovjet politikai színtér ismerőiként a maguk mensevik ügyének megbízható terjesztői voltak.

Ám semmiképpen nem csak a két- és többoldalú gyakorlati mozgalmi kapcsolatok kölcsönöztek ennek a mensevik csoportnak létszámát jócskán meghaladó helyi értéket. Legalább annyira az is, hogy nyugati elvbarátaiknál lényegesen jobban ismerték a bolsevik uralmi módszereket és a szovjet valóságot. A csoport tagjai, akik valamennyien marxista gondolatvilágot és célrendszert képviseltek, az orosz szociáldemokrácia irányzatai közötti küzdelem kezdetétől rákényszerültek arra, hogy elhatárolódás céljából konfrontáljanak a lenini elméleti tételekkel. Az ennek során kikovácsolt érvrendszereket a nemzetközi szociáldemokrácia elsősorban nekik köszönhette. És itt kerül szembe Liebich a második nagy kihívással. Állandó-

an béklyózza őt az, amit ő – a marxizmus válságjelenségei fényében – „a marxizmus sorsának” nevez. Ezáltal ugyanis új problémamező keletkezik, és pedíg az: milyennek látszott a Szovjetunió mensevik szemmel, és hogyan hatott ez a vetület a Nyugat magatartására.

Miután a vizsgált csoport tagjainak az életpályáit is megvizsgálja, Liebich messzemenően gazdagítja ennek a politikai családnak az oroszországi szociáldemokrácia kialakulásának előzményeiig visszatekintő pályarajzát. Minden tömörsége dacára az 1903 és 1921 közötti éveket ábrázoló bevezető fejezet szakszerű útbaigazítást ad a későbbi események történelmi háttéréről. Vizsgálatnak veti alá a közkeletű kliséket, és értelmezési banalitásokat; nyomon követi a szakadás folyamatát az első, még cseppfolyós súrlódásoktól a frontok későbbi fokozatos megmerevedéséig. Egyszermind nyomatékos magyarázatát adja annak, miért volt ennek a maga legitim öntörvényűségét már bizonyított mensevik vezető csoportnak a számára az emigráció az egyetlen, a mind elviselhetetlenebb és tartalmatlanabb alternatívákat kizáró kényszerű kiút.

Végül is az emigráció, amelyet eleinte – az oroszországi helyzet remélt későbbi normalizálódásáig – csupán ideiglenes manővernek képzeltek, tartós állapotnak bizonyult. A mensevik vezetők, akik már a száműzetés kezdetétől hadsereg nélküli tisztikar szerepét játszották, értettek hozzá, hogy korlátozott játékkerületet sikeresen használnak ki. Legalább a húszas évek, de (bár csökkenő mértékben) a weimari köztársaság haldoklásának az éveit is számukra a heves konjunktúra éveit voltak. Kezdetben a német Független Szociáldemokrata Párthoz (USPD) kapcsolódtak, majd ennek a többségi szociáldemokráciával való egyesülése után az SPD nemhivatalos gyámisága alatt álltak. Voltak azonban egyéb, segítséget jelentő kapcsolataik is. Így a demokratikus szocializmus pártjainak a nemzetközi színpépen hamarosan figyelemreméltó pozícióra tettek szert. Ehhez hozzájárult forradalmi múltjuk nimbusza, valamint a Szovjet-Oroszországra vonatkozó kétségbevonhatatlan vitaképességük. Álláspontjuk messzemenően alkalmas volt arra, hogy többségek tengelyévé váljon a Szocialista Munkásinternacionáléban. Ez nem utolsósorban kettős szerepükön nyugodott. Az egyik oldalon kiméletlen bírálói voltak a szovjet irányvonal cikk-cakkjainak, utópikus célkitűzéseikkel és terrorisztikus kísérőjelenségeikkel. Másrészt szembeszegültek minden differenciálatlan antikommunista tendenciával. A „Martov-vonal” jegyében sohasem voltak partnerek a szovjethatalom megdöntését, intervenciók terveket szövő manőverekhez. Állandó figyelemmel kísérték a szovjethatalom vívmányait is, és a szovjethatalom fokozatos békés átalakítását vették célba, mindenekelőtt a proletár tömegek általuk remélt növekvő nyomása révén.

Noha, mint láttuk, a politikailag velük rokon és azt körülvevő közegbe a mensevikek szilárdan beágyazódtak, a száműzetés már első szakaszában sem bizonyult idillinek. Ám csak az ezt követő időszakban vált igazán borrongóssá, majd borult be fölöttük istenigazából az ég. Az első felhőfront akkor jelent meg, amikor a nagy világválság az elnyomorodó nyugati proletariátust mind jobb közeggé tette a „munkás- és parasztállam”, az ötéves terv vívmányainak a befogadására. Amikor Otto Bauer³⁶, a maga ausztromarxista tekintélyével, mindenfajta ellentétes előrejelzés ellenében, ennek a gigantomániás tervzetnek a viszonylagos sikerét hirdette, ezzel olyan következtetéseket tett kérdésessé, amelyek megingása hosszabb távon maguknak a mensevikeknek a létjogosultsága alól húzta ki a talajt. Hitler hatalomra jutása után pedig a növekvő háborús veszély, majd Moszkva álláspontjának a módosulása, átlendülése a munkás egységfront és a népfront felülvizsgálatot jelentő új álláspontjára – mindez újabb terhelési és szakítópróbának tette ki a csoportot. A választható lehetőségek száma hirtelen kettőre csökkent. Nem jöhetett számításba a szocialista potenciál bármely részének a megsemmisítése, sem az a szempont nem sikadhatott el, hogy a szocialista társadalmi rend jelenlévő olyan-ilyen kezdeményének a túlélését biztosítani kell, a demokratikus struktúrákra való későbbi áttérése reményében. Ilyen helyzetben a döntés milyensége magától adódott. Mindenesetre így látta ezt Dan, és közeli híveinek ebben az időben szűkülni kezdő köre. A csoport többsége azonban nem tudta követni ezt a gondolatmenetet, amely egyébként az akkoriban mind cselekvőképtelenebbé váló SZMI-ben is kőkemény ellenállásba ütközött. Heveny szakaszába lépett a már régen a hamu alatt parázsló válság, amely nemzetközi síkon is a száműzetésbe szorult pártok státuszának elvesztésével járt. A „családban” szakadás állt be, amely a Hitler csapatai által előzönlött Franciaországból való menekülés után is jóvátehetetlennek bizonyult.

A mensevikeket, mint a politikai döntésekben számításba veendő tényezőt, „leírták”, noha ezt ők maguk nem voltak hajlandók tudomásul venni. Alig ért a lábuk úgy-ahogy talajt az irántuk bizalmatlan újabb menedékhelyen, máris hallatták a hangjukat, immár egymásnak is ellentmondva. Erre éppen elegendő okuk volt: előbb a Hitler-Sztálin paktum, amely a mensevik lelkeket is megosztotta; utóbb a Szovjetuniót ért náci támadás. Ez ugyan a Kreml-despotizmus irritáló témáját korántsem vette le a napi-rendről, ám kétségkívül a prioritások sorrendjének a megváltoztatását követelte. Végül fontos mozzanat a háború utáni kor megannyi fejleménye,

³⁶ Bauer életművéről lásd az Évkönyv 1981-es kötetét.

koncepcionálisan, de konfliktuskeltő, a hidegháborúba torkolló realitásaikkal is.³⁷

Hegyeket korábban se mozgattak, most azonban belső ellentétek évről évre sterilebbek lettek, hírnevük görbéje lefelé hajlott. Boris Souvarine³⁸, aki jobb napokból is ismerte őket, úgy jellemezte a mensevikek new yorki kolóniáját mint merő örültek házát, és vette a fáradságot, hogy közelebről leírja az örülteknek ezt az asylumát. Aki ezekhez a veterán politikusokhoz eleve jóindulattal közeledett, akár úgy is érezhette, hogy a szívének kedvesen beszélnek, de igazat aligha adhatott nekik. Némi pozitívum lehetett még a mérleg serpenyőjében, hogy életük során felgyűlt dokumentumokat gondosan őrizték, hogy számtalanszor szolgáltak szóbeli tanúságtétellel. Kísérleteket tettek arra is, hogy saját történetüket kutassák és földolgozzák, az öngazolás vagy a beszámolás igényével. Nem utolsósorban pedig az, hogy világos kifejtését adták annak, amit később – különböző előjellel – szovjetológiának neveztek. Egyesek teljesítménye e téren valóban figyelemre méltó. Azt az igényüket azonban, hogy pártként funkcionáljanak (akár csak várakozó pozícióban is, de a teljes értékű párt igényével), mindez együtt sem tudta alátámasztani. Legjobban talán az USA igazságügyi minisztériumának az az 1942. évi megállapítása illik rájuk, hogy ez az Oroszországban elfelejtett, Amerikában pedig minden reális gyökeret nélkülöző miniszervezet főként az emlékek őrzésére, és tagjai mentálhigiénés ápolására szolgálhat.

A mensevizmus és képviselői, mint a tudományos kutatás tárgya ügyében még korántsem mondták ki az utolsó szót. Ezt az itt elemzett példás mű alkotója is egyértelműen kimondja, óriási forrásbázissal alátámasztott, analitikus eljárást alkalmazó írásában. A kezdődő NEP-korszak és az utána következő illegális évek tekintetében valóban új, szűz területeket tárhat föl az orosz levéltárak általa remélt nagyobb vonalú megnyitása. Ám egyébként is sor kerülhet helyesbítésekre, akár a hangsúlyok áthelyezése, akár a tények tekintetében.³⁹

³⁷ Erről bővebben lásd Andrea Panaccione: Szocialisták a második világháború próbakövének: Pietro Nenni és Fjodor Dan. In: A demokratikus és szociális megújulás 1942-1945. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest, 1997. 110-115. old.

³⁸ Souvarine életrajzát ld. az Évkönyv 1995. évi kötetében.

³⁹ Így pl. kevésbé megvilágítottan látszik Theodor Dan ambivalens viszonya a „bécsi nagyközhöz” általában, különösen pedig Otto Bauerhez. Lásd ehhez Dan: Letters. 341., 386. és 426. old. Mint az Oroszországot érintő vita kirobbantóját nem elégséges itt Kautsky 1930-as írására (Der Bolschewismus in Sackgasse”) utalni. Inkább Emile Vandervelde egy sajtó-megszólalása (ugyanannak az évnek az elején) lehetett az indíték. Erről röviden lásd Henryk Skrzypczak: Ein Präsident auf Reisen. Erste Annäherung an ein verdrängtes Kapitel des Sozialistischen Arbeiter-Internationale.

További tisztázást igényel továbbá ez a vita a későbbi fejlemények fényében. A reflexió szálát onnan kell továbbgöngyöltíteni, ahol az akkori vitaellenfelek elejtették. Ehhez az ideológiai kritika olyan módszerére van szükség, amely utánanézés az érdekeltséghez kötött gondolkodás tudat alatti gyenge pontjainak és megvizsgálja ezek deduktív következményeit. Mint hogy társadalmi kiinduló tapasztalatuk szinte azonos vagy nagyon hasonló volt, egyrészt értelmezési mintáik és keretfeltételeik, másrészt frakciós ellentéteik jellege szempontjából a mensevikek messzemenően predesztinálva vannak arra, hogy ilyen vizsgálat alá vegyék őket.

Ez már Dan számára sem volt idegen megközelítési mód. Komoly gondot okozott neki az, hogy a vágyak a realitásokat torzító várakozások és a valóságot szem elől tévesztő gondolati építmények szülőatyjává lehetnek, amiből az objektív helyzetnek meg nem felelő cselekvés születhet. „A bolsevizmus története minden újabb szakaszával – állapította meg 1930-ban – újabb illúziók is születnek a proletárok és a szocialisták soraiban: nem csak az elmosódott érzelmi szocialisták és az ultraradikális sznob értelmiségiek, hanem a legképzettebb marxisták körében is.” Miután az akkori jelenig követte, „hogyan foszlatta szét az orosz fejlődés az egyik illúziót a másik után, hogy azután újabb illúziók váltsák fel őket”, nem kerülhette meg azt a meghökkentő felismerést, hogy „mundus v u l t decipí! A szocialista világnak s z ü k s é g e van arra, hogy becsapják!”. Ez a belátás nem óvta meg attól, hogy a későbbi években további illúzióktól kelljen megválnia. Képes volt például fölismerni Otto Bauer „orosz víziójának” a kérdéses voltát, „amely, mint minden messianisztikus vízió, csak illúzió”. Ez a józan szemlélet viszont attól nem óvta meg, hogy utóbb, történeti végrendeletében, mégis fölmelegítse Alexander Herzen „prófétikus vízióját Oroszországról”.⁴⁰

Ez a visszahátrálás egy régen meghaladott megismerési horizont mögé a legkevésbé sem értékeli le korábbi éveinek az ideológiakritikai fölismeréseit. Legfeljebb annak a kihívásnak a méretét jelzi, amelyet a történettudomány számára az a feladat jelent, hogy minden konkrét esetben a gyökerekig kell hatolnia. A történésznek, időben eltávolodva, a korszakhatárok ismeretében összehasonlíthatatlanul nagyobb esélye van a problémák reális megközelítésére, mint a fejlemények kellős közepén tájékozódni próbáló cselekvő személyeknek. Akár nyíltan kimondták a mensevikek, akár nem: a Szovjetunióknak a nagy sztálini fordulat során bekövetkezett viszonylagos

⁴⁰ Theodor Dan: Revolution – umgekehrt! Der Kampf, 23. évf. (1930), 211-215. old. Az id. helye 214. old. – Herzen életrajzát lásd az Évkönyv 1987-es kötetében, Niederhauser Emil tollából.

konzolidációja, minden prognózist meghazudtoló fölemelkedése szembeötlően elmaradt országból félelmetes világhatalommá, hosszú időn át ható kételyeket ébresztett teoretikus fegyverzetükkel szemben. Nincs-e mégis valami hiba azzal, amit Dan „a szocialista gondolkodás legérettebb gyümölcsének” nevezett?⁴¹ Nem kell-e az erőszak történelmi szerepét némileg Marxtól eltérően meghatározni? Persze annak, aki látta a Szovjetuniót gazdasági deficitjének hosszútávú hatásai következtében összeomlani, nem kell okosabbnak lennie ahhoz, hogy ezt jobban tudja.

Tudományos oldalról egyébként más szempontból is parancsoló szükségesség az ideológiakritikai megközelítés. Az elmélet és a gyakorlat egysége szempontjából ez egy átfogóbb követelménybe illeszkedik, amely – ismét csak Dan szavaival – „mindenekelőtt a kiméletlen ‘önkritikát’ ” írja elő, „a szó valódi, nem bolsevik értelmében”.⁴² Ennek a célját viszont Kunfi Zsigmond határozta meg, oly módon, amellyel Dan teljes egészében azonosult. „Ilyen súlyos vereségek és csalódások után a legfőbb parancsolat tudományos és erkölcsi fegyverzetünk szigorú felülbírálata, és mindannak a kiméletlen, könyörtelen elejtése, ami túlhaladott, túlélte magát.”⁴³

Henryk Skrzypczak

FJODOR DAN

A háború veszélye és a Szovjetunió (részlet)

Több mint tizenhat éve az utolsó háborúnak, és a háborús veszedelem nem múlt el. Ellenkezőleg: nagyobb, mint valaha. Nem szabad e tekintetben illúziókat táplálnunk és tévedésbe esnünk. Teljes erővel folyik a szárazföldi és a légi fegyverkezés. Azután, hogy felmondja majd a washingtoni egyezményt, Japán kifejleszti majd a tengeri fegyverkezést is. Lázasan munkálkodnak szerződéseken és szövetségeken, és mindezeknek az a célja, hogy a békét fenntartsák. Minden államnak joga van ahhoz, hogy e szerződésekhöz csatlakozzék. Szép rendesen, ahogy illik, bejelentik e szerződéseket a Népszövetség titkárságánál, ott nyilvántartásba kerülnek.

⁴¹ Uő.: Kunfis Vermächtnis. Der Kampf, 23. évf. (1930). 214. old.

⁴² Uő.: Revolution – umgekehrt. 104. old.

⁴³ Uő.: Kunfis Vermächtnis. 215. old.

Párhuzamosan haladnak azonban ezekkel a nyilvános szerződésekkel az ellenőrizhetetlen és lajstromozhatatlan, de annál fontosabb és döntőbb vezérkari megállapodások. Igen, maga a Népszövetség is, amelynek hivatalos és nyilvános ülésein a legsúlyosabb és legsorsdöntőbb megbeszélések és döntések folynak, inkább a jövő hadviselő államok vezérkarához, semmint a magasatos templomhoz hasonlít, ahol a nemzetközi ellentéteket békeképpen mérlegelik és harmonikusan kiegyenlítik úgy, ahogyan ezt az intézményt az illúzióktól áthatott polgári pacifizmus megálmodta.

Két háborús veszélygóc parázslik a világon. Az egyik Európának azokban az államaiban, amelyekben a robbanásig fokozott bel- és külpolitikai feszültség fasiszta és félfasiszta – keletkezésére és lényegére nem stabil, kalandor és agresszív – uralmak létesülésére vezetett; ezek közül az országok közül jelenleg a hitleri Németország a világbéke fő veszedelme. A másik gyújtópont a Csendes-óceán. Itt viszont a japán imperializmus robbanthatja a puskaporos hordót. A két háborús gócot számos látható és láthatatlan kanóc köti össze. Akárhon is robban fel a lánc, tűzbe borítja az egész világot. És e láng tüze, akár nyugaton, akár keleten piroslik is fel először, mindenekelőtt a Szovjetunió elhamvasztásával próbálkozik.

A Szovjetunió jelenleg minden fenyegető háborús veszedelem középpontjában van. Már ez is elég lett volna arra, hogy közte és a világproletariátus között a szolidaritás széttéphetetlen kötelékei keletkezzenek. Mert minden eljövendő háborúban a legtöbb szenvedés és a legtöbb veszedelem a Szovjetunióon kívül a dolgozó tömegekre vár. Nemcsak abban az értelemben, hogy ebben a háborúban – csakúgy, mint mindegyik másban – a legtöbb véráldozatot és a legnagyobb ínséget neki kell elszednie. Ezen túl is, minden elkövetkező háború azzal fenyeget, hogy a dolgozó tömegek felszabadulási vágyát fasiszta rabszolgaságba és barbárságba süllyeszti ...

Forrás: Dan szövege megjelent a Szocializmus 1935. évi 2. számában, 56-62. old. (A cikk hangja, mint látható, teljes mértékben összecseng Bauer, Dan, Zyromski, Adler és Brailsford említett „kiáltványával”. Nyilván Mónus Illést dicséri, hogy ezt az írást igen hamar meg is jelentette, súlyát messzemenően megértve.)

Részletek F. Dan leveleiből

(1) Kedves Adler elvtárs! Berlin, 1927. szeptember 15.

Mellékelten küldöm a határozatot a halálos ítélet⁴⁴ ellen. Valószínűleg mind a Vorwärtsból, mind az Arbeiter Zeitungból, valamint más szocialista orgánumból is kimaradt az „Oroszországban” c. írás.

Ezt a sajnálatos kimaradást az egész orosz szociáldemokrácia úgy fogja föl, hogy része annak a gyalázatos hecckampánynak, amely az orosz szociáldemokrácia és személyesen ellenem folyik. Bizonyos vagyok, hogy Ön ezt Brüsszelben szóvá fogja tenni. Amint ellenőriztem, az I.I.-ben⁴⁵ a cikket helyesen kinyomtatták ... Éppen ezért kérem, hasson oda, hogy az I.I.-ben utaljanak a mulasztásra. A Vortwärtsnél és az Arbeiter Zeitungnál én magam szóltam.

(2) Dan Levele Friedrich Adlerhez. Berlin, 1927. szeptember 28.

... „Noha Seydewitz elvtárs többször keményen írt orgánumban ellenünk is, azért közreműködésünket ezután is adjuk ...

Austerlitz, Bracke, Otto és Käthe Leichter már megerősítették, hogy a lapban közreműködnek majd. Remélem, ezt Ön is megteszi ... Balabanova írását a belső orosz pártviszályokról nem nyomtatták ki.⁴⁶

Ilyen körülmények között a lemondáshoz való ragaszkodás megalapozatlan magatartás lenne a német „baloldaliakkal” szemben. S Németországban amúgy sem ragyogóak és szívélyesek a megszólalás lehetőségei ...

(3) Dan Karl Kautskyhoz. Berlin, 1929. június 10.

Kedves Kautsky elvtárs! Éppen megkezdtük a nyaralást, éppen ezért eszembe sem jut, hogy hosszabb levéllel terheljem. Ámde utolsó levelében két olyan pont volt, amely különösen fájdalmasan érint engem.

1. A „szektásság”. Mondanom sem kell: teljes mértékben egyetértek Önnel, hogy Oroszországban is nagy munkás tömegpártok kialakítására van szükség, s a magam részéről is mindig erre törekedtem. Ezt továbbra is teljes felelősséggel vállalhatom Victor Adler szellemében, s ez igaz volt az

⁴⁴ Adler életútjáról Évkönyv 1977.; Sacco és Vanzetti elítéléséről van szó. Erről lásd Évkönyv 2002.

⁴⁵ I.I. - Internationale Information. Az SZMI kéthetente megjelenő hivatalos közlönye; Friedrich Adler (és Rónai Zoltán) szerkesztette.

⁴⁶ Austerlitz életútját lásd Évkönyv 1987., A. Bracke-ét 1986., Otto Leichterét 1988., Balabanovát 2003. A kérdéses lapot Karl Seydewitz jelentette meg, a német SPD hivatalos irányvonalának baloldali ellenzékeként. Dan valóban rendszeresen írt e lapban.

orosz munkásmozgalom minden áramlatára. Én ebben a kérdésben már sokszor elmondtam a véleményemet. Bizonyos vagyok, hogy Potreszov is vissza fog találni a párthoz. Hogy mi a helyzet az eszerekkel⁴⁷, azok után a súlyos csapások után, amelyeket Kerenszkijtől kellett elszenvedniük, erre a kérdésre nem tudok válaszolni. Ám hajlok arra, hogy a forradalom óta az eszerek többsége eltért a proletár szocializmus útjától, s nagy mértékben a polgári radikalizmus felé tolódott el. Hogy ez mennyire igaz, azt a jövő mutatja majd meg.

Most azonban nem a munkás tömegpárt megteremtése van napirenden Oroszországban (amivel annak idején Victor Adlernek kellett megküzdenie). Jelenleg a feladat a szocialista előkészítés, a propaganda, a gondolatok tisztázása a fejekben, a forradalom utáni alaphelyzet elemzése. A munkás tömegpárt megteremtése csak ezután következhet. Ez is politikai feladat, de úgynevezett politikai-teoretikai munka. És azt bizonyosan Ön is elfogadja, hogy jelenleg a különböző csoportosulások összefogása nemcsak szubjektíven, hanem objektíven is másfajta feltételek között lehetséges és szükséges, mint amelyek között hajdanán ezt Victor Adlernek kellett megtennie.

Jelenleg az egész mozgalom csak emigránsokat tömörít, akik mögött – s ez érvényes a mi szociáldemokrata pártunkra is – Oroszországban abszolút nem áll senki és semmi. S ami még ennél is súlyosabb, teljességgel hiányzik az, hogy milyen lehetséges fejlődési folyamatot tudnánk alternatívaként felkínálni, amely már a jelenben is gyümölcsözőnek ígérkezne. Legalábbis a történelmi tapasztalatokból ez következne. Mert éppen Marx és Engels közelítettek oly „opportunistá” módon az igazi munkásmozgalom kérdéseihez, és vizsgálták az esetleges szövetséges partnerek kérdését, illetve a kompromisszumok ügyét.

(4)F. Dan Karl Kautskyhoz.

Berlin, 1930. május 6.

Kedves Kautsky elvtárs! Teljes sietségben küldöm Önnek azt a Memorandumot, amelyet külföldi delegációnk most juttatott el éppen a VB⁴⁸ következő ülésére. Ez a Memorandum két kérdéssel foglalkozik: a nemzetiségi kérdéssel a Szovjetunióban, és a fenyegető háborús helyzettel a Közel-Keleten. Legnagyobb meglepedésemre ebben a kérdéskörben én és a pártom nem csak Bauerhez, hanem de Brouckère-hez is csatlakozhattam. Minden lényeges kérdésben így történt, és a VB ilyen értelemben is határozott.

⁴⁷ A Szociálforradalmár (eszér) Párt ugyancsak az SZMI tagpártja volt.

⁴⁸ Az SZMI VB-ről van szó.

(5) Dan Friedrich Adlerhez. Párizs, 1934. június 9.

Kedves barátom! Egy bizonyos Rappoport Rigából ugyancsak ideérkezett, s beszámolót küld neked az ottani viszonyokról. Ezenkívül Sturmthal, a lett szociáldemokrata képviselőjében is átadott egy beszámolót az Ön számára, azzal a kéréssel, hogy juttassa el az ASZI-hoz;⁴⁹ ez a lett szakszervezeti vezetők helyzetéről szól.

Ugyanakkor teljesen megbízható és befolyásos lett szociáldemokrata vezetőktől kaptunk egy levelet, amelyben arra figyelmeztetnek, hogy ne bízzunk Rappoportban, ő nem képviseli a pártot, s menekülése Rigából teljesen személyes jellegű ...

(6) Dan levele Luise Kautskyhoz.⁵⁰ Párizs, 1934. szeptember 6.

Nagyon nagy öröm számunkra L.O. Dannal együtt⁵¹, hogy levelet kaptunk Önöktől, s hogy mindketten jól vannak. Mi sem panaszkodhatunk. Ugyanakkor meg vagyok győződve arról, hogy mindannyian még szebb napokat is fogunk látni. Hiszen a történelem a mi korunkban óriási léptekkel halad előre – még ha ezt látszólag visszafelé teszi is.⁵²

Forrás: Theodor Dan Letters (1899-1946). Amsterdam, 1985.

Közlő és jegyzeteltes: Jemnitz János

Dan utolsó üzenete

Az üzenetet a Cahiers Internationaux, illetve szerzője, V. Souhomline (Viktor Szuhomlin) a következő szavakkal vezette be:

Az üzenet 1946. június 4-én kelt, amikor a Dant követő („disszidens”) mensevikek csoportja, amely a Novij Puty kiadvány körül csoportosult, elvált a „Delegáció” csoporttól. Ez utóbbihoz tartozott Jugov, Anatolis Dubois, Dubnova-Erlich polgártársnő, Kobe, Schifrin⁵³ és mások. A Dan ve-

⁴⁹ Az Amszterdami Szakszervezeti Internacionálé.

⁵⁰ Luise Kautsky, Karl Kautsky felesége, akivel 1933 után Prágába menekültek.

⁵¹ Lidia O. Dan, Fjodor Dan felesége.

⁵² Világos utalás a német és az osztrák tragédiára.

⁵³ Jugov (igazi neve: Aron Aronovics Frumenszon) 1886-1954. Az 1920-as évektől mensevik emigráns, vezető publicista, a Szovjetunió gazdasági helyzetének elemzője. Cikkeit az európai (így a magyar) szociáldemokrata sajtó is átvette; Alekszandr Mihajlovics Sifrin (Schifrin) 1901-1951, mensevik filozófus, az 1920-as évektől emigráns. Írásait a nemzetközi és a magyar sajtó is átvette.

zette csoport kiáltványt tett közzé „A szocializmus jelenlegi feladatai” címmel, Dan szerkesztésében. Úgy véljük, a szöveg érdemes arra, hogy teljes egészében közöljük.

*

1.A Hitler-ellenes háború és következményei világossá tették, hogy a világban két rendszer alakult ki, két gazdasági és társadalmi rendszer: a szocialista rendszer, amelynek a Szovjetunió a lelke és mozgó ereje (force motrice), és a kapitalista rendszer, amelynek élén az Egyesült Államok áll.

2.Jelenleg a tartós és szilárd béke e két szembenálló rendszertől, illetőleg attól függ, hogy ezek milyen viszonyt tudnak egymással kialakítani. Egymással való vetélkedésük nyílt konfliktus formáját is öltheti. Ám ugyanúgy kompromisszumra, sőt békés együttélésre is vezethet. A két rendszer együttélése verifikálhatja egész Európa és Ázsia nagy részének a szocialista rendszer irányába mutató fejlődését.

3.A Biztonsági Tanács és a párizsi konferencia kudarca azt bizonyítja, hogy a békés együttélésnek eddig nem volt sok sikere. Előre lehet látni, hogy a két szembenálló rendszer között a hosszabb-rövidebb ideig tartó „fegyveres béke” korszakába lépünk. Ez idő alatt mindegyük gazdasági és katonai eszközöket fog felhasználni, hogy megvédje magát a másik ellen, illetve hogy a versenyben megállja a helyét. Az azonnali, vagy a többé-kevésbé távoli veszély az, hogy kirobbanhat egy atomháború, amely ebben a periódusban az egész világcivilizáció pusztulására vezetne.

4.Ez a veszély teljes mértékben reális. Éppen ezért a Szovjetunió – amely minden más országnál többet szenvedett a háborútól, s éppen ezért szüksége van a tartós békére, s arra, hogy egy ilyen katasztrófa esetére is felkészüljön – megerősíti a maga stratégiai hadállásait Európában csakúgy, mint a Távolsági és a Közel-Keleten, a Balkánon csakúgy, mint a Földközi-tenger térségében.

Ám az atomháború veszélyének egy másik és még világosabb bizonyítéka, hogy az Egyesült Államok külpolitikájában egyre nyilvánvalóbbá válik egyfajta tendencia. Ezt a tendenciát így lehet jellemezni:

a)koncentrálják és monopolizálják az offenzív stratégiai eszközöket (atombombákat, katonai és légi támaszpontokat);

b)az ország kolosszális gazdasági erejét kihasználják arra, hogy megbénítsák Európa és Ázsia szocializálását, és a világot a kapitalista rendszer keretei között tartásák;

c) makacsul törekszenek arra, hogy bizonyos európai országokat a kapitalista rendszerben tartsanak, így Angliát, Franciaországot, Olaszországot és Németországot, mindezt pedig ezeknek a népeknek a saját gazdasági és szociális törekvéseivel ellentétben. Ez a tendencia teremti meg azután a „nyugati blokkot”, amelynek tartalma kapitalista, s amely szemben áll a Szovjetunióval, illetve azon országokkal, amelyek a szovjet politikai-ideológiai befolyás alatt állnak, de az összes szocialista tendenciákkal is.

d) Az ENSZ-t átalakítják úgy, hogy elsősorban a győztes nagyhatalmak érdekeit képviselje, és azután a többi országot is ebbe az irányba tereljék. Már megfigyelhető az ENSZ felhasználása arra, hogy a Szovjetuniót diszkreditálják és elszigeteljék, s azután ebben a formában állítsák a „közvélemény” elé. Ám holnap ez már eszközül szolgálhat arra is, hogy a Szovjetuniót megkíséreljék térdre kényszeríteni a kapitalista rendszer előtt, illetve, hogy létrehozzanak ellene egyfajta katonai szövetséget.

5. Egy dezorganizált, tönkretett, lefegyverzett Európában a gazdasági nyomásnak olyan „megédesített” eszközei is vannak, mint a pénzügyi kölcsönök, hitelek, gazdasági és élelmiszersegélyek, melyek bénítják a szocializmus felé irányuló fejlődést. Ezek az eszközök még az olyan országok bel- és külpolitikáját is ilyen irányba tudják befolyásolni, mint Franciaország és Anglia. Ez annak a politikának cégére alatt történhet, amelyre a demokrácia és a szabadság jelszava van felírva, s amely a szocializmus megfékezésére irányul. Ez még az elkötelezett szocialista vezetőket is megteveszti e gazdaságpolitika tartalmát illetően, amelynek valódi vesztesei az európai tömegek.

6. Igaz, a szovjetellenes gazdasági és katonai intervenció tapasztalatai már a múltban is bebizonyították, hogy semmiféle külső nyomás nem tudja feltartóztatni a szocializmus felé fejlődést egy olyan országban, amely létének és saját önvédelmének ez a forradalom volt a feltétele. Ez a külső nyomás nem akaszthatja meg Európa szocializálódását, azét az Európáét, amelyben a kapitalizmus stagnálását figyelhettük meg az utóbbi harminc évben, s amely kapitalizmusra legutóbb a hitleri faizmus mért halálos csapást.

Ám ez a külső nyomás a folyamatot lassíthatja, fájdalmasabbá és robbanékonyabbá teheti, és nagyon nagy veszélyeket gerjeszthet az európai dolgozók, a Szovjetunió és az egész emberiség számára. Létfontosságú érdek, hogy ezt a veszélyt kiküszöböljék.

7. Ennek érdekében el kell érni, hogy a fegyveres béke állapotából eljussunk a békés együttélés állapotába. A két rendszernek ez a békés együtt-

élése nem képzelhető el az egész világ ráhatása, elsősorban Európa ráhatása nélkül, amely így együttesen fejlődne a szocializmus felé, minden gazdasági, politikai, morális erejét szolidárisan megfeszítve ...

Forrás: Le dernier message du Dan. Cahiers Internationaux, 1949. május 5. sz. 66-67. old.

Közlő és jegyzetelte: Jemnitz János

Gorkij, Makszim (Alekszej Makszimovics Peskov) 1868-1938

JEMNITZ JÁNOS

Néhány adalék és gondolat Gorkijról

Természetesen itt nem akarjuk újra felfedezni Gorkijt. Sok mindent írtak róla. Egy időben nagyon-nagyon ismert író volt. Azután eljött az a bizonyos „mostantól minden másként volt” kor, amikor Gorkij életére árnyak, súlyos árnyak vetültek. Sok mindent újraírtak, sokféle dokumentum került elő. A páratlan nagyságú író, politikus, közéleti személyiség, stb. élete valószínűleg még hosszabb ideig viták és kutatások témája lesz. Mi ehelyütt (jócskán megkésve és elkésve a 125. évfordulót) elsősorban fel szeretnénk hívni a figyelmet rá. Torzított beállítások után mintha a fiatal generációkat már nem is érdekelné, nemigen olvassák a műveit. Moszkvában eltűnt az általunk oly jól ismert Gorkij-utca név is, s azon nyomban Budapesten is eltűnt a Gorkij fasor elnevezés. Ez, mint tudjuk sokhelyütt, például Franciaországban elképzelhetetlen lenne. Ezért is hisszük, hogy ez a felhívás az újraolvasásra nem indokolatlan.

*

A mi nemzedékünk hajdan, még a Horthy-érában, Gorkij „Gyermekéveim”-en nőtt fel. A könyv és a sors feledhetetlen, kár, hogy a mai fiatalok ezt elmulasztják. Hogy Gorkijt és általában a klasszikusokat mennyire nem olvassák, azt könyvtári statisztikákkal ki lehet mutatni – sajnos már nincs kö-

zöttünk hajdani szerkesztőtársunk, a gondos Gáliczky Éva, aki ezt az adatot előteremté.

Azt azonban, amikor az „Egyetemi éveim”-et olvastuk, még nem tudtuk, hogy Gorkij már húszas éveiben tevékenyen részt vett a munkásmozgalomban és a marxista olvasókörokkben, s hogy a 1890-es évek elején már börtönbe is került. Így valóban nagyon hamar kijárta „egyetemi éveit”.

Már híres íróként lett annak az *Iszkrának* egyik szerzője, amelyet olyan nagyon ismert személyiségek szerkesztettek, mint Julij Martov, Lenin, Fjodor Dan, G. V. Plehanov és mások.

És eljött az e kötetünkben is tárgyalt 1905-ös forradalom ideje, amely annyira meg- és felrázta Oroszországot. Önmagában arról is külön nagy és gondos tanulmányt kellene közölnünk, miként élte meg Gorkij ezt, s mi volt a szerepe, egyúttal mint új lapszerkesztőt is (ekkor jelentette meg először a *Novaja Zsizny*-t), és ekkoriban miként működött együtt, egyúttal hogyan súrlódott a bolsevikokkal és persze Leninnel.

És itt elérkeztünk Gorkij egy izgalmas, a munkásmozgalomba mélyes belenyúló korszakába: emigrációs éveibe. Ám akár az amerikai, akár az olaszországi évekre gondolunk, elsősorban a fehér foltokat kell jelezni. Olasz éveiről sokan írtak, egy áttekintést nekünk is ígértek, de egyelőre nem kaptuk meg szerzőtársunktól. Holott ezek nagyon izgalmas évek Gorkijnak a bolsevikokhoz való kapcsolata szempontjából.

Ugyanígy USA-beli éveit is hézagosan ismerjük. Előadásokat tartott a népes orosz emigráns kolóniában, de hogy mennyit és miről, nem tudni; az egykorú USA-beli orosz szocialista orgánumokat nemigen ismerjük. Gorkij bizonyára sok szocialista és nem szocialista demokratikus orgánumban megszólalt. Mindenesetre erről az USA Szocialista Pártjának akkori legbefolyásosabb, orosz/balti származású vezére és teoretikusa is hangsúlyosan emlékezik önéletrajzában. Morris Hillquitről⁵⁴ van szó és a „Loose Leaves from a Busy Life”-ről. De hogy Gorkij miként érintkezett, találkozott más orosz csoportokkal – például az anarchistákkal, a szakszervezetiekkel – azt nem tudjuk meg a könyvből⁵⁵.

Maholnap 100 éve (1906-ban) vagyis mindjárt a forradalom másnapján jelent meg világhíres könyve, az „Anya”. E könyv egykori és későbbi utóélete is megkövetelne egy nagyobb, önálló tanulmányt is (ez, valószínűleg több is, bizonyára meg is született, talán ki is nyomtatták, de nem kapni, nem üzlet a könyvesboltoknak).

⁵⁴ Hillquit életútját lásd Évkönyv 1994.

⁵⁵ Reméljük az Évkönyv következő, 2006. évi kötetében, újabb Gorkij-blokkunkban kiegészíthetjük ezt a képet.

Gorkij a háború előtti nehéz éveknek sok nagy, feledhetetlen munkájában állított emléket, illetve mondott róluk kritikát – hogy kifejezett politikai pamfletjeiről, híres kiáltványairól ne is szóljunk. Az „Éjjeli menedékhely”-et a világ színpadjain azóta is állandóan játsszák, Budapesten legutóbb Verbes István rendezésében mutatták be nagy sikerrel. Kiváló a „Jegor Bulicsov és a többiek” című színdarab, amelyben Sulyok Mária és Somlay Artúr nyújtott felejthetetlen alakítást, illetve a „Kispolgárok” című regény és az ennek alapján készült színpadi mű. A sort hosszan folytathatnánk.

Újabb börtönévek után hosszabb emigrációs korszak következett. Nagy téma, miként jelent meg Gorkij a világsajtó, a nemzetközi szocialista irodalom hasábjain, így a *Népszavában* is, s mikor hogyan írtak róla.

Az 1917-es februári forradalmat megelőző mély erjedés egyik tükre, egyben erjesztője éppen a Gorkij szerkesztette és jórészt általa is írt, 1916-ban megjelent *Letopisz* nevű havi folyóirat⁵⁶ volt.

A *Letopisz*nak már akkora volt a hatása és a tekintélye, hogy a mensevik párt akkori, jobbszárnyán állók neves, régi, úttörő teoretikusa, Alekszandr Potreszov minősítette a *Gyelo* nevezetű mensevik orgánumban a lapot „riválisnak”, szélsőségesnek és „anarcho-szindikalistának”⁵⁷. Mindezt elsősorban Gorkijra, a *Letopisz* főszerkesztőjére vonatkoztatta.

Mindenesetre jellemző, hogy Gorkij az orosz forradalmár szocialistákhoz hasonlóan minden kritikus kérdésben vállalta a nyílt harcot. A *Letopisz* első számában például közöltek egy közvéleménykutatási felmérést az oroszországi antiszemitizmusról, amelyet Gorkij a kor másik nagyon ismert radikális (és enyhén szólva furcsa pályát bejáró) írójával, Leonyid Andrejevvel együtt jegyzett. Véggöveztetésük, hogy az országnak meg kell szabadulnia ettől a csapástól.

Gorkij a *Letopisz* megjelentetését a februári forradalom után is folytatta. Ekkor, a viharos 1917. tavaszi időkben, az áprilisi konferenciához kapcsolódva, azt kommentálva, Gorkij hangsúlyozta: sokféle nemzeti kultúra lehet, de a tudomány eleve internacionális, és most, úgyszólván a forradalom másnapján, nagyon bizakodóan tekint mind a művészet, mind a tudomány felvirágzása elé. Majd mindezt szélesebb perspektívába állította, hangsúlyozva: „a szépség” és a haladás segítheti az új demokratizmus megerősítését⁵⁸.

⁵⁶ A *Letopisz*ról lásd Évkönyv 1991; valamint Jemnitz János: Fordulat a világháború történetében. Akadémiai Kiadó, 1983.

⁵⁷ Potreszov életútját lásd Évkönyv 1994.; A *Gyeloról* lásd Jemnitz János: Fordulat a világháború történetében, id. m. 205-233. oldal

⁵⁸ *Letopisz*, 1917. 5-6. szám, Gorkij szavait pontosabban és részletesebben idézi Évkönyv 1992. 283. oldal

Gorkijnak ugyanebből a cikkéből még két elem kívánkozik kiemelésre, minthogy mindkettőnek nagyon modern, mai a kicsengése. Hangsúlyozta, hogy a tudományt Oroszországban nemcsak a cári rendszer kötötte gúzsba, hanem a vallás, adott esetben konkrétan a pravoszláv vallás is. S miközben e béklyók lehullását üdvözölte, visszanyúlt a nagy történelmi előzményekhez, az 1917-ben Oroszországban sokszor felidézett „példaképhez”, „a nagy francia forradalomhoz” – az ész és a racionalizmus nagy győzelméhez.

Ezekben a hónapokban fáradhatatlan volt. A július-augusztusi 7-8-as kettős számban kitűnő irodalmi válogatást tett közzé, amelyhez hozzáadta saját novelláját is. Emellett az akkor megszületett tudományos ismeretterjesztő társaságban is beszédet mondott, s a szöveg egy szerkesztett változatát a *Letopisz*ban is közölte.

Gorkij mindjárt az első forradalom utáni (3.) számban megpendített egy érdekes, önkritikus és egyben bizakodó gondolatot. Nevezetesen azt, hogy „valamennyien régi emberek vagyunk”, akiket megfertőzött a régi rendszer. Abban bízott, hogy a forradalom megnyitotta új korban „új emberek” – tiszta emberek – jönnek majd⁵⁹. Gorkij itt, mondhatni, a legjobb orosz hagyományok szellemében szólalt meg, hiszen a belső megtisztulásnak ez a gondolata tolsztojánus, vagy a kropitkini szellemi örökség is volt.

*

Gorkij és az 1917-es orosz forradalmak kapcsán eszembe jutott: Budapesten már 1920-ban megjelent egy válogatás Gorkijnak ezekre a hónapokra, eseményekre, reményekre és csalódásokra visszapillantó és azonnal papírra vetett írásaiból⁶⁰. Az alábbiakban néhány passzust közlünk ebből a könyvből, amely mára ritkaságszámba megy és az érdeklődő aligha találja meg közkönyvtárban.

A kis könyv egyfajta napló: Gorkij e sorokkal kezdte:

„Az orosz nép frigyét kötött a Szabadsággal. Reméljük, hogy testileg és lelkileg elkínzott országunkban ebből a frigyből új, erős emberek fognak támadni.”

S ezután hangsúlyozza: „bízunk abban”, hogy a cári „rendőrhatalmaskodás” által megnyomorított nép felébred, és „értelmére” hallgat.

⁵⁹ Makszim Gorkij: Piszmo k csitatelju. Letopisz, 1917. 2-4. szám (Pontosabb, hosszabb idézet az Évkönyvnek a lapot ismertető 1992-es kötetében.)

⁶⁰ Maxim Gorkij: Forradalom és kultúra. Budapest, Révai Kiadó, 1920. 9. oldal

Ez a nyitó fejezet nyilvánvalóan még Gorkijnak 1917 nyarán elhangzott, a *Letopiszban* is megjelent beszéde alapján íródott. Majd így folytatódik: „Ne feledjük, hogy valamennyien a tegnap emberei vagyunk, hogy országunk újjáépítése olyan emberek kezében van, akik a múltban az egymás elleni bizalmatlanság, egymás meg nem becsülése szellemében nevelkedtek ...”⁶¹

Gorkij ismeretesen 1917-ben sokfelé hadakozott, a régi renddel szemben csakúgy, mint Lenin elképzelései, törekvései ellen (aminek Lenin írásaiban is sok nyoma van). Célja egy új, demokratikus és legalábbis szociális Oroszország megteremtése volt. Szinte minden sora aktuális közel nyolcvan évvel később is.

Kortársaink eszmefuttatásaiban alig-alig lelhetők fel olyan sorok, amikben Gorkij a régi rendszer híveinek utóvédharcát taglalta, támadta (hiszen az is nagyon offenzív volt): „Némely emberek mindjárt a forradalom első napjaiban elárasztották az utcákat piszkos broszúrákkal, az „udvari életből” vett ocsmány elbeszélésekkel. E broszúrákban a sötét múlt különféle alakjai tűnnek fel. Nem ismertetem e füzetek tartalmát, mert az hihetetlenül szennyes.” S Gorkij e szavakkal zárja a gondolatsort: „Igen kevés az olyan könyv, amelyenekre most szükség volna.”⁶²

Azt is hozzátette: „ez a szennyes irodalom különösen káros” most, amikor az ország „gazdasági válságban” van, és ennek következtében is elkerülhetetlen ennek társadalmi következménye, a „társadalom felbomlása”. Egyidejűleg „az emberekben felébredtek a sötét ösztönök”.⁶³ A múltat még nem dolgozták fel, a régi beidegződések, hatások tovább élnek.

Még egy szomorú és régióra ugyancsak nem szűkíthető megfigyelés: „Kétségtelen, hogy Oroszországban olyan pedagógusok nevelték és nevelik (a népet – J.J.), akik politikailag még éretlenebbek, mint a közönséges emberek.”⁶⁴

Gorkij nagyon kritikusan és önkritikusan szemlélte a múltat és a jelent. Kijelentette, hogy keveset tettünk a régi rendszer és hatalom ellen, pedig neki személyileg igazán nem volt oka a szégyenkezésre és az önvádra. Mindenesetre egyik visszatérő gondolata volt: „A haza nem lenne olyan nagy veszélyben, ha több lenne a kultúra.”⁶⁵

Gorkij 1917. késő tavaszán-nyarán már sok szempontból elégedetlen, csalódott volt, kora tavaszi lelkes, csupa reménytől áthatott szavaihoz, gon-

⁶¹ Uo. 9. oldal

⁶² Uo. 19. oldal

⁶³ Uo. 19. oldal

⁶⁴ Uo. 20. oldal

⁶⁵ Uo. 57. oldal

dolataihoz képest. Ezt sokféle tapasztalat, az emberekkel való szüntelen érintkezése is alátámasztotta.

Így például felidézi beszélgetését azzal az ügyvéddel, aki a monarchia idején is bátran, „előmenetelével nem törődve” vállalt politikai pereket, amelynek során maga is elkerülhetetlenül élesen bírálta a cári rendszert. Most, az új viszonyok között az ügyvédnek megint ugyanazt kell tennie. Vagyis Gorkij már-már eljutott a közhelyszerű „igazsághoz”, hogy nem sok dolog változott. Ámde nem lett volna Gorkij, ha nem teszi ki az ellenpontot is: „Mert utoljára is a józan ész fog győzedelmeskedni.”⁶⁶

S íme az örökké elégedetlen és korholó Gorkij egy másik megfigyelése: van valami, ami „örökségként” végigkísérte az orosz történelmet, és különböző időkben váltakozó erővel újra és újra lánggra kapott: ez a pogromok és a fosztogatások ismétlődő ténye, Gorkij szavaival „esztelensége”, amit a huligánok (Gorkij egykori terminológiája) követnek el. A forradalom másnapján, bármennyire lelkesedett is, az „értelem” elsöprő és gyors sikerét várva, az „esztelenségek” miatt nagyon elkese⁶⁷redett. Annyira, hogy ezt írta: „Mindezért a felelősség a proletariátust terheli”, amiért ezt a fekélyt „nem tudja kiirtani a maga soraiból”.⁶⁸ Ismét az „örök” (?) orosz önkorbácsolás?

Ugyanebben a nagyon kritikus és önkritikus szellemben írt Gorkij magáról „a munkásságról” is. A téma a már akkor mutatkozó új jelenség, hogy a munkásosztály összetétele maga is változik, márpedig ez 1917-ben több ok miatt nagyon felgyorsult. Gorkij ennek tudati tükröződéseit nagy empátiával érezte át és jelenítette meg, részint abban az összefüggésben is, hogy a munkásság különböző rétegeinek mennyire eltérő lehetett a viszonya a munkához és a „gyárakhoz”.⁶⁹

Gorkij nem fukarkodott azzal, hogy a proletárság másfajta rosszízű felvizeződéséről és felvizezettségéről is írjon. Sőt, figyelmét nem kerülte el az az ugyancsak „öröknek” tűnő kérdés, hogy milyen a munkások és a liberálisok, az akkor Oroszországban jó ideig még népszerű kadetek viszonya. E tárgy körben is volt mondanivalója.

A könyv utolsó része már az októberi forradalom utáni korszakról szól, kritikusan, sőt elutasítóan, sok esetben személy szerint is lesújtóan a népbiztosokról, még olyanokról is, mint Lunacsarszkij. Olyan szenvedélyes, vallomásszerűen kirobbanó mondatot is leír, hogy a népbiztosok „akár ki-

⁶⁶ Uo. 62-63. oldal

⁶⁷ Uo. 77. oldal

⁶⁸ Uo. 80-82. oldal

⁶⁹ Uo. 82-84. oldal

nevethetnék is érte, de szenvedélyesen szeretem Oroszországot és az orosz népet”.

Ám e szenvedélyes kifakadással együtt ezeket az oldalakat végigkíséri Gorkijnál az éles szétválasztás, sőt szembeállítás, miszerint „a népbiztos urak” nem azonosak a proletariátussal, s ne beszéljenek annak nevében. E megfogalmazás nemcsak Gorkijnál jelent meg – de nála is!

Gorkijnak ugyancsak 1917-ben rendszeresen jelentek meg cikkei a szintén általa főszerkesztett híres *Novaja Zsizny* napilapban. Többek között erősen kritikai „széljegyzeteit” is itt közölte „Időszerűtlen észrevételek” címen. Minthogy úgy tudom, ezek az írások magyarul nem olvashatók, s mivel nagyon figyelemreméltók, a következő kötetünk Gorkij rovatában viszatérünk rájuk.

TANULMÁNYOK

TONY BENN

Old Labour (*A régi Munkáspárt - részlet*)

A hullám irányának megfordítása

Az utóbbi években a Labour Party baloldalához tartozók defenzív politikát folytattak, mert úgy hitték, hogy az LP azoknak az érdekeit védi, akik megteremtették. Az 1970-es években hatalmas kampány bontakozott ki ellenük, amelynek jegyében az IMF nyomására megtörténtek a bér-befagyasztások és lefaragások¹, s ez a hullám a torikat segítette hatalomra. A thatcheri évek alatt azután harcot folytattunk a szakszervezetek és a helyi önkormányzatok védelmében, később pedig harcoltunk az Öböl-háborúval szemben². Margaret Thatcher is azt állította, hogy politikájának nincs alternatívája. Ez demoralizálóan hatott, olyannyira, hogy sokan, akik eredetileg a baloldalt támogatták volna, de féltek attól, hogy elbuknak, inkább hátat fordítottak mindenfajta politikának, mindenekelőtt a szocializmusnak, a munkásmozgalomnak. Inkább a liberálisok és a „puha” konzervatívok felé orientálódtak, olyan megfontolással, hogy ez állítólag elkerülhetetlen, ha egyáltalán vissza akarunk kerülni a hatalomba, a kormányba. Ez 1997-ben gyakorlatilag meg is történt. A baloldal az LP-ben azután arra törekedett, hogy megakadályozza a pártvezetést a pálfordulás és a szocializmustól való elfordulás végrehajtásában, és abban, hogy az LP-ből „középpártot” csinál, amely a „harmadik utat” választja. Ebben a korszakban bennünket, baloldaliakat a média „kikezdett” vagy marginalizált, mint „régilabouristákat”, akiknek a véleményét semmibe lehet venni, hisz nincs semiféle relevanciájuk és tömegtámogatásuk.

Számos jó szocialista elveszítette illúzióit, és kiszorították őket a pártmunkából. Mások tényleg eltávoztak, de néhányan továbbra is arra töreksenek, hogy kiépítsenek egy új szociális szövetséget, s még jelölteket is próbálnak állítani az új parlamenti választáson. Akik ezen az új nyomvonalon haladnak, kijelentették: az LP halott, s egyedüli reménységünk abban van, hogy az LP-t ugyanúgy lecseréljük, ahogy évekkel ezelőtt az LP lecserélte a liberálisokat.

¹ A Wilson és a Callaghan kormány végéről lásd Évkönyv 1977-79.

² Az Öböl-háborúról lásd Évkönyv 1992.

Természetesen e kritikák közül igen sok az LP-n belül hangzik el. Nem akarom saját sajnálkozásomat hangsúlyozni, mégis nagyon sok jó származna abból, ha ez a baloldal az LP-n belül megerősödne. Természetesen mindenki indulhat a parlamenti jelöltségért, aki akarja ezt, és érdemes is rá. Ezzel az LP baloldalához tartozó jelöltek meggyengítik majd az LP hivatalos jelöltjeit néhány választókerületben, s azzal, hogy a választókat megosztják, hozzájárulhatnak ahhoz, hogy ezekben a választókerületekben a liberálisok, vagy a konzervatívok győzzenek. A gazdasági harcokban sokszor emlékeztetnek minket a régi igazságra, az egységben az erőre, s én úgy vélem, hogy ez a politikai harcokra is áll. Ám lehet, hogy a legerősebb érv az egység mellett az, hogy az ár most megfordul, és nincs semmi okunk rá, hogy úgy érezzük, újra kikerültünk a sivatagba, a politikai lehetlenségek senkiföldjére. A közvélemény megmozdult és hajlik arra, amit a baloldal korábban mondott, például a vasutak újraállamosításáról, a légi közlekedés és a londoni földalatti privatizálása ellen, illetve az egészségügy és az oktatási intézmények részleges privatizálásának ügyében.

Jelenleg az egész politikai mezőnyben nincs olyan ember, aki ne látná a veszélyeket, amelyeket az amerikai rakétavédelmi elképzelések jelentenek; ne lenne tisztában vele, mekkora veszedelmek rejlenek az európai biztosok ama rendszerében, amelyet nem mi választottunk és nem is tudunk leváltani.

Ugyanakkor sok fiatal országunkban és széles e világban jól látja, hogy milyen kárhözatos a demokráciára a globalizálás.

A baloldanak éppen ezért előre kell néznie, és harcolnia kell a választási harc idején és utána is azért, hogy azt a politikát, amelyet kívánatosnak tartunk, ténylegesen alkalmazzák is, ki is szélesítsék, és olyan támogatást szerezzünk, amely messze túlnyúlik a párt keretein. Úgy vélem, pontosan ez is fog történni, ha az a politika, amelyet felkínálunk valóban pozitív, mint például a békemozgalom, vagy a nyugdíjasok esetében. Hiszen, amit mondunk, az közhelyszerű igazság, s így is fogadják el az emberek.

Évek során a politikai vezetők eltökélten munkálkodtak azon, hogy leszállítsák a politikai várakozásokat. Nagyon sikeresnek is bizonyultak abban, hogy elterjesszék a defetizmust és a csüggedést. Következésképpen csökkent a szociális igazságosságot követelő nyomás alulról. Hosszabb ideje sulykolják nekünk, hogy nagyon sikeres gazdaságban élünk, egyidejűleg pedig azt: nem engedhetjük meg magunknak, hogy olyasmit valósítsunk meg, amire szükségünk van. Mindezt keményen cáfolnunk és támadnunk kell és ez nagyon lényeges, minthogy az LP ezen a nyáron megkezdi második forduló kormányzását. Természetesen egyetlen szocialistának sem szabad visszariadnia attól, hogy hangosan kimondja, amiben igazán hisz,

miel a szűk kereteken kívül nagy hallgatóság várja, hogy meghallhassa ezeket a szavakat.

(2001. március 16.)

Tiszteletkőr a brit kommunistáknak

Chesterfieldben népes tömeggyűlést tartottak Fred Westercoat, a most meghalt kommunista aktivista tiszteletére, aki egész életét a szocializmus ügyének szentelte. Fred egy időben fizetett pártszervező volt, mindenki számára lelkesítő példa, aki csak ismerte, mindenekelőtt nekem.

Mintegy húsz éve érkeztem ebbe a városba, s most úgy érzem, tisztelettel kell szólnom nemcsak róla, hanem mindazokról, akik a kommunista pártnak dolgoztak, s egyben óriási munkát végeztek a szakszervezeti és a békemozgalom javára is.

Itt az ideje, hogy ezt elismerjük és feljegyezzük, minthogy a kommunistákat denúciálta mind a brit establishment, mind számos munkáspárti vezető. Főként így volt ez az orosz forradalom vonatkozásában, amelyet a kommunisták támogattak. S így a hidegháború, a boszorkányüldözés idején, amelyet McCarthy szenátor indított az amerikai baloldal ellen, minden kommunistát feketelistára tettek a munkáltatók. Egyúttal felügyelet alá helyezték őket a biztonsági szolgálatok, mint potenciális árulókat és felforgató elemeket. Mindezzel el akartak ijeszteni mindenkit a politikai, illetve szakszervezeti mozgalom támogatásától és mindentől, ami a szocialista ügyet szolgálja. Nagy-Britannia Kommunista Pártja (CPGB) mégis tovább élt egy ideig, mint az LP „csatlakozó” része. Egyúttal egyfajta munkás- és szakszervezeti „egyetem” is volt, és hozzájárult ahhoz, hogy a marxista gondolatok napirenden maradjanak. Korábban, az 1930-as években a KP játszott vezető szerepet abban a harcban, amely a Spanyol Köztársaság védelmében és a Franco-diktatúra ellen folyt, egyúttal a híres nagy-britanniai ai munkanélküli-mozgalomban is.

Amögött, hogy a CPGB-t egyszerűen a Kreml eszközünek tekintették, meghúzódott egyfajta félreértés: mégpedig az, hogy a Szovjetunió valóban védelemre szorult nagyon sokféle ellenségével szemben.

Igaz, a CPGB hibát követett el, amikor opponálta, hogy a brit kormány hadat üzent a náci Németországnak, és csak akkor változtatott ezen a politikáján, amikor Németország 1941-ben megtámadta a Szovjetuniót. De az

az állítás, mintha a CPGB támogatta volna az összes sztálinista szörnyűséget, nem állja meg a helyét, egyszerűen mert ezek jó része nem volt széles körben ismeretes. Még a Szovjetunióban sem ismerték, egészen addig, amíg Hruscsov híres beszédében azokat le nem leplezte. Ám az is tény, hogy a kommunista mozgalomban általános volt a mély gyűlölet mindenki ellen, aki egyetlen jó szót is ejtett Trockijról³ – noha az utóbbi egykor sok kommunistát lelkesített, és jelenleg is sok baloldali fiatal tud lelkesíteni.

A legnagyobb csapás a CPGB-t belülről érte, mégpedig a posztmodern gondolattal, amelynek a Marxism Today⁴ adott hangot, meglehetősen széles körű hatással. A kommunista „modernizálók” közül azután többen helyet találtak maguknak a Millbank Towerben.⁵

Mindezzel szemben Fred Westercoat és a CPGB-ben harcolók nagy szolgálatot tettek az igazi baloldalnak. Így volt ez éppen abban az időben, amikor többen kezdtek gondolkodni azon, hogy hol is vettük el a lépést, hol kezdődtek a bajok. S ez akkor történik, mikor egyesek éppen azokra terhelik a felelősséget, akik azon gondolkodnak, hogy miként forduljanak a kapitalizmus ellen, míg mások feladják elveiket és „lefekszenek” a kapitalizmusnak, a bankoknak és az IMF-nek.

Ha felidézem azokat, akik keményen harcoltak a békéért, a nyugdíjasok védelmében, a szakszervezeti jogokért, a teljes foglalkoztatásért és a demokráciáért – akkor meg kell mondanom, hogy köztük igen sok volt a kommunista. Én, aki egész életemet az LP-ben töltöttem el, azt mondhatom, szívesebben láttam volna ezeket az embereket az LP-ben. Ám nem engedték be őket, s ők sem készültek arra, hogy belépjenek. Még hozzá azért nem, mert úgy vélték, ez csak elveik feladásával lehetséges.

Ha előrepillantunk a következő évtizedre, bizonyos, hogy a Széles Baloldalnak el kell gondolkodnia azon, miként erősítheti, növelheti befolyását, ahogyan ezt annak idején, egy évszázaddal ezelőtt Keir Hardie⁶ kutatta és hirdette.

És ahhoz, hogy mindezt valóban el is érijük, nagyon sok olyan emberre lenne szükségünk, mint amilyen Fred Westercoat volt.

(2001. április 12.)

³ Trockij életéről lásd Évkönyv 2004.

⁴ A Marxism Today-hez lásd az Évkönyv kötetét az 1980-as évekből.

⁵ Ez az Új LP központja.

⁶ Keir Hardie életútját lásd Évkönyv 1981.

A választás után a munkás- és szocialista mozgalom rádöbbsent, milyen munkát kell majd elvégeznie. Amikor az LP hatalomra kerül, figyelembe kell vennie a globális gazdaság kereteit, amelyeket az EU és az IMF ellenőríz. A privatizálás kiterjed majd az egészségügyre és az oktatásra is, és azt mondják majd nekünk, hogy ez a közjót szolgálja, miközben csak egyeseknek hoz hasznot.

Ez a politika egyszerűen szétveri majd az LP-t. Csakis a kapitalizmust erősíti és neki kedvez. Ezt alig-alig enyhíti a jóléti politika, amellyel a szegényeken próbálnak segíteni. Ahhoz, hogy ezt a kihívást ellensúlyozhassák, a szocialistáknak fel kell vállalniuk a demokrácia védelmét, és a kormányt rá kell szorítaniuk, hogy azokon a területeken is vezessék be a népi ellenőrzést, ahol korábban soha nem létezett.

Az államosított iparágakban növekedhetett a tőkebefektetés, javulhattak a munkafeltételek, és elismerték a szakszervezeti jogokat; de azért soha nem érték el a kívánt demokratikus szintet, lévén, hogy ezekben sem érvényesült igazán a demokratikus munkásellenőrzés és beleszólási jog. Mindent egybevehetjük azzal, amit 1990-ben Norman Stracjer, a Northumberlandi Bányász Szakszervezet főtitkára mondott: szerinte „minden bányásznak legyen joga beleszólni a menedzsment dolgaiba, és éreznie kell azt, hogy az iparág tulajdonképpen az ő érdekében és irányításával dolgozik, hogy a bányászat a szövet az osztársadalom javára állítja elő, nem pedig a kevesek profitjának növelésére”.

Vagyis a gazdaságban a demokráciát valóságosan ki kell alakítani, és ezt a törvényeknek is tükrözniük és védelmezniük kell. Ez a legjobb útja annak, hogy a nagy multikat beszámoltatásra lehessen kényszeríteni, nemcsak a részvényesek, hanem mindazok előtt is, akik ezeket az anyagi javakat tulajdonképpen előállították. Egyedül így csökkenthetjük a multik érdekeinek érvényesülését az olyan nagyvállalatok révén, mint a Ford, a Motor-Line.

Az államosított iparágakban is kell a sztrájkjog. Ám ha ez létezik is, még akkor is nagyon kicsi az ipari-gazdasági demokrácia. Előfordul, hogy éppen azok, akik segíteni akarnak a munkásokon, elidegenítik azokat, akiket segíteni akartak. Amikor például az RMT ASLEF⁷ röpcédulákat terjesztett a biztonság növelése és a vasutak visszaállamosítása érdekében, és ennek érdekében felvetette az esetleges munkabeszüntetést is, ezzel nagyon megnehezítette azoknak a dolgát, akik ténylegesen a vonatokon dolgoztak, és féltő volt, hogy megtorlást alkalmaznak ellenük.

⁷ A vasutasok és a mozdonyvezetők különálló, de együttműködő szakszervezetei.

Hasonló volt a helyzet az egészségügyben is, ahol a nők és az orvosok léptek fel a privatizálások ellen, s az ellen, hogy a menedzserek kapjanak teljhatalmat. Akkor hasonlóan szembekerültek azzal a követelménnyel, hogy megértsék, hogy ők egyúttal a közjó érdekében lépnek fel. Az oktatásban pedig előfordult, hogy a szervezett tanárok és tanítók jelezték, sztrájkba lépnek. Akkor őnekik is szembesülniük kellett az olyan szülőikkel, akiknek gyermekei éppen vizsgára készültek, és akkor felvetődött: miként mehet tovább az intenzív oktatás, ha a sztrájk beindul.

A szakszervezeti jogok megkövetelése hívószó lehet Európa számára is, ahol felléphetünk a közös szakszervezeti, szociális jogok védelmében. És persze ennek jogi formáit is el kell fogadtatni az EU-val és minden tagországgal minden érintett parlamentjével.

Azt is követelnünk kell, hogy az EU parlament minden tagját előbb válasszák meg saját országában, választásokon. Azután az EU parlamentnek kell megválasztania a Biztonsági Tanácsot, amelynek meg kell adni a jogot és lehetőséget, hogy ellenőrizze a WTO-t, az IMF-et és a nagy multikat.

Amikor mindezt követeljük, nem teszünk többet, mint amennyit a chartisták már több mint 150 éve megtettek⁸, vagy amit az Afrikai Nemzeti Kongresszus⁹ megtett.

Mi, szocialisták, a demokráciát és az internacionalizmust központi feladatnak tartjuk, s csak így kényszeríthetjük a globális kapitalizmust visszavonulásra. Áll ez azokra is, akik ezt a globális kapitalizmust az Új Labour padosoraiban képviselik és védik.

Forrás: Tony Benn Free Radical. London, 2003. A kötetben ez az Old Labour fejezet. 1-9. old.

PETER BIRKE

„Mi vagyunk a 21. század szociáldemokráciája”

Megjegyzések a dániai jobboldali pártok előretöréséhez¹⁰

Skandináviában tovább folyik a szociáldemokrácia hegemóniájának fölmozdítása. Mind Norvégiát, mind Dániát több mint egy éve olyan polgári

⁸ A chartisták történetének hallatlan nagy irodalma van, még magyarul is. Az Évkönyv 1974., illetve 1975/76. évi kötete is tárgyalta.

⁹ A Dél-afrikai Köztársaság kormányzó pártja.

¹⁰ A cikket a szerző, Évkönyvünk rendszeres munkatársa kötetünk számára írta.

pártok kormányozzák, amelyek sorsa a jobboldali populista pártok mindenkorai támogatásától függ. A Socialdemokratiet, a dán szociáldemokrata párt (SP) 1924 óta első ízben csak a második legerősebb párt a Folketingben, a dán parlamentben. A Venstre, ez a jobboldali liberális párt a 2001. novemberi választás után kisebbségi koalíciós kormányt alakított a konzervatívokkal. Azóta a legtöbb törvényt a jobboldali rasszista DFP, a Dán Néppárt segítségével hozták tető alá, amely párt a szavazatok 12%-át kapta. A dán parlamentarizmus hagyományaitól elkanyarodva azóta szilárd „polgári blokk” alakult, amely az SP-t messzemenően kiszorította a hatalom gyakorlásából. Anders Fogh Rasmussen másfél évvel hivatalba lépése után is szilárdan ül a karosszékében.

A jobboldali pártok förlívelésének egyik oka, hogy találékonyan fáradoztak a korábbi szociáldemokrata szavazók megnyerésén. Mind a DFP, mind a Venstre sikeresen cserélte föl neoliberais arcukat „szociálisabb” külsőre. A DFP ismételten azt az igényét hangoztatja, hogy ő akar „a 21. század szociáldemokráciája” lenni.¹¹

Lehetetlen eltekintenuk az intézményes munkásmozgalom hanyatlása és a politikai jobboldal fölemelkedése közötti összefüggéstől. A továbbiakban arra teszek kísérletet, hogy pontosabban körvonalazzam ezt az összefüggést, amely egyben számos más nyugat-európai ország helyzetére is fényt vet.

A thatcherizmustól az „új szociáldemokrácia” felé

Már Az 1980-as évek elején vita folyt arról, hogy mekkora része van a szociáldemokrata politikának a jobboldal sikereiben. Akkor a brit kommunisták *Marxism Today* című folyóirata bocsátotta rendelkezésre hasábjait ehhez a vitához.¹² Amikor a toryk 1979-ben átvették a brit kormányt, a szak szervezeti és a demokratikus jogok, a jóléti állam vívmányai elleni támadások európai méretekben addig nem látott hullámát indították el. Ez mindössze néhány hónappal az után volt, hogy a közszolgálati dolgozók olya heves sztrájkokat folytattak a munkáspárti kormány ellen. Ez ellentmondani látszott annak, hogy Thatcher győzelmét többek közt bizonyos munkásválasztók szavazatainak köszönhetette. Ezek a szavazók azért, közelebből vizsgálva, nem voltak minden további nélkül azonosíthatók a „munkás-

¹¹ Lásd *Rune Engelbreth Larsen: Det nye højre i Danmark. (A dániai új jobboldal.)* Kopenhagen, 2001. 141. old.

¹² A *Marxism Today* és számára az 1980-as években többször visszatértünk az Évkönyv kötetiben.

osztállyal”. Akkor is, akárcsak most, a populista elemek retorikájukat és gyakorlatukat mindenekeleltt a fehér bőrű, bérből élő férfi dolgozókhöz címezték, többnyire az idősebbekhez.¹³

1979 után a toryk ügyesen megtanulták, hogyan kell a politikai baloldali szokásos témáit „gyarmatosítani”. (Stuart Hall kifejezése.) Egyrészt átvettek, szélesebb összefüggéseikből kiragadtak, és politikai tartalmuktól megfosztottak egyes emancipációs elképzeléseket. Másrészt jól kapcsolódtak azokhoz a várakozásokhoz, amelyek szociáldemokraták általi teljesítésében nagy tömegek csalódtak. Az államba vetett hit, az a vélekedés, hogy szociális problémákra bürokratikus-technicista válaszok adhatók, továbbá a pártapparátus harca az olyan szociális mozgalmak ellen, amelyek ki akarták vonni magukat a pártvezetés ellenőrzése alól – nos, ez volt az előfeltétele annak, hogy, mint Stuart Hall már akkor, 1983-ban megállapította, „a labourista szocializmusnak ezekből a gyengéiből a radikális jobboldal kovácsolt tőkét.”¹⁴

A New Labour arra tett kísérletet, hogy leküzdje ezeket a súlyos gyengeségeket, és újraépítse a szociáldemokrácia európai hegemoniáját, megváltozott körülmények között. A koncepció egyszersmind arra a legitimitációs válságra is választ keresett, amelybe a kapitalista társadalmak kerültek az államszocializmus összeomlása után. Az 1990-es évek második felének szociális konfliktusai, amelyek a nagy franciaországi sztrájkokkal indultak, de a németországi Helmut Kohl-kormány elleni 1997–1998-as tiltakozást és sztrájkokat is áthatották, hozzájárultak ahhoz az átbillenéshez, amely néhány éven belül szinte minden nyugat-európai országban a szociáldemokrata pártokat juttatta hatalomra. Ennek az „új szociáldemokráciának” a politikája annyiban mindenképpen eltért a thatcherizmustól, hogy egyes vonatkozásokban ismét hangoztatta, sőt a középpontba állította az állami szabályozás szükségességét.¹⁵

A kormány átvétele után azonban a keynesiánus politika maradványai a legrövidebb idő alatt szinte teljesen eltűntek. Azóta is egyre erősödik a privatizációnak, az életkockázatok egyénre hárításának a tendenciája, a jóléti

¹³ Gruppe Blauer Montag. Revolution der Kleinbürger. New Labour, Rechtspopulismus und die Suche nach Hegemonie. In: *analyse und kritik*, 2002. 1. (465.) sz., Hamburg, 22. old.

¹⁴ Stuart Hall–Martin Jacques: The Politics of Thatcherism. London 1983. 33. old. – Hall független baloldali teoretikus, akkoriban a *Marxism Today* gyakori szerzője.

¹⁵ Joachim Hirsch már a Schröder-kormány első törvényhozási időszakának az elején egy könyvében hangoztatta, hogy a „dereguláció” már a Kohl-korszak alatt sem volt azonos az általam „eltűnésével”. Ellenkezőleg, bizonyos szektorokban észrevehetően nőtt az állam tevékenysége, mint pl. a növekvő mértékben elnyomó jellegű „helyszinbiztosításban”. (J. Hirsch: Vom Sicherheitsstaat zum nationalen Wettbewerbsstaat. Berlin 1988.)

állam szabályozási modelljének egyértelmű rombolása. Eközben, függetlenül a kormányok mindenkori összetételétől, az állami szabályozáson egyre inkább csak merő *szociális technikákat* értenek. Ez nem jelenti, hogy az európai országokban „éjjeliőrállamok” jönnének létre. A kormányzó erők megtanulták, hogy maga. a szociális biztosítás *individualizálása* is olyan feladat, amely nem hajtható végre az *állam* közreműködése nélkül. Ezek után senkit sem lephet meg, hogy a politikai jobboldal, ahol átvette a kormányzást, a New Labour- típusú projektumokat töretlenül folytatta. Még maguk a jobboldali populisták is főleg a válságból kivezető utak eddigi keresését „radikalizálják”, noha kevés minőségileg új mozzanatot tudtak hozzátenni.¹⁶ Ezek a pártok legfeljebb a motor szerepét játsszák a reakciós politika dinamizálásában. Így hát a New Labour, amely maga is a neoliberais „társadalomtalanítás” kudarcára keresett alternatívát, halálra győzte magát, és a politikai jobboldal ismét „kamatoztatni tudja a baloldal súlyos gyengeségét”. Ha ez a Szövetségi Köztársaságban nem érződik ilyen élesen, azzal függ össze, hogy hogy még élnek a Vörös/zöld koalíció 2002-es választási győzelméhez fűzött illúziók. Ám az a nagykoalíció, amely ma valójában – ha formálisan nem is – az NSZK-t kormányozza, alig különbözik az európai jobboldali főáramtól. Eközben a baloldal válasza erre a nyomorúságra – Németországban és másutt is – alkalmanként az, hogy követelik a visszatérést a jóléti állam politikájának régi értékeihez. Az én tézisem viszont az, hogy ez a megoldás – és ezt a legjobban éppen Dánia, mint „mintaország” példája mutatja – nem valósítható meg.

Új Labour Koppenhágában?

A híres Blair–Schröder koncepció 1999. évi vitái idején Skandináviában hevesen állították, hogy ezeknek az országoknak a szociáldemokráciája „más eset”. A svéd Szociáldemokrata Munkáspárt (SAP) akkor elutasító állásfoglalást adott ki, és a dán párt is kételyeit hangoztatta. A mögött azonban, ami az akkori vitákban olykor ezeknek az univerzális modellnek számító jóléti államoknak a specialitásaira utalt, valójában már akkor is két, eléggé eltérő valóság rejlett. Míg a svéd Göran Persson a gyakorlatban még valóban olyan álláspontot volt kénytelen képviselni, amely bizonyos mértékű elhatárolódást jelentett a neoliberális tendenciáktól, a dán szociáldemokrácia már néhány évvel európai testvérszervezetei előtt járt. Amikor Gerhard Schröder letette esküjét a német szövetségi alkotmányra, a dán SP már öt éve kormányon volt. A szociáldemokraták és a baloldali liberális Radikale

¹⁶ Lásd erről a Gruppe Blauer Montag idézett tanulmányát, 23. old.

Venstre koalíciója, rövid neokeynesiánus időszak után, 1994-ben magáévá tette „a stabilizációs politika” célkitűzését. A következő években pedig az anticiklikus, keresletorientált modell elképzelését végképp kidobta hajójából. Egyértelmű prioritásává, mint ez az 1990-es években egész Európában történt, a pénz tömegének ellenőrzését, és az államháztartás konszolidációját tette. Különösen a bérfejlesztést támadták, azzal az érveléssel, hogy ez fűti az inflációt. Ez már 1998-ra a jövedelmek nagy mértékű átrendezését eredményezte a tőketulajdonosok javára. Ezt a fejleményt, enyhén csökkenő, de változatlanul tömeges munkanélküliség mellett, úgy magyarázták, hogy az infláció leküzdését szolgálja. A teljes foglalkoztatás célját „leírták”. Ehelyett arról beszéltek (és beszélnek mindmáig), hogy a munkanélküliséget olyan szinten kell tartani, amely egyetlen szektorban sem vezet a munkaerőkínálat (bérnyomást eredményező) szűkösségére.¹⁷ Az új politika újabb csapást mért az „univerzális jóléti államra”, amelyet korábban büszkén, mint a szociáldemokraták által kialakított „dán modellt” emlegettek. A szociális alapjogok elleni támadás azonban, speciális dán (bizonyos fokig speciális skandináv) formájában csak úgy érthető meg, ha föltárjuk a jóléti állam „történeti”, „univerzális” modelljének eredeti gyengéit és elentmondásait. A következőkben erre teszünk kísérletet.

Az ember a szociáltechnikai fáradozások középpontjában

Az az elképzelés, hogy az állam szociáltechnikai beavatkozásai lehetővé tehetik az átmenetet egy igazságosabb, demokratikusabb társadalomba, már az 1950-as években a többnyire kormányon lévő dán szociáldemokrácia ideológiájának egyik középponti eszméje volt. A termelés emelése (a munkaerő nevű áru jobb felkészítésével), egyidejűleg az állami garanciák kiszélesítése a beteg- és az öregségi biztosítás területén – ez volt a háború utáni dán jóléti állam képlete. Az 1956-os nyugdíjreform és a szociális ellátás számos már területén elért jelentős javulás ezt az elképzelést igen széles társadalmi körben elfogadottá tette. Egyszersmind az „a la Danemark” történelmi kompromisszummal szemben ott állt az a szintén általános meggyőződés, hogy növelni kell a tőkefelhalmozást, főleg a nemzetgazdaság szempontjából döntő exportáló ágazatokban. Az új szociális mozgalmak kibontakozásával, különösen a fokozódó munkaügyi küzdelmekkel viszont 1969-től Dániában is repedezni kezdett a háború utáni konszenzus. Az 1970-es évektől pedig a dán szociáldemokrácia (éppúgy, mint más

¹⁷ *Kalle Blomkvist: (Fast) ein Generalstreik in Danemark. In: analyse und kritik, Hamburg, 1998. 5. sz. 12. old.*

európai országoké) módosítani kezdte a politikáját. Egyre többet beszélt az „ipari és gazdasági demokráciáról”, amely harmadik utat volt hivatott törni a kapitalizmus és a szocializmus között.¹⁸

„Mennesket i centrum!” „Az embert a középpontba!” Ez volt az 1977-es pártprogram fő jelszava, amely azonban eleve kétértelműséget rejtett. Egyrészt megpróbálta fölkarolni a szociális mozgalmakban megfogalmazott törekvéseket (szociális igazságosság, azonos esélyek, politikai emancipáció). Másrészt az „ember” emlegetése már előre vetette, hogy a régi szociáltechnikai utópia helyett a párt hosszabb távon ki akarja nyitni a kaput ennek az utópiának az *individualizálása* előtt.

A gyorsuló társadalmi változások, a gazdasági válság és a technológiai újítások okozta megpróbáltatások az államot a késői '70-es években amúgy is abba az irányba taszigálták, hogy a kormánypolitikában az egyes ember alkalmazkodását, átképzését próbálja biztosítani, és szorítsa vissza a szociális követeléseket, amelyek még az erős, folyamatos fellendülés éveiben fogalmazódtak meg. Az ülések napirendjén az emancipatorikus célokat is egyre hátrább szorították. Az a paternalista eszme, hogy válságos időben az állami bürokráciának kellene átstrukturálni a munkaerőpiacot, elsősorban a fiatal, általában az első generációs munkásokat fordította el a szociáldemokráciától.

A bérből élők egy része, paradox módon, úgy fejezte ki a tiltakozását, hogy az „új”, az államtól távol álló és szélsőségesen piacbarát politikusokat kezdte támogatni. Az 1973-as katasztrófális választás, amely a DFP elődjének, az úgynevezett Fremskridtspartinak (FP) a győzelmét hozta, előre jelezte a skandináv Új Jobboldal látványos előretörését. Ez egyfajta válasz volt a bürokrata-produktivista koncepciókra.¹⁹

Búcsú a szociális állampolgári jogtól

Ennek a koncepciónak az alapján a jobboldal fokról-fokra bevezette szóhasználatába a jóléti állam *univerzalitását*. A konzervatív Schlüter-kormány 1993-ban újabb lépéseket tett a szociáldemokrata individualizációs startégiában még fellelhető emancipációs elemek eltávolítására. Az

¹⁸ *Niels Dalgaard: Ved demokratiets graense. Demokratisering af arbejdslivet i Danmark 1919-1944. [A demokrácia határán. A munkásélet demokratizálása Dániában.]* Kopenhagen, 1956. 236. old.

¹⁹ Érdemes megemlíteni: még a Fremskridtsparti is szükségesnek látta, hogy retorikájába és jelképrendszerébe átemelje a szociáldemokrata hagyomány egyes elemeit. Gerd Callesen hívta föl a figyelmemet arra, hogy az FP akkori vezetője, Mogens Glistrup megrendezte a párt saját május elsejéjét.

olyan jelszavaknak, mint a „gazdasági demokrácia” a gyakorlatban semmi megfelelője nem volt. Az „embert a központba” szlogen tartalmát minden kollektív téren kívülre helyezték, az „önmagáért felelős emberre” vonatkoztatták. Hozzáköttették viszont a kapitalista értéktermelő folyamathoz, ami azzal a különös eredménnyel járt, hogy így korábbi bírálói is elfogadták. Eközben rövidítették a munkanélküli segély jogosultságának az időtartamát, és növelték a nyomást a munkanélküliekre, hogy fogadjanak el bármely, nekik följánlott munkát. A „saját felelősség” elve kezdett represszív formát ölteni. Az államigazgatás kezdte az állásnélküliek személyiségének „deficitjében” keresni munkanélküliségük okát, és anyagi létalapjuk megvonásának fenyegetésével próbálta őket feltételek nélkül munkába állítani. Egyre több szó esett a „természetes mértékű munkanélküliségről”, amely – úgymond – mindaddig nem okoz nemzetgazdasági problémát, amíg az esetleges ágazati munkaerő-alulkínálat leküzdhető.²⁰ A „workfare” politikája ugyan az 1990-es években az USA-ban és a legtöbb EU-tagállamban fő árammá lett, de alig van ország, ahol olyan korán és olyan következetesen érvényesítették volna, mint Dániában. Egy elv, amely az az emberhez méltó élet jogát az egyén államilag tesztelt „teljesítményképességéhez” köti, szöges ellentétben áll az univerzális szociális jogokkal. Ám a szociál-liberális kormány utóbb, 1994 táján folytatott privatizációs politikája maga is az „individualizáció” jegyében állt. A közületi tulajdonban lévő vállalatok eladása a konzervatív időszakban kezdődött, de a szociál-liberális kormány idején jutott el az áttörésig.²¹ 1985 és 1993 között három állami vállalatot adtak magánkézbe teljesen és egyet részben. A szociál-liberális kormány alatt viszont erre a sprsra került a kopenhágai repülőtér, a TELEDanmark állami TV-csatorna, egy állami bank, az állami adatfeldolgozó központ, egy állami tulajdonú konfekcióüzem, az osztálysorsjáték, az Állami Biztosító, a HT és a DSB közlekedési nagyvállalatok, beleértve az átkelőhajókat és az autóbuszvállalatot, továbbá teljesen vagy részben a villanyáram-ellátás és a kikötői berendezések.²²

A szociáldemokraták kongresszusain minden alkalommal hangsúlyozták, hogy ezek az eladások nemcsak az állami bevételeket növelik, hanem (és főleg) a szolgáltatások közötti választás lehetőségét és ezek hatékonyságát is, az úgynevezett „lágyszolgáltatásoknak” (kórházi ápolás, öreggon-

²⁰ Kalle Blomkvist: (Fast) ein Generalstreik in Dänemark. In: *analyse und kritik* (Hamburg), 1999. 8. sz. 12. o.

²¹ Søren Kolstrup: Velfærdsstatens og socialdemokratiets marketstilpasning. [A jóléti állam és a szociáldemokrácia alkalmazkodása a piaci viszonyokhoz.] In: *Arbejderhistorie* (Kopenhagen), 2000. 2. sz.

²² Uo. 8. old.

dozás) pedig állami kézben kell maradnia. Ám ezt az iránymutatást is kétségbe vonták a szociáldemokrata párt legutóbbi, 2002. Szeptemberi kongresszusán. Ott a küldöttek egy része, Nyrup Rasmussen volt miniszterelnökkel az élen javasolta, hogy a „többletszolgáltatásokat” az ezeket igénybe venni kívánók fizessék meg, legalábbis az állami szolgáltatóknak. Az, hogy idős emberek megvásárolják saját ápolási szükségleteiket, teljes szakítás a mindenki számára hozzáférhető szociális ellátás elvével, még ha hangsúlyozzák is, hogy ez az alapellátásra nem vonatkozhat. Az SP megfontolásaiban is egyre többször köszön vissza a „saját sorsáért felelős ember” szlogenje. Eközben a munkanélküliek körül egyre szorosabb hurkot csomóznak a növekvő munkakényszer formájában, a szociális állam „fogyasztóit” pedig az általuk kívánt áru állandó hozzáférhetőségével biztatják (természetesen, ha fizetőképes). A neoliberális áttöréssel végső soron az SP-ben az 1990-es évektől érvényesülő tendencia teljeseedik ki, amely növekvő mértékben az új középrétegeket tekinti fő közegének, az „öreg” betanított és tanulatlan munkásokat viszont kihaló fajnak tekinti.²³

Azért ez a vonal nem érvényesíthető egészen simán. Az SP legutóbbi kongresszusán volt egy egyharmadnyi kisebbség, amelynek tagjai kételyeket hangoztattak a kollektív szociális garanciák további gyengítésével szemben. A jellemző mégis az, hogy az ellenzéki fellépés dacára még a retorika színtjén sem zajlott le a pártban semmiféle „balra át”, ami plédául a Francia Szocialista Pártban érzékelhető volt. Az SP-ban azért is olyan gyenge az ellenzéki mozgás, mert a szociális állampolgári jogok leépítése ellentmondásos, elhúzódó folyamat. Az *univerzális* jóléti állam egyes elemei az 1990-es években érintetlenek maradtak, közülük a gyermekellátás és -gondozás még erősödött is. A legerősebb tiltakozás az idősekről való gondoskodás leépítésével szemben bontakozott ki. Ezért mindeddig az új kormány is azt hangoztatja, hogy biztosítani akarja az „általános emberi kockázatok” ellensúlyozását, pl. az öregségi szolgáltatások terén nem kíván korlátozásokat bevezetni. Annál inkább megteszi ezt az általa „egyéninek” minősített kockázatok esetében, amelyek költségeit egyre inkább az egyénnek kell viselnie. Hogy azonban mit tekintenek „egyéninek”, annak nincs meghatározott ismérve, hanem a mindenkori költségvetési szempontok diktálják, ezért a határai tetszés szerint „odébbtolthatók”. Semmi sem biztosítja, hogy akár a közeli jövőben is a betegséget és az öregséget is ide ne sorolják. Marad a szegények „jókra” (a maguk szegénységében, úgy-

²³ *Gerd Callesen*: Ikke megen forbindelse mellem Socialdemokratiet og arbejderklassen. [Vajmi kevés a kapcsolat a szociáldemokrácia és a munkásosztály között.] In: *Solidaritét* (Kopenhagen), 2002. 5. sz.

mond, vétlenekre) és „rosszakra (vétkesekre) való fölosztása. A szociáldemokrácia alternatívájaként fellépni kívánó Új Jobboldalon ez a dolgozott osztályokon belüli „hierarchia” rendező elve.

A szociáldemokrácia – az Új Jobboldal pártja?

A mostani dán kormány és elődje között fennálló folyamatosság azt tükrözi, hogy csökken a különbség a szociáldemokraták, a liberálisok és a DFP között. Nincs éles törésvonal a korábbi szociáldemokrata belügyminiszter, Thorkild Simonsen között, aki a bevándorlók számára alacsonyabb (általában cinikus „beilleszkedési juttatásnak nevezett) szolgáltatásokat vezetett be, valamint első utóda, a valaha baloldali radikális Karen Jespersen között, aki a „bűnös” menekülteket egy „magányos szigetre” száműzte volna. De a jelenlegi belügyminiszter, Bertel Haarder sem különbözik tőlük sokban, aki rendkívül „érdes” menekültpolitikáját ismételtelen rasszista érvekkel támasztotta alá. Már a régi, Nyrup Rasmussen-féle kormányt is az ENSZ egy bizottsága Jörg Haiderrel egy kalap alá vonva bírálta. Ugyanez vonatkozik a mostani Fogh Rasmussen-kormányra. A menekültek családegyesítésének a korlátozása, a bevándorlók harmadrendű szociális státusának hét évre való meghosszabbítása, olyan, külföldiekkel összeházasodott dán állampolgárok kiutasítása, akik „életvitelének fő színtere” más országban van – ezek az eddigi csúcspontjai a már az 1990-es években megkezdődött eltolódásnak. A menekültek dániai jogfosztása szögesen ellentmond annak a képnek, amely pl. az NSZK-ban a skandináv államok „türelmes” és „egalitárius” államairól él.

2003. január elseje óta az ismét bevezetett „beilleszkedési juttatást” annak az összegnek a felére csökkentették, amelyet a dán állampolgárok létfenntartási minimumként kapnak. A világ egyik leggazdagabb országában ez oda vezetett, hogy emberek tömege képtelen renbdesen táplálkozni. Ez ismételtelen szerepel a menekültek szervezeteinek a petícióiban is. A kiéheztetés és a kiszopprítás politikája következtében a bevándorlók száma Dániában 2033-ban a felére csökkent. Talán mert asz ilyen politika első lépéseit még a szociál-liberális kormány tette meg, az SP eddig nem határolódott el az újabb, keményebb lépésektől. Ezen az alapon beszél Engelbreth Larsen az SP-ről, mint az Új Jobboldal pártjáról.²⁴ Kérdés, hogy ez a minősítés a szociáldemokrata politika központi elemeire nézve helytálló-e.

Tény, hogy a szociáldemokrácia, azzal a kísérlettel, hogy a kirekesztés bizonyos elemeit megpróbálta politikája eszközévé tenni, hozzájárult ah-

²⁴ Engelbreth Larsen: id. m. 9–13. old.

hoz, hogy hogy a menekültkérdés tárgyalásában a jobboldal retorikája váljon uralkodóvá. El kelkl azonban választani a „hasznossággal” és a „hatékonyssággal” operáló érvelést a menekültpolitika egészétől. Nyrup Rasmussen miniszterelnök a menekültekhez ugyanúgy közeledett, mint az állálatlan, illetve a szociálisan segélyezett dánokhoz. „Nem hagyunk benneket sokáig ölbe tett kézzel ülni – mondta –, mert ez nektek is ártalmas.”²⁵

Az SP diskurzusa az 1990-es évek végén annak a botránynak a jegyében alakult, amely egy összehasonlító jellegű ENSZ-jelentés nyomán robbant ki. Azt állapították meg, hogy a menekültek helyzete az Unió országai közül Dániában a legrosszabb. Ezt a ténymegállapítást Nyrup Rasmussen, az egész szociáldemokrata politika fő tendenciájával összhangban, „individualizálta”. „Az államnak – mondta – feladata, hogy integrálja a bevándorlókat, ám integráló képessége elsősorban a bevándorló beilleszkedési készségén múlik.” Noha érzékelhető az áthallás az ilyen beállítás és a hagyományos, normatív rasszizmus között, a kiindulópontok mégis különböznek. A szociáldemokraták ugyanis, figyelembe véve bizonyos munkaerőpiaci szükségleteket, egyes keresett foglalkozásdi ágakban ösztönzik meghatározott kategóriák bevándorlását. A jelenlegi jobboldali dán kormány viszony arra játszik, hogy a legkeresettebb szakmák külföldi képviselői is kerüljék el országát.

A mai integráló politika és a kirekesztés között még van némi egynsúly, ám Dánia új, jobboldali kormánya a kettő közül a hangsúlyt egyértelműen a kirekesztésre helyezi. A mindkét politikával szembeni valódi alternatíva azonban csak az egyenjogúság, és a demokratizálás lehet, mégpedig az ún. „többségi népesség” esetében is.²⁶

NYIKOLAJ BUHARIN–INESSZA JAZSBOROVSKAJA

Lengyelország: a szociáldemokraták kísérlete belső válságuk leküzdésére

Azoknak a gondoknak a jelentős része, amelyekkel Kelet-Közép_Európa szociáldemokrata pártjai ma küszködnek, egy paradoxonnal kapcsolatosak. Míg ugyanis a nyugat-európai szociáldemokrácia a kapitalizmus ellenzékeként formálódott, a közép-európai szociáldemokratáknak viszont ma

²⁵ Uo. 184. old.

²⁶ A rendkívül érdekes elemzés befejező részét következő évi kötetünkben közöljük.

általában a kapitalizmus kiépítésében és megszilárdításában kell részt venniük. Ennek az a következménye, hogy ha kormányra kerülnek, nincs módjuk rá, hogy következetesen védelmezzék azoknak a társadalmi rétegeknek az érdekeit, amelyek általában a baloldalt támogatják.

2001–2003-ban ezt az igazságot erősítették meg a kormányon lévő Baloldali Erők Demokratikus Szövetsége (SLD) lengyelországi tapasztalatai is. Ám a lengyel eset egyben annak a jeleit is mutatja, hogyan próbálhatja meg egy kormányra került baloldali párt megállítani és megfordítani a számára kedvezőtlen tendenciákat.

Az SLD visszatérése a kormányra egybeesett a lengyel társadalom egész szociálpszichológiai klímájának markáns változásával. A lakosság többsége belefáradt az átalakításokba, kiábrándították a velük járó gondok. Nyoma sem maradt annak a lelkesedésnek, amely az új Lengyelország első éveit jellemezte. Egyre szélesebben terjedt az a vélemény, hogy a lengyel rendszerváltás Európa egyik legigazságtalanabb társadalmi rendszerét hozta létre. Minden tizedik lengyel a biológiai létminimum alatt él. A munkaképes állampolgárok egyötödének nincs munkája. Az emberek észlelték, hogy az igen nagy szociális különbségek már rögzültek, és így a jövőben is fennmaradnak. Mindez a demokráciával szemben is ellenérzést keltett, megrendítette az iránta táplált reményeket. Ezért elfordultak a politikai közélettől, különösen a tevékeny részvételtől. Nő a váltás előtti múlt iránti nosztalgia is. A 2003-as közvélemény-kutatások szerint a megkérdezettek 39%-a inkább a szocializmusban szeretne élni, és alig több, csak 42% a mai Lengyelországban.

A nehéz és bonyolult gazdasági helyzetben, amely részben a Szolidaritás jobboldali kormánypolitikájának a következménye volt, az SLD nem láthatott hozzá kormányprogramjának a megvalósításához. Ráadásul ebben a helyzetben megígérte a gazdasági növekedés újraindítását, a nép életkörülményeinek a javítását. A Szövetség a kampány során úgy képzelte, hogy az ország minden problémája az előző, jobboldali kormány politikájából ered, nem pedig a létrehozott társadalmi-gazdasági rendszer saját-ságaiból. Ám hamarosan rá kellett ébrednie, hogy a baloldali kormány nem képes megbírkózni olyan óriási problémákkal, mint a munkanélküliség és a szegénység. Az egész 2002-es év azzal telt el, hogy megpróbálták megteremteni a költségvetési válság leküzdésének a feltételeit, és elindítani a gazdaság fölélnkítését. Ez azonban csak jókora késéssel, 2003-ra sikerült.

Az SLD politikusainak egy része már az 1990-es években egyre szorosabban kapcsolódott a megindult vállalkozói tevékenységhez. Elkerülhetetlen volt, hogy pártnak és az üzleti életnek ez az összefonódása előbb vagy utóbb kedvezőtlenül befolyásolja a párt pozícióit. Ez már 2001–2003-

ban érezhető volt, és csökkentette az SLD-nek azt a jobboldallal szembeni fölényét, amely a baloldal első kormányperiódusában, 1993–1997-ben érezhető volt, hogy tudniillik nálánál nagyobb hatékonysággal kormányoz és igazgat. 2001-ben a választók egy része a Szövetségben elsősorban hatékonyabb hatalmi apparátust akart látni, amely alkalmas a rá, hogy megbírkózzon a bonyolult gazdasági helyzettel.

Egyidejűleg összetett folyamatok indultak el magában a szociáldemokráciában. 1999-ben a Baloldali Erők Demokratikus Szövetsége, amelynek a magja a Lengyel Köztársaság Szociáldemokráciája (SdRP) volt, egységes párttá alakult. Kétségtelen, hogy az SLD mint párt létrejöttét segítette az SdRP önmagába zárkózásának föloldását, amennyiben kikényszerítette a nyitást új rétegek és csoportok irányában. 1999 és 2001 között az SLD taglétszáma 60 000-ról 150 000 főre nőtt. Az új párt tagjainak köre meglehetősen ösztönösséggel alakult ki, különösebb eszmei követelmények nélkül. A tömegpárttá alakult szociáldemokráciában új emberek jelentek meg, köztük olyanok, akik sohasem vettek még részt baloldali mozgalmakban. Olyanok is, akik a pártban karrierjük ugródeszkáját, a hatalomhoz való hozzáférést, az egyéni vagy csoportos gazdagodás eszközt látták.

Ráadásul Leszek Miller kormánya, akárcsak jobboldali elődje, az elért győzelemhez úgy viszonyult, mint valami harci tróféához, és hozzálátott ahhoz, hogy az állami tisztségek nagy részébe az SLD tagjait ültesse. Így kerülhettek egyes posztokra ellátásukra alkalmatlan, más esetekben becsutelt, kapcsolataikkal visszaélő emberek. Folytatódott az állam pártosodásának a folyamata, noha ezt a lengyelek többsége előzőleg már jobboldali változatában is elítélte. Mindez a hatalommal való visszaéléshez, botrányokhoz, korrupciós esetekhez vezetett a központi és a helyi hatalmi szervekben is. Az SLD 2003. júniusi II. kongresszusán a vezetés egy füzetet adott a küldöttek kezébe, olyan sajtócikkek szemelvényeiből, amelyek párttagok visszaéléseiről szóltak. Elkövetőik között a párt különböző szintű választott képviselői, polgármesterei, helyi igazgatási testületek elnökei, vállalati felügyelő bizottságok tagjai szerepeltek.

Emellett Miller kormánya 2001–2003-ban többször következetlennek is bizonyult. Mind gyakrabban kényszerült arra, hogy a közvélemény vagy egyes csoportok nyomása alatt visszakozzon elhatározott intézkedéseitől. A *Dziś* című baloldali havi folyóirat 2004. januári száma szerint a szociáldemokraták elfelejtették, hogy „feltétlenül meg kell őrizniük bizonyos távolságot a bankok tárgyalótermeitől és a tőke oligarcháitól, a média bohémjaitól és a szerencsejáték-biznisztől. Az SLD vezetés pedig minden botrányra hitelvesztést eredményező késéssel reagált, a jogi normák feltétlen tisztelete és az ügyek kulissák mögötti megoldása között ingadozva.”

A jobboldali ellenzék kihasználta a kezében lévő nagyszámú újságot és egyéb tájékoztatási eszközt arra, hogy a lehető legnagyobb tőkét kovácsolja az SLD-tagok által elkötetett több tucat visszaélésből. Sikerült ezek kapcsán lendületes, végsőkéig élezett tónusú propagandakampányt kibontakoztatnia. Ennek az alaphangja az volt, hogy míg az egyszerű emberek nagy nehézségek közepette élnek, a hatalmon lévő párt felső rétege az állam rovására gazdagodik. Maga az ismert baloldali politikus és publicista, Mieczysław Rakowski így nyilatkozott: „Részünk volt benne, heogy elterjeszthessék a véleményt, miszerint az SLD az apparatcsikok, a botrányhősök és a csirkefogók pártja.”

Gondot okoz az is, hogy mint kiderült, a közvélemény a baloldali párttól többet várt, mint jobboldali ellenfeleitől. Felfogása szerint az ilyen pártnak védelmeznie kell a nincsteleneket és a szenvedőket, harcolnia az igazságtalanságok ellen. Most pedig azt kellett látniuk, hogy az SLD emberei sok esetben korántsem társadalmi küldetesként fogják föl a hatalom birtoklását.

Miller kormányának hatalomgyakorlási módszerére 2002–2003-ban az is jellemző volt, hogy többször hozott kulisszák mögötti döntéseket. Ezáltal a nyilvánosság nem lehetett tisztában a döntésekért viselt személyi felelősséggel, minden kedvezőtlen hatásukért az egész kormányt, az egész pártot tekintette felelősnek.

Az SLD kormánya ezekért a jelenségekért drágán fizetett: elvesztette korábbi szavazóinak egy részét. 2002 októberétől pedig a közvélemény-kutatások szerint már nem a legtöbbször által választott párt. Ezt a pozíciót a konzervatív-liberális Polgári Platform vette át. Ráadásul ehhez közeledett az Önvédelem nevű jobboldali-populista párt. Az előző választás másnapján az SLD a választók 35, a Polgári Platform 10%-ának a bizalmát élvezte. 2004 januárjában viszont az állami Közvéleménykutató Központ (CBOS) adatai szerint ez az arány 21:29.

A bonyodalmak, a Miller-kormány balsikerei és a jobboldal éles agresszivitása elkerülhetetlenül erjedéshez vezetett magának az SLD-nek a sorában is. Annakidején, a választási győzelem után szinte az SLD egész vezetése „átköltözött” a kormányba és a szejmbe. Elmondható, hogy a párt vezetés nélkül maradt. A pártszervezetek tevékenysége alábbhagyott. Az SLD-nek mint pártnak úgyszólván semmi befolyása nincs a kormányra, nem képes számonkérni tőle programja végrehajtását.

A Szövetség tagjai a párt eszmei arculatával is elégedetlenek. Az SLD másodszor van kormányon és másodszor is fölvetődik a kérdés, hogy valamilyen értékek képviselője vagy egyszerűen hatalmi gépezet. És a párt másodszorra sem volt képes értelmes, hiteles választ adni erre a kérdésre.

Úgy tűnik, mintha a hatalom öncéllá válna, a program pedig egyszerűen a választók megnyerésének az eszköze lenne, főleg a szavazás előestéjén.

További gond, hogy a Miller-kormány első két éve elidegenített a párttól számos olyan egykori tagot, akik eszmei alapon csatlakoztak hozzá. A Szövetséget elhagyók egyike, Maciej Rakowski, a lódzi önkormányzati testület képviselője így értelmezi a helyzetet: „1999-ben, amikor az SdRP átalakult a Baloldali Demokratikus Erők Szövetségévé, sok minden megváltozott a pártban. Azelőtt fontosak voltak a baloldali értékek. A politikai tevékenységet a társadalom szolgálataként fogtuk föl. Ma Leszek Miller kormányában nehéz baloldali értékeket fölfedezni.” A II. kongresszuson Miller így védekezett: „Választás előtt állunk: éljünk saját sztereotípiáink és dogmáink jegyében, legyünk elméleti szociáldemokraták, avagy legyünk a gyakorlat vérbő, szilárdan a talajon álló szociáldemokráciája, álmokkal, de illúziók nélkül.” Végül a kongresszus állásfoglalásába az a fogalmazás került be, hogy „az eszmék pártját” kell kialakítani.

A tagság soraiban hallatszó bírálat másik fontos eleme, hogy az SLD képtelen megvalósítani saját gazdaságpolitikáját. S valóban, a bonyolult gazdasági helyzet a pártot abba az irányba sodorja, hogy hogy inkább liberális gazdasági vonalat kövessen. Az alsóbb szervezetek tagsága viszont követeli, hogy döntse el a pártvezetés: az egyszerű emberek érdekében politizál vagy a liberálisokkal és a nagy üzlet embereivel kokettál. 2003 szeptemberében az SLD Összlegyel Tanácsának ülésén Miller így válaszolt bírálóinak: „Elkerülhetetlen, hogy támogassuk és fejlesszük a vállalkozásokat és a szabad piacot, mert csakis így teremthetjük elő az eszközöket szociális programunk megvalósításához. Ennek a politikának liberális jelleget kell öltenie, mivel a piac előnyei csak a gazdasági szabadság körülményei között érvényesülhetnek. Egyszersmind azt is el kell kerülnünk, hogy a piacra hárítsuk szociális feladatok megoldását.”

2003 tavaszán, az országban létrejött helyzet nyomán, a pártban vita kezdődött, amely ősszel és télen folytatódott. Ez hozzájárult ahhoz, hogy megkezdődjön a párt fájdalmas újjászületése, és olyan stratégia kialakítása, amely megállíthatja a párt szavazóbázisának a szűkülését. A vezetés arra a következtetésre jutott, hogy ez csak úgy oldható meg, ha a párt változtat politikáján, megújítja vezető gárdáját, és javítja kapcsolatát a társadalommal. Emellett a pártban olyan mechanizmusokat hoznak létre, amelyek biztosítják jobb működését. Módosul a pártvezetők és a képviselőjelöltek kiválasztásának a rendje. Végül esetre pedig, ha tovább csökkenne a miniszterelnök elfogadottsága (aki egyben pártelnök is), fölvetődött, hogy állítsák vissza az SLD-ben a kollektív vezetés gyakorlatát. Fölvetődött, hogy a pártonkívüliekkel tartott kapcsolat erősítésére hozzanak létre az

SLD körül társadalmi mozgalmat. Az Európai Parlament 2004-es választásain a párt ún. társadalmi listát indít, amelyen vegyesen szerepelnek tagjai és baloldali pártonkívüli hívei.

Abból kiindulva, hogy csak az győzhet, aki harcba száll, a párt az utóbbi időben keményebben védi magát politikai ellenfeleivel szemben, Megpróbálja bizonyítani, hogy a ciklus végén Lengyelország jobb állapotban lesz, mint az elején volt.

A párton belüli viszonyok rendezése végett úgy határoztak, hogy az SLD lehet viszonylag kisebb létszámú, de tömörebb és erkölcsileg tisztább szervezet. Ez biztosíthatja, hogy még választási verség esetén sem kerül sor a pártból való tömeges kilépésre, és szervezetei nem bomlanak fel. Ezt célozta a 2003. második felében lebonyolított úgynevezett fehérkesztyűs párttisztítás. A párttagoknak az akció során meg kellett erősíteniük a párt-hoz való tartozásukat, és kitölteniük egy űrlapot, amelyen megjelölik iskolai végzettségüket, foglalkozásukat, társadalmi és politikai tevékenységük színhelyeit. A kampány végére az SLD-t 71 000 tag hagyta el, azaz a tagok mintegy 45%-a. Többségük nem is kívánta kitölteni az űrlapot. A mostani létszám 79 ezer fő.

Az akció megszabadította az SLD-t a «holt lelkektől» és más személyektől, akiknek a jelenléte a pártban nem kívánatos, túlnyomórészt anélkül, hogy a kizárás eszközéhez kellett volna nyúlni. Voltak azonban olyanok is, akik bíráló dacára minden áron maradni akartak. Az alsóbb szervezetek rendszerint engedtek az ilyen óhajnak, a kerületi és a vajdasági szervek azonban, kellő vizsgálódás után, csak egy részük tagságát erősítették meg. Kis számban, de a kizárást is alkalmazták.

Voltak, akik eszmei okokkal magyarázták kimaradásukat, mondván, hogy nem így képzelték el egy baloldali pártot. Mások az SLD-be népszerűségének a csúcsán léptek be, és az esetleges 2005-ös választási balsiker távlatában nem látják biztosítva jövőjüket a pártban.

Határozat született a tagok kormányzati és parlamenti tevékenységének a javításáról is. Megújul a köztük és a párt egésze közötti kapcsolat mechanizmusa. A kulcs a pártprogram végrehajtása. Ebben a szellemben helyreállítják a miniszterek és a képviselők fegyelmi kötelmeit és pártellenőrzését. Kidolgozás alatt áll a vezető tisztségeket betöltők időnkénti beszámoltatásának és értékelésének a rendszere.

Változik a kormány és a parlamenti frakció kapcsolata is. Korábban, törvények elfogadása esetében, előfordultak az egyeztetés hiányából eredő zavarok. Ez mindkét szerv tekintélyét csorbította. A frakció alapjában passzív támogatást nyújtott a kormánynak. 2003-ban, amikor kiderült, hogy az ellenzék a párttal szemben előnyben van a tömegkommunikáció terén, a ve-

zetés úgy döntött, hogy a frakciót új politikai központtá fejleszti. A törvényhozási folyamat kiszolgálása és a kormány támogatása mellett saját kezdeményezésekkel kell fellépnie, továbbá magyaráznia a közvéleménynek a kormány politikáját. A frakció új vezetője, Krzysztof Janik azzal a megjegyzéssel látott munkához, hogy a frakciónak a kormány igényes és értelmes partnerének kell lennie; a párt ellentámadását a frakciónak kell vezetnie. Közvetlenül részt kell vennie a kormánypolitika meghatározásában is. 2003 őszén ezért a miniszterelnök titkárságán külön posztot létesítettek a frakcióval tartandó kapcsolat bonyolítására.

KATE HUDSON

Tito évei. Az el nem kötelezettség.

Titóék 1948 után arra törekedtek, hogy új hazai gazdasági és szociális rendet alakítsanak ki, amely az önrendelkezésen alapul. A külpolitikában viszont ügyesen próbáltak kialakítani kapcsolatrendszert. A koreai háború utáni időszakban Jugoszlávia visszautasította, hogy csatlakozzon akár a Marshall-tervhez, akár a keleti KGST-rendszerhez. Az 1950-es évek végén elnyerte a megfigyelői státust az OECD-ben és a KGST-ben is. Az 1970-es évek végére megkapták az EFTÁ-ban a tagsági jogot. Az 1960-as évek elején Titónak nagy szerepe volt abban, hogy tető alá hozta az „el nem kötelezett” országok mozgalmát – akkor Nehru Indiájával és Nasszer Egyiptomával együtt –, amely alternatívát jelentene a szuperhatalmakkal szemben. Az 1960-as és az 1970-es évek konferenciáin megvitatták a korszak nagy morális és politikai kérdéseit. A korai konferenciákon, így Belgrádban 1961-ben és Kairóban 1963-ban a nukleáris leszerelés és a kolonializmus lett a fő téma. Az 1970-es években a harmadik világ országainak, a szegény országoknak a gazdasági szükségletei kerültek a megbeszélések homlokterébe. 1967-ben India, Egyiptom és Jugoszlávia megegyezett abban, hogy csökkentik a vámokat egymás között, amit egyúttal példának szántak a harmadik világ valamennyi országa számára.

Az USA-t nem lelkesítette, hogy Jugoszlávia csatlakozott az „el nem kötelezett országok” táborához. Ezért a gazdasági segélyezését megkurtította. Ahogy Susan Woodward mondta, ez az „el nem kötelezett” mozgalom a nemzetközi életben egyfajta osztályharcot jelentett. Jugoszlávia ezután a békés együttélésnek a hirdetője lett, de egyúttal annak is, hogy a gazdag országok támogassák a szegényeket. Ezt a rendszert az Új Gazdasági Rend

(New Economic Order) keretében képzeltek el, s a direkt világforradalom helyett hirdették meg.

Jugoszlávia fenntartotta magának a jogot az önállóságra, miközben változatlanul szocialista irányban kívánt haladni; ám ez azzal járt, hogy kizárták a szovjet blokkból. Miközben fenn óhajtotta tartani nyugati kapcsolatait is, külpolitikája elmozdult a harmadik világ és az ottani forradalmi mozgalmak felé. A mozgalom általában a harmadik világ nagy morális elismerését élvezte, de valójában soha nem ért el olyan sikert, hogy alternatívát tudott volna nyújtani akár a nyugati, akár a szovjet blokkal szemben. Ez volt az a lecke, amelyet az olyan vezetőknek, mint Nkrumah, le kellett szűrniük (főleg amikor a pánafrikai mozgalom gazdaságilag életképtelennek bizonyult), minthogy sem gazdaságilag, sem katonailag nem volt elég ereje ahhoz, hogy tényleges „harmadik utat” kínáljon.

Jugoszlávia arra törekedett, hogy fenntartsion valamiféle egyensúlyt, azaz megőrizze jó kapcsolatait a Nyugattal, hiszen szüksége volt kölcsönökre és a fejlett nyugati technológiára, és ápolja a jó viszont a szovjet blokkal is, ahonnan fegyvercserére, ipari áruk cseréjére és tüzelőanyag-cserére számított. 1958-ban a jugoszláv külkereskedelem 17%-a irányult az „el nem kötelezett” országok felé, 1971-től ez 6%-ra csökkent. Közben jól fejlődtek nyugati kapcsolatai. Ez tette lehetővé, hogy a jugoszláv gazdaság versenyképes maradjon. Ahogy Woodward rávilágított, ez viszont azzal a következménnyel járt, hogy a jugoszláv termelők és fogyasztók egyaránt függő helyzetbe kerültek az exportpiacoktól, valamint a nyugati technológiától és hitelektől, s nyomasztotta őket a kereskedelmi egyensúlyhiány.

Az országok és az alkotmányok

Alkotmányjogilag Jugoszlávia soknemzetiségű szövetségi ország volt, amely határai között különféle kisebb autonóm nemzetiségi egységeket is összetartott. Jugoszlávia elsősorban a hat nagy elismert nemzetből alakult meg ... Ezt az 1971-es alkotmány e népek között konszenzussal szentesítette ...

A kommunista autoritás megerősítése

Amikor a horvát nacionalizmus és függetlenedési törekvés 1971-1972 után felerősödött, ez a többi szövetségi köztársaságra is hatott. A cél a decentralizálás volt, és a hatalom részleges átengedése a szövetségi köztársaságoknak, sőt magát a Jugoszláv Kommunista Szövetséget is a föderalizálás irá-

nyába igyekeztek eltolni. Tito megkísérelte, hogy a nacionalizmust megfékezze a köztársaságokban.

Ez a törekvése – a szövetségi kapcsolatok megerősítése és a széthúzó erők gyengítése – indította az új módszer „kitalálására”, arra, hogy a hatalmi csúcson bevezessék a „rotálást”. Ez különösen jól működött Szerbiában és Szlovéniában. Tito a párt ligává alakításával is erre törekedett, mivel jól látta, hogy az országban felerősödtek a rendszer ellenségei.

Tito változatlanul arra törekedett, hogy a délszlávokat ténylegesen összefogja egyfajta külső dominanciával szemben. Ennek során egyaránt küzdött a különféle szeparatista törekvések, de egyúttal a nagyszerb hegemonisztikus törekvés ellen is. Ebben az összefüggésben Tito nagyon sikeres volt, főként ha eredményeit a háború előtti rendszerrel vetjük össze. Rendszere ebben a vonatkozásban is kitartott az ő élete végéig. Eredményes volt az „önigazgatási rendszere” is, amelyet nemzetközileg is sokan csodáltak. Mindezt olyan országban érte el, amelyet a második világháború nagyon elpusztított. Ugyanakkor gazdasági bajok mutatkoztak, elsősorban a nyugati bankokkal, vállalatokkal szembeni eladósodás. További nagy gond volt ezen a rendszeren belül az erősödő „nyugatosodás” és „piacosodás”, hiszen ez aztán nagy lehetőségeket nyújtott a Nyugatnak arra, hogy a jugoszláv társadalomban ezeket a támpontokat a kommunizmus bukása után a maga hasznára fordítsa.

Politikai instabilitás

Az 1980-as években Milan Planinc vezetésével hozzáálltak egyfajta gazdasági és politikai újracentralizáláshoz. A folyamat egyfajta fiskális és monetáris politika megvalósításával párosult. Mindez azt is kívánta, hogy megerősítsék a politikai autoritást a gazdasági rend fölött, ami ellentétes volt az 1970-es évekre jellemző, nagyon jellegzetes szélsőséges területi decentralizációval. Arra törekedtek, hogy a szövetségi kormány gazdasági befolyását megerősítsék az egyes szövetségi köztársaságok felett, s kevés esélyt adtak bármifajta újratárgyalásra.

Így például a központi Belgrádi Bank visszanyerte az ellenőrzést a külső bankoperációk és kereskedelem fölött, míg öt évvel korábban ezt a jogot átengedték az egyes köztársaságoknak. Számos tanácsadó érvelt azzal, hogy meggyorsíthatják a gazdasági döntéseket, ha a központi kormány hatáskörébe kerülnek. Az újracentralizálást többen, többféle okból erősen opponálták. A gazdaságilag tehetősebb köztársaságok gazdasági jogaik elvesztése miatt, a szegényebbek pedig kifejezetten politikai jogaik csorbu-

lása miatt aggódtak. Viszonyuk alakulása a gazdasági kérdéseken, a nagyon köztársaságok között újrafelosztásán múltott. Ez nagyon erősen jelent meg Horvátországban és Szlovéniában, ahol a befektetések és a termelési eredmények átcsoportosítása a szegényebb köztársaságok javára bizonyos fokú gazdasági válságra is vezetett, hiszen ez az átcsoportosítás kölcsönök, segélyek és alapok révén történt. A monetáris hivatalok döntése ebben nagy szerepet játszhatott. Az 1980-as évek folyamán tehát az egyes köztársaságokban elmélyült a gazdasági válság. Belejátszott ebbe az IMF nyomása is, amely szintén a decentralizálás irányába hatott. Ez viszont a központi kormány gyengüléséhez vezetett. A leggazdagabb köztársaságok lázadoztak mind a központi kormány, mind ama rendszer ellen, hogy őket megcsapolják a szegényebbek javára. Ezt a lázadást Szlovénia vezette, s követte Horvátország. Egyszerre mélyült el a gazdasági válság és nőtt egyes köztársaságok gazdagodása. Ez Szlovéniában nyomban egyfajta Jugoszlávia-ellenes színezetet kapott. A szlovének egyre élesebben támadták az összes szövetségi intézményt; új szövetségi rendszer kialakítását szorgalmazták, amelyben Szlovénia kivételes helyzetet élvezett volna.

1985. júniusában a szlovén és a horvát parlament három törvényt hozott a külföldi kölcsönökről, s ezzel deklarálta közvetlen gazdasági külkapcsolatait. Ez azt is jelentette, hogy magukhoz ragadták a döntéshozatalt, és megtorpedóztak volna mindenfajta konszenzust a szövetségi kormánnyal e kérdésekben. Igyekeztek magukhoz édesgetni a külföldi hitelezőket és felgyorsítani a gazdasági reformokat. Szlovénia gazdasága ekkorra már jócskán integrálódott a nyugati országok gazdaságába, s már nem is Jugoszláviába és a jugoszláv gazdaságba kívánt betagozódni, hanem kifejezetten a nyugati orientációt képviselte. Horvátország is ellenezte a centralizációt, és ugyancsak fellépett a szegényebb köztársaságok javára történő „megcsapolás” ellen.

Ami Szerbiát illeti, ott teljesen más volt a helyzet mind gazdaságilag, mind politikailag. Gazdaságilag az 1970-es években átlagosan fejlett volt, miközben nagy munkanélküliséggel és nagy migrációval kellett szembeesülnie. Ezt kiegészítette Koszovo különleges terhe. Szembesülnie kellett a reformok kényszerével. Politikailag Szerbia a recentralizációt pártolta. Az IMF-et is csak ennek jegyében engedte be, s egyúttal az egyes köztársasági szeparatizmusokat próbálta ellensúlyozni, gyengíteni. Az 1974-es alkotmány a Vajdaságnak és Koszovónak autonómiát biztosított, beleértve a költségvetési önállóságot is. Az alkotmány elment odáig, hogy a két autonóm területnek vétőjogot is adott e gazdasági kérdésekben Belgrád ellenében – míg fordítva ezt nem adta meg. Komoly közgazdászok úgy vélték, hogy mindez nem életképes.

Ez az ellentmondás – a recentralizáció, az IMF jelenléte, továbbá az egyes gazdag köztársaságok szeparatizmusa között – egyre inkább elmélyült. Egyidejűleg az északi köztársaságok politikusai is mind többször nyúltak a nacionalizmus fegyveréhez, hogy alátámasszák követeléseiket és politikájukat. Így érkeztek el az 1990-es választók, amikor már a többpárti pluralizmus kérdése is felvetődött.

Forrás: Kate Hudson: *Breaking the South Slav Dream. The Rise and Fall of Yugoslavia*. London-Virginia, 2003. 48-64. old.

BORISZ KAGARLICKIJ

Oroszország, a választás, a kommunista párt válsága és az Új Baloldal *(Rövidítve)*

Moszkva. Egy évvel ezelőtt úgy látszott, hogy Oroszországban minden stagnál. Putyin elnök megválasztásával mintha az ország számos kérdését megoldották volna. A kommunista párt látszólag belenyugodott, hogy nem is gondolhat a hatalom átvételére. Anatolij Baranov, az ismert politikai szemleíró úgy ítélte, hogy a KP nem is párt, hanem valamiféle állami monopólium, amelyet arra „találtak ki”, hogy a lakosságnak megadja az ellenvélemény, a csoportosulási lehetőség látszatát. Ebben az értelemben nem is lehet állítani, hogy a KP igazán baloldali párt, annak igazi értelmében.

A KP vezetői időnként beszéltek ugyan a nép szenvedéseiről, de semmiféle jelét nem adták annak, hogy a nép bármely részét rábírnák az igazi harcra. Nem szóltak szocializmusról, csak hazafiságról és arról, hogy a nagy kapitalista oligarchák körében túl nagy a zsidók aránya. Ez megdöbbenően emlékeztetett a fasiszta propagandára. Miközben nacionalista és antiszemita szövegeket hangoztattak, úgy tűnt, hogy a KP vezetői a régi rituálékat követik.

A vezetés élén egy csoport öregedő ember áll, akik elsősorban arra töreksenek, hogy élen maradjanak ebben az álparlamentben (amely nagyon szigorú szabályok alapján jön létre), s azután magas nyugdíjakkal vonulhassanak vissza. Ezeknek az embereknek a nagy szerencsétlenségére Putyin első csapata megváltoztatta az egész politikai felállást. Azok, akik Borisz Jelcin eltávolítása után átvették a Kreml vezetését, nagy belső frusztrációt éreztek. Sok év múlt el, s még nem láthatták politikájuk semmiféle komoly következményét. Most elérkezett az idő a vagyonok igazi újraosztására.

Az oligarchák arra kényszerülnek, hogy a privatizálásból részint az olajból szerzett nagy vagyonukat megosszák az új, fiatal csapattal, amelynek tagjai annak idején lekésték a vállalatok és olajmezők privatizálásának első felosztását és rohamát. Az természetesen szóba sem került, hogy ezeket újra államosítsák, avagy átengedjék a lakosság számára. Mindazonáltal az oligarchák első és második hulláma közötti viszály jócskán destabilizálta a politikai rendszert.

A demokrácia menedzselése

Amikor a Putyin-csapat megkezdte annak a felülvizsgálatát, miként is történt a szétrablás, megkezdte a gyeplők szorosabbra húzását is. Jelcin arra törekedett, hogy az egymással küzdő oligarcha csoportok között lavírozzon, illetve azokat manipulálja.

Putyin, aki megértette, hogy a demokrácia menedzselésére van szükség, a pártokon túllépve egyetlen szimpatikus irányt jelzett és engedett meg: az elnökét. A számos parlamenti képviselő, illetve csoportosulás és ezek ellentétei szintén megkönnyítették Putyinnak, hogy ebbe az irányba haladjon.

Miközben a KP igyekezett megőrizni függetlenségét, szóba se került, hogy bevonják ebbe a hatalmi játékba. Ellenkezőleg: kiszorították a Duma különféle bizottságaiból

A kép azáltal is bonyolódott, hogy a helyi kormányzók, akik korábban különféle frakciókhoz kötődtek, ezúttal „átmentek” az elnök csapatába.

Ugyanakkor egyes oligarchák – akik kegyvesztettek lettek Putyinnál, vagy ők vesztették el benne a hitüket – kezdték anyagilag is támogatni a KP-t, mivel remélték, hogy meg tudják fékezni az elnök korlátlan, autoritív hatalmát. A KP azonban, noha részben megkapta a pénzt, a Kremlről nem tudott lemondani. Ám képtelen volt igazi politikai harcra. S ami még rosszabb, a KP elvesztette régi hagyományos bázisát, az öregeket, akik még a régi szovjet rendszerben nőttek fel, és azt kívánták vissza, valamint a fiatal karrieristákat, akik a Dumában vagy más hivatalokban foglaltak el posztokat.

Társadalom, amely balfelé mozog

Az orosz társadalom balfelé mozog. Ezt különféle tanulmányok, illetve közvélemény-felmérések bizonyítják, s az is mutatja, hogy növekvő mértékben terjednek az olyan szerzők újra kiadott művei, mint Lukács György, Herbert Marcuse, Kowam, Chomsky, Naumi, Klein.

A KP, amint megmerevedett, fő akadályja lett annak, hogy a baloldal továbbfejlődjön. Általában a szavazatok 25-30%-át kapta, ami önmagában véve igen figyelemreméltó. Ám tudni kell, hogy az oroszok 60%-a tulajdonképpen baloldali értékekre szavazna.

Nyugaton, Európában és Latin-Amerikában a baloldali pártok szavazóikat általában a nagy ipari városokban és az egyetemi centrumokban szerzik. Oroszországban viszont a KP támogatóinak többsége a falvakban és a kisvárosokban él. A tradicionális baloldal nemzetközileg általában a fiatalok között erős, míg a KP bázisát a nyugdíjasok képezik. A baloldal általában a munkásokra és az értelmiségiekre támaszkodott (olyanokra, mint az egészségügyiek és a tanárok), Oroszországban viszont ezek a csoportok nagyon határozottan elutasítják a KP-t.

Így olyan helyzet állt elő: a fiatalok, s mindenekelőtt az egyetemisták körében erősödik a baloldali hajlandóság. A KP-hez való kötődésről, s még inkább a belépésről viszont a fiatalok hallani sem akarnak.

A baloldaliakat tulajdonképpen mindenütt meg lehet találni: a környezetvédők, az emberi jogokat védelmezők és a trockisták között is – csak a KP-ban nem. Egyeseket a párt sztálinista módszerei, másokat nacionalista retorikája taszít. A legtöbb embernek azonban a KP túl mérsékelt, és ami még fontosabb, tökéletesen hatástalan.

A lakosság legszélesebb tömegei egyáltalán nem kívánnak szavazni, vagy ami Oroszországban szintén jellemző, valamennyi párt ellenében adják le szavazataikat. Ez a két csoport mennyiségben egyre nő, márcsak azért is, mert e balfelé tendálók úgy találják, hogy a politikai sakkasztáblán egyetlen olyan párt, szervezet sincs, amely az ő véleményüket képviselhetné.

A KP és a modernizáció

Természetesen a párt vezetői is tudják, hogy a modernizáció „életbevágóan fontos”. Így azután a KP is – egyébként teljesen logikátlanul – posztmodern lett. Avégett, hogy a pártnak „új arcot adjanak”, a KP technokratái – mint Ilja Ponomarjov – kétségbeesett kísérleteket tesz arra, hogy a párt arculatát megvédjék.

A KP nagy erőfeszítéseket tett arra, hogy „széppé és fiatallá” tegye magát, s egyúttal modern és radikális is legyen – azaz alkalmas arra, hogy meghívják az Európai Szociális Fórumra²⁷, és hogy megnyerje azokat a szavazókat is, akik már belefáradtak a sokféle és sokszoros csalódásba.

²⁷ Az Európai Szociális Fórumról lásd e kötet másik rovatát.

Ponomorjov és csapata erőfeszítései azonban hajótörést szenvedtek a KP bürokrata belső szerkezetén. Az új csapatot félreszorították, minthogy a KP vezető csoportja ragaszkodott hozzá, hogy a fő terep a parlamenti választásoké, amelyeket december 7-én ejtettek meg.

Nagyon kemény ellentmondás mutatkozott. Az egyik oldalon ott állt Ponomarjov és csoportja, akik az antiglobalistákkal akartak közös frontot teremteni, és azok a fiatalok, akik a Frankfurti Iskola munkáit tanulmányozták, illetve a trockisták; a másik oldalon ott álltak a KP fundamentalistái, közöttük „Papa” Kondratyenko, aki arról nevezetes, hogy tüzes, harcos beszédeket mond a zsidók ellen, egyúttal ki akarja szorítani a pártból mindazokat, akik nem engedelmessé válnak az ő ellenőrző hatalmának.

Számos új teória is született a párt különféle csoportjaiban. Ámde azok az emberek, akik ezeket képviselték, egyáltalán nem voltak vonzóak. Így azután megindult a harc a KP-n belül. Az ideológiai különbségek nem is olyan fontosak. A lényeges, hogy „kinél van a kasszakulcs”. A párton belüli küzdelmek java része akörül folyt, hogy ki kap helyet a parlamentben. Egymillió dollárról volt szó!

Mindemellett a KP a független baloldal létét is megnehezítette. Korábban egyszerű volt bírálni a KP opportunizmusát és szélsőséges, vad poszt-modernségét; most ez nagyon nehézé vált amiatt, hogy a KP vezetői is vállalták a modernizálást.

Golicino-fórum

Június 20-22-én tartották meg a bal fórum első ülését Golicinóban, a Moszkvához közeli kisvárosban. Ez politikai átcsoportosulást jelzett. A gyűlés nagy lelkesedés közepette folyt. Több mint 130 ember vett részt rajta. Közöttük ott voltak az „új baloldaliak”, de a KP belső megújításának képviselői is.

A közös alap, ahogyan azt a baloldali szociáldemokrata Viktor Torez írta, a „golicinói konszenzus” volt. A résztvevők mind elítélték az autokráciát és a totalitarizmust, és valamennyien elismerték a demokráciát, mint alapértéket. Mindannyian hangsúlyozták, hogy kivezető utat, megoldást csakis antikapitalista alapon és a szocialista alapelvek szerint lehet találni.

A baloldal helyreállítaná mind az internacionalizmust, mind pedig a párt munkásjellegét. A fórum tekintettel lenne a különvéleményekre. Tudja, hogy az optimális lehetőség jelenleg olyan szövetség kialakítása, amelyben a különböző tendenciák tovább létezhetnek, élhetnek. Ez az ideális megoldás azonban nem érvényesült.

Novemberben, a bal fórum félsikere után, az „új baloldal” összehívta második fórumtalálkozóját, de ezen sem sikerült eredményt elérni. Az eredménytelenség oka nemcsak az ideológiai véleményeltérésekben, valamint az elemi politikai kultúra hiányában keresendő. Abban is, hogy a mozgalom lent, a gyökereknél, a bázison is igen gyenge.

A baloldaliak ahelyett, hogy a munkásokhoz és szervezeteikhez közelednének, s azokban vennének részt, sokszor formátlan parlamenti csoportosulásokhoz csapódnak, amelyek minden esetben terméketlennek bizonyulnak. A hivatalos hatóságok nem is titkolják, hogy a választásokra úgy tekintenek, mint olyan lehetőségre, amikor az ellenzékét „megbüntetetik”. Ehhez minden eszközt felhasználnak, azt is beleértve, hogy a választási eredményeket meghamisítsák. A KP mégis a régi vágányon halad tovább, és várja sorsának beteljesülését.

Mindennek ellenére is van ok az optimizmusra. A jelenlegi válság távlatilag lökést adhat egy új baloldali mozgalom kialakulásához, amely mentes a nacionalista demagógiától, a gyávaságtól és a provincializmustól. E lehetőségekkel a baloldal csak akkor élhet, ha megszabadul a választási játéktól, és híven támaszkodik szociális bázisára.

Forrás: Boris Kagarlitzky: Russia: The elections, the crisis of the CP and the new left. Green Left Weekly, 2003. december 10.

1905

VARGA LAJOS

Szociáldemokraták az orosz forradalomról 1906–1907-ben

G. V. Plehanov, az oroszországi szociáldemokraták általánosan elismert vezéralakja, 1906. október 11-én az oroszországi forradalommal kapcsolatban három kérdést intézett Európa szociáldemokrata vezetőihez, teoretikusaihoz. 1. Az orosz forradalomnak mi az általános ismertetője, jellege. Milyen forradalom, polgári vagy szocialista forradalom előtt állnak? 2. Milyen legyen a szociáldemokrácia viszonya a burzsoá demokráciához, amely a maga módján harcol a politikai szabadságért? 3. A szociáldemokrata párt milyen taktikát folytasson a Duma választások idején: Miképpen tudná, kihasználni a polgári ellenzéki pártok erejét a régi (a cári - V. L.) rendszer elleni harcban? Plehanov kísérőlevelében aláhúzta az oroszországi politikai helyzet összetettségét, bonyolultságát, megértésének nehézségeit és súlyát, s úgy vélte, hogy a remélhetően gyorsan megérkező válaszok nemcsak az oroszországi, hanem a nemzetközi szociáldemokráciának igen hasznosak és tanulságosak lehetnek.¹ A kérdéseket és néhány szocialista vezető - Turati, Ferri, H. Quelch, Guesde, Lafargue, Vandervelde és mások - válaszát a Szovremennaja zsizny c. Moszkvában megjelent folyóirat 1906–1907-es számaiban közölték. (R. Luxemburg, K. Liebknecht, G. Rolland-Holst címére Plehanovtól nem érkezett felkérés.)

Plehanov kérdéseire adandó válasz elől elzárkózott Bebel, Jaures, Kautsky pedig egész tanulmányban válaszolt. (Erről bővebben lesz szó.)

Rövid válaszaikban² Turati és H. Quelch arra utaltak, hogy Oroszország gazdasági, társadalmi viszonyainak elmaradottsága aligha teszi megalapozottá azt a véleményt, hogy a lezajlott forradalom szocialista jellegű lenne. Mégis nem lehet figyelmen kívül hagyni a szocialista szellemiség hatását, hisz Oroszországban nagyon is érződik a munkáskérdés jelentősége, de hogy „burzsoá-kispolgári keveredésben mekkora súlya vagy aránya lehet a szociális főerőknek - megállapítani szinte lehetetlen. H. Quelch mindehhez még hozzátette, hogy a szocialista pártot semmiképpen sem kompromittálhatja a polgári demokráciával való együttműködése az önkényuralmi rendszerrel szembeni harcban. Ami pedig a Duma választások idején folytatandó taktikát illeti, a szociáldemokraták indulhatnak önálló pártként, de

¹ Filozovszko - lityeraturnac naszlegijje G. V. Plehanova. 2. k. Moszkva, 1973. 354-355.

választójogi blokkot is képezhetnek valamely polgári párttal vagy pártokkal.

E. Ferri az orosz forradalmat egyértelműen polgári forradalomnak értékelte, amelyben ugyanakkor erőteljes szocialisztikus sajátosságok is kifejeződnek. Oroszország azonban nem ugorhatja át a kapitalista korszakot és a polgári liberalizmus uralmát.

E. Vandervalde arra hívta fel a figyelmet, hogy jobb lenne, ha az orosz szociáldemokraták mielőbb beszüntetnék az elméletieskedő szörszálhasogatást és minél előbb részt vennének a Duma tevékenységében. Erre annál is inkább nagyobb szükség lenne, mert az orosz burzsoázia minden gyengesége ellenére is az önkényuralom elleni harc egyik nélkülözhetetlen tényezője. A cári kormányzat gyenge, engedékeny Dumát akar látni, a szociáldemokraták kötelessége, hogy radikalizálják ezt a választójog alapján választott testületet.

A Nemzetközi Iroda titkára, K. Huysmans véleménye szerint a forradalom minimuma, hogy Oroszország Európa típusú alkotmányt kap (bizonyára alkotmányos monarchiára gondolt), de az is lehetséges, hogy a társadalom széles rétegeit érintő agrárválság mélyebb társadalmi változásokhoz vezet. Szerinte a forradalom legfőbb termékeny ereje a proletariátus. Nem kevés fenntartásai voltak a kadet párt vezetőivel szemben, de a választásokon természetesen a veszélyesebb, reakciósabb jelölt ellen szavazzanak.

P. Lafargue válaszában azokat a különbségeket elemezte, amelyek az angol, a francia és az oroszországi forradalmak között fennálltak. Az orosz forradalom fő erői a viszonylag gyenge kereskedő-ipari burzsoázia, a föld magántulajdonáért fellépő hatalmas parasztság, s az európai szocializmuson felnőtt szervezett ipari munkásság. Szerinte a liberális burzsoázia a proletariátus hatalmas mozgalma nélkül aligha tudta volna elszánni magát az önkényuralmi rendszerrel való szembenállásra. De a forradalom végkiemenetele mégis azt eredményezi, hogy a forradalom fő hasznélvezője a burzsoázia lesz. Mivel az orosz proletariátus nem kerülheti meg a polgárság parlamenti hatalmát, a szociáldemokrácia tevékeny részvételével elérheti, hogy a (1906 vége) cári rendszer nem szállítja le jelentőségét vagy meggátolhatja annak szétkergetését.

P. Vaillant-Couturier szerint az orosz forradalom fő vonásai a hatalmas arányú társadalmi-szociális kiterjedtsége, hisz valamennyi társadalmi osztályt, csoportot, s a nemzetiségeket is megmozgatta. A párizsi kommün veterán harcosa óvott minden szektás bezárkózottságtól, ugyanakkor felszólította az orosz szociáldemokratákat minden, az önkényuralmi rendszer ellen irányuló népi ellenállásban, tiltakozásban való aktív részvételre.

J. Guesde, Plehanov közeli barátja úgy vélekedett, ha csak Oroszország egyharmadában, a nagy és modern ipari körzetekben vizsgálnák a forradalmat, akkor egyszerű lenne a válasz: hatalmas, minőségi szociális tartalommal lezajló társadalmi forradalomról van szó. Ez azonban legjobb esetben is Oroszország lakosságának egyharmad része. Vagyis Oroszországban mind burzsoá, mind proletárforradalom zajlik, hisz mindkét osztály az önkényuralmi rendszer által elnyomott, sanyargatott, s együtt lép fel a renddel szemben, s ugyanakkor másutt már egymással is harcol. Mégis Oroszország egészében mindenütt az önkényuralmi rendszer maradványai ellen lépnek fel. J. Guesde szerint ebből következett a liberálisok és szocialisták megegyezésének taktikája különösen a Duma választások idején. Nem kell félni a kadet párttal való megegyezéstől, amikor a régi rendszer felszámolásáról van szó.

K. Kautsky 1906. november 24-i Plehanovhoz írt levelében³ küldte meg tanulmányát a feltett kérdésekre kissé ugyan megkésve „... no de nekem mint németnek kissé nehéz volt megtalálni a választ”.

Kautsky tanulmányának is beillő írásában⁴ öt témát vetett fel: 1. Az agrárkérdés és a liberálisok; 2. A tőkehiány Oroszországban; 3. Az agrárkérdés eldöntése; 4. Liberalizmus és szociáldemokrácia; 5. A proletariátus és szövetségei a forradalomban.

Kautsky ebben a kb. egy nyomdai ívnyi terjedelmű munkájában gazdasági és történelmi összehasonlítást tett Nyugat-Európa és Oroszország között. Megítélése szerint a 18. század végi Franciaország saját korában nem tartozott az elmaradott európai országok közé, míg a 20. század eleji Oroszországot Európa elmaradott országai között tartják számon. Az Orosz Birodalom hatalmas államadósságot halmozott fel, s pénzügyeinek rendezése szinte kilátástalan. Az ország – többek közt – nagyarányú tőkehiánytól szenved.

Kautsky a gazdasági-társadalmi átalakulás kulcskérdésének az agrárkérdés megoldását tartotta. Csak a földesúri nagybirtok, a cári birodalmi-kincstári birtokok kisajátítása és a gazdálkodásuk megszüntetése és szabaddá tétele helyezheti a orosz gazdaságot új alapokra. Ám a parasztságnak nemcsak föld kell, hanem a szükséges eszközök mellett óriási tőkére is szüksége van. Világosan kijelenti, hogy Oroszországban a parasztság

² A válaszokat röviden foglalja össze: Sz. B. Tyutyukin: Pervaja rosszijszkaja revoljuciju i Plehanov. Moszkva, 1981. 289–294.

³ Filozovszko – lityeratura... i. m. 2. k. 180.

⁴ K. Kautsky: Triebkräffte und Aussichten der russisehen Revolution – Die Neue Zeit Jhrg 25. (1906–1907) 9–10. sz. 1906. nov. 28., dec. 5.

képviseli a forradalmi erőt, s a parasztságtól függ a forradalom kimenetele, s aktív céltudatos részvétele nélkül, a forradalom sikere nélkül nem számíthat. Az agrárkérdés kezelésében szerinte a probléma abban van, hogy az idejétmúlt faluközösségi gondolkodás – a mir – nem képezheti a modern árutermelés alapját, míg a liberálisok is irtóznak a földesúri nagybirtok megszüntetésétől. Kautsky az agrárfejlődésben a kapitalista viszonyok széles arányú kibővítését szorgalmazza, hisz az orosz paraszti gazdaságok sem kerülhetik meg a nyugat-európai tapasztalatokat. Mintegy figyelmeztetésül a forradalmár túlzóknak is címezve jelenti ki: a parasztságtól nem szabad elvárni mindenféle „szocialista” célkitűzést. Kautsky csak hipotézisként nyomatékosította azt a megjegyzését, ha esetleg a szociáldemokrácia a kormányruánál lenne, akkor sem tehetne a parasztság érdekeivel szembenálló intézkedéseket. De ez egyáltalán nem aktuális kérdés. Idősebb az, szögezi le Kautsky, hogy a szociáldemokrácia a liberális erőkkal csak olyan együttműködést köthet, amely nem kersztezi a parasztsággal való szövetkezést. Nem szabad veszélyeztetni a forradalom össznemzeti jellegét, s ez a parasztság ellenére nem biztosítható.

Kautsky szerint – bármennyire is furcsának tűnhet – a forradalom fő mozgatója a nagy tömegmozgalmakban szervezettségével kitűnt munkás-ság, valamint az antifeudális célokért fellépő parasztság. Az orosz burzsoázia már nem töltheti be azt a szerepet, amelyet a 18–19. századi forradalmakban a polgárság betöltött. Az orosz liberalizmus nem hasonlítható a nyugat-európaihoz, hisz jelentős része az ellenforradalom tartaléka lett. Az orosz liberális burzsoázia – állapítja meg Kautsky – természetesen gyűlöli az abszolutizmust, de még inkább a forradalmat; s az önkényuralmat is azért, mert benne látja a forradalom fő okozóját. A kispolgárság egy része pedig inkább az európai lumpenproletariátussal rokonítható, amely elsősorban antiszemita pogromjaival tesz szolgálatot a reakció erőinek. A nagybirtokosok egy csoportja csak addig hangoztat liberális eszméket és követeléseket, ameddig nem érintik a feudális nagybirtokot. Ezáltal az orosz polgárság mozgástere igen korlátozott, s nem állhat a forradalom élére.

Ami a forradalom általános kérdéseit valamint a Plehanov által felvetett problémákat illeti, Kautsky részben határozott, részben kitérő választ adott.

A forradalom nemzetközi jelentőségére vonatkozóan leszögezte, hogy a forradalomnak nem csak helyi jelentősége óriási, hanem nagy hatása van az európai politikai mozgalmakra is, de hogy ez mit indíthat el, azt előre senki nem tudhatja, s ennek visszahatása az orosz folyamatok alakulására végképpen megválaszolhatatlan. Egy azonban megállapítható: ez a forra-

dalom a közeljövőben (1906 vége) nem lehet előkészítője a szocializmus valamiféle bevezetésének, szó nem lehet arról, hogy a szociáldemokrácia kormányra jutna, s hozzáfogna a szocializmus bevezetéséhez. Mégis, a lezajlott forradalom sajtósági folyamat, amely magán viseli a polgári és szocialista társadalom határeseteit. A forradalom sem nem polgári, sem nem szocialista. Az viszont kizárt dolog – szögezi le Kautsky –, hogy az orosz burzsoázia a forradalom mozgatóereje lenne. A munkásság kezdettől fogva önállóan lépett fel, s már csak ezért sem alkalmazható az 1848-as forradalom taktikája és gyakorlata, amikor a munkásság a burzsoázia tartaléka volt, s legjobb esetben a polgári pártok balszárnyaként lépett fel. Kautsky óvott minden tapasztalat sablonos alkalmazásától. Határozottan állapította meg, hogy a forradalomban az önálló erőként fellépő munkásság saját politikáját képviselje, ám az nem jelentheti – hisz Oroszország erre teljesen felkészületlen, s nem prognosztizálható az európai válasz vagy támogatás – a forradalomnak valamiféle permanenciáját. A felszabadító harcban az egyetlen lehetséges taktika a demokratikus szociáldemokrata erővel való szoros együttműködés az önállóság megőrzésével.

Kautsky tanulmánya nem kis meglepetést, de inkább némi fejtörést okozott. Plehanov, ha kimondatlanul is, a mensevik párt által képviselt koncepció és gyakorlati politika megerősítését várta. Mint Kautsky tanulmányából kiderült, ő, más szocialista vezetőktől eltérően a forradalom jellegének összetettségét hangsúlyozta, s főbb vonatkozásban a bolsevik értékeléshez állt közel. Lenin ezt azonnal észrevette, s öt nappal Kautsky tanulmányának megjelenése után „A proletariátus és szövetségesei az orosz forradalomban” című cikkel jelentkezett a *Vperjod c.* folyóiratban. Kautsky cikkét lefordították s még 1906 december végén Lenin előszavával megjelentették.⁵

Plehanov Kautsky tanulmányával a nyilvánosság előtt nem foglalkozott, ám egyik Axelrodhoz intézett levelében megjegyezte, hogy Kautskynak az orosz forradalommal foglalkozó munkáiban mintha R. Luxemburg hatása érvényesülne.

A mensevik párt álláspontját Kautsky cikkével szemben. J. Martov foglalta össze 1907 elején megjelent tanulmányában.⁶ A terjedelmes írásban Martov tömören összefoglalta Kautsky elemzésének főbb következtetéseit, sérelmesnek tartotta, hogy Kautsky nem adott egyértelmű választ a forradalom jellegéről.

⁵ Lenin Összes Művei. 14. k. Kossuth Könyvkiadó, 169–174., 213–219.

⁶ J. O. Martov: K. Kautsky i ruszkaja revolucija. Izdatvelsztov „Otkliki” II. k. Szentpétervár, 1907.

Martov szerint Kautsky értékelései bizonytalanok, határozatlanok, képlekenyek és módszertanilag is elhibázottak. Kautskyval szemben Martov a forradalmat kategorikusan polgárinak tartotta, hisz a forradalom a kapitalista viszonyok kiterjedését elmélyítését szolgálja. (Ezt Kautsky is így látta.) Ehhez még hozzátette, hogy az a forradalom, amely az agrárkérdésben a kapitalista viszonyokat erősíti, nem lehet más csak polgári. Martov szerint az orosz burzsoáziának Kautsky adta értelmezése azért is elhibázott, mert egészében tekinti azt konzervatív társadalmi-politikai tényezőnek. Martov szerint Kautskynak az orosz burzsoáziáról alkotott véleménye az eszerek álláspontjával rokonítható. Ugyanakkor Martov elismeri, hogy Kautsky teljesen helytállóan írja le a nagybirtokos osztály „reakcióssá váló” folyamatát, hisz a parasztság a nagybirtok megsemmisítésére törekszik, míg ipari-kereskedői nagyburzsoázia „reakcióssága”, konzervativizmusa már nem olyan egyértelmű mint a nagybirtokosoké, hisz – így Martov – a munkásság nem törekszik a tőkés profit teljes kisajátítására, hanem csak mérséklésére. A burzsoázia nagy része – állapítja meg Martov – távol tartja magát attól, hogy az októbristák vagy az „igazi orosz emberek szövetségéhez” csatlakozzon. Az ipari-kereskedői burzsoázia, nem is szólva a lengyel, a zsidó, az örmény vállalkozókról nagyjából a liberális kadet párt támogatói. Ezek a jelenségek és tények nem igazolják Kautsky bírálatát az ipari burzsoázia reakciósságáról. Martov szerint lehet, hogy az orosz burzsoázia ugyan nem fő mozgatója a forradalomnak, de – szerinte – mindenképpen közreműködje.

Martov visszautasította Kautskynak az oroszországi kispolgárságról alkotott elmarasztaló véleményét. Úgy vélte, hogy néhány antiszemita, „fekete százas” megnyilvánulásból nem szerencsés a kispolgárságot egészében a reakció erőihez kapcsolni. Az I. Duma választások idején a kispolgárok a „baloldali” pártokra szavaztak, s az 1905. decemberi harcokban a forradalmárokat támogatták. Martov úgy vélte, hogy a forradalom harmadik ereje a középosztály volt. Ez a harmadik erő különösen a forradalom első – előkészítő – időszakában játszott fontos szerepet. Ez a nagy társadalmi erő tulajdonképpen hidat képezett a burzsoá-földesúri liberalizmus és a népi-proletár mozgalom között, ami különösen érződött a forradalom (1905) januártól-októberig tartó időszakában. Kár – írja Martov –, hogy Kautsky erről a fontos társadalmi rétegről megfeledkezett, ám ez nem lehet véletlen, mivel Kautsky a parasztságot egységes forradalmi tömegként ábrázolja. Pedig a valóságos helyzet az – állítja Martov – hogy a birtokát mindinkább bővíteni szándékozó paraszt és a falusi nincstelen közötti vízvonalas egyre mélyül annak ellenére, hogy a nagybirtok és az abszolutizmus elleni harc a parasztságon belüli ellentmondásokat ugyan átmenetileg

mérsékelheti, de bizonyos közös sikerek után ezek csak tovább bonyolódnak. Ezek, a parasztságon belüli ellentétek nemcsak a lengyel, a balti területeken nyilvánultak meg élesen, hanem az orosz kormányzóságokban is. Így azután teljesen természetes, hogy a parasztság különböző kispolgári-paraszti pártokhoz csapódik. A parasztság politikai megosztottsága is lehetővé teszi, hogy a városi kispolgári demokrácia a parasztozgmak élére álljon.

Egyetértett Kautskynak azzal az álláspontjával, hogy a munkásság gyenge saját hatalmának megteremtéséhez, de elutasította azt a felfogást, amely a parasztsággal valamiféle új – állítólag demokratikus – hatalmi rendszer létrehozásához vezethet. A mozgalomban meglévő blanquista módszerek kaotikus, anarchista állapotot idézhetnek elő. Martov szerint a forradalom fő célja a burzsoá demokrácia megteremtése, melynek során világosabbá válik a paraszti tömegek politikai célkitűzése is, s közeledése, politikai együttműködése a szociáldemokráciával.

Martov szerint Kautsky több következtetése (a forradalom jellege, s a képlékeny demokratikus diktatúra) Lenin és a bolsevikok felfogásához került közel, jóllehet, s ezt Martov Lenin mindenféle, még az 1905-ös évből származó írásaiból vett idézetekkel igazolta, Lenin is a forradalom burzsoá jellegét hangsúlyozta. Martov arra hívta fel a figyelmet, hogy az ún. átmeneti hatalom (a munkás-paraszt diktatúra) Kautsky felfogásában nem jelöl meg szocialista célokat, s Lenin is a polgári köztársaság megszilárdítását állította előtérbe.

De nem így Parvus és Trockij, akik a forradalom megszakítás nélküli továbbfejlesztéséről, a munkáskormány „szocialista” intézkedéseiről szóló felfogásukkal közvetlen feladatként határozzák meg a szocialista célkitűzést. Ezt már – állapítja meg Martov – Lenin és az őt követők sem fogadhatják el. Ám Kautsky cikke – Martov szerint – Leninnek lehetőséget adott arra (a nem burzsoá forradalom tétel) hogy egy újabb lépést tegyen az eszerek felé és lebontsa az utolsó falat, amely közötté és Viktor Csernov között még fennállt. (Martov úgy értelmezte Lenin felfogását, hogy a leendő – munkás-paraszt demokratikus hatalom idején a munkásság lemond „saját” célkitűzéséről.)

Nos, teszi fel a kérdést Martov, milyen vita folyhat Lenin és Trockij között Kautsky cikke nyomán?

A Lenin-féle Kautsky értelmezés szerint a szocializmust mi nem láthatjuk; Trockij meg arra hivatkozik, hogy ha a forradalom a burzsoá és a szocialista határán van, hát akkor már könnyű a határon átlépni. Komolyra fordítva a szót, Martov úgy látja, hogy Kautsky mind Lenin, mind Trockij felfogását elveti.

Kautsky joggal állítja, hogy az a forradalom, amelyben a proletariátus hatalomra jut nem polgári forradalom. De Leninnek is igaza van, aki szerint a forradalom gazdasági-szociális tartalma szerint polgári forradalom, amely nem vezethet a proletariátus politikai hatalmához. De a forradalom győzelme esetében a proletariátus különféle akadályokba ütközhet saját érdekeinek érvényesítése során. És ebben Kautskynak van igaza. De Trockij is joggal állíthatja, hogy a hatalomban is részesülő proletariátus nem teheti, hogy nem törekszik a társadalom, a gazdaság szocialista átalakításához. De ezt a taktikát – írja Martov – amely a proletariátusnak a veregséghez vezet – a szociáldemokráciának el kell utasítania.

Ezek Kautsky cikkének tanulságai a bolsevikok és Trockij sémáival kapcsolatban – zárja polemikus írását Martov.

A forradalom idején a mensevikkekhez tartozó Larin (Lurje M. Z.) egyik 1906 elején írt tanulmányában⁷ azokat az elképzeléseket bírálta, amelyek forradalmi ideiglenes kormányról, a felkelők és a forradalmi bizottságok által választott képviselők diktátorai teljhatalommal felruházott testületéről szóltak különösen az 1905-ös évben. Ugyanakkor Larin elismerte a különféle bizottságok – pl. a petrográdi munkás szovjet jelentőségét. Larin lehetetlennek tartotta az egész országra (Varsótól az Uralig) kiterjedő forradalmi központ létrehozását, az állami Duma törvényhozói tevékenységének meggátolását. Szerinte a forradalmi pártoknak az lenne a feladatuk, hogy helyi önkormányzati autonomista bizottságokat, testületeket alakítsanak, amelyekből egyes régiók szerinti ideiglenes parlamentek alakulhatnak. Az Állami Duma nem töltheti be a falusi parasztság, a városi kispolgárság szervezését és képviselését, s egyedül a szociáldemokrata párt is képtelen a feladatra, csak az együttműködés az egyetlen megoldás. Az ipari munkásság (amely ugyan a legszervezettebb és politikailag is a legképzettebb) nem követelheti programjának célkitűzéseit (a kispolgárság jelentős része nem kis ellenszenvvel fogadná pl. a 8 órás munkanap bevezetését), ám a demokratikus pártokkal való szövetkezés helyi vagy kormányzósági szintű testületekben valamiféle népi „parlamentet” eredményezhetne. Feltételezése szerint az ilyen, nem a központból elrendelt testületek előfutárai lehetnének alulról szerveződő „népi” alkotmányozó gyűlésnek. Larin fontosnak tartotta az ösztönös lázongások visszaszorítását, a hatalom idő előtti megragadását. Larin különösen óvta az orosz munkásság képviselőit – s ez elsősorban Parvusnak és Trockijnak szólt – a Párizsi Kommün példájától.

Larin a parasztság, a kispolgárság, a munkásság együttműködését, összefogását új demokratikus hatalmi – helyi törvényhozói intézmények létrehozásával kívánta megszilárdítani.

⁷ Ju. Larin: Buducsee ruszkoj revoljucii. Otkliki szovremenaosztji, 1906. 2–3. sz.

Ugyancsak ekkoriban a mensevikekhez tartozó N. A. Rozskov a forradalom jövőjét a parasztság igényének és kívánságának megfelelő módosított agrárprogramban vélte felfedezni.⁸

Rozskov is az agrár, a parasztkérdés megoldását tekintette a kibontakozás fő kérdésének még az 1907. júniusi sztolipini fordulat előtt. Lehetségesnek tartotta a lefelé hanyatló forradalom megállítását új, az éppen csak 1906-ban elfogadott agrárprogram felváltásával.

Rozskov szerint az oroszországi szocialista társadalom megteremtése a távoli jövő célkitűzése lehet, de a szocialista átalakulás a belátható időben lehetetlen, s céltalan valamiféle permanens forradalomról elmélkedni. Az oroszországi forradalom továbbra is polgári jellegű, ám – s ez is egyik paradoxona az oroszországi helyzetnek – az orosz burzsoáziára nem lehet úgy számítani, amint azt Plehanov teszi. A polgári átalakulás egyik leglényegesebb kérdése az agrárkérdés. Rozskov szerint sem a maszlovi municipalizálás, sem a lenini nacionalizálás nem felel meg a gazdasági-társadalmi viszonyoknak, illetve a parasztság érdekeinek. Az OSZDMP-nek a föld municipalizálásról szóló programja már csak azért sem felel meg a parasztságnak, mert a különféle szintű municipikumok élére a liberális zemsztvók, városi emberek kerülnek, s féltő, hogy a földhasználat joga a városi polgárok vagy a túlságosan is meggazdagodott, elpolgárosodott kupecparasztok kezére, s nem a dolgozó parasztok kezére jut. Ez a burzsoáziával való együttműködést szorgalmazó plehanovi felfogást testesíti meg.

Ugyanakkor – állapítja meg Rozskov – a parasztság elutasítja a föld nacionalizálását. A parasztoktól ugyan távol áll a szocialista gondolkodás, márpedig a nacionalizálást a szocializmus erőszakolt bevezetésével azonosítják. A nacionalizálás erőltetése árthat a munkásság és a parasztság együttes politikai fellépésének. Rozskov szerint a nacionalizálás a népi hatalom meggyengítéséhez, megszüntetéséhez vezetne. Ezért a szociáldemokráciának teljesíteni kell a parasztság igényeit, amelyek, figyelembe véve az Orosz Birodalom hatalmas méreteit területenként eltérők. Az ún. központi kormányzóságokban az obscsina vagy a magántulajdon az uralkodó, hozzáteszi, hogy az obscsinában is lényegében individuális gazdálkodás folyik, különösen ami a termelői tevékenységet illeti. Az ország déli és nyugati kormányzóságaiban főleg az agrárnépesség szegényebb rétegeiben a fő követelés a bérek emelése, a munkafeltételek javítása, míg a Baltikumban, Grúziában a paraszti földtulajdon erősítése. De általában támogatni kell a vállalkozói paraszti gazdálkodást, hisz a mezőgazdaság kapitalista fejlődése lassúbb mint az iparban, s a paraszti földtulajdonlás bővülése és

⁸ N. Rozskov Szugybi ruszkoj revoljucii. Szentpétervár, 1907.

a bér munkások alkalmazása általános tendenciája a mezőgazdaságnak. Ezért ezt a folyamatot nacionalizálással keresztetni nem szabad. Rozskov ugyanakkor megállapítja, hogy a kormányzati agrárpolitika az obszcina meggyengítésével egyfelől igyekszik az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisát bővíteni, másfelől növeli a parasztságon belüli ellentéteket, s egyben képtelen kielégíteni a parasztság földigényét. Rozskov felhívta a figyelmet a különféle szövetkezések támogatására, de nem kell valamiféle szocialista illúziót kelteni, amint azt az eszerek teszik. Szerinte az életképes nagyüzemeket nem kell szétzilálni, s hagyni kell a kapitalista gazdálkodás előretörését. Mindazonáltal továbbra is a parasztságban látta a munkásság legfontosabb szövetségését.

Leninnel és Rozskovval szemben Martinov terjedelmes cikksorozatában⁹ a parasztsággal kapcsolatos illúziókat bírálja. Az illúziók egyik oka – szerinte – a bolsevikok következetlenségében keresendő, akik a századfordulótól 180 fokos fordulatot tettek. Míg korábban legfeljebb a „lehasított” földek visszaadását tartották lehetségesnek, s a kapitalista viszonyok térhódítását hangsúlyozták, s ennek megfelelően a liberális burzsoáziával is teoretikusokkal (Sztruve, Tugan, Baranovszkij, Bazarov) jutottak közös nevezőre. Ennek megfelelően lebecsülték az obszcina hagyományt, a feudális maradványokat, s a narodnyikság és a „paraszt” szocializmus elméletének bírálata került előtérbe. A forradalom idején az értékelés hirtelen, inkább ösztönösen megfordult, s a parasztság forradalmivá vált, az „egyenlősítő” eszerek szövetségessé, a liberális burzsoázia pedig ellenforradalmivá lett. Mindehhez még Kautsky cikkei is hozzájárulhat – írja Martinov. Pedig az orosz forradalom vereségének egyik fő tanulsága, hogy a parasztság, s általában a falusi népesség körében gyorsított tempóban erősödnek az individuális törekvések és háttérbe szorultak az obszcina-egyenlősítő formációk, ami egyben az ellenforradalom, a reakció erőit növeli. A vereség ellenére – írja Martinov – a kapitalizmus, a modernizálódás fő hordozója a burzsoázia, melynek konszolidálódását erősítheti, hogy az intelligencia nagy része eltávolodik a szocialista pártoktól a szocialisztikus mozgalmaktól. Martinov szerint a fő társadalmi erők szervezetlensége mellett taktikai hibák, támadások és mesterkélt támasztott illúziók is hozzájárultak a forradalom vereségéhez. Reménykeltő lehet a kapitalista viszonyok gyorsuló kiépülése, s ennek nyomán a társadalmi erők majdani, újabb átcsoportosulása.

⁹ A. Sz. Martinov: Dvizuscsaja szila ruszkaj revoljucii, Golosz szocialgyemokrata, 1908. február. 1-7. sz.

VADÁSZ SÁNDOR

Orosz levéltári dokumentumok az 1905-ös oroszországi forradalomról és az európai forradalmi megmozdulásokról

Az alább ismertetett levéltári dokumentumok lelőhelye egy kivétellel a mai Szentpétervári Központi Levéltár, korábban Leningrádi Központi Állami Történeti Levéltár (Centralnij Goszudarsztvennij Isztoricseszki Arhiv, Lenyningrad – CGIAL) 1275. és 1276. fondja. Bár a szövegek önmagukért beszélnek, néhány előre vetett megjegyzés mégis ide kívánczok.

Az iratok információi Oroszország határain túlra mutatnak, a forradalom igen erőteljes külső visszhangjára, a széles körben megnyilvánuló szolidaritásra és a forradalmárok külkapcsolataira vetnek fényt. Másrészt nemcsak az oroszországi, hanem az ausztriai, a magyarországi, a holland, a német, az olasz az angol, a cseh mozgalom eseményei is megjelennek bennük, persze egy sajátos vetületben, hiszen jórészüket cári diplomaták vetették papírra. Bár az orosz diplomácia nem egyszer korábban is fölfigyelt a cári hatalom emigráns ellenfeleinek a tevékenységére, ezúttal a szóban forgó jelentések egyértelműen és vitathatatlanul a forradalom nagy nemzetközi jelentőségéről vallanak. Megkockáztatható az az állítás is, hogy a cári Oroszország társadalmi küzdelmei a 19. és a 20. század fordulóján valamelyest hasonló szerepet játszottak a nemzetközi küzdőtéren, mint Franciaország eseményei 1789 és 1871 között. Mindannak, ami e téren történt, már nem csak helyi vagy országos hatása volt, hanem világjelentőségre tett szert. A forradalom eseményeinek a messzeható kisugárzása sem vitatható: az akkor még távolinak tűnő országból érkező híreket a hatalom számos képviselője, a politikai elit és a sajtó is élénken vitatta minden európai fővárosban. Végül, harmadsorban, e forrásokban markánsan jelenik meg a korabeli munkásmozgalom reményeinek és a polgári világ félelmeinek a hullámzása a szentpétervári és a moszkvai forradalmi fejlemények, nemkülönben a Nyugat- és Közép-Európában zajló erjedés kapcsán. Esetenként elgondolkodtató a jelentések művelt készítőinek társadalmi, gazdasági és politikai pozícióik és kötődéseik által meghatározott szűk szempontrendszere.

A közölt dokumentumok tájékoztató jellegű címei e sorok szerzőjétől származnak. Az olykor terjedelmes, kiadványunk számára érdektelen részleteket is tartalmazó dokumentumokból csak az Évkönyv profiljába tartozó részeket ismertetem.

Vl. P. Tyimosenko, letartóztatott egyetemi hallgató angol segélyügye (1905. június 4.)

IV. 4-én tartóztatták le a Vasziljevszkij szigeti nyomda ügyével kapcsolatban, miután olyan röpiratokkal árasztották el a munkásokat, amelyeket az OSZDMP helyi bizottsága adott ki. Tyimosenko az egyik technikai munkatárs volt. A házkutatás során csak sajátkezű feljegyzése került elő. Eszerint „az angol munkásszervezettől (Labour Representation Committee)¹⁰ 60 fontsterling érkezett a Vperjod¹¹ szerkesztőségének közvetítésével a január 9-én Szentpétervárott elesett munkások özvegyei és árvái javára. A szerkesztőség azzal a kéréssel küldte át ezt az összeget, hogy kivétel nélkül minden munkásbizottságot értesítsünk erről az adományról. Ezek a bizottságok maguk segíthetnének a pénz szétosztásában. Kívánatos lenne, hogy maguk a munkások értesítsék angliai elvtársaikat a pénz megérkezéséről. A napokban kézhez kapott összeget átküldjük Pityerburgba, mivel ott egyeseknek vannak barátai Londonban, és közöljük velük MacDonald titkár pontos címét is.”

Vallomása szerint Tyimosenko ezt a szöveget egy röplapról másolta le, amelyet a Technológiai Intézet ebédlőjében talált.

CGIAL, f. 2075. op. 6. jegy. hr. 174.

A szentpétervári polgármester (gradonacsalnyik) jelentése orosz forradalmárok külföldi kapcsolatairól (1905. I. 17.)

Január 11-én letartóztatták a forradalmárok ideiglenes bizottságának tagjait. A szabadlábban maradottak ideiglenes irodát hoztak létre, amely már 11-én Prokopovics lakásán ülésezett. Rövid fennállása dacára ez az iroda igen erőteljes agitációt folytatott. Delegátusokat irányítottak külföldre kapcsolatok kiépítése végett. Többek között Berlinbe, hogy az ottani szociáldemokrata párt közvetítésével fölvegyék a Reichstagban a kérdést: milyen tevékenységet fejtett ki az orosz kormány Pityerburgban a január 9-i lázadások elfojtása során.

CGIAL, f. 2075. op. 6. jegy. hr. 7/a.

M. Reiszner professzornak, a Ruszszkoje Bogatszvo tudósítójának Berlinből küldött levelei Ivanics-Piszarjevhez

1904. február 19. „Németországban jelenleg mind Vilmos császár, mind pedig a polgárság többsége reszket Oroszországért, sőt rendkívüli intézke-

¹⁰ A parlamenti munkásképviselet növelését célzó, 1900. februárjában létrehozott brit Munkás Képviselői Bizottságról (LRC), mint a Labour Party megalakításának előzményéről lásd pl. az Évkönyv 1981. évi kötetét.

¹¹ A bolsevik irányzatú Vperjod szerkesztősége azidőtájt Genfben volt

désekre is készak annak érdekében, hogy nekünk segítsenek... Titokban elterjedt a hír, hogy Németország szentet fog küldeni nekünk – ingyen... Oroszország vereségétől itt azt várják, hogy hogy a felszabadító harc föllendüléséhez vezet, amely még a junker Poroszországot is megrendítheti, sőt győzelemre vezetheti az itteni szociáldemokráciát.”

1905. március 2. „Rendkívüli időket élünk. Az összes polgári párt, a szélső radikálisoktól a jobboldalig egyesült a kormány vezetése alatt a hárommillió ellen. A Reichstag szétkergetését várják.”

1905. december 10. „A németek nem hisznek az orosz tavaszban, sőt bizonyos lapokban erősen propagálják, hogy «Oroszország megérett».”

Puskinszkij dom, f. 114. op. 2., jegy. hr. 389.

Jelentés Szergej Juljevics Vitte miniszterelnöknek a külföldi követségek kéréseiről (1905. november 7.)

A rendezavarásokkal kapcsolatban szintén naponta érkeznek jelentések a Külügyminisztériumba a követségek elképzeléseiről, hogyan lehetne biztosítani a külföldiek életét és vagyonát. A legutóbbi időig ezt a nyugtalanságot egyrészt a szélsőséges pártok bűnös cselekedetei, másrészt a lakosság részéről ellenük megnyilvánuló – gyakran erőszakos – reakciók váltották ki, sokszor a külföldiekre is áterjedtek.

Most egy harmadik forrása is vana rendezavarásoknak, amely a másik kettőnél is veszélyesebb és a Birodalom alapjait fenyegeti. Ez a veszély az Összorosz Parasztszövetség [Vszeroszsijszkij Kresztjanszkij Szozuz] képeben nyíltan jelentkezik. Sok agrárszervezet csatlakozik hozzá, így öszsparashti mozgalmat akarnak létrehozni.

CGIAL, f. 1276., op. 1., jegy. hr. 66.

Muravjov államtitkár jelentése a forradalmi események olaszországi visszhangjáról (1905. október)

A vasutassztrájkot, a szentpétervári és a moszkvai sztrájkokat itt úgy értékelik, mint hazánk forradalmi állapotának jeleit. A lapok címei: «Forradalom», «Forradalmi helyzet Oroszországban». De ha eltekintünk a velünk szemben engesztelhetetlen és ellenséges orgánumoktól, a sajtó viszonya az orosz ügyekhez egészében mégis békésebb és jobb indulatú, mint ahogy korábbi példák alapján várható volt.

Utaltunk a nemrég milánói vasutassztrájkra, amely szintén vért követelt, ílymódon sikerült ésszerű álláspontot kialakítani. Az október 17-i kiáltványt teljes együttérzés fogadta, amint ezt nekem néhány szaktektentély

¹² Utalás a Németország Szociáldemokrata Pártja (SPD) által elért választási eredményre.

kifejtette, Másként ez nem is lehetne, minthogy ebből az állami leiratból következett az az itteni közvélemény számára rokonszenves következtetés, hogy Oroszország mostantól kezdve rálépett a nyugat-európai alkotmányos és parlamentáris útra.

Élénken vitatták az eseményeket a képviselőknek parlament megnyitása előtti ülésein a Monte Citterióban. De Marinis tekintélyes képviselő véleménye érdemel figyelmet: a cár tovább nem mehet, mert az orosz nép két részre oszlik. A kisszámú értelmiség fejlett, és megelőzi a cárt istenítő tudatlan tömeget, amelynek fogalma sincs a politika szabályairól. A forradalmi mozgalom néhány ipari központra korlátozódott. Ezért nem sietett megadni a cár a politikai szabadságot.

Amennyiben rajtam múlt, igyekeztem kihasználni az olasz közvéleményben az október 17-i átalakulás nyomán kialakult új hangulatot, a legelőnyösebb és számunkra legelőnyösebb módon magyarázva azt. Ez utóbbit akadályozták a kronstadti lázadásról és az európaiak elleni rendzavarásokról érkező hírek. A párizsi *Matin* tendenciózus és túlzó távirata, amelyet átvettek, erős felindulást keltett Rómában. Ezért fontosnak tartottam, hogy tájékoztassam az első, hírekért hozzám forduló szerkesztőséget (az Itáliáét), és óvjam a következtetések levonását illetően. X. 27-i [november 10-i] kategorikus kijelentéseimet le is közölte, és ezt más újságok is átvették. Így megnyugtató hatást keltettek, amiről a nagy ebéden (a király születésnapján), X. 28-án is meggyőződhettem.

Az antiszemita pogromok következményei még mélyebbek, mivel Olaszországban a zsidók jelentős szerepet játszanak a gazdasági és a politikai életben. Ezzel magyarázható, hogy a *Tribuna* nevű orgánumban demonstratív módon helyezték el a Párizsban alakult „A forradalmárok és zsidók oroszországi lemészárlása ellen tiltakozó bizottság” [Komitvet protjeszta protyiv izbijenijja revoljucionyerov i jevreev v Rosszii] kiáltványát, helyeslő kommentárokkal.

Véleményem szerint erkölcsi szempontból a helyzet nehézségeit mélyíti, hogy folyamatosan híján vagyunk a pontos és részletes tájékoztatásnak az oroszországi helyzetről.

CGIAL, f. 1276. op. 1., jegy hr. 66.

6. Nyelidov párizsi orosz nagykövet jelentése a forradalmi események visszhangjáról (1905. november 3.[16.]

A francia közvélemény feszült érdeklődéssel követi az eseményeket, és együttérez azokkal a liberális áramlatokkal, amelyek legutóbb nálunk megnyilvánultak. Kedvező visszhangja van Vitte kormányfői kinevezésének. Az október 17-i kiáltvány hatására a tőzsdén emelkedett az orosz rész-

vények árfolyama, ám az utóbbi napokban ismét „zuhant” a tőzsde. Ehhez hozzájárultak a kronstadti és a vlagyivosztoki lázadás hírei, s főként a zsidópogromok. A másik bizonytalansági forrás az európai helyzet: lázongások Lengyelországban, német csapatösszevonások határainkon.

Kihasználva a miniszterelnök tegnapi fogadását, felhívtam figyelmét az értékpapírjaink csökkenését célzó, ismert oldalról jövő kísérletekre. Remélhetőleg az ő közbelépése jótékonyan fog hatni a börzére, ahol az általános nyugtalanság annyira megerősödött, hogy a tőkék ismét elrejtőztek. A japán kölcsön kibocsátását is a következő hónapra halasztották.

CGIAL, f. 1276., op. 1., jegy. hr. 66.

*Uruszov herceg bécsi követ jelentése a Monarchia különböző pontjain kibontakozott munkás megmozdulásokról
(1905. november 3[16])*

Ciszlajtánia belső helyzete, amely a munkáskérdés és az általános választójog követelése miatt sok félelmet keltett, az utóbbi két hétben sokat javult. A múlt hónap végén szinte minden ausztriai városban forradalmi tüntetések voltak, Bécsben és Prágában ezek fenyegető jelleget öltöttek. Néhány halottja és sebesültje is volt az összecsapásoknak.

A kormány által tanúsított hidegvér és szilárdság szemmel láthatóan meggyőzte a szocialistákat arról, hogy a megfelelő időpontban elálljanak a heves utcai tüntetésektől. A munkások közötti agitáció kevésbé éles formát öltött, és jelenleg főként csak a sajtóban és a gyűléseken nyilvánul meg.

Az általános választójog kérdése mindkét ország részben bonyolult helyzethez vezet. Becsületes alkalmazása esetén a német és a magyar elem elveszti uralkodó helyzetét.

Báró Fejérváryra keserűen panaszkodnak amiatt, hogy elsőként vette be a kormányprogramba a választójog kiszélesítését Magyarországon, amit az osztrák radikálisok is azonnal el akarnak érni. Mindkét kormány törekvése korlátozni a választójog elkerülhetetlen kiszélesítését, hogy beillesse azt a német és a magyar elsőbbség bizonyos mértékig korlátozott feltételei közé.

A radikális lapok nem kételkednek az általános választójog bevezetésében. A mérsékelt zsidó-német újságok kissé eltávolodtak tőlük. Őket csak a kérdés őket közelebbről érintő oldala foglalkoztatja.

Uo.

*Uruszov herceg jelentése az osztrák vasutasok érdekharcáról
(1905. november 3[16])*

Az osztrák vasutak munkásai és alacsonyabb rangú tisztviselői régóta elégedetlenkednek a szolgálati szabályzat elégtelenségei miatt, a vezetőség

azonban nem figyelt panaszaikra. Két-három hete a helyzet kiéleződött, és erős agitáció kezdődött. A munkások a „passzív ellenállást” választották, azaz nem vállaltak olyan munkát, amely nincs előírva a szabályzatban. Ez utóbbi teljesen elavult. A kormány félt, mert a munkások eredménytelenség esetén általános sztrájkot helyeztek kilátásba. Engedmények révén létrejött a megegyezés. Kizárólag a gazdasági helyzetről volt szó, mivek a munkásoknak nem voltak politikai követelései.

A szocialista újságok üdvözlik a munkásokat a ragyogó győzelem alkalmából, amelyet a szocialista eszme befolyásának tulajdonítanak. Szerintük ez készítette elő a talajt bármiféle demokratikus követelés sikeréhez.

Uo.

9. A pénzügyminiszter berlini titkos ügynökeinek jelentése az orosz proletariátus támogatásáról (1905. december 16[29.])

A Nemzetközi Szociáldemokrata Bizottság¹³ nemrég felhívást adott ki (ez a mellékelt Deutsche Tageszeitungban olvasható) az összes országok munkásaihoz, hogy nyújtsanak erkölcsi támogatást a megemlékezéshez január 9-e [22-e] évfordulóján. Ajánlása: ezen a napon és előtte (hétfőn vagy vasárnap) szervezzenek gyűléseket, tömeges felvonulásokat.

Ez a felhívás Németországban is együttérzést váltott ki, nagy tüntetések voltak. Az orosz zsidók is besegítettek, akik naponta érkeznek, hihetetlen számban. Ez a nép soraiban kétségkívül az Oroszországban garázdálkodó szélsőséges elemek iránti rokonszenvet erősíti.

Ezért szerintem kívánatos lenne ellenhatást kifejteni, hogy akadályozzuk részint a kiáltvány terjesztését, részint a tüntetés megvalósítását. Mivel feltételezhető, hogy a német kormány nem rokonszenvez a szélsőséges forradalmi eszmékkal, szerintem diplomáciai úton lehetne rá hatni.

Uo.

Oszten-Szaken gróf berlini követ távirata az oroszországi forradalmi események visszhangjáról (1905. november 4[17])

A közvélemény növekvő félelemmel figyeli az erősödő szocialista mozgalom jeleit Oroszországban. A forradalmi tan „csírái” félelmet keltenek, a liberálisokat is megijesztik. A helyi szocialista sajtó nyíltan rokonszenvez az orosz szocialistákkal, látható elégedettséggel utalva a tömegsztrájkokra, mint „a meghirdetett szociáldemokrata program sikeres megvalósításának szemléletes példáira”.

¹³ A „Bizottság”, valójában a Nemzetközi Szocialista Iroda (BSI) létrejöttéről lásd az Évkönyv 2002-es kötetét.

A jénai pártkongresszus vitái ismét leleplezték e párt igazi céljait, amely az általános sztrájkban látja a fő fegyvert romboló céljai elérésére.

Az oroszországi eseményeket értékelve a szocialista sajtó arra biztatja a német forradalmárokat, hogy ne maradjanak el kitartásban orosz elvbarátaik mögött, hogy segítsenek nekik, és az ő példájukon lelkesülve adott esetben éljenek ugyanazokkal az eszközökkel, mint ők.

Az ausztriai vasutassztrájk és az általános választójogért folytatott utcai tüntetések is hatottak. Ennek kapcsán Breslauban [Wrocław] szocialista gyűlések voltak. A helyi vezetők azonban – katonai megtorlástól tartva – nem hajtották végre az utcai tüntetésekre felszólító határozatot.

Uo.

Salvatore Cortesi olasz újságíró¹⁴ levele Vitte miniszterelnökhöz (1905. október 31.)

Párizstól New Yorkig kísértem Önt. Csodáltam Portsmouthban is. Ön az egyetlen, aki meg tudja menteni Oroszországot a forradalomtól. Ha Emenciád el tudna jönni Itáliába, a legnépszerűbb orosz lenne, aki valaha is nálunk járt.

Lapjainkban nagy a keveredés, sok forrásból érkeznek hírek, nem tudjuk magunkat mihez tartani. Ha Savurin vagy Barannikov tájékoztatná a külföldi sajtót, nagy hatással lehetnének rá, Oroszország javára. Oroszország és Olaszország között jelenleg több fontos, megoldásra váró kérdés van, ezekről beszéltem a külügyminiszterrel. 1. A kereskedelmi egyezmény; 2. A cár római látogatása; 3. Közös külpolitikai érdekeink Ausztriával szemben; 4. A második hágai (béke)konferencia.

P. S. Egy kis szakmai titkot árulok el: Az Associated Press igen elégedett lenne, ha Ön kinyilvánítaná elégedettségét azokért a szolgálatokért, amelyeket Portsmouthban tettünk Önnek, ha Ön kitüntetné kollégámat, Thompsont.

Csatolt irat: Vitte átirata „V. N.”-hez:

Írtak nekem, hogy Thompsonnak valami kitüntetést kellene adni szolgálataiért. Célszerűnek látnám, ha valamiféle érdemérmeket adnánk az AP-nek, ecélből Önhöz fordulok a kéréssel.

CGIAL, f. 1276. op. 1. gy. 168.

¹⁴ Az Associated Press olaszországi irodájának vezetője.

Benkendorff londoni orosz követ jelentése az oroszországi események angol sajtóvisszhangjáról (D. n.)

Lord Lansdowne-nal beszélgetve felolvastam Spring Rice táviratát, aki felhívta a kormány figyelmét az angol sajtó Oroszországgal kapcsolatos véleményének a fontosságára. A befolyás, amelyet ez a sajtó a radikális pártokra gyakorolhatna, amelyeknek a szemében ezek a megítélések kompetens útmutatások lehetnének, kifejezné a helyzet súlyosságát. Lord Lansdowne-t meglepte a kérdésnek ez a vetülete. Megígérte, hogy beszélni fog a vele kapcsolatban álló újságok igazgatóival. Evidens, hogy az angol közvélemény alkotmányos beállítottságú. Az orosz birodalmat egyik oldalról úgy tekintik, mint történelmi szükségszerűséget a világ számára, a másíkról viszont szocialista katasztrófának, amelytől az Isten mentsen meg bennünket, s amely arra készül, hogy tovább terjedjen.

Uo.

Benkendorff londoni jelentése az angol közvéleményről (1905. október 20[november 2])

Oroszország megítélése kissé megváltozott. Általában kevésbé érettnak tekintik az új rendszerre, de ezzel ellentétes vélemény is kezd gyökeret verni. Meg kell különböztetni a cári kiáltvány előtti és utáni időszakot. Az utóbbi ugyan még rövid, de az angolok szemében megerősítette a szervezetek életképességét, a nemzet tekintélye és a rokonszeny gigantikus előrelépést tett. Kiterjesztettem kapcsolataimat a tekintélyes lapok kiadóival, s minden esetben a legszívélyesebb fogadtatásra találtam.

CGIAL, f. 1276. op. 1., jegy. hr. 178.

Benkendorff titkos távirata (1905. november 9[22])

Egy alkotmányozó gyűlés összehívásának gondolata tökéletesen ellentmond az angol szellemnek, maradéktalanul félnek tőle.

Uo.

Csarikov hágai követ jelentése a szocialisták gyűléséről (1905. november 7[20])

A nemrégiben Amszterdamban tartott szocialista gyűlésen a zsidó küldöttek kijelentették, hogy Oroszországban ők vezetik a forradalmat. Fel kellett készíteni az itteni közvéleményt arra a hírre, hogy az orosz népi tömegek körében kezdődött forradalomellenes mozgalom mindenekelőtt zsidópogromokban fejeződött ki. A zsidók befolyása Hollandiában csekély, ez magyarázza a hollandok közönyét a pogromok iránt. A zsidók sorsa iránt közömbös hollandok azonban megijedtek a legújabb oroszországi za-

vargásoktól, mint a kezdődő anarchia jeleitől. A tőzsdén esett az orosz részvények árfolyama.

Uo.

Uruszov herceg jelentése Bécsből a szocialisták rendkívüli tüntetéséről (1905. november 16[29])

Tegnap zajlott le; a szocialisták előre meghirdették, hogy erőteljes nyomást akarnak vele kifejteni a közvéleményre. A párt vezére szerint békés utcai felvonulásra szorítkoznak, a rendet nem fogják megzavarni. A kormány a legkisebb jelenléttől is tartózkodott. Körülbelül 200 ezren voltak a résztvevők. Minden csoportnál vörös zászlók; vörös szalagok a gomblyukban. A tömegből kivált egy küldöttség, amely a Herrenhaus¹⁵ elnökéhez ment. Mindkét Ház elnökei megígérték, hogy komolyan meg fogják vitatni a munkások kívánságait. Gautsch szerint a nyugalom és a rend megőrzése gyorsíthatja leginkább a választójogi reform bevezetését. A tüntetés után azonnal kinyitottak az üzletek.

A főváros lakossága, amely addig félelemben élt, szívélyes volt, és megnyugvással vette tudomásul a szocialisták józanságát és szelídségét. Óriási hatalmat mutattak a szocialista bizottságok: egyedül Bécsben 200 000 embert vittek az utcára, a párt szervezettsége és fegyelme csodálatba ejtette a legborongósabb felfogású politizáló embereket is.

Ugyanezen a napon más városokban is tüntetéseket tartottak, a szocialisták azonban nem mindenütt voltak ilyen mértéktartók és fegyelmezettek. Cseh- és Morvaországban komoly lázongásokra került sor, épületeket rongáltak meg, tüzek voltak, gyári gépeket zúztak össze. Zsidópogromokat is rendeztek. Néhol a hatóságok a katonasághoz folyamodtak, úgy hogy a sebesülteken kívül néhányan meg is haltak.

Uo.

17. Samuel Gompersnek, az Amerikai Munkásszövetség¹⁶ elnökének washingtoni távirata Vitte miniszterelnökhöz (1915. október 25[november 7])

Az egész világ tapsol az orosz munkások nagy tettének, amelyet a szabadság kivívásának hatalmas műve keretében hajtottak végre. Az amerikai munkások szíve fölforrósodott a szabadság és az igazság ügyétől. Nem lenne szabad beszennyezni atrocitásokkal és bűnökkel. Ha az orosz munká-

¹⁵ A korabeli osztrák parlament főrendiháza.

¹⁶ Gompers életrajzát lásd az Évkönyv 2001., az Amerikai Munkásszövetségről (AFL) szóló írást 1993. évi kötetében.

sok komolyan élnek teljes egyesített erejükkel, hogy megakadályozzák az emberélet elleni tömeges mézszárlásokat, kiérdemlik és továbbra is megőrzik az amerikai munkások köszönetét és tartós rokonszenvét. Bármilyen hitű legyen is valaki, katolikus vagy zsidó, élete legyen biztonságban. Az igazi szabadságot nemcsak kivívni kell, hanem fenntartani is. Nemcsak a hárommillió szervezett munkás, hanem az egész amerikai munkásosztály nevében adja át ezt az üzenetet honfitársainak. Samuel Gompers, az Amerikai Munkásszövetség elnöke.

CGIAL, f. 1275. op. 1., gy. 168.

JEMNITZ JÁNOS

Töredékek az 1905-ös orosz forradalom nyugat-európai szocialista visszhangjából

Ezt a visszhangot igen nehéz lenne feldolgozni (bár erre sokféle kísérlet történt), annyira szerteágazó. Hiszen a szocialisták érthetően mindenütt azonnal megszólaltak, amint hallották a januári „véres vasárnap”, a régen várt nagy forradalom hírére. Új perspektívák megnyílását remélték, és a szinte ezernyi összefüggést taglalták. S persze minderről megannyi értékelés született, sokféle visszhang támadt.

Ebből a tengernyi irodalomból nagy önkényességgel szemezgetve elsőként a belga Louis de Brouckère azonnali, Brüsszelben megjelent írását említem. Kis brosúráját még január 8-án kezdte írni, tehát a „Véres vasárnap” előestéjén. Ám nem csupán e vasárnap eseményei – no meg a szolidaritás az orosz munkássággal – készítették, hanem az, hogy „a hivatalos orosz politika és diplomácia, de a nyugati sajtó egy része is úgy állította be a lezajlott eseményeket, mintha „ez a cár nagy győzelme lett volna”.¹⁷

De Brouckère fel is sorolja „e győzelem” ismérveit: lebontották a barikádokat, a munkások „visszamentek az üzembe, a vonatok közlekedtek, a bankok kinyitottak.” Csupa olyasmiről van itt szó, amire az ismert angol politikai terminológiában azt szokták mondani: „business as usual”, de a szerző szerint mindez csak a felszín.

¹⁷ L. de Brouckère: *La Revolution Russe*. Bruxelles, é.n. (1905) 1. oldal. De Brouckère életját lásd Évkönyv 2000.

Brouckère így folytatta: „Nagyon naivak lennénk, ha hitelt adnánk a kormányok és a nagy hírügynökségek e tendenciózus beállításainak”. Megint egy nagyon érdemi és akkoriban szocialista körökben szinte általános dolog: a „mi” és az „ők” hangsúlyozása. Ez olyan világos megkülönböztetés, amelynek ma alig-alig van nyoma.

Majd következnek de Brouckère igen jó meglátást bizonyító sorai: „az orosz forradalom most egész Európa reménysége”, és az a nagy kérdés, sikerül-e Európa szervezett munkásságát szolidaritásakcióra bírni az orosz forradalom mellett, a cári megtorlások ellen.¹⁸

De Brouckère nem maradt meg az általános végkövetkeztetéseknél. Nagyon mélyre hatóan tárgyalta az orosz forradalom menetét és megannyi részletét, összefüggését. Méltatta, hogy a forradalmárok milyen szervezetten védekeztek, milyen jól el tudták magukat látni fegyverekkel, és ha kellett, milyen jól, szervezetten tudtak visszavonulni.

Napjainkban furcsa újraolvasni de Brouckère okos gondolatait. Hiszen azóta a történelem, elsősorban Oroszországban, valóságos duplaszaltót hajtott és hajtatott végre. Így például de Brouckère-nek 1905-ben igaza volt, amikor megállapította, hogy az 1905-ös orosz forradalom „halálos sebet” ejtett a cárizmus rendszerén, még ha „most azonnal hiába reménykedtünk is barátaink sikerében”. Majd így folytatta: „Mindez csak azután következhetett be, hogy a kapitalizmus győzedelmesen teret nyert Oroszországban is”. Azaz kitermelte a proletariátust, sőt a forradalmár proletárokat is. Mindezt de Brouckère történeti perspektívába ágyazta, mert mint írta a múltban „bármily kitűnő, értelmes és önfeláldozó forradalmárok” támadtak is a cárokra és a cári rendszerre – ezek nem érthették el a célt. Ez a történeti gondolatmenet megtámadhatatlan (és nem véletlen, hiszen a belga szocialisták, sőt a progresszív értelmiségiek mindig megmozdultak a múlt lázadó hősei, a Perovszkajak és megannyi társuk védelmében). Ámde, ahogyan de Brouckère mindezt akkor összekötötte a kapitalizmussal (talán jobban is, mint Plehanov), ez 100 évvel később furcsa árnyakat rajzol ki.¹⁹

S ezután következett még néhány közhely a marxista történetiszemléletből, amelyek pontosan illettek az akkori orosz folyamatokra. Mind arra, hogy honnan vannak a nagy orosz vagyonok, amelyek a kapitalizmus győzelméhez kellett – és amelynek további szárnyalásához újabb lehetőségekre, térre volt szüksége –, de egyúttal a szabad és nincstelen kiszolgáltatott proletárookra is.

¹⁸ Uo. 2. oldal

¹⁹ Uo. 4. oldal

S de Brouckère-nél már ekkor, az orosz kapitalisták vizsgálatánál nagyon modern meghatározást adott az extra értékötöbbletre: a tőketulajdonosok a termelési folyamatban sokszor 20-40%-os, sőt olykor még nagyobb profitok révén gazdagodtak meg.

De Brouckère külön fejezetet szentelt az orosz forradalom nemzetközi összefüggéseinek. E szempontból lényeges, hogy a cári rendszert önmagát túléltnak, „halottnak” ítélte. Sőt a POB (Belga Munkáspárt) egyik legbefolyásosabb teoretikusaként azt is megállapította, hogy az orosz forradalom kétségtelenül „egyfajta szociális forradalmat” indított el, sokféle folyamatot, amelyek nem korlátozódhatnak csupán a politikai demokrácia megteremtésére.²⁰ (S akárhogy is, megannyi megrázkódtatással és előjelváltozásokkal – ez az igazság egy évszázadon át is igazság maradt!)

S miközben nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a *Revue Socialiste* ideológiailag nagyon meghatározott helyet foglalt el ekkor a szocialista pártban, elvértve Jaurés is írt ide, (de Guesde, Lafargue és a baloldaliak soha), megszülettek más, baloldali szocialista folyóiratok is. Ám éppen az orosz 1905-ös forradalom esetében a Jaurés szerkesztette napilap, a *L'Humanité* gondos áttekintése lenne mérvadó feladat.

Magát ezt a nemzetközi szocialista visszhangot természetesen sokféleképpen lehet és kell árnyalni, országok és pártok, pártokon belüli csoportosulások szerint. Zömében általában tollforgatók és teoretikusok szólaltak meg. Ezek igen nagy arányban értelmiségiek voltak, de akadtak közöttük olyan volt kétkezi munkások, akik ekkor már egy vagy több évtizede szintén politikusok, parlamenti képviselők, avagy tartósan lapszerkesztők lettek, mint Harry Quelch, Keir Hardie, avagy August Bebel és néhány belga és spanyol társuk. Azután ott voltak a „nemzetközileg jegyzett” szocialista folyóiratok, mint a német *Die Neue Zeit*, a másik póluson a *Sozialistische Monatshefte*, és a megfelelő angol, francia és olasz lapok. Nem szabad elfeledkezni az osztrákokról és más régiókn-béliekről sem. S azután ott van még a szakszervezeti világ. Ugyancsak izgalmas és fontos terület: milyen volt ennek a forradalomnak a visszhangja a parlamentekben? S ez ugyancsak lenyomozható terület.

Clara Zetkin²¹ és Rosa Luxemburg többször is foglalkozott az oroszországi forradalmi folyamattal, s ez a magyarul megjelent válogatott írásaiban is olvasható. Mondani sem kell, hogy őket nem általában „a demokra-

²⁰ Uo. 18-20. oldal

²¹ Zetkin életútját lásd Évkönyv 1982; R. Luxemburgét az Évkönyv Luxemburg-rovataiban, 1998., 2002.

tikus fejlődés”, hanem a proletariátus és a forradalom egyfajta szocialista továbbfejlődésének lehetőségét értékelték.

Megintcsak önálló és nagyon alaposan kidolgozott tanulmányt érdemelne, hogy a II. Internacionálé Nemzetközi Szocialista Irodája hányszor és miként foglalkozott az oroszországi forradalommal, hány hivatalos körlevelet, nyilatkozatot tett közre a cári megtorlás ellen, akár a szűken vett Oroszországban, akár az orosz/lengyel Varsóban történt is az. További kérdés, hogy e nyilatkozatok mind megjelentek-e a Népszavában. Azután az, hogy az Iroda ülésein ki, hogyan ítélte meg magát a forradalmat, annak minden velejárójával. Az ülések egyébként nagyon szűkszavú, hivatalos jegyzőkönyvei azonban – tudomásom szerint – sohasem jelentek meg magyarul. Franciául Georges Haupt jelentette meg (Claudie Weill hasznos közreműködésével).²²

Hauptról és az NSZI-ről szólva nem feledkezhetünk meg egy idevágó dokumentumkötetről, amelyet ugyancsak Haupt állított össze és jelentetett meg. Ez a kötet Lenin és Huysmans levelezését tartalmazza – éppen 1905-től.²³ Ismeretes, hogy Lenin „kimenő” levelei többször is kiadásra kerültek; a hozzá írt levelekből azonban nagyon kevés.

Huysmansra és az NSZI-ben játszott szerepére bővebben visszatérünk az Évkönyv 2006-os kötetében. Ami viszont az Internacionálét és az orosz forradalmat illeti: az általános sztrájk témája már évek óta foglalkoztatta az Internacionálét, és az 1904. évi amszterdami kongresszuson ezt az egyik fő vitakérdésnek fogadták el.²⁴ Az 1905-ös orosz forradalom, mint az egyik tanulságos, meggyőző példa szerepelt ebben a vonatkozásban. Ez és ennek a gondos bemutatása önmagában véve is egy tanulmány témája lehet. Mindenesetre a visszahivatkozás az 1907-es stuttgarti kongresszuson is nyomon követhető.

Ami pedig a hallatlanul szerteágazó nemzetközi szocialista visszhangot illeti, erre csak példaként említem, hogy a francia szocialista párt havonta megjelenő elméleti folyóiratában, a *La Revue Socialiste*-ben már a februári számban vezető írás elemzi az orosz forradalmat.²⁵

²² Bureau Socialiste International. Comptes rendus des réunions, Manifestes et Circulaires. Tome I. 1900-1907. Szerk.: Georges Haupt. Paris – La Haye, 1969.

²³ Correspondance Lénine et Camille Huysmans. 1905-1914. Paris – La Haye, 1963.

²⁴ Erről lásd Évkönyv 1979, valamint a II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvek, 1889-1912. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1989.

²⁵ E. Semjonov: La Révolution Russe. La Revue Socialiste. – Megvallom, Szemjonovhoz nincsenek adataim. De hozzáveendő, hogy a folyóiratot ekkor szerkesztő Eugene Fornièrenek a folyóiratban állandó rovata volt a politikai eseményekről, amelyben ő maga is foglalkozott az orosz forradalommal. A *La Revue Socialiste* „elhelyezéséhez”, születéséhez lásd Évkönyv, 1994.

A szerző mindamelllett, hogy tárgyilagos kép felvázolására törekedett, jócskán még a múlt történeténél tartott, amikor azt ismertette, hogy a Föld és Szabadság (Zemlja i volja) szervezetből miként váltak ki és szakadtak szét az irányzatok. Majd ugyanígy, „professzori” tárgyilagossággal tért ki arra, hogy kiket követnek „a parasztok”, s (ezektől függetlenül) a liberális pártok, illetve az egyetemek új „forradalmi ifjúsága”.²⁶ (Ha jól emlékszem, egy bizonyos Szemjonov a szentpétervári liberális folyóiratok egyikének, alighanem a *Szevernij Vesztnyiknek* állandó politikai szemleírója volt. Persze több Szemjonov is lehetett, de ez aligha lehetett mensevik!)

Visszatérve Szemjonov cikkére, ennek többféle jellegzetessége volt. Mindenekelőtt megállapította, hogy ez a forradalom immár harminc éve tart (!). A szerző persze nagyon széles értelemben használta a forradalom szót – mindent belevéve, ami a cári rendszer ellen irányult –, hiszen fordítva azt is jelezte, hogy a cári rendszer, annak rendőrsége és bírósága is leűjt mindazokra, akik a rendszert veszélyeztetik.

Szemjonov az elmúlt harminc év keretében úttörőként persze a Franciaországban – a jórészt Párizsban otthonos Turgenyev révén is – jól ismert nihilistákat jelölte meg. A következő fordulóban már a narodnyikok, majd a marxista szocialisták feltűnését jelezte, akik már a városi proletariátusra támaszkodtak. Vagyis nagyon széles vásznon, nagyon nagy intervallumban mutatta meg a forradalom régebbi előfutárait és jelenlegi harcosait – miközben a szerző és a folyóirat célja is elsősorban az általános tájékoztatás volt.²⁷

A francia szocializmus nagyjainak megszólalásait illetően nem szabad megfeledkezni Édouard Vaillant-ról, akinek életrajzához egyik nagy veterán történetírója, Maurice Dommanget terjedelmes cikk-válogatást is mellékel; ebben Vaillant az orosz forradalomról is megemlékezett.²⁸

Az orosz forradalom ügye szerepel a francia szocialisták pártkongresszusainak kiadott jegyzőkönyveiben is. Nem lehet megfeledkezni Hilbert Lagardelle-ről és a köteteinkben ismertetett *Le Mouvement Socialiste*-ről²⁹ sem.

Végül érintőleg a brit munkásmozgalmi visszhangról. Itt is egyfelől az ILP kongresszusi jegyzőkönyveihez kell nyúlni, másrészt a parlamenti viták kiadott anyagához. Az orgánumból is csupán egy nyomot jelzek itt: nevezetesen James Keir Hardie-nak azt az 1906-ban kelt és a *The Labour*

²⁶ L. de Brouckère: id. m. 131. oldal

²⁷ L. de Brouckère: id. m. 129. oldal

²⁸ Maurice Dommanget: Édouard Vaillant. Paris, 1956. – Vaillant életútját lásd Évkönyv, 1990.

*Leaderben*³⁰ megjelent írását, amelyben amiatt tiltakozott, hogy VII. Edward Szentpétervárott az orosz cárnál tett látogatást.

Hardie hasonló értelemben szólalt fel a parlamentben is. S 1906-ban ennek a lényege már az volt (furcsa visszacsengése a történelemnek), hogy az elfojtott orosz forradalom és a megfékezett orosz munkásság után a királyi látogatással együtt miként indult meg az oroszországi angol tőkebefektetések, bankkölcsonök hulláma, és hogy ez miként tükröződik a moszkvai tőzsdeindex mozgásán.³¹ Íme, 1905 tanulságainak többféle értelmezése.

JUDITH HARRISON – LIAN O’SULLIVAN

A művészek felforgatók?

Az orosz avantgard és az állam 1905-1924.

Az a tiszta individualista hozzáállás, amely füstszerűen rárakódik mindenre, ami emberi erőfeszítés, nem más, mint sznobság. Ugyanolyan hamisan cseng egy művészeti alkotásban, mint egy történeti munkában. Ám magának a valóságos életnek a mélyén ott húzódik valamilyen mélységes irónia. És a művészettörténész feladata éppen az, hogy ezt felszínre hozza. Mint ismeretes, a bolsevikoknak, de különösen Leninnek központi gondolata volt az, hogy a XX. század elején az oroszországi felgyorsuló kapitalista fejlődés lehetővé teszi azt a proletárforradalmat, amely megnyitja az utat a szocialista rendszer kiépítéséhez. A paradox helyzethez tartozott, hogy ez végül is egy elmaradott országban történt, így azután a későbbi Szovjetunióban sokakat büszkeséggel töltött el, hogy ennek az országnak a polgárai.

A politikára ezekben a kis körökben úgy tekintettek, mint ami maximálisan sürgőssé vált. Sok radikálisban született meg a politikai, esztétikai és morális forradalom gyakorlati megvalósításának a gondolata is, de az absztrakt megközelítés is. Különösen erős volt ez a törekvés az értelmiségiek és a művészek körében. Sok radikális értelmiségi gondolta, hogy egy-

²⁹ A Le Mouvement Socialiste-ről lásd Évkönyv, 2001. – Lagardelle életútját lásd Évkönyv, 2000.

³⁰ Keir Hardie életútját lásd Évkönyv, 1981. – A The Labour Leader bemutatását lásd Évkönyv 1989., 1995.

³¹ Keir Hardie’s Speeches and Writings (1888-1915) É.n., h.n. 135-136. oldal

fajta munkás- és paraszthatalomnak, „diktatúrának” kell majd megszületnie, de még a bolsevik vezetők sem gondoltak arra, hogy ez milyen elkéseredett és kegyetlen harcokkal járhat együtt.

Egy sor további súlyos ellentmondás, ellentmondásos folyamat is jellemzi e kort. Mindenki hangsúlyozta az orosz világ különlegességét, a hatalmas paraszti világ mozdulatlanságát, de egyúttal bomlását is. Eközben a két nagyváros, Moszkva és Szentpétervár hallatlan gyorsasággal ugrott meg, iparosodott és urbanizálódott – amire az orosz művész értelmiség nagyon is figyelt. Kialakult a „modernizálók” és „nyugatosok” új tábora, s ezen belül az orosz avantgárd is. További kérdés, hogy milyen kapcsolat alakult ki a művész és a politikai avantgárd között, miközben folyt a küzdelem az oroszok lelkéért és mindennapi boldogságáért.

Ami a művészeti avantgardistákat illeti, ebben a nehéz korszakban ezeket az ellentmondásokat nagyon nehezen élték meg. Sorsuk telis-tele van drámákkal, tragédiákkal, hosszú külföldi utazásokkal, meglepő túlélésekkel. Történetek menekülések, és nagyon heves, éles viták zajlottak – amelyek hatása, utóélete egészen máig nyúlik. Ugyanekkor hatalmas energiák is feszültek és a letargikus hangok mellett sok esetben az öröm és a várakozás is meghatározó volt. Sokan érezték úgy, hogy merőben új világ megszületése előtt állnak.

Mindenhhez hozzátartozik, hogy egy új generáció is színre lépett, amely új dolgokat hozott a festészetben, a szobrászatban, a költészetben és a drámairodalomban, az építészetben, a színházak megjelenítő művészetében, a dramaturgiában, a táncban, a zenében – vagyis mindenben. Újfajta fotózás kezdődött. Megjelentek a mozgófilmek, és másként kezdték oktatni magát a művészettörténetet is. Mindezt kiegészítette az új média, az emberek közötti újfajta kommunikáció, és persze az új divathullámok.

Az egész ellentmondásos folyamatot át- és átszötte, hogy magában Európában is nagy változások folytak ekkor, a „modernizmus” ott is utat tört magának, új irányzatok keletkeztek. Hogyan került át mindez Oroszországba, ahol az egész rendszer válsága egyre világosabban tudatosodott egyre többek számára, s ahol ugyanez a haldokló rendszer elég masszív erővel tudott megtorlást alkalmazni és elhallgattatni embereket?

Az új Nyugat-Európában vászonra került új festmények igen hamar, már a XX. század első éveiben átkerülhettek Oroszországba – a két főváros gazdag kultúrákedvelő gyárosai, milliomosai révén. Fordítva is igaz volt ez: ezekben az években jutott ki nyugatra először a Gyagilev vezette Orosz Ballett – amely ott is maradt, állandó és ugyancsak sokrétű állandó kapcsolatot teremtve az orosz és a nyugati kultúra között, amelyet egyúttal egyfajta modern kozmopolitizmus lengett be.

Keletre vándoroltak Picasso, Braque és Martinetti képei, itt is megjelent a futurizmus és a kubizmus. Mindezt kiegészítette, hogy ezekben az években Picasso és Martinetti is hangosan anarchista nézeteket vallott.

Megjelent az ibseni és a nietzschei hatás is. És ekkor jelentkezett képeivel Mihail Larionov és Natalja Goncsarova. Mindketten mélyen az orosz életből és lélekből festettek – s mindkettejük képei azonnal kijutottak Gyagilev révén a párizsi kiállítótermekbe. Mindkettejük művészetét mélyen áthatotta a hagyományos orosz népművészet – ugyanakkor mindketten dolgoztak Párizsban Gyagilev számára. Otthon azután (az ellentmondásos fejlődést is bizonyítva) ők lettek az első orosz absztrakt festők.

A két művész „kubofuturistának” nevezte magát, így tettek a körülöttük csoportosuló fiatalok is, akik kiáltványban szövegezték meg, hogy tudatosan másfajta ruhákban „és másfajta autókban” járnak, amelyek mind újak, „modernekek”. Ugyanakkor Goncsarova képein alig-alig jelentkezett a futurista hatás, noha igaz, hogy másként festett, mint mások.

Kialakultak más körök is, így a Numo Gabo „vezette” konstruktivistáké, akik szintén részét képezték a futuristák széles áramlatának, s akik olykor nyílt politikai megnyilvánulásokra is készek voltak. Ehhez a táborhoz tartozott a valamivel később kibontakozó Kandinsky is. A „modernekek” is úgy vélték, hogy ők nemcsak a művészet új szakaszát képviselik, hanem egyúttal ez az utolsó fázis is, ami után már nem következhet semmi, főként semmi új. S a „modernekek” és a futuristák úgy vélték: egyúttal a parasztság és a munkásság javára is dolgoznak.

Ez a művészet erősen átpolitizálódott – aminek Oroszországban megvoltak a Csernyisevskijhez³² hasonló előfutárai. Alkotói erősen „néppártiak” voltak és élesen szembefordultak a cári renddel. Ez áll az olyan ismert nagyokra is, mint Ilja Rjepin, aki az akadémikus művészetbe is bevonta a népet. S így a futuristák mellett nagy erővel virágzott ki a realizmus is; alkotóinak képei az „egyszerű” emberek mindennapjairól szóltak.

Az 1905-ös forradalom veresége mély csalódást váltott ki a művészek körében általában. Sokan ekkor visszatértek természetképek festéséhez, illetve sokszor ahhoz a témához, hogy emberek miként kerülnek szembe a természettel. Azért megmaradt az autokrácia elleni harc témája is, amely egész Európában fájóan napirenden volt.

Mindezt ezekben az években egészen 1914-ig kiegészítette a francia impresszionisták és post-impresszionisták, expresszionisták műveinek fel-

³² Ezekből a képekből egy csoport (Larionov, a David testvérek és Baljuk) néhány évvel később Moszkvában kiállítást is szervezett – aminek további hatása volt a fiatal orosz alkotókra.

vásárlása. Olykor megrendelésre is készültek képek, mintegy 200 alkotás készült így: Renoir, Monet, Manet, azután Derain, Gauguin, Picasso munkái.³³

Ez a művészeti avantgárd azonban a háború és forralom előtti években gyorsan változott, sokszor átalakult.

Mindezt kiegészítették személyi mozzanatok, rivalizálások is. Így volt ez Kazimir Malevics és Vlagyimir Tatlin esetében is. Mindketten ennek az avantgárdnak emelkedő csillagai voltak, hol ennek, hol annak volt nagyobb befolyása, és nem eveztek egy csónakban. Persze ennek az igazságnak is minden mozzanata tovább elemezhető.

Forrás: Judit Harrison and Lian O'Sullivan: Artist as Subversive? Russian avant-garde and the state. 1905-1924. In: Socialist History, 18. London - Sydney - New York, 2000. 50-58. oldal

³³ E felvásárolt művek hosszú évtizedek óta láthatók, részben a moszkvai Puskin Múzeumban.

1927-1930

ALDO AGOSTI

Az Olasz Kommunista Párt 1927-1929 között

Az Olasz Kommunista Párt (PCI) – a Komintern meghirdette ún. „harmadik periódus”¹ igen kényes szakaszában – éppen a párt belső újjászervezésével, politikai irányvonala újragondolásával foglalkozott, amikor a fasiszta kormány kibocsátotta hírhedt „kivételes törvényeit”. Ezek lerombolták a törvényesség addig úgy-ahogy érvényesülő, szűkre szabott kereteit is, amelyek között a pártnak sikerült túlélnie Mussolini 1922-es hatalomra jutását. Antonio Gramsci² főtítkárt és minden fontosabb vezetőt bebörtönöztek. Egyedül a Moszkvában tartózkodó Palmiro Togliatti (Ercoli) menekült meg. A szervezeti bázist szétszórták, hallgatásra kényszerítették a párt sajtóját, militánsok ezreit jelentették fel az Államvédelmi Különleges Bíróságon. Így kezdődött a PCI földalatti életének hosszú szakasza³.

A párt vezetését kettős síkon szervezték újjá: egyrészt a külföldi központ révén, Togliatti titkárságával Párizsban, másrészt a belföldi központ által, ezt kezdetben Camilla Raverára bízva, aki Itáliában irányította a földalatti tevékenységet. Annak ellenére, hogy a PCI-t is meglepték a „kivételes törvények”, talpon maradt, mint az egyetlen olyan párt, amely militánsaival együtt vállalta az illegalitást, kialakította földalatti szervezetét, összekötő hálózattal rendelkező logisztikai és operatív bázisát. Ennek köszönhetően a párt néhány hónapon át főként újságjainak és röpcéduláinak széles körű terjesztésével lázas propagandát tudott kifejteni.

Ez a vakmerő tevékenység összefüggött a fasiszmus belső ellentmondásaira épülő bizakodással, amely közelinek látta a rendszer bukását, és ösz-

¹ A „harmadik periódus” jelszava azt jelentette, hogy az 1917-23 közötti forradalmi időszak és az utána kezdődő „stabilizációs” periódus után máris kibontakozóban van a harmadik, ismét forradalmi szakasz.

² Gramsci életútját lásd: Évkönyv, 1991., Togliattiét 1994.

³ A PCI történetének rekonstruálása ebben a szövegben alapvetően az olasz nyelvű történetíráson alapul, a következő műveken: *P.Spriano: Storia del Partito Comunista italiano. Vo. II. Gli anni della elandestinità*, Torino, Einaudi, 1968.; *E.Ragionieri: Palmiro Togliatti. Per una biografia politica e intellettuale*, Roma, Editori Riuniti, 1976.; *A.Agosti: Palmiro Togliatti*, Torino Utet, 1966.; Angol nyelven még ajánlhatók az alábbiak: *E.H.Carr: A History of Soviet Russia. Foundations of a Planned Economy 1926-1929. Vol. III. tome II.* London and Basingstoke, Macmillan, 1976.; *E.H.Carr: The Twilight of Comintern 1930-1935*, London and Basingstoke, Macmillan, 1982.

szefüggött azzal a szándékkal, hogy a párt mindenáron fenntartsa szilárd jelenlétét az országban. A párt tevékenysége kétségkívül hozzájárult ahhoz, hogy a PCI a faszizmus elleni legharcosabb erőként emelkedjék ki, miáltal az ellenzék többi pártja gyakorlatilag eltűnt az olasz színtérről, emigránsok csoportjaira leredukálódott. Ezek az erőfeszítések azonban hamarosan megszakadtak: 1927 májusában Itáliában mintegy 10.000 kommunista volt, nagyjából Északra koncentráltan; az év második felében a párt sok káderét bebörtönözték, vagy internálták. Bár a belső központ hálózatát minden letartóztatás után nagy türelemmel újjáépítették, azonban mélységébe behatoltak a fasiszta rendőrség agent provocateursai, akik együttműködést létesítettek – ez nemrégiben tudódott ki – a Politikai Iroda olyan élvonalbeli tagjával is, mint Ignazio Silone. A belső központ a 20-as évek végére a militánsok rendkívül törekeny szövvényére zsugorodott.

A párt számára így vált mind fontosabb erőtenyezővé az emigráns munkások tömegében létrejött konzisztens bázis, főként Franciaországban, Belgiumban és Svájcban. Gazdasági és politikai emigrációról volt szó, sok jól képzett munkással, akik a munkáltatói diszkrimináció, vagy a rendőrségi üldöztetés miatt kényszerültek elhagyni hazájukat. A kommunista aktivistáknak nem volt önálló szervezete, ellenben (eleget téve a Komintern határozatának) 1923-tól beiratkoztak a menedéket nyújtó ország pártjába és az ún. „olasz nyelvű csoportokba” tömörültek. Feladatuk a propaganda volt, valamint a tagtoborzás az emigráns munkavállalók körében. A fogadó ország pártjába való betagozódás, különösen a Francia KP esetében, nem volt mentes a súrlódásoktól, a PCI számára mégis fontos erőforrást jelentett a támogatásuk.

A PCI kapcsolatát a többi olasz antifasiszta párttal hosszú időn át kölcsönös bizalmatlanság uralta; nyílt ellenségeskedés is előfordult. A kommunisták nem csatlakoztak, sőt keményen szembehelyezkedtek a Franciaországban 1927-ben alakult Antifasiszta Koncentrációval, amely 1934-ig nehézségek árán fennmaradt, összegyűjtötte a szocialista, a köztársaságpárti és a radikális erőket. Nélkülözött azonban – néhány jelentéktelen kivételtől eltekintve – a katolikus és a liberális antifaszizmus szétszórt elemeit. Olaszországban az illegális erők együttműködése nem haladta meg az „egységfront” gyorsan elvetélt kísérleteit – kommunistákról és a „Szabadság és Igazságosság” (Giustizia e Libertà – GL) mozgalomból kiváló csoportokról lett volna szó. Ez utóbbi demokratikus irányzatot képviselt, és bizonyos befolyása volt az értelmiségnek arra a körére, amelyben együtt éltek a szocialisztikus és a mérsékeltbb tendenciák.

Ebben a helyzetben a Kominternnel való kapcsolat az olasz kommunistákra igen erős befolyást gyakorolt: egyrészt azért, mert a „forradalom vi-

lágghadseregéhez” tartozni az erkölcsi kohézió tényezőjét, a nehéz időkben a jövőbe vetett reménységet jelentette, másrészt azért, mert a Komintern anyagi segítsége és apparátusa a párt túlélésének nélkülözhetetlen eszköze volt.

Természetesen ennek a köteléknek az ereje nem akadályozta meg, hogy a PCI és Moszkva kapcsolata viharos periódusokban bővelkedjen. Az olasz párt Amadeo Bordiga⁴ irányítása alatt csökönnyösen ellenezte a KI 1921-es III. kongresszusának „egységfront” taktikáját, és Gramsci irányítása alatt is – aki a Komintern támogatásával, fáradságos munkával aláásta Bordiga tekintélyét – fenntartásait fejezte ki Moszkva utasításaival szemben, melyek szerint egyesülnie kéne a reformista szárnyat 1922-ben soraiból kizáró Szocialista Párttal. Komoly nézeteltérések voltak a KI VB és a PCI között a Matteotti-gyilkosság után alkalmazandó taktikáról is, különösképpen arról, hogy a kommunisták leváltak a többi antifasiszta párt által elhatározott parlamenti bojkottról. Az olasz kommunisták fenntartással viseltettek azal szemben, ahogy a bolsevik vezető csoportban Lenin halála után fellángolt konfliktust lezárták: 1926. Októberében, letartóztatása előtt néhány héttel Gramsci aggállal ítélte meg a szovjet párt belső harcának fejleményeit, s óvatosságra intette a szovjet vezetőket, mondván, hogy a hatalomért való viszályokban felörlődnek, és elvesztik funkciójukat a világ proletariátusa előtt, amelynek pedig a tájékozódási pontját képezik. Maga Togliatti – aki Moszkvában, a PCI delegátusának pozíciójában elkerülhetetlennek tartotta ezt a konfliktust, és nem táplált kétségeket afelől, hogy a PCI a többség mellett sorakozzék föl – a KI VB VIII. plénumának megnyitásakor (1927. Május) elutasította Sztálin indítványának aláírását, amely elítélte Trockij kritikáját a Komintern Kína-politikájáért és ki akarta záratni őt a VB-ből. De 1927. Novemberében, néhány héttel azután, hogy Trockijt⁵ és Zinovjevvet kizárták az SZKP Központi Bizottságából, Ercoli elejtette fenntartásait, és éppen ő fejezte ki világosan pártja feltétel nélküli csatlakozását a „szocializmus egy országban” jelszavával jellemezhető doktrínához: „Az orosz és a világforradalom stratégiai terve – írta – oly szorosan kapcsolódott egymásba, hogy egyetlen ügyet képviselnek. Ha elvész Oroszországban a szocializmus győzelmes építésének lehetősége, akkor összeomlik a Kommunista Internacionálé alapjává tett történelmi és politikai koncepció... Ha elhagyjuk ezt a koncepciót, két lehetőség előtt állunk: visszatérés a szociáldemokrácia koncepcióira, vagy zuhanás a romantikus

⁴ Bordiga életútját lásd Évkönyv 1989., Matteottiét 1985.

⁵ Trockij életéhez lásd Évkönyv 2004., Zinovjevéhez 1983.

forradalmiságba, amely az infantilizmus dadogásával váltja fel a valóság fölötti értelmet és uralmat.”⁶

Úgy tűnt, hogy a PCI-t és az Internacionálét szembeállító hosszas vita 1921 és 1925 között nagyrészt elült. A Komintern jóváhagyta a Lyonban 1926. Februárjában tartott III. kongresszus irányvonalát, ami tagoltságában és árnyalásaiban gazdagabb elemzésre épült, és jobban figyelt a különböző társadalmi erők és politikai kifejeződések közti viszonyokra. Gramsci és elvtársai letartóztatása után, a párt illegálitásba vonulásával ezt az irányvonalat a Togliatti körül tömörülő vezető csoport később tovább pontosította. A csoport 1927-1928-ban számíthatott Angelo Tasca, a párt „jobboldala” legtekinélyesebb vezetőjének teljes együttműködésére. 1927. Január 28-án az Internacionálé Elnöksége határozatot fogadott el Olaszország gazdasági és politikai helyzetéről, a PCI feladatairól. Megállapította, hogy a fasiszta rezsim „csak a munkások és a parasztok, valamint a középosztályok velük szövetséges néhány rétegének csapásai alatt omolhat össze”, és hogy ennek a „népi forradalomnak” az átfejlődése „proletárforradalomná” nem lehet „sorszerű és automatikus”. Többnyire attól függ majd, hogy a kommunista párt milyen szerepet tud betölteni a munkás- és paraszttömegek megnyerésében, illetve hogyan halad a harcot irányító vezető képességének előkészítése. A határozat végső formájában kompromisszum gyümölcse volt, amit három hétig elhúzódó vita után érleltek ki: az eszmét, mely szerint az olasz forradalomnak (egyszerűen mondva) nem kellene proletárforradalomnak lennie, hanem két szakaszban kell fejlődnie, eleinte vitatta az Internacionálé néhány vezetője, Dmitrij Manuilskij, Szolomon Lozovszkij és Satszkin. Csatlakozott hozzájuk az Olasz Kommunista Ifjúsági Szervezet képviselője, Luigi Longo is. Togliatti viszont Ruggiero Grieco, Tasca és a svájci Jules Humbert-Droz támogatásától kísérve energikusan védte az alábbi tételt⁷:

„Jelenleg nem dolgozhatunk egyetlen távlat, a proletárforradalom jegyében – állapította meg a bizottság január 5-i ülésén –, mint ha azt állítanánk, hogy minden forradalom elkerülhetetlenül proletárforradalom lesz. Ez túlzottan leegyszerűsítő. A proletárforradalom annak arányában következik be, ahogyan sikerült aktivizálnunk a tömegeket, és ahogyan élcsapatunkkal a forradalmi mozgalomban biztosítani tudjuk a munkásosztály vezető szerepét. Nem adhatunk pártunknak merev perspektívát olyan periódusban, amelyben a tömeg passzív.”⁸

⁶ P.Togliatti: *Rottura necessaria*. (A szükséges szakítás): *Opere*. Vol. II. Roma, Editori Riuniti, 1972. 266. O.

⁷ Manuilskij életútját lásd Évkönyv 1983., Humbert-Drozét 1992., Longóét 1982., Buharinét 1988.

⁸ *Intervento alla Commissione italiana dell'Internazionale comunista*. Felszólalás a Kommunista Internacionálé olasz bizottságában. In *Opere*. II. 138. O.

A perspektívának ezt az értelmezését azonban a PCI-ben egyáltalán nem osztották egyhangúlag. Togliatti és legközelebbi munkatársai – Tasca és Grieco – elemzését elutasították Longo és az ifjúsági szervezet vezetői, főként Pietro Secchia és Edoardo D’Onofrio. Az „ifik” valójában a lyoni kongresszuson kidolgozott felfogást vitatták az olasz forradalomról: elvetették a „munkás- és parasztbizottságokból alakított köztársasági alkotmányozó gyűlés” jelszavát, amelyet Lyonban tűztek ki, és gyanúperrel éltek a „népi forradalom” formuláját illetően. Szemükben az Aventinóhoz (1924-25) kapcsolt parlamenti kivonulás csődje, a szociáldemokrata és a liberális ellenzék eltűnése tovább radikalizálta az olasz helyzetet, ezért (irrealisztikusan) alkalmatlannak nyilvánítottak minden közbülső jelszót. Szerintük nyilvánvalóvá kell tenni a forralom osztály-meghatározását és jellegét, szocialista kimenetelét a „munkás- és parasztkormány” jelszavával, abban az értelemben, amelyet a KI V. kongresszusa adott neki: azaz hogy egy lényegében a proletárdiktatúra szinonimája.

Togliatti, Grieco és Tasca nem tértek el az olasz helyzet perspektíváját illető pozícióiktól: még 1928. júniusában, a Komintern folyóiratában írt cikkében a párt főtitkára úgy foglalt állást, hogy valószínűnek tart „egy olyan periódust, amelyben a fasizmus elleni nyílt tömegharcban a nem kommunista (demokratikus, szociáldemokrata) antifasiszta erőknél sikerülni fog a tömegek, vagy egy részük élére állni, és komolyan ellensúlyozniuk a mozgalom kommunista és proletár vezetését.”⁹

Ez az irányvonal lényegében a Buharin irányítása alatti Komintern rugalmasabb magatartásával összhangban jelent meg. Buharinnal Togliatti és Tasca különösen szoros bizalmi viszont létesített. Mindazonáltal 1927 folyamán az Internacionáléban radikálisabb hangok kezdtek hallatszani, és ezeknek maga Buharin is némi engedményt tett, amit megerősítettek a KI VB IX. plénum vitái és határozatai (1928. február 9–25.). Ebből az alkalmából Togliatti fenntartás nélkül elfogadta a francia és az angol pártoknak előírt irányvonalbeli korrekciókat. Ezek arra kötelezték őket, hogy hagyjanak fel az addig alkalmazott választási taktikával és a labourista, valamint baloldali szocialista jelöltek támogatásával. Az olasz pártot azonban egészében véve, természetesen nem lehetett besorolni a „baloldali” fordulat mellett fellépő pártok közé. Előzőleg például ellenállt az Internacionálé nyomásának, amely az Általános Munkásszövetség (CGL) föloszlatása, majd kommunista kezdeményezésre történt illegális újjászervezése után arra irányult, hogy a szövetség hivatalosan szakítson az amszterdami Nem-

⁹ Osservazioni sulla politica del nostro partito (Megjegyzések pártunk politikájáról). In: Opere. II. cit. 404. O.

zetközi Szakszervezeti Szövetséggel, és nyíltan csatlakozzék a vörös szakszervezetek internacionáléjához, a Profinternhez. Ercoli a IX. plénumon ellenezte a szociáldemokrata szakszervezetek szétszakítását és a kommunisták által ellenőrzött „független” szakszervezetek alakítását: a szakszervezeti bizottság egyik ülésén Lozovszkijjal vitatkozva, tévesnek ítélte a tendenciát, mely „arra irányul, hogy mindenütt szakszervezeteket hozzanak léte ..., megteremtsék azt a szakszervezeti magot, amelynek alapján elmondható: íme, van egy másik szakszervezeti központunk, kiszélesítettük ezen a téren a befolyásunkat.”¹⁰ A szakszervezetekbe nem tartozó tömegek szervezésének munkája nem kerülhetett szembe a szakszervezeti egység elvével.

Az Internacionálé VI. kongresszusán, 1928 nyarán, a PCI a Komintern-direktívák vonalában elhelyezkedő szekcióként jelent meg, ám általában hajlamos volt annak óvatosabb interpretációját segíteni. Vezető csoportja (Tasca néhány fenntartásával) elfogadta a kongresszusi tézisek prognózisát az október utáni osztályharc fejlődésének „harmadik szakaszáról”, annak közeli kezdetéről, amelyet a Szovjetunió elleni háború növekvő fenyegetése, a kapitalista társadalmak belsőellentmondásainak éleződése, következképpen a tömegek forradalmasodó feszültségeinek radikalizálódása jellemzi. Volt azonban egy fontos pont a PCI pozíciójában, amely bizonyos távolságot tartott az Internacionáléban, különösen a Német Kommunista Párt többségében teret nyerő tendenciától; ez a pont a fasizmus elemzése volt. 1926. Májusától kezdve (a Komintern elméleti folyóiratában „A fasizmus szociális bázisa”¹¹ című cikkében) Togliatti, ragaszkodva a „differenciált elemzés” szükségéhez, kritizálta azt a szokást, amely a „fasizmus” terminusát oly általános jelentésben alkalmazza, hogy az csak a reakciós burzsoá mozgalmak különböző formáinak megjelölésére szolgál, és megelőzi az egyes, fasizmushoz közelítő mozgalmak sajátosságainak általánosító azonosítását, ennek bármilyen kísérletét. Nem tagadván a burzsoá állam hangsúlyozottan reakciós irányzatú átalakulási folyamatát, még a kongresszus előestéjén rámutatott arra, hogy ez a folyamat csak meghatározott feltételek esetén öltheti magára a fasizmus sajátos formáit: a gyenge gazdasági struktúrák esetében, amelyek rákényszerítik a burzsoáziát, hogy intenzívebb nyomást gyakoroljon az országa politikai és gazdasági élete fölötti „teljes ellenőrzés” fenntartásáért, és hogy „a falusi és városi kis- és középburzsoá tömegek mozgalmában eltolódást váltson ki.” Rögzítette azo-

¹⁰ Intervento al IX Esecutivo allargato dell'Internazionale comunista (Felszólalás a Kommunista Internacionálé IX. kibővített VB-ülésén). In: Opere. II. 329-337. O.

¹¹ Opere. II. 28-38. O.

kat a sajátosságokat, amelyek a „tipikus fasizmust”, vagyis az olaszt jellemzik, amely végső következményként a „formális demokratikus szabadságjogok”, a parlamenti rendszer teljes elsorvasztásával és szétfűzésével maga után vonja a szociáldemokráciával való mindennemű kompromisszum visszautasítását.¹² Togliatti a VI. kongresszuson mondott beszédében elvetette a fasizmus és a szociáldemokrácia azonosítását, amit sokan nemcsak mint tendenciát, hanem már mint meglévő folyamatot véltek érzékelni.

Ercoli ezen felül hangot adott aggodalmainak afölött, hogy az Internacionáléban és szekcióiban hiányzik „az igazi belső demokrácia”. A felszólalók közül egyedül ő utalt Buharin jelentésének ilyen értelmű tartalmára, erre vezetve vissza a KI szekciónak munkájában gyakran megnyilvánuló hiányosságokat: a bürokratizmust, az alacsony ideológiai színvonalat, a vezető csoportok instabilitását stb., melyek korrekciójáért azonban vajmi kevés történt. Sajnálkozott azon, hogy a nyílt politikai vita módszerét túl sok esetben helyettesítik a „különböző csoportok közti kompromisszumokkal és elvtelen harcokkal”, továbbá a haldokló Goethe utolsó szavaira hivatkozva (Több fényt!) nem habozott kinyilvánítani aggodalmát az orosz pártot tipró belső, „földalatti” harc miatt, és előrevetítette a jövő szinte drámai árnyékát: „A proletariátus élcsapata nem harcolhat a sötétben! A forradalom vezérkara nem formálódhat elvtelen harcokban!”¹³

Ezt a végső kiáltványát Ercoli nem mondhatta el a küldöttek előtt, mert a rendelkezésére álló időt túllépte, és megvonták tőle a szót. Az átélt preszsió ellenére azonban nem mondott le arról, hogy a jegyzőkönyv hivatalos kiadásában az idézett mondatok helyzet kapjanak. Kétségtelenül bátor és meg nem alkuvó beszédről volt szó egy olyan kongresszuson, ahol az uralkodó hangulatot a hangsúlyozott radikalizmus és a diadalittas egyhangúság uralta. Az olasz kommunisták sem az egyik, sem a másik hangulatnak nem kívántak engedményt tenni.

A VI. kongresszus másnapján mégis úgy tűnt, hogy a PCI-t fölemészti az immár több mint egy éve a pártot körbefogó súlyos szervezeti válság és az a tudat, hogy ezen túl kell jutnia, helyre kell állítania megfogyatkozott kapcsolatait Itáliával. A párt központi bizottsága által kifejtett elemzés (az ország helyzetéről, a fasiszta rendszer képességéről, ahogyan a líra leértékelését követő gazdasági válsághoz viszonyult, maga körül hozva létre a vezető olasz kapitalista csoportok egységét), a rendszer „nem rövid élettart-

¹² A proposito del fascismo (A fasizmus kapcsán). In: Opere. II. 542-559. O.

¹³ L'orientamento del nostro partito nelle questioni internazionali. (Pártunk orientációja a nemzetközi kérdésekben). Uo.

tamára” következtetett, ami realizmusról tanúskodott. Ha úgy vélték is, hogy a fasizmus szilárdsága éppen a megoldatlan ellentmondások mélyülését és felhalmozódásával fog megrendülni, az utóbbi két évben kidolgozott politikai irányvonalat nem tették vita tárgyává. Mind nagyobb súlyal vetették föl viszont a törvényes lehetőségek kihasználásának problémáját, jelesen a fasiszta szakszervezetekben végzendő munkát.

Ez az irányvonal azonban nem élhetett túl hosszú ideig. A PCI és a Komintern kapcsolatai 1929 elején újabb rideg fordulatra váltottak. A Párt VI. kongresszusának döntése Angelo Tascát jelölte az Internacionálé végrehajtó bizottságába, aki a párt vezetői között a legközelebb állt Buharinhoz. Tasca akkortájt készülődött Moszkvába, amikor a Német KP-ban k9törta „Wittorf-ügy” miatti krízis, amely Thälmann főtitkár időleges leváltásában ért tetőfokára. Togliattit aggodalommal töltötte el az eset nyomán előálló helyzet: október 6-án „bizalmas és személyes” levélben felhívta Tasca figyelmét arra, „hogy semmiképp se hagyja magát belerántani az ügybe, mivel az egyik csoportnak a másik elleni harca miatt parázsluk a tűz és ég a talaj, és csak veszteni lehet rajta.” Ha viszont „az általános irányítás alapján maradunk – tette hozzá –, talán provinciálisnak, vagy óvatoskodónak tűnhetünk, de bizonyosan minimális befolyást tudunk gyakorolni most vagy a jövőben”.¹⁴ Ercoli valószínűleg számot vetett a PCI előtt is elkerülhetetlenül és világosan jelentkező, nem késlekedő dilemmával: vagy csatlakoznak az Internacionáléban felülkerekedő pozíciókhoz, vagy vállalják a nyílt konfliktust. De Tasca, ahogy Moszkvába ért, nem érezte szükségét, hogy kövesse a mérsékletre intő tanácsot. A KI Elnökségének december 19-i ülésén tartózkodott a szavazástól annál a határozati javaslatnál, amely a Német KP néhány jobboldalinak nyilvánított vezetője elleni fegyelmi intézkedések egész sorát helyezte kilátásba; ezért azzal vádolták, hogy az olasz pártot a Komintern ellen „mozgósítja”. Személy szerint Sztálin is nagyon keményen támadta, elmarasztalva őt és Humbert-Drozt a „hitvány oppor-tunizmus” vádjával. Nem sokkal később, amikor az SZKP-ban már folyamatban levő ütközet áttevéődött a KI VB-be, Tasca nyíltan Buharin mellé állt. Megbírálta Sztálinnak a mezőgazdaság erőltetett kollektivizálására és a gyorsított iparosításra vonatkozó pozícióit, nyíltan állást foglalt a Komintern belső rendszerének eltorzulása ellen, amelyben az SZKP többségének vonalával való azonosulás lett a feltétele annak, hogy a többi párt vezető csoportjai tovább működhessenek. A pártvezetés visszahívta Tascát Párizsba, és szigorú bírálatban részesítette, ám pillanatnyilag tartózkodott attól, hogy fegyelmi intézkedést foganatosítson vele szemben.

¹⁴ Istituto Giangiacomo Feltrinelli. Annali, 1966. 515. O.

Amikor a buharini „jobboldal” minden fronton vereséget szenvedett, a KI VB X. plénumán a PCI a vádlottak padján találta magát. Togliatti a plenáris ülésen tett első felszólalásában hiába alkalmazkodott az általános légkörhöz, fenntartás nélkül társulva Sztálinnak az orosz kérdésekben elfoglalt álláspontjához, és prognosztizálva az olaszországi „proletárforradalom” napirendre kerülését. Az Internacionáléban az olasz párttal szemben kialakult „leszámolási” hangulat megváltozásához az önkritika nyilvánvalóan nem volt elegendő. A finn Otto Kuusinen tetemre hívta Togliattit, és kérte: tegye félre „a szentimentalizmust, az apolitikus tapintatot”, amelyet Tasca irányában tanúsít. Emlékeztetett rá, hogy ugyanezt a „tapintatot” tanúsította (Togliatti) a VIII. plénumon Trockijjal szemben; ezzel kapcsolatban a Német KP egyik új vezetője, Walter Ulbricht inszINUÁLTA, hogy „talán a tapintatnál többről van szó”; egy másik német, Heinz Neumann azzal ironizált, hogy Serra (Tasca) „túlhaladt az opportunizmus Herkules-oszlopa-in”.¹⁵

Togliatti álláspontjának védelmezése nélkül vonult vissza, a vádak sorozatának tüze alatt. Egy hozzá közelálló témában például, a szakszervezeti taktika kérdésében július 16-án hozzászólt Thälmann és Lozovszkij beszámolóikhoz, még egyszer hangsúlyozva az egyes országok differenciált elemzésének szükségességét. Elutasította, mint „tisztán leegyszerűsítő anarchoszindikalista” nézetet azt, hogy egyedül a kicsiny vörös szakszervezetek létrehozásával megnyílnak a gazdasági harcok győzelmi perspektívái; elvetette az előadók egy másik megállapítását is arról, hogy immár hasztalan meghódítani a szakszervezeti apparátust, amennyiben már visszafordíthatatlan folyamat a burzsoá államapparátus és a reformista szakszervezetek összeolvadása. Ellenvetésének lényege az volt, hogy a szakszervezeti organizáció nemcsak a csúcavezetőségből áll, hanem közbülső és alsóbb fokozatokból is, amelyeket türelmes munka árán kommunista hegemonia alá lehet vonni.¹⁶

Július 19-én, a plénum végén Togliattit megbízták a zárszó megtartásával. Ez egyelőre fontos szerepének elismerése volt, talán a kritikák ellensúlyozását is szolgálta. Ám egyúttal annak az eszköze is, hogy ő és pártja feltételek nélkül, maradéktalanul és nyilvánosan csatlakozzanak a szentesít-

¹⁵ La Correspondence internationale, 1929. Szeptember 27-n'94. 1292-1293. O. (Szójáték: Hercules=Ercoli, vagyis Togliatti fedőneve.) – Kuusinen életútját lásd Évkönyv 1981., Thälmannét 1974.m Ulbrichtét 1993.

¹⁶ P.Togliatti: Intervento sulla questione sindacale al X. Esecutivo allargato dell'Internazionale comunista (Felszólalás a szakszervezeti kérdésről a KI kibővített VB X. ülésén). In: Opere. II. 748-759. O:

tett irányvonalhoz. Ercoli szürke és lendület nélküli beszéde ebben az értelemben megfelelt a várakozásoknak. Ugyanazon a napon azonban az olasz bizottság ülésének menete megilágította a helyzet másik oldalát.

A bizottsági ülésen Togliatti bevezető előadása főleg a PCI illegális munkájának szervezeti aspektusaival, valamint a párt olaszországi újjászervezésének nehézségeivel foglalkozott. Ez utóbbiakat egyébként úgy ítélték meg, hogy megszüntetésük folyamatban van. Az ülést követő vita – melyben Grieco, Giuseppe Di Vittorio, Manuilszkij, Ulbricht és a KI két tekintélyes funkcionáriusa, Vasziljev és Sztyepanov szólaltak fel – intenzív és helyenként nagyon feszült volt. Tasca kizárásának elmaradása csak a kisebb vádponttá vált: explicit formában felvetődött a PCI Gramsci-féle vezetésének kezdetétől kikristályosított politikai vonala egészének a revíziója. Manuilszkij célba vette az átmeneti jelszavaknak, különösen a munkás- és parasztbizottságok alapján elképzelt köztársasági alkotmányozó gyűlés jelszavának túlértékelését és nem helyénvaló használatát. Bírálta azt a „határozatlanságot” is, amely a proletariátus hegemoniájának problémájánál volt tapasztalható. Vasziljev őt visszhangozta és sajátosan ragaszkodott ahhoz, hogy az olasz szociáldemokráciára is alkalmazni kell a „szociálfasizmus” címkejét. Az olasz küldöttek energikusan kiálltak pártjuk tapasztalatának érvényessége mellett. Nem fogadták el a fasizmus és a szociáldemokrácia közé tett egyenlőségelet. („Nem mondhatjuk azt, hogy Matteotti került hatalomra, és az utcán lövetett a munkásokra” – vágott vissza Togliatti Vasziljevnek, majd kifejtette, hogy ha az olasz szociáldemokrácia egy része ki is egyezett a fasizmussal, másik része viszont antifasiszta állásponton maradt.) Az olaszok változatlanul hangsúlyozták a különböző helyzetek differenciált elemzésének szükségességét. Az olasz forradalom jellegével kapcsolatban Togliatti így válaszolt Manuilszkijnek:

„Helyes-e vagy nem az elvtársainkkal való vitákban ezeket a problémákat középpontba állítani? Ha a Komintern azt állítja, hogy nem helyes, akkor mi nem tesszük ezt; közülünk mindenki gondolkodni fog ezeken a dolgokon, de nem fog beszélni róluk; csak azt fogjuk mondani, hogy az antifasiszta forradalom proletárforradalom. Azonban közülünk mindenki azt fogja gondolni: távolról sem biztos az, hogy az első pillanattól fogva kezünkben lesz majd az irányítás, azt csak a harc folyamán hódíthatjuk el.”¹⁷

Később pedig Manuilszkij vádjára riposztozva, miszerint a PCI „kivételesnek hiszi magát”, ezeket mondotta:

„Mindig azt mondtuk, hogy pártunk feladata Olaszország sajátos helyzetének tanulmányozása ... Ha a Komintern kéri tőlünk, hogy ne tegyük,

¹⁷ Interventi alla Commissione italiana del X. Esecutivo allargato dell'Internazionale comunista (Felszólalás a KI X. kibővített VB-jének olasz bizottságában). In: Opere, II. 794. O.:

nem tesszük többé ... Ha ez az eljárás a „kivételezés”, akkor elállunk ettől; de miután nem akadályozható meg a gondolkodás, ezeket a dolgokat megőrizzük magunkban, és általánosságokban mozgó megállapításokra szorítkozunk.”¹⁸

Ezek a mondatok, amelyeket gyakran a Togliatti-féle veleszületett „kettősség” megnyilvánulásaként értelmeznek, ékesszólóan tanúsítják, milyen légkör alakult ki a Kominternben, illetve általuk világosan nyomon követhető, milyen korlátok között zajlott a továbbiakban a PCI politikai vonalának kidolgozása. Az Internacionálé fegyelmé oltárán fizetett ár nyilvánvalóan igen magas volt, de egy illegális, a Kominterntől financiálisan függő kicsiny pártnak nem volt más választása, föl kellett öltenie a KI fegyelmének egyenruháját azon az áron is, hogy feláldozta autonómiájának egy sávját. Togliatti megértette ezt, és valószínűleg úgy vélte, hogy csak a lyoni vezető csoport nyílt szakadását elkerülve lehet fenntartani bizonyos elgondolásainak folytonosságát. 1929. Novemberében (a pártból addigra már kizárt) Tasca felfedte, hogy a „PCI Titkárságának egyik tagjától” értesült Ercoli alábbi szignifikáns bizalmas közléséről: „Engednünk kell az orosz és nemzetközi kérdésekben, hogy megmentjük pártunk olasz politikáját. Ha nem, Moszkva nem fog aggályoskodni, hogy a leninista iskola néhány ifjoncából összehozzon egy baloldali vezetést, ami lerombolná többéves munkánkat.”¹⁹

Valójában az 1926-1928-as évek politikai vonalából szinte semmit nem lehetett megmenteni, és a lyoni kongresszuson választott vezető csoport egysége is néhány hónap leforgása alatt darabokra tört. Tascát 1929. Szeptemberében kizárták a pártból, és pillanatnyilag úgy tűnt Togliatti pozíciója is erősen megrendült. Azért történhetett ez meg, mert addigra védelmébe vette a „harmadik periódus” teóriáját, maga is azt a nézetet képviselte, mely szerint Olaszországban érlelődnek „az akut forradalmi válság elemei”. A „szociálfasizmus” elméletét kiterjesztette az olasz szociáldemokráciára és a „Szabadság és Igazságosság” (GL) mozgalomra; elvetette a fasizmus bukása és a proletárforradalom közötti közbülső demokratikus szakasz hipotézisét.²⁰

¹⁸ Uo. 796-797. O.

¹⁹ Istituto Giangiacomo Feltrinelli. Annali, 1966. 982. O.

²⁰ Agosti tanulmányának második részét terjedelmi okokból csak az Évkönyv következő, 2006-os kötetében tudjuk közölni.

JEMNITZ JÁNOS

H. G. Wells és a „William Clissold világa” (The World of William Clissold)

Wells sok szempontból „korunk hőse” lehetne – ha nem felejtették volna el. Hajdanán rengeteg könyvből igen sokat azonnal lefordítottak magyarra, s ezek elég széles körben népszerűek voltak. Ma, amikor az általa felállított „credo”-követelmények közül oly sokat újra emlegetnek – akár az Európai Unió, akár a modernitás, az elitszemlélet, a technikai értelmiség s a nyitás a technokrácia felé –, ez igazán az „ő ideje” lehetne. Csakhogy egész életében „magányos farkas” volt. Éles szemű megfigyelő, sőt olyan kritikus elme, hogy új világunkat se találhatná boldogítónak.

Wellsnek ismeretesen rendkívül sok „periódusa” volt, és sokféle mondanivalójában hol ez, hogy az került előtérbe. Egykor, már nem ifjúként és nem is a húszas éveiben, hanem már „befutott” tanárként, majd újságíróként, sőt megjelent könyvek szerzőjeként lett a Fábíánus Társaság (Fabian Society) tagja. Ám csak rövid időre, mert azonnal előterjesztett reformterekvései nem fértek össze a társaság alapító nagyjaiéival, Sidney Webb-el²¹ és G. B. Shaw-val. Bebizonyosodott, hogy „három dudás egy csárdában” nem tud megférni.

Wells „általában” mindig a szociális, baloldali és internacionalista progresszió térfelén mozgott, írt, hadakozott. De ez sem ilyen egyszerű. Az első világháború kitörésekor dühödt nacionalista, háborúpárti, „németfaló” lett belőle, hogy két évvel később már ne csak kritikus kételkedőként, hanem már a háborúellenes „pacifista” ellenzék ismert szószólójaként is tűnjön fel.

Wells nagyon sok helyen megfordult, sok emberrel, vezető politikusokkal találkozott. Így Leninnel és Sztálinnal is. A Leninnel való találkozásáról készült írása egykor ugyanúgy „világszenzáció” volt, mint „levélváltása” Sztálinnal.

A hosszú, érdekes életből és életműből most csak annyit idézek, amennyi éppen ebbe a korszakba vág – és igen jelentős és jellemző is. A szeizmográf érzékenységű és egyben mindent sokféleképpen megíró Wells ekkoriban készítette el „William Clissold” című könyvét, amely megközelítéseivel ma igazán „bestseller” lehetne. S ez a könyve, érdekes módon, soha nem jelent meg magyarul.

²¹ Webb életútjáról és a fábíánusokról lásd Évkönyv 1984.

Ahogy Wells az előszóban megjegyzi, a kétkötetes, terjedelmes életrajzi regényt (amely úgy életrajzi, mint hajdanán Tolsztoj „Háború és békéje”), 1924 őszén verte írógépre. Hogy melyik évben jelent meg, nem tudni pontosan. Nekem már a sokadik, az európai kontinensen egykor igen jól terjedő Tauchnitz Kiadónál 1927-ben megjelent példány került a kezembe.

Wells 1866-ban született, tehát akkor már megette kenyere javát, több fordulatot megélt. Ezúttal az „új korszaknak” megfelelően „jobbra nyitott”: a szervezett kapitalizmus, de nem a politikusok, hanem a gyárosok, a bankárok, a technikai értelmiségiek – vagyis a technokraták – által szervezett új és jobb világ felé.²² Mindehhez hozzátehető: Wellsre sohasem volt jellemző a demokrácia túlbecsülése, és a tömegmozgalmak tartós erejében sem hitt. Éppen ezért megközelítéseiben mindig is kiemelt helye volt az „erős embereknek” – ezúttal a technokratáknak.

A regény természetesen „kulcsregény” – amivel Wells olvasóit, sőt a világot is befolyásolni akarta. (Más kérdés, hogy pontosan ez a „technokrata”, elitista világ és világvég miként omlott össze, Wells ezt hogyan élte át, s ez új írásaiban hogyan mutatkozott meg.)

Mindenesetre ez a regénye is kitűnően megírt, fordulatos, ha ezúttal nem is a szocialista/szocialisztikus irányba tájékozódó Wells tolla alól került ki.

Jóllehet Wells maga eléggé „alulról jött”, történetei általában a „felső középosztály” régióiban játszódnak, amelyet jól ismert. William Clissold is idevaló. De azért Wells nem lenne Wells, ha hőseit időnként nem ütköztetné vitákban (!) szocialistákkal (persze többnyire fiatal és diákszocialistákkal, nem munkásokkal). Ám, megint csak Wellsre jellemzően, a regény végén némi szomorkás és fanyar fintorral nemcsak „eltemeti” Clissoldot, hanem azt is hozzáfűzi, hogy már „nem is nagyon emlékeznek rá”. Vagyis ebben az „irányregényében” is nyitva hagyja az ajtót-ablakot arra, hogy a történelem majd úgyis továbblép mindenkin – sőt az elképzelésen is.

²² E fordulatot hangsúlyozza az ismert baloldali szocialista és ugyancsak nagyon független és szabadszellelű Boris Kagarlitzky (Kagarlickij), Wells jelentős életrajzírója (The life of H.G.Wells. London, 1966.).

Részletek Filippo Turati levelezéséből

1. Vandervelde²³ levele Turatihoz, 1927. november 23.

(Részlet)

Végtelenül sajnálom, hogy nem tudok elutazni Párizsba, megünnepelni 70. születésnapod. Bizonyára ez lesz az utolsó levél, amelyet a külügyminisztérium levélpapírján kapsz, és ez egyfajta vidámsággal és örömmel tölt el ... Ezután ismét jobban koncentrálhatok a mi internacionális akciónkra.

Amikor ezeket a sorokat írom, visszaemlékszem első találkozásunkra Reggio Emiliában, a szíves fogadtatásra, hogy milyen szeretettel vettek körül ... Ugyanakkor azt olvashattam az újságokban, hogy Rómában lesznek, akik nagy meglepéssel fogják fogadni lemondásomat. Én azonban azokra az internacionális kötelékekre gondolok, amelyek összefűznek olasz barátainkkal, akik oly sokat szenvedtek a szabadságért.

Teljes szívemből barátian öllelek.

2. Wilhelm Ellenbogen²⁴ Turatihoz, Bécs, 1927. november 23.

Kedves barátom!

Ezekben a szomorú pillanatokban, amikor nehéz harcban álltok a politikai állammal Olaszországban, fogadd őszinte szocialista együttérzésemet. Folytassátok bátran ellenállásotokat, úgy, ahogyan azt régi szeretett barátunk, Filippo Turati is teszi ...

3. Turati Therese Bonnier Renaudelhez²⁵ Paris, 1927. november 6.

Kedves asszonyom és barátnőm!

... Azért fordulok Önhöz, mert Ön is tagja a VB-nek és most este fogjuk megtartani azt az ülésünket, amelyről beszéltünk, s amelyet minden két hónapban megszervezünk ...

4. Lapierre elvtársnak, a CGT főtítkárhelyettesének.

Kedves Lapierre elvtárs!

A napokban olvastam az újságokban, hogy a munkaügyi miniszter úgy nyilatkozott: Olaszországból egyesek a francia határt az útlevél- és vámellenőrzés kikerülésével lépik át. Ez a nyilatkozat fölöttébb ártalmas és veszélyes menekülő elvtársaink számára ... Kérem közbenjárását két ilyen

²³ Turati életútját lásd Évkönyv 1982., Vanderveldéét 1991.

²⁴ Ellenbogen életútját lásd Évkönyv 1988.

²⁵ Therese Renaudel Pierre Renaudel lánya. Az utóbbi életútját lásd Évkönyv 1996.

menekült érdekében, akik az utóbbi időben érkeztek útlevel nélkül, hogy tartózkodási engedélyt és munkaengedélyt kapjanak ...

5. Karl Kautsky Turatihoz. Bécs, 1927. november 25.

Kedves Turati barátom!

Holnapután emlékezünk meg az Ön magas évszámú születésnapjáról. S ezt a napot Ön száműzetésben éli majd meg. Hazája a brigantik bandájának lett a zsákmánya, Olaszország munkásosztályát megbilincseltek, vagy megfojtották. Ez a helyzet az Ön ünnepének nagyon komor hangulatot ad.

Ám ez a nap ne múljon el öröm nélkül az Ön számára. Neve remény a megfáradtagnak ... Önt szeretik, és a neve megbecsült Olaszországban és az egész Internacionáléban. Mindenki tudja, hogy egész életét és fáradságos munkáját ügyünkért áldozta. S ez a munka meg is hozza majd édes gyümölcsseit. Jelenleg azonban mindent elöntött a fasiszta áradat. De ez nem lesz így mindig. A demokrata progresszió az egész világban előrehalad, s ez alól Olaszország sem vonhatja ki magát hosszú ideig.

Remélem, hogy az a periódus, amelyben élünk, amikor a reakció győzött, a közeli években véget ér, a közeli belga, francia, német és angol választásokkal ...

6. F. Turati Rudol Hilferdingnek²⁶. Paris, 1928. április 11.

Kedves elvtársam és kollégám!

A Les Journalistes Italiens Giovani szervezet, amelynek elnöke vagyok, s amely tömöríti az összes külföldre menekült antifasiszta újságírót, akik Olaszországban egy lapnál vagy folyóiratnál sem tudtak dolgozni – ahol, mint azt Ön pontosan tudja, nincs többé szabad sajtó – elhatározta, hogy részt vesz a jövő május elsején rendezendő kölni nemzetközi sajtókiállításon. Teszi ezt azért, hogy sajtóanyagokkal és fotóanyagokkal lássa el az ott megjelenő lapok, folyóiratok szerkesztőseit arról, hogy Olaszországban a lapok és folyóiratok szerkesztőseit miként dúlták fel, s eme orgánumok munkatársait hogyan ölték meg, börtönözték be, vagy vonták házi őrizet alá, ahogyan megtették ezt barátunkkal, Gaetano Sakvemini professzorral, volt parlamenti képviselővel is ...

Forrás: Filippo Turati e i corrispondenti stranieri. Lettere 1883-1932. Bari-Roma, 1895. 286-323. old.

Közlí és jegyzetelte: Jemnitz János

²⁶ Hilferding életútját lásd Évkönyv 1977.

JEMNITZ JÁNOS

Emlékeztető

Az 1927–1930-as évek a munkásmozgalom szempontjából – néhány ország kivételével – nem voltak a nyugalom évei. Nem voltak Kínában, Indiában, de az USA-ban sem, ahol szocialisták és kommunisták – lásd Morris Hillquit, Algernon Lee, avagy Bill Haywood és William Foster²⁷ egykori levelezéseit és publikációit – új irányokban kerestek válaszokat és megerősödést a háborút követő kemény terror után.

Nagy-Britanniában éppen túl vagyunk a korszak legnagyobb politikai, szociális válságán, az 1926. évi brit általános sztrájkon.²⁸ Eljöttek a „csodálatos” „mondizmus” évei, amikor úgy tűnt, „a Munka és a Tőke kibékül és kooperál” – amíg az egész össze nem omlott. Ennek az irányzatnak legmarkánsabb alakjai az angol Munkáspártban James Ramsay MacDonald és Philip Snowden²⁹; ez utóbbi kitűnő – és persze öngazoló – önéletrajzban elevenítette fel ezt a korszakot is. Másfelől rendelkezésünkre állnak Beatrice Webb érdekes naplói, feljegyzései, amelyekben másképp látja a dolgot, kritikusan és szélesebb síkon, noha nem tartozott a Labour radikális, baloldali ellenzékéhez.

Ám ez az ellenzék nemcsak a „közkatonák”, a militánsok sorában volt kemény, és nem is egyöntetűen ellenezte az újfajta, liberális irányba való tájékozódást, amelyben jókora volt a merő pragmatizmus, egyszersmind a socialista elvek félretolása.

Az ellenzékben persze ott voltak a kommunisták, az akkoriban Tom Mann³⁰ vezette Kisebbségi Mozgalom (Minority Movement) a szakszervezetekben, de ismeretes, hogy az első munkáspárti kormány (1924) két renitens baloldali tagja, John Wheatley és Charles Trevelyan is más-más irányba igyekezett hajózni.³¹

Azután ott voltak az ILP, a Független Munkáspárt befolyásos „nagyágyúi”, mint James Maxton, Fenner Brockway és Henry Noel Brailsford, de Fred Jowett is velük tartott. Ők vállalták, megkísérelték az LP-ről való leszakadást (úgy érezték, erre rá vannak kényszerítve), és világos, más alternatíva kijelö-

²⁷ Haywood életútját lásd az Évkönyv 1978., Hillquitét 1994., A. Lee-ét 1998., Fosterét 1981. évi kötetében.

²⁸ A sztrájkhoz lásd Évkönyv 1975/76., valamint Jemnitz János: Az 1926. évi angol általános sztrájk előzményeihez, Akadémiai Kiadó, 1962.

²⁹ Snowden életútját lásd Évkönyv 1989.; B. Webbét 2003.

³⁰ Tom Mann életútját lásd Évkönyv 1981.

³¹ Wheatley életútját lásd Évkönyv 1996.; Trevelyanét 1986.

lését. Ehhez többek között segítségükre lehetett a *New Leader* hetilap is, amelynek ekkoriban Brailsford volt a szerkesztője.³²

Létezett még a független Fábiánus Társaság vezetését ekkoriban átvevő csoportosulás, amelynek élén G. D. H. Cole állt, vele felesége, Margaret, s őket támogatta ekkor William Mellor³³ és az egyben a kommunista „vezérkarban” is ott ülő Robin Page Arnot.

Ezek az emberek mind határozottan szembefordultak a „kapitalizmust elfogadó”, abba „legalábbis most” beletörődő irányzattal. S ez ugyanúgy igaz a szakszervezeti mozgalomban, de az értelmiségiek között is továbbélő szindikalizáló hajlamú személyekre és csoportokra, mint azokra, akik a nemzetközi politika egész színterén (fegyverkezés, India, Kína, stb.) fordultak szemben az „establishmenttel”, mint a már említett Brailsford és Brockway mellett Konni Zilliacus.³⁴

A személyek és az ellenalternatívák e felsorolása korántsem teljes.

A brit térséget nem lehet elhagyni úgy, hogy ne érzékeltessük: az értelmiségi területen az erjedés sokkal szélesebb volt, s távolról sem volt általános a liberálisok felé „hajózás”. Itt megemlíthetjük a mindig is a maga útját járó Raymond Postgate³⁵ esetét, aki már ebben az időben is publikált. S ott volt Orage *The New Age*³⁶ lapjával s ekkoriban már lendületét veszít „guildszocializmusával”. Ez a kapitalizmus elleni lázadás, másfajta alternatíva-keresés újra és újra kivirágzott a brit értelmiség soraiban. Erre kiváló példa John Galsworthy és híres családtörténete, hiszen a „Forsythe-Saga” második sorozata, a „Modern Idők” éppen ebben a korszakban játszódik, és fiatal „hősei” éppen ezeket az utakat járják be.

Ha a szakszervezeti területet nézzük – amely Angliában mindig oly perdöntő volt –, akkor korántsem általánosíthatjuk a dolgokat. Szép számban vannak, akik ekkoriban „jobbra” mozdultak, és feladták régebbi radikalizmusukat. Feltűnt az új, mindenható befolyásos vezető, Walter Citrine³⁷, aki ugyancsak elsősorban pragmatizmusával jeleskedett. Ám ugyanerre a korszakra jellemző, hogy a másik oldalon feltűnt Ernest Bevin robusztus alakja. Bevin az alapkérdésben (főként ekkoriban) nem volt a tőkés rendszerrel való „megbékélés” híve. S ha az értelmiségiek körében gyengült is a

³² Az ILP megalakulását lásd Évkönyv 1983.; Maxton életútját 1985.; Brockwayét, Brailsfordét 1998.

³³ G. D. H. Cole életművét lásd Évkönyv 1989.; M. Cole-ét 1994.; Mellorét 1988.

³⁴ Zilliacus életútját lásd Évkönyv 1999.

³⁵ Postgate életútját lásd Évkönyv 1996.

³⁶ Orage életútját lásd Évkönyv 1998.; a *The New Age*-ről 1997.

³⁷ Citrine életútját lásd Évkönyv 1987.; Bevinét 1981.

szindikalizmus, a szakszervezeti militánsok és „középvezetők” körében nem ez volt a helyzet. Erre jó példa Jack Jones³⁸ életútja.

Nem feledkezhetünk meg a szocialista nőmozgalomról sem, amelynek ismételten megvoltak a maga fellángolásai. Hajdanán ezt az ILP és LP csúcán Keir Hardie is istápolta; valamint az LP egy másik tisztelt, s ugyancsak mindig is egyéni útját járó vezetője, a mélyen keresztényszocialista és antikapitalista George Lansbury.³⁹ Ebben a korban is érezhető még Marion Phillipsnek a hatása. A par excellence értelmiségi Beatrice Webb és Margaret Cole nem a nőmunkásmozgalomban játszott szerepet, de ugyanúgy megvolt a kisugárzásuk, mint az ekkoriban feltűnő új „csillagnak”, a valóban „alulról” érkező „Vörös Ellennek”, Ellen Wilkinsonnak.⁴⁰ Wilkinson ekkor már sok helyen megfordult, s már életnyitására is a tőkés rendszerrel való ütközés volt a jellemző, hiszen a tartós „dekonjunktura” és a munkanélküliség sújtotta régióban nőtt nagyra.

Az alapkérdésnek, a létező kapitalista világ „jobbá tételének”, vagy az egész rendszer megkérdőjelezésének és megváltoztatásának persze még sok változata és egyéni megszólaltatása volt, amelyek persze messze túlmennek a szervezett munkásmozgalom keretein. Ez ugyancsak nagy téma.

A másik nagy nyugat-európai országban, Franciaországban az ilyen jobbra fordulásnak ezekben az években még nem volt markáns nyoma. A párt elismert „gazdája” és vezére, egyben a szocialista párt (SFIO) lapjának főszerkesztője Léon Blum volt, aki ezekben az években, éppen az 1924-es tapasztalatok nyomán, nagyon határozottan fogadtatta el azt, hogy a szocialista párt többé nem lép be olyan kormányba, amelyet a francia liberálisok pártja (a Radikális Párt) vezet, mert az nem lesz elég határozott a nagytőkével szemben.⁴¹

A szocialista párt (SFIO) jobbszárnyán viszont kezdett kialakulni egy jobboldali (éppen a parlamenti frakcióban számottevő) csoport, melynek legismertebb alakja Pierre Renaudel⁴² lett.

Az 1920-as évek utolsó harmadában a szocialisták körében már kifomálódott az a kemény baloldali, nagyon határozottan marxista csoportosulás is, amely az új világ kihívásaira is „új módon” marxista válaszokat keresett és adott is. E csoportosulás élén – a megfelelő orgánumok többszöri főszerkesztőjeként, politikai szerkesztőjeként is – Alexandre Bracke⁴³ állt, de

³⁸ Lásd Jones remek önéletrajzi írását: *Union Man*. London, 1986.

³⁹ Keir Hardie és Lansbury életútját lásd *Évkönyv* 1981., illetve 1984.

⁴⁰ Wilkinson életéről lásd *Évkönyv* 1991.

⁴¹ Blum életútját lásd *Évkönyv* 1997. Magyarul részletesebben írt róla Jemnitz János: Léon Blum. Budapest, 1993.

⁴² Renaudel életútját lásd *Évkönyv* 1997.

⁴³ Bracke életútját lásd *Évkönyv* 1986.

már feltűntek az új „fiatalok” is, akik egyben a legfontosabb Szajna-megyeyei, illetve párizsi szervezeteket is maguk mögé tudták állítani: Jean Zyromski és Marceau Pivert.⁴⁴

Erről a korszakról szólva nem lehet megfedkezni Európa munkásmozgalmi, szocialista „nagyhatalmáról”, Ausztriáról. Hiszen csak a minap fogadtatta el Otto Bauer a híres radikális és offenzív linzi programot.⁴⁵ Ám egy évvel később a híres-hírhedt „sortűz” és a félbemaradt visszavágás nyomán bekövetkezett a megtorpanás. Sőt, ahogyan lelepleződött a szociáldemokrata párt és mozgalom gyengesége, a jobboldal mind agresszívebben támadott. Felül, kormány szinten csakúgy, mint „lent” az utcán, a Heimwehr révén csakúgy, mint a katonaság, a rendőrség és csendőrség, vagy másfajta szélsőjobboldali szervezetek részéről. Mindenesetre az osztrák párt meggyengülésének volt visszhangja és következményei is lettek Ausztria határain túl is.

A „kivételes” régió, ahol a szociális előrehaladás folyamatosnak ígérkezett – sőt kis megszakításokkal és Finnország kivételével annak bizonyult – Skandinávia volt. Ám a régió e korszakának eseményeibe itt nem tudunk belemenni. (Évkönyvünk néhány írása korábban érintette ezt a fejlődést, s néhány kulcsszereplő, Zeth Höglund, Karl Lindhagen, Karl Kilbom, Martin Tranmael, Thorwald Stauning, stb. életútja természetesen sok fogódzót ad e folyamatok megértéséhez.)

SZENDE PÁL

Pártharcok és pártélet Franciaországban II.⁴⁶

... Néhány szót a pártok földrajzi megoszlásáról. Az 1928. évi választásoknál – Kelet, Észak, a szén- és a textilvidékeket kivéve – az észak-nyugati reakciós és középpártok többsége, amíg a Dél-kelet és Dél-nyugat, Dél- és Közép-Franciaország a baloldali pártok mellett döntött. Párizs és környéke reakciós többséget szállított. Ez a földrajzi beosztás természetesen csak nagy vonásokban helyes, s nem is volt mindig ilyen. Hosszú ideig a keleti megyék szállították a köztársasági pártoknak a legbiztosabb csapatokat. Keleten még mindig érezhető a négyéves háború és a német megszállás utó-

⁴⁴ Zyromski életútját lásd Évkönyv 1996.; Pivertét e kötet Életutak-rovatában.

⁴⁵ Erről lásd Évkönyv 1975/76., valamint Kerekes Lajos: Ausztria története, Kossuth Könyvkiadó, 1975.; Bauer életútját lásd Évkönyv 1981. Az 1927-es osztrák eseményekről lásd Évkönyv 1977.; valamint Szocializmus, 1927.

⁴⁶ Szende Pál írásának első részét lásd Évkönyv 2004.

regzései, ami a nacionalizmust erősíti; az északi és északnyugati departamentokban pedig a papság befolyása erős.

Az 1928. évi parlamenti választásokon leadott szavazatokból a szocialistákra jutott 21%, a kommunistákra 13%, a radikálisokra 26%, a kisebb baloldali csoportokra 3-4%, a baloldali szavazatok aránya tehát összesen 64% volt. Dacára ennek, az alsóházban a közép- és jobboldali pártok vannak többségben. Ez az eltérés elsősorban a kommunista választási taktikának a következménye. 1927-ben visszaállították Franciaországban a kerületi választási rendszert (*scrutin d'arrondissement*). Ha a választáson egyik sem kap abszolút többséget, akkor pótválasztásnak van helye, amelyen azonban nemcsak a két legtöbb szavazatot kapott, hanem az összes jelölt részt vesz, sőt újak is felléphetnek. Moszkvai utasításra a kommunista párt kimondta, hogy a pótválasztáson mindenütt, ahol szocialista és baloldali polgári jelöltek reakciókkal állanak szemben, fenntartja a saját jelöltjeit. Mivel a pótválasztásnál abszolút többség nem szükséges, hanem a viszonylag legtöbb szavazatot nyert jelöltet jelenti ki megválasztottnak, a kommunista taktika eredménye az lett, hogy 50-60 kerületben a reakciós pártok győztek. Ha a kommunista párt teljesen reménytelen jelöltjeit visszalépteti, akkor 612 képviselő közül legalább 320 lett volna megbízhatóan baloldali. Ez még legalább 30-40 képviselőnek a csatlakozását eredményezte volna, akik mindig a győzteshez szegődnek. Számos esetben azonban a kommunisták nem elégedtek meg jelöltjeik fenntartásával, mert a baloldali jelölt ennek dacára is a legtöbb szavazatot kapta volna, hanem párthíveik egy részét egyenesen leszavaztatták a reakciós pártokra. Ez az eszeveszett taktika azonban elsősorban rajtuk bosszúlta meg magát, s a kommunista parlamenti csoport 27-ről 13 képviselőre olvadt. Mivel 1924-ben még a meghamisított lajstromos szavazás volt érvényben, a szocialisták a legtöbb kerületben a radikálisokkal és a szociálrepublikánusokkal együtt, közös listákon vonultak a választási küzdelembe. A kommunisták e tényből kiindulva, arra hivatkoztak, hogy a szocialisták háta mögött nem állanak nagy tömegek, s mihelyt a baloldali kartell megszűnik, a párt össze fog zsugorodni. Ezt az állítást, amelyet különben a jobboldali sajtó is előszeretettel terjesztett, az 1928. április 22-én lefolyt választás kézzelfoghatóan megcáfolta, mert a szocialisták 1.717.212, a kommunisták csak 1.050.334 szavazatot kaptak, s a kamarában 13 kommunistával 101 szocialista képviselő állt szemben. Még a kommunista párt szavazói között is található az ipari munkásokon kívül nagyszámú kispolgári elem, főleg a forgalmi adók miatt elkeseredett kiskereskedők és kisiparosok, nemkülönben az értelmiségi osztályok számra is gyakran jelentős csoportjai. A kommunisták a választások alkalmából magukat orosz mintára munkás-paraszt blokknak, B.O.P. (*Bloc ouvrier-paysan*) nevezik, de azért

parasztok csak elenyésző számban vannak soraikban. A szocialista párt mögött tömörül az ipari munkásság túlnyomó többsége mindazon megyékben, ahol a nagyipar túlnyomó, azonkívül (Párizst kivéve) a legtöbb nagyvárosban: Marseille, Brest, Lyon, Toulouse, Bordeaux, Clermont-Ferrend, Creusot, Saint-Étienne, St. Nazaire, Lille, Roubaix, stb. Elzász-Lotharingiában is erősebbek a szocialisták, mint a kommunisták, de az utóbbiak szövetkeztek az autonomistákkal, a klerikális reakció legszélsőbb jobbszárnyával. Ez a vörös-fekete blokk a most lefolyt községi választásokon, a párizsi nacionalista sajtó alig titkolt öröme, számos mandátumot hódított el a szocialistáktól. Haute-Vienne megye (jelentős porcelán-, s egyéb iparral, székhelye Limoges), 1928-ig joggal viselte a „vörös departement” nevet, mert összes képviselői és szenátorai, a megyei és községi tanácsosok többsége a szocialista párthoz tartoztak. Itt 1928-ban a kommunisták és az összes polgári pártok – főleg a szociálrepublikánusok – összejártsága folytán a szocialisták elvesztették összes képviselői mandátumaikat. A szocialista pártnak kispolgári tömegei is vannak, de még sokkal nagyobb számban paraszti választói; a tisztán agrár megyékben is sok kerületet, s a mostani községi választásokon is nagyszámú mandátumot hódított. Azok a szocialisták, akik azt várják, hogy 1932-ben a szocialista párt mint legerősebb párt vonul majd be a parlamentbe, elsősorban a paraszti tömegek csatlakozására számítanak. Ha a kommunista párt a moszkvai taktika megfordulása folytán feladná különállását, s a munkásság egysége helyreállana, akkor az sem volna lehetetlen, hogy a szocialista párt megkapná a mandátumok abszolút többségét. Egyenlőre azonban a kommunista taktika szocialistaellenesebb, mint valaha.

Forrás: Századunk, 1929. 340-341. old.

G. B. SHAW

Fábiánus vezérfonal a szocializmushoz

***G.B.Shaw: The intelligent woman's guide to socialism.
London, 1928.***

A mű első kiadása 1928. elején, a második június végén látott napvilágot. Nem dogmatikus összefoglalása a szocializmusnak és nem is szellemeskedés a szocializmus problémái körül, hanem tanítás, felvilágosítás a szó leg-

nemesebb, legkomolyabb értelmében. A legszorosabban összefügg Shaw egész oeuvre-jével. Shaw ama ritka írók közül való, akiknek a mondanivalója mindig nagyon mélyről, szívük legbelsejéből jön. Ő nem volt egy percre sem a szürkék hegedúse, sem a cézárok mulattatója.⁴⁷ A próféták közül való. Félelmetes vízióban mutatta meg neki magát a valóság ... A „Widover”s house-tól” hatalmas merész ívben fekteti le a „Back to Matuselah”-ig világszemléletének alapjait.

ÉRDI LAJOS

A MEGA megjelenésének 75. évfordulója

Ha a MEGA-t ma kiadnák, az esemény aligha váltana ki akkora érdeklődést, mint egykor. Pedig nemrégiben nyugaton kiadták, a réginél alaposabb munkával. A 75 évvel ezelőtti könyvismertetést nem a *Szocializmusból* vesszük át,⁴⁸ hanem abból a *Századunkból*, amelynek indító lelke Vámbéry Rusztem volt. A *Századunk* mindenben a hajdani *Huszadik Század* követőjének tekintette magát, s amolyan szociáldemokrata, radikális, liberális „koalíciós” folyóirat volt. A cikk szerzője, Ormos Ede hajdanán, 1914 előtt, a *Szocializmus* cikkírója volt. Az ismertetésnek, csak kisebb részét tudtuk átvenni.

*

A teljes Marx-Engels. Marx-Engels Gesamtausgabe. Schriften. Briefe. Im Auftrage des Marx-Engels Instituts, Moskau. Herausgegeben von D. Rjazanov. ⁴⁹Frankfurt-A.M.

Minden marxista tudja, hogy ami most Oroszországban történik, az nem marxizmus. Sőt tudják ezt a bolsevizmus gondolkodó hívei is, hiszen tudniok, érezniük kell, hogy hatalmuk a diktatúrán és az orosz paraszt földbirtokán, tehát az orosz cárizmus és feudalizmus romjain alapszik. Az

⁴⁷ A *Századunk* 1928. évi 9. számában megjelent könyvismertetésből csak egy kis részt tudunk közölni. Shaw alakja, szerepe minden bizonnyal bonyolultabb, olykor ellentmondásosabb. Am jellemző, hogy a *Századunk* azonnal a megjelenés után ismertetést tudott adni a könyvről, már csak azért is, mert akkori főszerkesztője, Vámbéry Rusztem, maga is fábiánus volt.

⁴⁸ A *Szocializmus* hasábjain a MEGA megjelenéséről Mónus Illés írt.

⁴⁹ Rjazanov életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1995.

is bizonyos, hogy a belföldi ipari és kereskedelmi kapitalizmus ledöntése után az ország gazdasági életébe erősebb, egészségesebb vérkeringést csak a külföldi kapitalizmus és a kapitalizmusnak egy új fajtája, az állami kapitalizmus hozott. Az új keretekben föltűntek már az új kapitalisták is; bármennyire elkésérítette is ez a modern munkásmozgalom híveit.

Az egész modern munkásmozgalmat terhelő mulasztást pótol most az orosz tudományos irodalom; de ha a megjelent első kötet előszavát és a kötetet csak kicsit is áttekintjük, s a vállalkozás tervezetéről és kivitelezéséről némileg is tájékozódunk, be kell látnunk, hogy oly óriási föladattal állunk szemben, amely egy állam pénzügyi áldozatkészségével aligha lett volna megoldható ... Így történt, hogy míg a marxizmus irodalma könyvtárakat tölt meg, Marx és Engels művei teljes egészükben még most sem közismertek ... még most sem hozzáférhetőek, hiszen nagy részük régi folyóiratok avult hasábjain, vagy kézírati gyűjtemények kincsei között kutathatók föl ...

Forrás: Századunk, 1928. 6-7. szám, 385–386. oldal

KÁLDOR GYÖRGY

Briand memoranduma az európai államszövetségről

Briand jegyzéke, hivatalos nevén: „Mémorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne”, melyet május 17-én 26 európai állam kormányához juttatott el a francia diplomácia, történelmi nevezetességű dokumentum. Históriai jellege mindenekfelett abban áll, hogy először jut benne kifejezésre a nagypolitika területén az európai népek egyesülési vágya. Briand jegyzéke az első hivatalos cselekedet, melyben az európai egység gondolata testet öltött. A múlt évi népszövetségi közgyűlés európai reggelije ugyanis még csak magánjellegű tanácskozás volt, a francia kormány nevében hivatalos felelősséggel most lépett Briand először a nyilvánosság elé. Feltétlen bámulat, elismerés és dicsőség illeti meg őt e nemesen bátor gesztusért, a civil courage e lelkesítő példájáért. A háború utáni diplomácia fáradt quietizmusa ólomsúllyal nehezedik immár tíz év óta e szerencsétlen földrész népeire – győzőkre és legyőzöttekre egyaránt ...

Forrás: Századunk, 1930. június, 326. old.

KASSÁK LAJOS

Az ifjúság seregszemléjéhez

Az ifjúság problémáival talán sohasem foglalkoztak olyan intenzíven, s egyben annyira zavaros szempontok és klikkérdések szerint, mint ma. S csak érthető, hogy ezen a területen is a leghangosabb trombitát a politikusok fújják. Úgy a jobb-, mint a baloldal vezéralakjai, valamint a klikkek hivatásszerű agitátorai rávetették magukat a kérdésre, s valamennyien élőködni akarnak az ifjúság válságán. Általános a káosz, és általános a törekvés ennek a káosznak minden irányból való elmélyítésére és kiszélesítésére. Kortünet ez és kortünet; csak a helyzet éles megvilágításával, a társadalmi kritika szigorú és következetes hangoztatásával közelíthetjük meg a dolgok lényegét, s idézhetjük fel kezdeti folyamatát, az észszerű változtatásokat.

Aki az ifjúság kérdéseire komolyan hozzá akar szólni, annak előbb tisztában kell lennie azzal, hogy ifjúságon most nem kort, hanem állapotot kell érteni. A korhatárok eltolódtak. A háború előtt a 18-22 éveseket nevezük felelőtlen aranyifjúságnak, ma az ifjúság fogalma alá tartoznak a gazdaságilag el nem helyezkedett, a politikai jogokból kirekesztett, s szexuális problémákkal bajlódó 30 évesek is ...

Forrás: Századunk, 1930. június, 339-340. old.

A Jospin korszak

Martine Aubry¹ 2002-re munkához lát *(Rövidítve)*

Tízéves horizont az, amelyet a Szocialista Párt (PS) „2002. évi tervé”-ben szándékozik felépíteni. Ennek a PS Országos Irodájában május 15-én bemutatott tervnek a metodikáját és kidolgozott naptárát 2002. január végén vagy február elején egy nemzeti megállapodás fogja elfogadni. Martine Aubry hangsúlyozta, hogy egyszerre fogja az elnökválasztáson a szocialista elnökjelölt szerepét vállalni, s egyben pártját azzal kívánja szolgálni, hogy egy törvényhozási szerződést fog előterjeszteni.

Az országos titkár, akit ennek a tervnek a koordinálásával bíztak meg, meghirdette „elszántságát a társadalom átalakítására”, és „nemes becsvágyat, amely nem korlátozódik csupán egy jó társadalom, hanem egyszerűen egy jól élő társadalom kialakítására is”. Május 19-én, szombaton ezeket a vitákat 80 megyében fogják lefolytatni, mégpedig „a demokrácia, az ifjúság és az élet minősége” témakörökben.

A négy tengely

Aubry asszony megismételte kérdéseit, amelyeket január 28-án nyújtott be a PS szekcióinak titkárságain. Ezek négy tengely köré csoportosulnak. Ezek: a béke és a fejlődés; a növekedés, a teljes foglalkoztatás és harc az egyenlőtlenségek ellen; az élet minősége és keretei. „Mi nem maradunk meg, mint egyesek, az általános szónoklatoknál” – jelentette ki válaszul Jacques Chiracnak „a demokrácia és a polgárjogok” című indítványára. A lille-i polgármesterasszony szerint „nem lehet mindent megoldani a politika útján”. A franciáknak – mondta – „segíteniük kellene bennünket a társadalom továbbhaladásában”. De még harcolni kell az ellen a benyomás ellen, amelyet bizonyos gazdasági és pénzügyi érdekkörök kiváltságai sugallnak, hogy „a politika visszavonul”.²

Nem sokkal ezután egy szocialista klubvitában, amelyen mintegy 60 képviselő vett részt, Jacques Delors is hallatta szavát, kijelentve, hogy „a politika nem képes mindenre, de nem halt meg”.

¹ M. Aubry – a szocialista párt vezetésének tagja, Lille polgármestere.

² Utalás arra az állításra, hogy a Jospin-kormány visszavonult volna eredeti terveitől.

Delors úr, az Európai Bizottság egykori elnöke szorgalmazta, hogy „az elnökválasztás alkalmából” fogadjanak el „valódi közlépjáratú szerződést a társadalommal”, hogy küzdjenek a szegénység ellen, amely jelenleg a lakosság közel 7 százalékát érinti. Delors elismerését fejezte ki a miniszterelnöknek: „Jospin alatt nem nőtt az egyenlőtlenség; a szegénység stabilizálódott, és a munkanélküliség is visszahúzódott”. Egyszermind „rémítőnek” nevezte a népi osztályok távolmaradását a legutóbbi községtanácsi választásoktól.

Forrás: Michel Noblecourt: Martine Aubry met au travail pour 2002. Le Monde, 2001. május 17.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

A francia választások első fordulója, ahogy a brit baloldali labouristák látták.

„A Le Penre leadott szavazatok megrázták Franciaországot”

A franciaországi választások április 21-i első fordulója meghökkentő tiltakozó (protest) szavazás volt a vezető politikusok és politika ellen. Rekordszintet, 29%-ot ért el a távolmaradók aránya, közel 20%-ot a szélső- jobbra és 11%-ot a három trockista jelöltre leadott szavazatok aránya. Chevènement mozgalma 5%-ot kapott, még a vadászat jegyében indult jelölt is 4%-ot szerzett.

Az a körülmény, hogy a Szocialista Párt, Lionel Jospin és a vele koalíciós kormányban részt vevő kommunisták (PCF) vereséget szenvedtek, azt is jelentette, hogy a Nemzeti Párt és Le Pen lesz május 5-én Chirac ellenfele a köztársasági elnöki választáson.

A protestszavazatokat a Szocialista Párt és a Francia Kommunista Párt koalíciós kormánya ellen adták le. Mindkét párt igen súlyos veszteséget szenvedett el, éppen bázisterületeiken, ahol a szavazók a szélsőjobbra szavaztak. Jospin úgy jutott hatalomra, hogy megígérte a 35 órás munkahét bevezetését, a közszolgáltatások javítását, és az államosított szektor megvédését. Jospin valóban bevezette a 35 órás munkahetet, de a kisüzemekben nem. Egyidejűleg kaput nyitott a privatizálások előtt, és a közszolgáltatások területén ez olyan méreteket öltött – az EU-direktívák alapján is –, amit korábban még a francia jobboldal sem tudott volna elképzelni.

Jospin túlzott mértékben pénzügyminisztereinek a befolyása alá került: előbb Dominique Strauss-Kahn-nak, majd Laurent Fabiusnek,¹ aki rászorította az adókedvezményekre, amelyek csak a gazdagoknak voltak jók. A közkiadásokat viszont szigorúan a maastrichti küszöb alatt tartotta.

Noha Jospin olyan választási programmal lépett fel, amely a nyugdíj, a foglalkoztatási és a lakásépítési politikára épült, s ez világosan eltért Chiracétól, aki további adóengedményeket szorgalmazott, Jospin mégis olyan választási kampányt folytatott, amelynek fő stratégiája egy „public relation” guru volt. Ez a szakértő azt ajánlotta Jospinnek, hogy koncentráljon személyes eltökéltségére az elnöki szerep vállalása és megszerzése érdekében, és „felejtse el” a szocialista szílamokat. Jospin ezután kezdte mondogatni, hogy az ő programja nem szocialista program. Ami ezt követte, nem volt több, mint személyes verseny. Hiányzott belőle mindenfajta távlati terv a baloldal számára.

Ami a Francia Kommunista Pártot (PCF) illeti, ez a párt az állandó hanyatlás és belső zavar állapotában van 1981-től, amióta a PS megelőzte, most pedig csak a megalázó 3,5%-os eredményt tudta elérni. Ez mostani orientációját és vezetőségét is megkérdőjelezi.² Amíg képviselői a kormányban voltak, alig-alig emelték fel a szavukat az adócsökkentés vagy a privatizálások ellen.

Miután a szegény kétkezi munkásokat a baloldali pártok „elfelejtették”, ezek vagy Le Penre, vagy Laguillere-re³ szavaztak. Le Pen sok olyan célt jelölt meg, amelyet sokan osztottak: így a rend és a törvényesség megteremtését, a munkanélküliség leszorítását, a szociális kirekesztettség elleni küzdelmet.

Le Pen a választási kampánya során nem beszélt a bevándoroltakról. Ellenben megszólította a munkásokat, akiket az elmúlt 25 év alatt a „globalizáció” tönkretett. Le Pen azt mondta, hogy ő szociális kérdésekben baloldali, gazdasági kérdésekben jobboldali, és alapjában véve nacionalista.

S minthogy a baloldalon senki sem akarja Le Pen győzelmét, Chirac már biztosra vehető. Chiracnak egyedül nem lenne elég ereje a sikerhez, szüksége van a parlamenti többség támogatására. Ám úgy tűnik, a baloldalon hiányzik az erő az egyesüléshez és a baloldali többség megteremtéséhez. Az a fajta baloldal, amely egykor a PCF körül tömörült, mára romok-

¹ Fabius már játszott nagy (és a PS számára szomorú) szerepet 1983-ban a nevezetes szigorpolitika beindításával. Lásd erről az Évkönyv 1983., ill. 1984. évi kötetét.

² Robert Hue, a PCF főtitkára (megválasztásáról lásd az Évkönyv 2003-as számát) a választási kudarc után lemondott.

³ A francia trockisták egyik régi eminense. Róla és tőle bővebben lásd Évkönyv 2001.

ban hever. S Franciaország, úgy tűnik, azon országok sorához csatlakozik, amelyek „a harmadik út” kudarca után jobboldali vágányra kerültek.

Forrás: Le Pen votes shokes France. Socialist Campaign Group News, 2002. május.

Közlí és jegyzetelte: Jemnitz János

MICHEL NOBLECOURT

Franciaország június 16-a után¹ (Rövidítve)

***Hollande² keresi a belharcok elkerülését,
hogy a PS-t újra indítsa***

Az első tét a szocialista csoport elnökének kijelölése a Nemzetgyűlésben.

Június 16-án a PS enyhítette a veszteségeket, megszerzett 141 helyet. François Hollande kétszeresen is fellélegzett: egyszer maga miatt, mivel új-raválasztották Corrèze-ben, az 1. sz. választókerületben, ahol egymaga áll-ta a szemrehányásokat az országos kampány feladása miatt. Ezzel meg-mentette képviselői székét és főtitkári posztját; másodszor, a PS szerinte „tisztességes” vereséget élt meg. „A corrèze-i csata után egyszerűen vissza-tér a hétköznapi életbe, és megkezdí a meghallgatásokat” – kommentálta a párt egyik vezetője.

Anélkül, hogy elhamarkodná a dolgokat, s anélkül, hogy átengedné a kezdeményezést, Hollande szemben áll azzal, amit a Solferino utcában, a PS székházában ma már úgy hívnak, hogy „Herkules hét feladata”: rendez-ni a parlamenti csoport elnökségének a kérdését; a PS „elefántjainak”³ he-lyet teremteni, hogy egyrészt jobban kapcsolódjanak a vezetéshez, más-részt jobban lehessen ellenőrizni őket; rendezni a vesztesek sorsát, mivel 27-en voltak és 14-en maradtak az országos titkárságon; előkészíteni az „újjáépítést”; megszilárdítani egy vezetőt a baloldalon Lionel Jospin távo-zása után anélkül, hogy a meggyengült partnereket megsértenék; Működ-tetni az ex-baloldal többségét ott, ahol még reális lehetőségekről álmodott (a tartományi) és a községe tanácsokban.

¹ A 2002-es parlamenti választás napja.

² François Hollande a PS főtitkára.

³ A PS-ben és általában Franciaországban így nevezik a PS élvonalbeli, ma már idősebb ve-zetőit.

Hollande úr Ayrault-t és Fabius-t fogadva reményét fejezte ki, hogy a választás „demokratikus” lesz. Fabius tartózkodott bármiféle nyilvános nyilatkozattól. Úgy értékelte, ő maga „jól játszott” a törvényes választási kampány idején, főleg a főttkár távollétében, aki Corrèze-re koncentrált, és joggal várja, hogy ezért hálások legyenek neki. Hollande érzékeny az érvelésére anélkül, hogy lelkesedést mutatna az iránt az ötlet iránt, hogy ismét olyan frakcióelnök gyámsága alatt találja magát, aki ellenlábasa lenne a főttkárságban.

A PS főirányzata a szocializmus és a demokrácia. A jospino-rocard-isták, akik Dominique Strauss-Kahn⁴ és Alain Richard köré tömörülnek, elhatározták, hogy Ayrault-t támogatják. Számításaik szerint a Fabius-hívek csupán 35 vagy 25 százalékát képezik a frakciónak, így a volt gazdasági miniszter valószínűleg vereséget szenved. Ezzel szemben Ayrault-nak azt javasolhatják, hogy a nagy vitákban a PS fő szóvivője legyen.

Az „újjászervezést” illetően Hollande nem siet, s 2003 tavaszára kongresszust akar összehívni, amelyet különböző fórumok készítenek majd elő.

A megoldás Hollande számára sem a „visszatérés egészen balra”, sem egy szociál-liberális modell, hanem az, amit „megújult szocializmusnak” nevez. Ez „új koncepciót” feltételez és legalább azt, hogy újból meghatározzák a PS identitását, amely tétovázva vállalja szociáldemokrata mivoltát.

Forrás: Michel Noblicourt: M. Hollande cherche à éviter les guerres internes pour relancer le PS. Le Monde, 2002. június 19.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

A baloldal egy hosszú rekonstrukció műhelyeit nyitja meg (Rövidítve)

Az április 21-i földrengés, Lionel Jospin lemondása és Jacques Chirac május 5-i győzelme a többségi baloldal régi partnereit arra indítja, hogy átgondolják stratégiájukat és szövetségeiket. A PS, a PCF, a Zöldek a mozgalmi jellegű baloldal (la gauche mouvementiste) felé fordulnak.

⁴ Michel Rocard a PS egyik vezetője volt az 1970-es évek végétől, egy időben miniszterelnök. Mint sokaknak, neki is volt és van külön „uszálycsoportja”. Strauss-Kahn a Jospin-korszak első felének fő gazdasági stratégiája, minisztere volt.

*

A két forduló, amely megrendítette a baloldalt, az április 21-i, majd a május 5-i sokk, amely megpecsételte Lionel Jospin politikájának sorsát, a második fordulóban Jacques Chirac újraválasztását eredményezte 82%-kal – mindez láncreakciószerű visszhangot keltett. A baloldali kormány kudarca számos olyan kérdést vetett föl, amelyekkel az új ellenzéknek foglalkoznia kellene.

Azóta, hogy a baloldal kudarcot vallott az elnökválasztáson, számos helyen igyekeztek felmérni ezeknek az eseményeknek a jelentőségét, hogy választ találjanak a történetekre.

Ebben a mezőnyben a kormány baloldalát büntették az urnák. Úgy tűnt, hogy ezt a legrosszabbul viselte el, de erősen elszánt, hogy újjászerveződjék. A PS, domináns pozícióban lévén partnerei körében, elindította az ideológia újra alapozását. A PCF folytatja szabadesését. A Zöldek, jóllehet haladnak előre, de gyengék maradnak.

A mozgalmi baloldal nem szűnt meg a vészcsengőt nyomni, észelve, hogy végül is meghallották, mit mond. A szélsőbal pedig magyarázatot reklamál.

A PS uralkodó pozíciója szerinti válaszok

Az elnökválasztás két fordulója között a Zöldek kezdeményezték fórum létrehozását, amelyet „Az egész baloldal”-nak kereszteltek el. Legközelebbi összejövetelükre június 23-án kerül sor Párizsban. A kommunista újralapítók, a „Baloldali szocialisták” tagjai, a szocialista mozgalom képviselői ezen egyéni minőségben vesznek részt, míg több folyóirat, mint a *Mouvements*, a *Multitude*, a *Regards*, a *Transversales* és a *Vacarme* biztosítják a koordinációt, nehogy egyetlen párt tegye rá kezét az egészre.

A kommunista résztvevőknek éppúgy, mint a Zöldeknek, egyfajta „alternatív baloldali pólust” kell alkotniuk, ellensúlyozva a PS súlyát. Mielőtt a tartalomról vitáznának, első a célkitűzés: működésbe hozni a gyakorlati politika új formáit – „Jospin öt éve után, amely megcsontosította a szétválást a kormány baloldala és a mozgalmista baloldal között” –, amint ezt az egyik résztvevő mondta. A párbeszéd ezalatt törekeny, minden résztvevő megveti egyik vagy másik partnere hátsó gondolatait.

A szélső baloldalon ez a fellépés erős fenntartásokat szított. Az LCR becélése szerint „két baloldal van”: az egyik a „liberalizmust követi”, a másik „antikapitalista”, ezért „a szükséges tisztázásnak végbe kell mennie közöttük”.

Az LCR az újjászervezés versenyében a maga részéről felhívást adott ki, hogy megalakuljon egy „új, antikapitalista, ökológiai és feminista politikai erő”, amely már most szeptembertől helyi csapataival jelenik meg a decentralizált, közösen szervezett fórumokon, „de szociális, szakszervezeti egyesületi alapon.”

Forrás: La gauche ouvre les chantiers d'une longue reconstruction. Le Monde, 2002. június 15.

Közli: Havel Józsefné Sziki Vilma

BERNIE MOSS

A jobboldalnak sikerült Franciaországot a markába szorítania *(Némi rövidítéssel)*

Személyes megdicsőülésének ismétlődése jegyében Jacques Chirac, Franciaország újraválasztott elnöke győzelmet könyvelhet el a parlamenti választáson is. A szenátusi választáson egyenesen abszolút többséget sikerült szereznie új egyesített pártja, az UMF számára. A parlamenti választáson a szocialisták elveszítették parlamenti mandátumaiknak mintegy a felét, és a kommunistáknak (PCF) éppen csak sikerült a parlamentben maradniuk.

A baloldal ama jelentősebb vezetői között, akik kibuktak a parlamentből, ott volt Robert Hue, a PCF vezére, Martine Aubry¹, Jacques Delors² leánya, aki a 35 órás munkahétről szóló törvényt kidolgozta és beterveztette, és Jean-Pierre Chevènement, a baloldali nacionalista, aki megindította a maga saját Köztársasági Mozgalmát.³ A szélsőjobb, illetve a szélsőbal pártjai közül – amelyek oly jól szerepeltek az elnökválasztási küzdelem első fordulójában – most egyik sem került be a parlamentbe. E pártok támogatói közül sokan, miután meg voltak győződve arról, hogy a rájuk adott szavazat egyszerűen „elveszett szavazat”, inkább nem mentek el választá-

¹ Aubry-ról lásd a 2002-es és a jelen Évkönyv más fejezetét, illetve e rovat elejét és következő részét.

² Jacques Delors hosszú ideig a Brüsszeli Európa Bizottság „mindenható” vezetője, elnöke volt.

³ A Köztársasági Mozgalomról és Chevènement-ről bővebben lásd az Évkönyv 2002-es és 2003-as kötetét.

ni. A tartózkodók aránya rekordot döntött, elérte a 40%-ot. Amikor 2002 februárjában Jacques Chirac bejelentette, hogy újra indul az elnökválasztáson, a legtöbb ember azt hitte, hogy azon Lionel Jospin, a PS vezetője biztosan győzni fog. Chirac vereségére számítottak, nem utolsósorban politikai korrupciós ügyei és azon megszólalásai miatt, amelyekkel kiérdekelte a „szuper hazudozó” jelzőt. A vereség helyett azonban sikerült kivívnia az Ötödik Köztársaság egyik legnagyobb, legbiztosabb parlamenti többségét.

Chirac, aki az elnökválasztás első fordulóján csak a szavazatok 20%-át kapta meg, most úgy győzhetett, hogy a baloldal nagyon megoszlott, távolról sem volt következetes. Miután Jospint az első fordulóban kibuktatta, minden erő összefogott Le Pen ellen, és Chirac 81%-kal lett elnök. E győzelem után nagyon valószínűtlennek tűnt, hogy a parlamenti választáson a pártja vereséget szenvedhetne.

Az, hogy Le Pen kiűthette Jospint – a baloldaliak nagyon megbecsült vezetőjét és jelöltjét, aki miniszterelnöksége idején bevezette a 35 órás munkahetet, és akinek sikerült a munkanélküliséget 11%-ról 9-re leszorítania – valósággal sokkolta a baloldalt. Ám Jospin ezen túl nagyon keveset tett azért, hogy a bérből élők alacsony keresete emelkedjen és megszűnjön munkahelyük bizonytalansága. Mintegy a 35 órás munkahétért cserébe befagyasztotta a béreket. Jospin több vállalatot privatizált, mint a két megelőző konzervatív kormány együttvéve, és olyan adóreformot kínált fel, amely a gazdagoknak volt előnyös. Jospin mélyen az EU által megengedett szint alatt tartotta a béreket, és éppen a legutóbbi időben szüntette meg azt a reformot az EU nyomására, amely oly becses volt a franciáknak: nevezetesen, hogy 60 év volt a nyugdíjkorhatár.

Jospin hangsúlyozta, hogy az ő programja nem szocialista, s a Szocialista Párton belül nem határolódott el a modernizálóktól, Laurent Fabiustól és Dominique Strauss-Kahntól, akik azt szorgalmazták, hogy a közösségi szektorból és a közszolgáltatásokból újabb ágakat privatizáljanak.

A baloldalon a legnagyobb veszteséget a PCF szenvedte el, mivel a parlamenti választás során az 5%-os küszöb alatt maradt. Amióta a Szocialista Párt lekörözte a PCF-et az 1976-as, majd az 1981-es választáson, a PCF mindig is az ideológiai zűrzavar állapotában leledzett, miközben állandóan fogyott a tagsága. A választásokon is megcsappant a rá leadott szavazatok száma.

Chirac a maga részéről rendet, a törvényesség betartását – és adócsökkentést ígért. Minthogy az elnökválasztás első fordulójában gyengécske 22%-ot kapott, nagyon óvatos lesz, és nem kezd a szociális kiadások kemény lefaragásába: jól emlékezhet rá, hogy amikor ezt 1995-ben megtette,

mekkora felzúdulást és ellenállást váltott ki vele. A baloldal számára a probléma és a feladat az, hogy visszahódítsa a munkások bizalmát és támogatását. Ehhez újjá kell alakítani a PCF-et is, vagy teljesen új szervezetet kell létrehozni.

Forrás: Bernie Moss: Right secures grip on France. Socialist Campaign Group News, 2002. július.

Közlő és jegyzeteltes: Jemnitz János

JEAN PAULS DUFOUR

Martine Aubry a kritikák tűzében (Rövidítéssel)

„Határtalan aktivitása ellenére Lille polgármestere nem győzte meg az északi metropolis minden lakóját.”

Aubry Lille-be azért jött, hogy „újra feltöltődjek” a három és fél éves „miniszteri bezártság” után, amely – mint mondta – „kiszárította” őt. Visszatérése örökbe fogadott városába sokkal nehezebb, mint gondolhatta. Pillanatnyilag nem hozta meg számára az óhajtott megbékülés. A tévé előtt vasárnap este elhullatott néhány könnycsepp eléggé bizonyítja Martine Aubry zavarát a parlamenti választáson elszenvedett veresége miatt. Hiszen ő már nem az a 32 éves közjegyző, aki szinte mind ez ideig teljesen ismeretlen volt pártján és lakókerületén kívül. De Aubry támadó hírnevéhez híven, nagyon gyorsan újra összeszedi magát.

„Nem állítom, hogy ezt a bukást könnyen éltem át, de továbbra is városomban fogok dolgozni a PS újjászervezésén és az ötödik választásra készülve” – mondta. – Erre bízatták a vasárnap este óta mindenfelől érkezett üzenetek. „Mindenkinek azt mondta: ne inogj meg, szükségünk van rád.”

A lillei szocialisták örülnek ennek az elhatározásnak. Északon¹ ugyanis a PS összes helyi szervezete a lille-i városházára tekintett, a szocialisták onnan ellenőrizték mindig a térséget, kivéve egy rövid időszakot, a felszabadulás utánit, amelyet mindenki el akar feledni. Mindenki ugyanarra a hajóra szállt fel. Martine Aubry tehát ma úgy érezheti, hogy ő a kapitány, és

¹ Északon a PS hagyományosan mindig erős volt.

feltétlenül neki kell jó kikötőbe hajóznia a következő, 2007-es községtanácsi választásokon. Ám ez egyáltalán nem lehet akadálya, sőt elősegíti azt, hogy kritizálják vezetési módszerét.

„A pártmunkások igénylik, hogy kifejezhessék véleményüket – mondja egyikük. – A megyei pártvezetésben még a „nem”-nél tartanak. Az emberek szeretnék aggódalmukat kifejezni a 2007-es községtanácsi választásokra tekintve, s őszintén megmondani Martine-nak, hogy változtatnia kelle-ne stílusán, ezeket a fájdalmas szavakat azonban még nem merik kimondani.”

Névtelenül azonban hangot kaptak ezek a „fájdalmas szavak”.

Ez a vereség kétségtelenül nagyon fájdalmas neki, de ez nem fogja igazán zavarni abban, hogy továbbra is vezesse a polgármesteri hivatalt, és a PS-ben jelentős országos szerepet játsszon. Ezzel szemben nagyon üdvöztető lehet ez a bukás arra, hogy önkritikát gyakoroljon, s az emberekkel való kapcsolataiban fejlődjön. A politikában az ember, ha megvan az akarata a túlélésre, és ha a vereségéből levonja a tanulságokat, mindig talpra áll, különösen ha megvannak mindazok a kvalitásai, amelyek Martine-nak.”

A flamand² metropolis büszke sajátosságaira, és nem szereti az ejtőernyősöket. Mindmáig egyetlen „idegen” sem jött ide. Martine Aubry státusza ettől eltérő. Pierre Mauroy³ maga választotta ki őt utódjául. 1994-ben hívta maga mellé – meséli egy hozzá közelálló. – „Az ifjúság szellemét hozta magával, elsöpörve az RPR⁴-es Alex Turck érveit, aki összes kritikáját a lille-i Szocialista Párt hatalmának az elhasználódására alapozta.”

Ennek köszönhetően az 1995-ös önkormányzati választásokon „ha nem is ért el tetemes pontarányt, de igen nehéz helyzetben győzött”. Első helyettesét kinevezve máris munkához látott.

Aubrynak nagyon gyorsan sikerült akcióba lépnie, annak ellenére, hogy a lille-i Szocialista Párt helyi nagyjai nem igazán támogatták. Az 1997-es választásokon az olyan berögződött „területeken”, ahol több évtizedes pártmunkások működnek, nem törték magukat, hogy neki adják át a helyüket. Így végül is az egyik külterki, félig mezővárosi kerületet kapta meg, amelyről bevallotta: „Természetesen jobban szerettem volna egy kis darab Lille-t, de nem engedték nekem a választást.”

A folytatás sokkal kaotikusabb volt. Miután a kormányban kapott megbízatást, helyettesére kellett hagynia választókerületét, aki – mint barátai megerősítik – nem éppen határtalan aktivitást mutatott. Amikor a község-

² Nyilvánvaló újságírói túlzás.

³ Mauroy 1981 után egyúttal miniszterelnök, később a Szocialista Internacionálé elnöke is. Az Évkönyv több írását közölte.

⁴ Chirac újgaulle-ista pártjának rövidítése.

tanácsi választás után visszatért, meg kellett elégednie a községtanácsi ügyek igazgatásával, a szocialista program előkészítésével. Mindamellet minden fronton jelen van, nevezetesen a „kerületekben”, ahol a közbiztonság problémáinak kezelését bírálja és helyükre teszi az állam a „polgári fórumokat” („forums citoyens”). Sokat fáradozik azért, hogy megvédje a „szociális terv” munkavállalói áldozatait.

Mindennek ellenére úgy tűnik, határtalan aktivitása nem győzte meg a lille-i metropolis minden lakóját. „Mennydörgős visszatérése” valószínűleg meghökkentette a lille-ieket, akik „diszkrét emberek” – mondja egy felelős szocialista személyiség.

Nagyon gyorsan szemére vetették, hogy megmaradt „párizsinak”. Ez a vád az 1996–1997-es évektől már elterjedt. Az is igaz lehet, hogy ezt a reakciót néhány súlyos politikai hiba is táplálta. Végül is – teszi hozzá egy másik – „soha, egyetlen lille-i polgármester sem hagyta el a városát három egymást követő estén a választások idején csak azért, hogy a párizsi televízió pódiumán tündököljön. Ez teljesen megtöri a hagyományt.”

A parlamenti és a községtanácsi választásokon mindenütt lehetett őt látni. „Gyorsan, nagyon gyorsan haladt. Ez politikai sztahanovizmus. A mennyiséget részesíti előnyben a minőséggel szemben – mondja egy helybéli. – Ez súlyos hiba. Az emberek színvonalára kell ereszkedni, azt a benyomást kell kelteni bennük, hogy kedvükre cserélhetnek néhány szót vele; nem pedig megelégedni azzal, hogy a sirámaikat feljegyezzük, és kész megoldásokat javasolunk nekik.”

Legendás temperamentuma is vita tárgya. Korrigálnia kellene „pitbull természetét” – mondják. – Ám ez számára csak egy módszer, hogy elrejtse „törekenységét” – nevet egyik hűséges munkatársa. „Nem viseli el a bírálatot, senkiben sem bízik, kivéve két vezető embert a közvetlen csapatából. Megvan a sikkje, hogy gyorsan hátat fordítson a legjobb szocialista barátainak” – mondja közeli ismerőse, Pierre Mauroy. „Az ember nem úgy irányít egy várost, mint egy minisztériumot. Ide hálózatokat kell építeni, támaszkodni a politikai barátokra, akiket nem szabad egyszerű munkatársaknak tekinteni. Az aktivistáknak (ilyenek a lille-i szekcióban ezren vannak, telve büszkeséggel) vezetőre van szükségük. És ezek odaadón hiszik, hogy ő ezt a szerepet betölti. Azzal a feltétellel, hogy úgy tekinthetik, mint egyet közülük. Ehhez az szükséges, hogy kilépjen abból a burokból, amelybe magamagát zárta be.”

Ezek a bírálatok erősen hasonlítanak a kiábrándult csodálók ajánlásaihoz. Martine Aubry vajon meghallja ezeket? Bátran vállalja a „felelősség rá eső részét” addig a pontig, hogy tagadja, mintha a baloldali többség bukásának indirekt áldozata volna. Nem veszi a szívére a vádat, hogy párizsi kö-

telezettségei miatt elhanyagolta a választókerületét. Azzal vigasztalódik, hogy a baloldal 6 pontot szerzett a lille-i községtanácsi választásokon, intra muros; ez kétségtávol annak a bizonyítéka, hogy legalább „jól dolgoztunk”.

Nem az első vereség ez – emlékezik vissza. „1993-ban totális volt a bukás: akkor megszerveztem az alapomat, hogy a szakszervezetekkel és a társaságokkal dolgozhassam együtt”. Ma a városházán horgonyoz le, hogy „a legjobban szolgáljon a mandátumokért.” Tökéletesen meg van győződve az „új indulásról”. Új inspirációt lát a gondolkodásra és a kísérletezésre. Ezt a többségi baloldal pártjainak és a szociális mozgalomnak „minden érzékenységgel” akarja tenni, hogy kidolgozza az „új módszerű politikát”. E tekintetben a polgármester szerepe izgalmas lehet, ha „jól csinálja” a dolgát. A polgármesteri hivatal csapatának tagjai, szocialisták vagy a többségi baloldal szövetségesei, készek az indulásra. „Folytatni kell a munkát, nagy műhelyeink vannak. Párizsban ezek a műhelyek a választókat a baloldal jelöltjei felé terelik” – bizonygatja Eric Quiquet, a lille-i Zöldek vezetője.⁵

Forrás: Jean Pauls Dufour: Martine Aubry sous le feu des critiques. Le Monde, 2002. június 2.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

MICHEL ROCARD¹

Hogyan lehet újra elindulni egy jó ballábbal?

(Részlet)

Az április 21-i dráma után, majd a törvényhozó választásokon elszenvedett, logikusan következő súlyos csapás után nem csupán a Szocialista Pártot, hanem az egész baloldalt újra kell szervezni.

Egy pillanatig sem hiszem, hogy ez a vállalkozás lehetséges volna anél-

⁵ A Le Monde tudvalévően nem szocialista lap, e cikk olvasásakor erről nem szabad elfeledkezni.

¹ Michel Rocard a PS régi vezetője, az 1981-es „nagy változás” egyik főszereplője, többszörös szocialista miniszter, majd miniszterelnök. Jospin más vonalat képviselt, kormányzása alatt Rocard visszavonult. A cikk a 2002-es vereséget elemzi.

kül, hogy feltennénk az összes kérdéseket, s mindenekelőtt azokat, amelyek fájdalmat okoznak. Mert a szerencsétlen eredmény, amit most könyvelünk el, nem meglepetés, hanem hosszú egymásra rakódás terméke, amely a stratégiai szituációt tekintve nyugtalanítóan jut kifejezésre: a PS viszonylagos visszavonulása, amelyet partnerei a párt összeomlásaként ragoznak, a legalacsonyabb vízszintet mutatja, a baloldal a szavazatok 35%-át hozta. Ez rosszabb, mint 1993-ban volt. Ilyen kiindulási alappal nincs semmi lehetőség a győzelemre jó tíz évnél előbb, és csakis teljes rekonstrukció árán.

Az apály a fejlett országokban világjelenség, nem Franciaország sajátosága.

Ha összehasonlítjuk Franciaországot és Olaszországot a többi fejlett demokráciákkal, megfigyelhető, hogy a legjobban azok a nagy erők állják a sarat, amelyek nevükkel is jelzik irányultságukat: a munkáspártiak, a demokraták, a szocialisták, a szociáldemokraták. A legjobban azok a koalíciók omlottak össze, amelyeknek az osztódása akkora, hogy az egyetlen lehetséges közös felhívás sem a programot, sem a lényegét, sem a hagyományt nem elevenítette fel, csak egyszerűen az egymáshoz való viszonyukat mutatta. A „baloldal” a „jobboldalhoz” való kapcsolatában határozódik meg, nem pedig önmagában.

Szocialista vagyok. Nemcsak azt hallom meg, hogy maradjak, de azt is határozottan bebizonyítom, hogy meggyőződésem fokához viszonyítva a többieknek kell alkalmazkodniuk, és nem nekem kell ő hozzájuk.

Robert Hue,² Noël Mamère, Christiane Taubira-Delannon, barátaim, mit mondanának arról, kit szolgáltak Önök a legutóbbi elnökválasztásnál? Volt-e olyan érzésük, hogy valami ügyet vittek előbbre, különösen azt, ami az önök saját barátainak a politikája? Mindez Chirac számára volt jó munka. Önök meg vannak komolyan győződve arról, hogy mint a hatalom urai és asszonyai, akik értenek a kormányzáshoz és tudják, hogy ezt kizárólag a PS-sel képesek megtenni, vajon elengedhetetlenül fontosnak ítélik, hogy életben tartsák a struktúrákat, a pártokat, amelyeknek magányos létezése gyengíti az egyetlen pártot, amely képes önöket hatalomra vezetni?

Rendben van, tudom, hogy a PS kevésbé rokonszenves. Erről bőven gazdagíthatnám információikat. Ez az öreg személyszállító hajó mindenféle léket kapott, és lassú a manőverezéshez. Sok idő, harc és krízis kell ahhoz, hogy érzékeny hajóként elfogadtassék. De választhatunk? És az önök butikjai? De őszintén, valóban annyira lelkesek, demokratikusak, megfelelő-

² Robert Hue a PCF (Francia Kommunista Párt) vezetője és elnökjelöltje volt az ország 2002. tavaszi elnökválasztásán. A PCF katasztrófális veresége után le kellett mondania. Szerepéről lásd az Évkönyv 2003-as kötetét.

ek és hathatóságok? Mitől félnek? Hogy nem hallgatják ott meg magukat? Jól tudják, hogy ez valótlan: megnyerni a kongresszusokat nehéz, de meghallgattatni magukat egyáltalán nem: maradt nálunk egy kevés demokrácia, jóval több, mint önkönl.

Egyébként soha sem láttam, hogy így lehessen harcolni, elmélyíteni és előbbre vinni az eszméket egy politikai pártban; egészen egyszerűen azért, mert nem lehet összekeverni az értelmiségi elmélkedést és a hatalom stratégiáját.

Azért veszített a PS és a baloldali többség, mert nem volt eléggé baloldali?³ Gondolom, sokkal inkább azért bukott meg, mert semmit sem értett meg a jelenlegi társadalomból, és nem tudta megmagyarázni polgártársainknak, hogy mi történik, hol vagyunk, az eseteket, amelyek megtörténnek velünk, az előrelátható dolgokat, hogy a kínos vagy drámai helyzeteket és a veszélyes tendenciákat kijavítsuk.

Nem eléggé a baloldalon? Mindezek után lehetséges. De mindenekeelőtt: ez mit akar jelenteni? Az eltelt békés polgári fél évszázadunkban három „göllövőt” ismertünk, akik többé-kevésbé közel álltak a baloldalhoz. Az első Jean-Paul Sartre,⁴ aki elégszer ismételte nekünk, hogy közel állt a Francia Kommunista Párthoz. Az elhunyt Sztálin elvtárs idejében ennek volt bizonyos értelme. De ma hol van a kommunista terv, amelyhez viszonyulva elhelyezkednénk? Ez a göllövő eltűnt, és igen kevesen vannak, akik ezt sajnálnák.

A második göllövő sokkal állhatatosabb, de törekenyebb is. Ez az etatizmus. Ebben minden politika. A kormány a párt vagy a pártok kisugárzása, amelyből összeáll és főként törvények útján változtatja meg a társadalmat. A gazdaság engedelmeskedik a politikának. De hosszú távon két fejlődés bontakozott ki, megtörve ezt a bizonyosságot: gazdasági növekedés, amelynek ritmusa és természete evidenssé tette, hogy az állam nem azért van, hogy jövedelmet termeljen, és az általa adminisztrált gazdaság nem működik. A gazdaság hagyhatja magát irányítani, terelni, de nem parancsnokolható. Lionel Jospin egy tisztánlátó napján ezt beismerte. De az irreális voluntarizmus, amely sokunk szokásaiban jelen van, ezt elhallgattatta.

Egyébként elbuktunk az állam fiatalítását, dinamizálását és decentralizálását illetően. Mindenkinek elviselhetetlenné váltak a bürokratikus nehézségek: a középosztálynak és a népi osztályoknak is. A második „baloldali göllövő” is elvesztette értelmét.

Marad a harmadik: a panaszok tünetei. Emlékeznek a „közös program aktualizálására”, hogy elkerüljük a legutóbbi példák kegyetlenségét: meg

³ Rocard a PS-ben sohasem állt a párt baloldalán.

⁴ Sartre sok munkája megjelent magyarul. Utóértékeléséhez lásd: Évkönyv 2001.

kellett növelni a SMIG (a minimálbér) értékét legalább 15 százalékkal, a baloldal elismeréseként. Bármely szakszervezet vezetője nagyon jól tudja, hogy ezt a megkaparintott előnyt egy jó fázisban lévő infláció gyorsan megsemmisíti, de szimbólumként megmarad.

Az igazi veszély, amitől ma mindenki fél, a globalizáció. A világ befejezte kereskedelmi és pénzügyi egyesítését, és ez a nemzeti államokat megakadályozza abban, hogy ezt a mozgást a közhatalom eszközeivel helyére tegyék, amely képes elrendelni a normákat, és ellenőrizni a rendszer törvényes működését. A következmények katasztrofálisak. Az emberiség falnak megy. Ökológiai fészkünk állandó piszkítása veszélyezteti az életet bolygónkon, és az emberiség végtelenül szenved, hogy a válaszokat megtalálja. A kapitalista gazdasági rendszer, amelyet 1945-1975 között sikerült nem kis gonddal egy kicsit stabilizálni, a tömegek elszegényedését a gazdag zónákban is újratermelte, súlyosbított mindenfajta egyenlőtlenséget, mindenekelőtt Észak és Dél között.

Hogy Európa liberális? Ez nem meglepetés: a világ is az. De ez semmi okot nem ad arra, hogy lemondjon annak a fontos eszköznek a megszerzéséről, amelyet képviselhet. Ennek három feltétele van: tökéletesíteni az eszközöket, még ha liberálisak is; megfogalmazni európai színvonalon a mai szocializmus doktrínáját, és azután nyerni a választáson. Hosszú út lesz? A szocializmus alapítói évszázados léptékben gondolkodtak. Megrövidíteni a horizontot annyi, mint lemondani a nemesre törekvő ambíciókról. Most ott tartunk, hogy az emberiség túléléséről van szó. Ilyen keretben a hozzánk közelálló politikusokat ez megragadhatja. Könnyíteni kell az Ínségen, de álmodozni is kell tudni.

Forrás: Michel Rocard: Comment répartir le bon pied gauche? Le Monde, 2002. június 9.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

PHILIPPE ARNAULT

Jospin, Franciaország és a globalizáció (Rövidítve)

A Kopernikusz Alapítvány „A felfedezés” (La Découverte) c. könyvében kritikus szemmel figyeli Jospin gazdasági és szociális politikáját: „szociál-liberalizmus” francia módra?

Szakítás, vagy folytonosság? A mű szerzői erről készítettek kritikai mérleget, amely a Jospin-kormányok (1997–2001) gazdaságpolitikáját vizsgálja, egyben összehasonlítja tevékenységüket az előző szocialista kormányokéval: a lángoló periódussal (1981-1982)¹, a realizmushoz való visszatéréssel (1983–1986)², és az európai minősítéssel (1988–1993). Huszonegy év alatt a francia baloldal 15 éven át volt kormányon. Ez példa nélküli helyzet, amely fölkínálja a mélyebb vizsgálat lehetőségét.

A Kopernikusz Alapítvány 1998-ban alakult. Egyetemi oktatókat, felelős politikusokat és azok társulásait, valamint szakszervezeteket gyűjt egybe. Eszmei laboratóriuma a „kritikus baloldal” (Gauche critique). Különösen az utóbbi időben állt a figyelem előterében. Az első meglepetés tehát: a mű rendkívül árnyalt képet vázol fel. Bizonyos – írják a szerzők, akik között Liem Hoang-Ngoc, Thomas Coutrot, Michel Husson és Pierre Khalfa, a SUD szakszervezet vezetője is található, hogy Lionel Jospin nem szakított a Franciaországban 1983-ban bevezetett politikával (amelyet a monetaristák hitvallása inspirált). A kijelölt út azonban „eredeti”, mégpedig az „uralkodó ortodoxia” visszahozása miatt.

A többszínű baloldalnak (la gauche plurielle) az elődeivel való összehasonlításban nincs miért pironkodnia. Sőt, ha a tíz közreműködő nincs is mindenben azonos nézőponton, a legutóbbi öt év gazdasági mérlege „mérésékelt”. Őszintén szólva sokkal maróbb kritikát vártunk a „baloldal baloldalától”.³

Lionel Jospin javára írandó a voluntarizmusa: „A Mitterandévek a foglalkoztatási fronton a szörnyű lemondások éveit voltak”.⁴ A helyzet visszarendeződött, még ha legutóbb ismét elromlott is. A mérleg pozitív a 35 órás foglalkoztatás tekintetében is. Ez irányadó mérték a kormánynak. Megmutatta, hogy „a munkanélküliség csökkenésének kulcsa nem a munkabér visszafogásában van, hanem sokkal inkább a munkaidő változtatásában”. Főleg az egymást követő Jospin kormányoknak volt bátorságuk ahhoz, hogy félreállítsák a neoliberais dogmákat (pl. a versenyképes inflációellenességet). Azzal a kulccsal, amely az alacsony bérűek számára a vásárlóerő növekedését biztosította. Összefoglalva: „a tévhit összezsugorodott”.

A passzívum oldalán négy kifogás fogalmazódik meg. A fizetés és a profit elosztásának fejlődése még mindig nagyon kedvezőtlen a fizetésből élők számára. Paradoxon: a keynesiánus baloldal kéréseit nem eléggé támogat-

¹ Erről lásd bővebben Évkönyv 1981–1983.

² Az adott korban a „szigor” /rigueur/ politikájáról beszéltek. Erről bővebben lásd Évkönyv 1983-1984.

³ Ismeretes, hogy a Le Monde nem áll a baloldalon.

⁴ Ez elsősorban a munkanélküliség alakulására utal.

ták az alkalmazottak. Lionel Jospin ökológiai mérlege is sovány. A harmadik szemrehányás Európa vonatkozású. A piacok liberalizálását magánosították, a közös politikát a feledés homálya fedi. Végül a baloldal sokat flörtölt egy „szociál-liberalizmussal”, amelyet a szerzők így határoznak meg: „Ez összefüggő terv, amely azt kéri a dolgozóktól, hogy fogadják el a pénzügyi jövedelem maximalizálásáról szóló törvényt, hogy megtarthassák munkahelyüket.”

Összegezve: ha jól olvassa az ember – és, ha a sorok között is olvas –, Jospin kapitány nem érdemtelen. A „sodrásban” hajózott, amikor a körülmények nem neki kedveztek. Közvetlenebbül szólva: amikor a liberalizmus ellenszelei a planéta négy sarkából fújtak. Sokkal inkább a politika rehabilitációját kellene elősegíteni a gazdaságban. S ha szakításra kerül a sor – ez már itt van.

Forrás: Philippe Arnault: Jospin, La France, mondialisation. Le Monde, 2002. január 18.

Közli és jegyzelte: Hável Józsefné Sziki Vilma

Hogyan újuljon meg a Szocialista Párt?¹ *(Némi rövidítéssel)*

Az elnökválasztás első fordulója új politikai szituációt teremtett.²

Következéymeit nem szüntette meg a második fordulóban a köztársaságiak meghökkenése, sem a jobboldal június 16-i törvényhozói győzelme.

Bizonyos, hogy az április 21-i vereség kikerülhető lett volna. Ha például csak egyetlen felmérés jelzi, hogy Le Pen az első fordulóban Lionel Jospin elé kerülhet, bekövetkezett volna egy szükségszavazás és a lemaradást legfeljebb 200 000 szavazattal be lehetett volna hozni. A politikai mezőny nem ilyen volt, annak ellenére, hogy a Nemzeti Front előretört. A politikai véletleneknek tehát megvolt a része ebben.

De a krízis, amelyről a valóság talaján cselekvő, a kormányzásra igényt tartó baloldal tudott, sokkal mélyebb folyamatokat hívott életre: ezek ugyancsak szerepet játszanának a baloldali többségű új hatalom gyakorlásában.

¹ Ebben a "kerekasztalos" helyzetértékelésben több volt szocialista miniszter, képviselő szólalt meg.

² A Jospin vereségét hozó „döbbenet” lásd e rovat más írásait.

A baloldali kormány politikai és szociális egyenlege a vita tárgya. A többségi baloldal különböző pártjainak kiegészítő funkciója nem játszik többé szerepet.³ Ma, a baloldal a munkás szavazatok kisebbségét bírja, a középosztály kategóriájában pedig illékony. A népi szavazatok egy része azonban mind a szélső jobb, mind a szélső baloldalon a populizmus formái felé nyit.⁴ Ez a tendencia több mint tíz éves: már az 1993-as választásokon is szerepet játszott. Április 21. látványos szerepet biztosított neki. Visszafordítható? Úgy gondoljuk, igen. Ez a baloldal újjászervezésének a tétje.

Jospin éveinek mérlege sokkal tiszteletre méltóbb egy olyan globalizációs gazdaság kontextusában, amelyet a konkurencia jellemez. Ez mégsem elegendő. Ennek az elégtelenségnek a fő oka az, hogy nem jól értettük meg, tehát rosszul kezeltük a francia társadalom jelenlegi ellentmondásait.

A jogos előfeltevések, amelyekre a szocialista terv épült (nevezetesen egy új egyensúly, amelyet az autonómia és a felelősség között állítottak fel), az új intézkedések, amelyek az elnöki programba újra felkerültek, ugyanúgy, mint az egész életen át való továbbképzés, nem álltak össze egységes vízióba, hogy megfeleljenek a várakozásoknak és a kétségeknek.

A választások tehát három fő jelenség fényében zajlottak: többé nem tudunk reálisan integrálódni, a köztársasági beszéd igen gyakran csak spanyolfalként szolgál bennünket; rosszul alkalmazzuk politikánkat a fizetések és a munka fejlődésére; nem tudtuk megmondani az Európai Uniónak, mit akarunk.

Ezek a tények és kérdések nem csupán a francia helyzetet jellemzik. A legutóbbi választások az Európai Unióban, Olaszországban, Ausztriában, Dániában⁵ vagy Hollandiában jól mutatják, hogy a kormányon lévő baloldal a liberalizmus és a populizmus közötti harapófogóba került. Az európai szociáldemokrácia egyszerre lehet antiliberalis és antipopulista? Erre nem lesz meggyőző a válasz, csak ha világosan tisztázza e századelő súlyos kérdéseit. Különösen az alapkérdéseket: a hatalom szerepét egy individuális társadalomban; egyensúlyt a jogok és a személyes felelősség között; az egyének biztonságának feltételeit egy rizikós gazdaságban; az egyenlőség elérésének a módját egy olyan társadalomban, amelyben a tudáshoz jutást mindinkább a szociális helyzet szabja meg.

A válaszok vezérfonala, amelyet nekünk kell megadnunk, egy feltételhez kötődik: A Szocialista Pártnak meg kell maradnia a változás, az alter-

³ Utalás a PCF katasztrofális visszaesésére.

⁴ A Le Monde-től a „szélsőbal” persze ugyanolyan messze van, mint Le Pen.

⁵ Az olaszországi és a dániai 2001. évi parlamenti választásokról lásd az Évkönyv 2003. évi kötetét.

natíva pártjának. Hogy ezt megtehesse, kétértelműség nélkül, határozottan bizonyítania kell elhivatottságát a kormányzásra, egyidejűleg meg kell újítania elméletét, mert nincs tartós befolyás erős elmélet nélkül. Természetesen gyakorlati politikáját is meg kell reformálnia. Vagyis hagyjuk abba azt a vitát, hogy kell-e „többé vagy kevésbé baloldalon” lenni a „szociális” gazdaság és a „realitás” gazdasága között. Nem ez a téma. A probléma: átorientálni politikánkat a különböző elvárások szerint, amelyek néha ellentmondásosak, s néha a szélsőséges szavazatokat táplálják. A „szociális kiadás” nem lehet kérdéses.

A legutóbbi választások fényében újra megvilágíthatjuk a három kihívást. Mindenekelőtt az integrációt. Az eltelt évek erőfeszítései jelentősek, tovább nő a várospolitikai költségvetése, a közbiztonság növelése és a törvény tisztelete elismert szükséglet. De azon túl? Nincs meggyorsított történelmi lépés. Idő kell a diszkrimináció csökkentéséhez, a bizalmatlanságok, a közösségekkel szembeni előítéletek enyhüléséhez. A pozitív diszkrimináció politikája nem része politikai kultúránknak, még ha ezt 1982⁶ óta műveljük is az elsőrendűen fontos nevelés terén. Nagy súlyt kellene erre helyezni. Az egyenlőség nem azonos az uniformitással; követeli a választás számbavételét és az egyéni erőfeszítéseket, a konkrét helyzetektől kezdve, amilyenek az örökség, a család, a szokás stb.

Az integráció kérdése valójában azt követeli, hogy gondoljuk át újra egy globális politika elemeit, amelyek megfelelnek nevelési rendszerünk eszközeinek, a mi urbanizációnknak. Ilyen célokat nem lehet elérni a közszolgáltatások fejlesztése nélkül, ezeknek alkalmazkodniuk kell a szükségletekhez. Az európai vitát is abba az irányba kell terelni, hogy érvényesüljön a közszolgáltatások legitimitása; teljes nyíltsággal vitassuk meg a közvélemény előtt ennek a pénzügyi kihatásait (mert nem létezhet „titkos kincstár” a közpénzek esetében. A tárgyalások felújítását pedig úgy irányítsuk, hogy eleget tegyünk a szociális és országos akaratoknak.

A bizonytalanság elleni küzdelem, amely a fizetésből élők millióit érinti, nem követel további megszorító intézkedéseket. A tettek mellett, amelyeket egy kormány működésbe hozhat, hogy támogassa a bérből élők átcsoportosítását, és új munkahelyeket keressen, két új prioritást kell javasolni, amelyek már kezdtek felbukkanni a szakszervezeti és politikai programokban.

Az első: megteremteni a „professzionális szociális biztonságot”, hogy korlátozzuk a szakmai pályákon egyre gyakoribb törések következménye-

⁶ Utalás a nagy baloldali, szocialista választási győzelemre és a Mitterrand-korszak kezdetére.

it. A második prioritás kapcsolódik az elsőhöz. Gyökeres reformot követel szakmai képzésünkben, hogy „második lehetőséget” ajánlhassunk fel azoknak a dolgozóknak, akiknek erre leginkább szükségük van.

E két utóbbi javaslat fontosságát mutatja, hogy a szocialisták egy reformista fellépés kapcsán tárgyalást kezdeményeztek az állam, a szakszervezetek és a munkáltatók között. De nem lehet megosztott szociális haladást elérni anélkül, hogy a szakszervezetek és a munkáltatók viszonyát szakszerűen rendeznék. Az új törvények, amelyek a szakszervezetek képviselői jogáról szólnak, és a kieszközölt megállapodások feltétlenül szükségesek. Az euróra való sikeres áttérés mögött értetlenség is meghúzódott. Nyugtalanságokat provokált a világra való nyitás és az európai integráció is.

A globalizáció ambivalenciája nem meglepő: a világ gazdagsága ismert, de megosztása nagyon egyenlőtlen. A globalizáció elleni mozgalom itt találja igazolását. De a kormány sokat veszíthet, ha megelégszik az ilyen mozgalmaknak való udvarlással anélkül, hogy őszinte megbeszélést folytatna velük. Mert a globalizáció kritikája nagyon gyakran a piacgazdaság elleni kifogásolható érveken alapul, amelyeket évtizedeken át hallottunk. Ezért van szükségünk az Európai Unióra, amely eszköz lehet arra, hogy biztosítsa a globalizáció törvényes rendezését. Hogy ezt a célt elérhessük, érthető politikai jegyzéket kell átadnunk az Európai Uniónak. Az Európai Unióban a nyílt vita nem maradhat az elit ügye. A döntés, amit meg kell majd hoznunk, végérvényes lesz, hogy világosan megosszuk az illetékeseket a nemzetek és az Unió között.

Ezek az eszmék bizonyára nem elegendők egy globális terv meghatározásához, de elősegítik a kulcskérdések tisztázását. Nekünk egyszerre kell sokkal bátrabbaknak és sokkal világosabbaknak lennünk, hogy pozíciónkat felhasználva befolyással legyünk társadalmunk értékeire és eszméire. Végleg ki kell lépniünk a „sem-sem” kultúrából. Teljesen illuzórikus lenne azt gondolnunk, hogy a PS csupán az eszmék és a folyamatok eredőjét követi, amely középről a szélsőbal felé halad. A PS nem zárkozhat be a nagyon belterjes baloldali vitákba, amelyek azzal a kockázattal járhatnak, hogy nem mérlegeljük helyesen a társadalom fejlődését. A baloldal azt igényli, hogy a PS tegyen minőségi és mennyiségi ugrást, hogy széles többséget tömörítsen maga köré. A jobboldal nagy részének az összetétele minden módon arra kötelez, hogy a baloldalnak még a szervezetét is újragondoljuk.

Ehhez, mint láttuk, ideológiai megújulásra van szükség. De ez mindekelőtt politikai gyakorlatunk reformját igényli. Nem gondoljuk, hogy az alkotmányos vita fontos volna. A reformok sokkal élénkebbé tehetik a de-

mokráciát, különösen újfajta decentralizációval. A kulcskérdés ma az, hogy a politikai pártok megértsék a társadalom igényeit.

Forrás: Quel nouveau pour le Parti Socialiste. Le Monde, 2002. június 21.

Közlő és jegyzetekkel ellátta: Havel Józsefné Sziki Vilma

Fabiusnak a PS-szövívői posztra való kinevezését az ellenzék lefokozásnak tekinti

(Némi rövidítéssel)

François Hollande nem híve a „vagy megy, vagy szakad” elvnek. Ha a PS főtitkára a június 29-i szombati országos tanácskozásra nem megy el, hogy többségi szavazatát leadja Laurent Fabius szövívői kinevezése mellett, akkor az elhagyja az Országos Titkárságot a 2003 tavaszán sorra kerülő kongresszusig.

Martine Aubry viszont továbbra is kitart amellett, hogy Fabiust nem javasolja szövívőnek. Ha Hollande megerősíti szándékát, akkor ő elhagyja az Országos Titkárságot.¹ Ezzel szemben marad, ha az ex-gazdasági minisztert a PS második posztjának betöltésével bízzák meg.

Június 27-én Hollande-nak találkoznia kellett Pierre Mauroy-val,² Daniel Vaillant-tal és Fabius-sel. Kompromisszumot javasolhatott volna neki úgy, hogy az Országos Titkárságba léphet a szövívői cím nélkül, ezt a szerepet pedig a Nemzetgyűlésben töltené be. Ha nem lesz megoldás, marad a status quo.

„Politikai irányvonal”

Június 26-án, Hollande az Országos Választmány előtt megismételte, hogy a PS-nek „szüksége van mindenki közreműködésére”. Majd év végén „országos összejövetelt” tartanak. „Már a nyáron” „előkészítő bizottság” alakul, amely „az összes fogékony elemből és a föderációs főtitkárokból áll össze”.

¹ Ime a jobb- és baloldali áramlat éles szembekerülése a PS-en belül.

² Mauroy a PS csúcavezetőinek egyike, hajdani miniszter és miniszterelnök, a Szocialista Internacionálénak egy időben elnöke. Néhány írását az Évkönyv is közölte.

Jack Lang³ szerdán kifejezte azt az óhaját, hogy „a PS sokkal inkább balra tartó irányvonalat fogadjon el”. Ha ez nem következik be, a volt miniszter nem zárja ki, hogy elhagyja a PS-t, és „más, ilyen vagy olyan mozgalommal szövetkezik”. Arnaud Montebourg a maga részéről szemére veti a PS-nek: „sztálinista párt, abban az értelemben, hogy nem fogadja be az új eszméket”. Saône-et-Loir megye képviselője sem zárja ki, hogy új struktúrát hoz létre, elismerve, hogy a PS „Franciaország legdemokratikusabb pártja”.

Forrás: L'opposition à la nomination de M. Fabius - au porte parole du PS. Le Monde, 2002. június 28.

Közlő: Havel Józsefné Sziki Vilma

A PS baloldalához tartozó „Új Világ” (Nouveau Monde) találkozójának résztvevői megszokozották bírálatukat a Jospin-kormány ellen (Némi rövidítéssel)

Argelès-sur-Mer (Pyrénées-Orientales)-i különtudósítónktól

A szeptember 28-29-i találkozó 800 résztvevője közül néhányuk trikóján szereplő jelszó jól tükrözte az összejövetel szellemét: „Miért ölték meg Jaurès?”¹ Péntek este Henri Emmanuelli és Jean-Luc Mélenchon barátaikkal megalapították új áramlatukat, az Új Világot, azzal a nemes reménnyel, hogy 2003 májusában, a dijoni kongresszuson létrejön a PS új többsége. Kicsit itt is úgy zajlik az áramlatok egybeolvadása, mint az üzemi fúziónál: mindenekelőtt a kultúrákat kell összeházasítani, közös nyelvet találni. Még akkor is ha a szervezet Jean Poperen² egykori klubjának nevét vette

³ Lang a PS hajdani igen befolyásos „embere” volt, Mitterrand 1981 utáni első nagy korszakának „mindenható” kultúrpolitikus. Nevéhez fűződik többek között a Louvre átalakítása, a „piramis” megjelenése, az új nagy múzeumok megnyitása. Írásait az Évkönyv is több ízben közölte.

¹ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984.

² Poperen a PS belső balszárnyának vezéregyénisége volt. Néhány megnyilatkozását az Évkönyv egykor közölte.

fel, aki 1997 augusztusában bekövetkezett haláláig ellene volt a Baloldali Szocialistákkal (GS) való bármilyen fúzióknak, így az új irányzat nem menekül meg ettől a gondtól.

A baloldali szocialistáknak az Új Világban együtt kell lakniuk a gyakran átmenő trockistákkal vagy az egyetemi szindikalistákkal, mindenekelőtt az UNEF-el,³ akik Argelès-ben képviseltették magukat, valamint François Mitterrand és Poperen örököseivel. „Mi a mitterrandizmus örökösei vagyunk” – jelentette ki Mélenchon, emlékeztetve arra, hogy az egykori elnök a PS-ben egyesítette „a radikális baloldalt és a kormány baloldalát”. Az Argelès-ben megszavazott felhívás a PS-től „sürgős és szükséges magyarázatot” követel. De ezt a magyarázatot a pártnak saját kebelén belül kell megadnia.

De hagyjuk pillanatnyilag a vezetésnek ezt az oldalát, amelyet a PS sürgető helyzetében a válaszott „kollektívákra”-ra bízott, valamint a főtitkári posztra való jelölést is. Emmanuelli és Mélenchon urak kitartottak amellett, hogy ez csupán „egy folyamat kezdete”.

Huszonkét témacsoportban, kétezer összejevetelen kellene megmagyarázni a még homályban maradt pontokat, valamint egy Hatodik

Köztársaság megalakításának szándékát vagy a róla való lemondást. Erre a kétértelműsége játszva hét, Julien Dray-hez közel álló személy, köztük Marie-Noëlle Lienemann, Harlem Désir és Gérard Filoch disszonáns hangot ütött meg és védelmezték a GS fenntartását.

Az Új Világ 13 parlamenti képviselővel – köztük Bèatrice Patrieivel, az Európai Parlament ex-chevènemenistájával s még néhány régivel, mint Philippe Nauchésal, Corrèze ex-képviselőjével azért küzd a PS-ben, hogy támogassák a szociális mozgalmat. Tehát október 3-án részt vesznek az EDF-GDF tüntetésen, hogy védjék a közszolgáltatást.⁴ Szombaton a PS-en kívüli baloldal hallatja szavát, név szerint Francine Bavay, a Zöldek szóvivője, és Roger Martelli a PCF részéről. A mozgalmi baloldal védelmezte az „altermondialisme” elvét, kizárva, hogy egy PS-en belüli vitában „találja magát”, vagyis nyitott a „közös harcokra”, egy „bal baloldal” újrateremtésére.

Ni-ni, naf-naf, nouf-nouf

Yves Salesse, a Kopernikus Alapítvány („Fondation Copernic) elnöke, aki korábban Jean-Claude Gayssot különtanácsadója volt, szemére vetette Lionel Jospin kormányának, hogy „bizalmatlan vagy ellenséges volt a népi mozgalommal szemben”. Egyedül Benoît Hamon, (az Új Baloldal képviselője)

³ Az egyetemisták szervezete.

⁴ 2002 október-novemberében Franciaországban nagy tüntetés és sztrájkhullám indult az új privatizálási tervek ellen.

letében) vette védelmébe a 35 órát, hogy „küzdjünk pártunkban a szociál-liberalizmusért”. Hamon nem túl meggyőzően válaszolt az Új Világhoz való csatlakozás szükségességéről föltett kérdésre.

A Jospin elleni vádbeszéd áradattal szemben Emmanuelli és Mélenchon zavartnak mutatkozott. Landes képviselője a leírt beszéde szövegéhez záradékként csatolt egy cikkelyt, hogy megkísérelje kitörölni a Jospin mérleg „globális visszautasításának” kísérletét. Mélenchon „egyetlen frontot és egy közös programot” ajánlott. François Hollande forradalmi akcentusával „tüzet” kiáltott az általános kerületekre, és „tömörülést” hirdetett. Majd elkezdett élcélődni a „ni-ni, a naf-naf, és a nouf-nouf bajnokaival”, akik mint „a mesebeli három kis malac, egyik kunyhótól a másikig vonulnak”.

Emmanuelli hosszú beszédben ironizált a „Solferinodactyle”-al,⁵ amelynek „csupán a baloldalán van szárnya, a közepe nehéz, rendellenes, falánk, s a jobboldalán nincs is szárnya”, igazi „papírsárkány”. Anélkül, hogy név szerint idézte volna, keményen támadta Dominique Strauss-Kahnt és Laurent Fabiust a szociál-liberalizmus elleni vádbeszéd formájában. „Sem kompromisszum, sem modern reformizmus – mondta róla –, a legjobb szándék mellett is misztifikáció, legrosszabb esetben meg leszámolás”.

Forrás: Les participants aux rencontres de Nouveau Monde, le courant gauche du PS. Le Monde, 2002. október 1.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

HOLLANDE

„Ha sokkal szocialistábbak lettünk volna, jobb eredményt érünk el” *(Némi rövidítéssel)*

Evry-ben a PS főtitkára válaszolt Emmanuelli és Mélenchon támadásaira, ostorozva „militaro-militarista nyelvezetüket”. A PS részéről „sértve” érzi magát jelentette ki.

*

⁵ A párizsi Solferino utcában van a PS központja.

François Hollande alig felemelve hangját, megkeményítette a hangnemet. A PS főtitkára úgy látta jónak, hogy október 1-én, kedd este Evryben (Essone), egy republikánus banketten válaszoljon Henri Emmanuelli és Jean-Luc Mélenchon támadásaira, amelyek az Új Világ csoportosulás megalakulásakor hangzottak el.

Hollande rendre utasításó nyilatkozata Manuel Valls képviselőnek, Evry polgármesterének a területén hangzott el, aki korábban Lionel Jospin kommunikációs ügyvivője volt egy olyan föderációban, amelyet Olivier Thomas vezet, aki Mélenchont követte ezen a poszton. Háromszáz szimpatizáns előtt, akik láthatóan kevésbé érzékenyek a 2003 májusában Dijonban sorra kerülő következő kongresszus tétjeire, Hollande emlékeztetett a játékszabályokra: „Minden lehetséges a PS-nél, amíg az elveknél maradunk. Elfogadom a különbségeket, de soha nem fogom elfogadni, hogy elvtársakat úgy tekintsenek, mint más elvtársak ellenfeleit. Én nem vagyok ellenség, én nem vagyok ellenfél, én nem vagyok bajvivő. Az egyetlen harc, amelyre elköteleztem magam, az a jobboldallal szembeni harc”.

Délután a Nemzetgyűlés folyosóin, majd a PS országos irodája előtt Hollande felszólított „a nyilvános vita méltóságára”. „Nem fogadom el a militaro-militarista hangnemet” – tagolta éles hangon, kijelentve, hogy „a PS ilyen beállításáért sértve érzi magát”, majd kitarzott a mellett, hogy „mindenkire lehet számítani.” Paul Quilès-t „méltatlannak” mondta, az Argelès-sur-Mer-en rendezett találkozón való részvétele miatt, ahol a pártmunkások a „Miért ölték meg Jaurès?” feliratú trikót viselték. Emmanuelli biztosította a főtitkárt, hogy nem a PS vezetőségét vette célba, védekezett az ellen, hogy „sokkolta” volna az elvtársakat, ugyanakkor kérte, hogy visszonzásul ne nevezzék őket „puhányoknak” vagy „archaikusoknak”.

A PS többsége körében számos felelős személy azt kívánta, hogy Hollande térjen vissza az argelès-i „szélsőséges esetre”, hogy felvázolja új irányzatának főbb sarkalatos pontjait. Jean-Christophe Cambadélis, aki közel áll Dominique Strauss-Kahnhoz, azzal a feltétellel támogatja Hollandet, ha elkötelezi magát a PS „igazi megújítására”. Laurent Fabius barátai közül Claude Bartolone azt kívánta, hogy a főtitkár a „reform szocializmusát” testesítse meg.

Evryben Hollande kifejtette, hogy a vitát a párttagságon belül kívánja rendezni. Miután úgy ítélte, hogy a PS elnökségi választásán ő volt „a legjobb jelölt”, megengedett magának egy mondatot: „Ha sokkal szocialistábbak lettünk volna értékeinkben, referenciáink szerint jobb eredményt értünk volna el.” Felsorolta a szocializmus értékeit. A „szocializmus – mondta – a béke, Európa, az oktatás, a republikánus egyenlőség”, majd felkiáltott: „Mindezek az értékek szocialistává és mélyen modernné tesznek ben-

nünket, sőt élgárdává! Ha azt kérdezik tőlem, hogy többé vagy kevésbé kell baloldalinak lennünk, azt válaszolom: a PS-nél ez egyszerűen hiteles, büszke, maradéktalanul szocialista magatartást jelent!”

„Rózsaszín ház”

„Eljött a pillanat! Ki fogok jelölni egy irányvonalat, amely lehetővé teszi a lehető legszélesebb tömörülést.” Walls anélkül, hogy ezt megvárta volna, hűségesküt tett Hollande-nak, elfogadva, hogy alakítsanak ki Hollande körül egy nagy tengelyt, s így „képesek lesznek tömöríteni a szocialista többséget, tömöríteni az egész baloldalt, amint azt a maga idejében François Mitterrand és Lionel Jospin tette. Így újra megtalálhatjuk cselekvőképességünket, az újjátásra, a kezdeményezésre, az élet megváltoztatására való készségünket.”

Forrás: M. Hollande: Si nous avons été plus socialistes, nous aurions fait un meilleur score. Le Monde, 2002. október 3.

Közli: Havel Józsefné Sziki Vilma

A francia Szocialista Párt Jospin után

A francia Szocialista Párt (PS) az utóbbi 30 évben két ízben is fontos szerepet játszott Franciaországban: nemcsak kormányalakító párt, hanem megújító erő is volt. Felhajtó erő volt szerepét játszotta a Szocialista Internacionáléban is. Így azután nem lehet közömbös, hogy a párt 2002/2003-as bukása után milyen törekvések mutatkoznak a megújítására, ami persze együtt jár a számvetésekkel a csoportosulások közti viszony alakulásával. Figyelemre méltó, hogy ilyen bukás után mennyire nehéz az újabb összefogás.

Mauroy mindazok ellen, akik „mindent szét akarnak verni” a PS-ben

Az egykori miniszterelnök¹ a Szocialista Párt kongresszusa kapcsán, amelynek 2003 májusában Dijonban kell lezajlania, úgy véli: hogy „Bizonyos személyek kifejezetten abban az irányban cselekszenek, hogy mindent szétverjenek, mindent kérdésessé tegyenek. Ez túlzás... . A szocialisták a kormányzásban elismert gyakorlatot szereztek. Folytatnunk kell hiteles javaslatok előterjesztését, amelyek alkalmazhatók lesznek, amikor viszatérünk a hatalomba, és meg kell találnunk a jó modort ellenzéki fellépésünkhöz” – tette hozzá Pierre Mauroy a *Libération*-nak adott február 24-i interjújában.

Mauroy szemére veti az Új Szocialista Párt /NPS/² szervezőinek, Arnaud Montebourg-nak és Vincent Peillon-nak, hogy „egy vonással ki akarják törölni mindazt, amit ez a mozgalom adott nekünk ...”. „Az a kísértés, hogy mindent felforgatni, mindent felégetni, amelyet Montebourg és mások fejeztek ki, azzal a következménnyel járna, hogy szakítunk egyetemes szocialista lelkiismeretünkkel” – állítja Lille városi közösségének elnöke, hozzátéve: „Martine Aubry helye a nagy többségi folyamaton belül van.”

*

¹ Mauroy az 1881-es nagy választási győzelem után lett miniszterelnök. Lúsd Évkönyv 1981; 1984.

² Az új párt, az NPS a Jospin-korszaknak s a PS belső válságának terméke.

Edith Cresson, az egykori miniszterelnök-asszony /PS/ február 23-án a rádiónak adott nyilatkozatában megerősítette, hogy a PS kongresszusát előkészítő vita nem volt „lelkésítő”, de meghozza François Hollandenek az „alapszervezetek” támogatását.

Forrás: M. Mauroy contre ceux qui veulent „tout casser” au PS. *Le Monde*, 2003. február 25.

Dijon, Marseille, Gourelle: a megfoghatatlan „újjáépítés” állomásai

Marie-George Buffet¹ észrevétlen maradt a PS kongresszuson; Laurent Fabius megkísérli meghódítani a Zöldeket; Gilles Lemaire az LCR² kijózanító úttörőjeként lép fel.

*

Ezen a 2003-as évnnyitón minden cselekvésre vár. A baloldal veresége után³ – immár 15 hónapja – az élharcosok keresztezik egymás lépéseit, és az „újjáépítés”, amelyről mindegyikük beszél, holt ponton van. Májusban Dijonban a PS-nek ennek ellenére az volt a meggyőződése, hogy a kongresszus lezárja a bukás utáni időszakot, visszatérés az elmulasztott találkozásokhoz.

Dijonban Marie-George Buffet csak a múltat idézi... ezen a május 17-i szombat. Bernard Thibault-nak a szocialisták által keltett ovációja éppen csak elhangzott. A teremben egy árny lopva suhan át. Senki sem veszi észre Marie-George Buffet-t, aki szemlesütve lép be két munkatársa kíséretében: sem François Hollande,⁴ aki az első sorban ült, sem a pártmunkások, akik a jelenetre függesztették tekintetüket. A PCF országos titkára felugrik, amikor lecsillapszik a légkör, és belekezd: „Ha akarjuk a baloldal összefogását, ne térjünk vissza a múlt útjaira. Az az igazság, hogy a baloldal sza-

¹ A Francia KP főtitkára.

² A Forradalmi Kommunista Liga (LCR) a Trockij eszméit valló radikális baloldal egyik szervezete.

³ Utalás a PS választási vereségére.

⁴ Hollande a PS főtitkára

kított a népi körökkel.” Buffet asszony egy órányit marad. A PCF első számú személyisége, aki egy nehéz és igen kritikus kongresszusról távozik, amely a Jospin kormány mérlegéről szól, értésre adja, hogy tartja a távol-ságot.

A Zöldek erőteljesen érkeztek. Hét képviselőjük bekapcsolódik a háromnapos vitába. Gilles Lemaire, akit januárban választottak meg a zöldek vezetőjének, kész azonnal megkötni „a jó szerződéseket” a többi baloldali párttal. Sanszot adni a történelemnek akkor, amikor saját pártjában is többszörös felügyelet alatt áll, és a PS is lesben áll: „Amennyiben a zöldek magukba zárkoznak, mi elfoglaljuk a területüket” – jelezte Hollande decemberben.

François Hollande-nak – „nincs szüksége rá, hogy megházasodjon ahhoz, hogy boldog legyen”. Kongresszusi zárszavaként a Szocialista Párt főtitkára felhívást tett közzé a „baloldal összefogására”. Kijelentette: el kívánja háritani „a spekulációkat a struktúrára, az egy pártra, a szövetségre, a társulásra” vonatkozólag, mivel „nem szükséges megházasodni ahhoz, hogy boldog legyen az ember”. A terem ezen kijelentés után, amely tisztelettel övezi élettársát, Ségolene Royal-t, hangos nevetésre fakad. Ekkor Hollande bejelenti: „ösztől kezdve” tárgyalnak majd „a baloldal fórumain”, és kedvezően szól „egy úniós stratégia mellett a vidéki választásokon, az első fordulótól kezdve”.

Ezeket a decentralizált fórumokat arra szánják, hogy megteremtsék az „összefogás dinamizmusát az alapok /bázisok/ útján” amiből arra következtethetünk, hogy ez az LCR előzetes kezdeményezése az „antikapitalista baloldal” összegyűjtésére. Ez nem került el a szocialista Jean-Christophe Cambadélis figyelmét. A „többes baloldal” kitalálója bevallja, hogy őt „megcsípte” ez az elképzelés, mert jónak tartja.

Dominique Voynet is akar szerepelni. A Zöldek egykori országos titkára a szervezeteiben ügyködik. „Szemináriumot” tervez „a baloldal felélesztésére”, amely máris sínen van. Megsokszorozta diszkrét kapcsolatait is annak érdekében, hogy ez sikerüljön, s nem késlekedik vele, hogy baloldaliakat akarataik ellenére kényes helyzetbe hozzon. Például bejelentette Patrick Braouezec, a kommunista újalapító⁵ részvételét. Az érintett azonban ezt megcáfolta a május 24-i *Le Monde*-ban. Három nappal később, ugyancsak a *Le Monde*-ban Gilles Lemaire megerősíti, hogy a Zöldek vezetősége bojkottálja „kisebbségi” riválisának „egyéni kezdeményezését”.

A PS nem „szívbéli szövetségese” vannak azonban „realitások” s ez előírja, hogy folytassák a „párbeszédet”. A Zöldek „folytatják a kapcsolattar-

⁵ Az „újrualapítók” (réfondeateurs) a KP „belső” megújítását” hirdető csoport.

tást” a kommunista újraalapítókkal és az alternatívokkal is. Nem sokkal ez előtt tanácskozott Roger Martelli történész, az újra alapítók vezető szerepet játszó személyisége, valamint a Zöldek patrónusa.

Közös szöveg a nyugdíjazásokról, de a PCF nélkül

Hollande 2003. május 24-én kijelentette, hogy „kedvező a véleménye a baloldali szervezetek június 5-i találkozójáról”, hogy állást foglaljanak a „nyugdíjazások ügyében”. Egy szót sem szólt azonban arról, hogy ugyanazon a napon felhívta Buffet asszonyt. Megpróbálta meggyőzni, kapcsolódjon ehhez a kezdeményezéshez. Ebben a kérdésben azonban a PCF főtitkára nem tart vele, és ezt meg is mondta neki. Kommunista körökben ugyanis valójában aligha tartják megbízhatónak a PS-nek a nyugdíjazásokról elhangzott legutóbbi megnyilvánulását. Szocialista oldalról dramatizálják Buffet asszony visszautasítását: „Ez nagyon rosszkor jött” – hiesztelik. Az érintett pedig egy válrándítással cáfolja a hírt: „Ellenkezőleg! Éppen a virágaimat öntöztem az erkélyen.”

Így tehát a szocialisták szembekerültek a Zöldekkel, akik a dijoni kongresszuson vetették fel ezt az ötletet és a PRG-vel írtak alá egy szöveget a nyugdíjazásokról. Időközben kedvezőtlenre fordult a PS számára a helyzet, mivel a G8 csúcs idején az altermondialisták⁶ gyűlésén Evianban, többszáz fiatal, akik az alternatív falvakból jöttek, megakadályozták egy szocialista kollokvium megtartását.

Az ökológusok és a szocialisták első ízben április 9-én találkoztak a PS székházában. Újabb összeövetelükre a Mélinque utcában, a Zöldeknél került sor, június 4-én. Holland újból megerősíti, hogy támogatja a baloldali egyesített listájának gondolatát a választások első fordulójában. Lemaire a maga részéről hívei autonómiájának pártján áll. Ez a féli teli, félig üres pohár szindrómája. Válaszul a PS főtitkára pár nappal később egy szűkebb bizottságban megmagyarázta, hogy ennek az autonómiának van egy értelme: a Zöldek „elhárították a szélső baloldallal való közös lista minden gondolatát”.

Laurent Fabius a mans-i napfényben lassan fő

Dominique Voynet szemináriumát „Ébresszük fel a baloldaliakat” – 2003. június 21-én Mans-ban rendezték meg. A terem majdnem megtelt, de voltak átpártolások. Martin Aubry széke, amelyre „fenntartva édesanyja születésnapja miatt” cédulát raktak, reggelre üresen maradt. A szövetségesek és a szakszervezetesek duzzognak ezért. Szerencsére itt van Laurent

⁶ A globalizmuskritikai mozgalom egyik áramlata. (Jelszavuk: „Lehetséges másfajta világ”).

Fabius. Előző este a *Libération*-ban publikált egy írást. „A szociál-ökológiáért” címmel. Voynet asszony kérésének engedelmességgel a PS második embere egy hosszú órán át várta a tűző napsütésben az első ember, Holland érkezését.

Párizsban Jean-Christophe Cambadélis nyugtalanodik a „pro-Vest” („Zöldekért”) újfajta viselkedése miatt, amely lelkesíteni látszik a PS vezetését. „Amennyiben végleg lecövekelünk a népi rétegek mellett, ezzel a választások első fordulójában megszerezhetjük a minősítést, de nem lesz elegendő új forrásunk a második fordulóra.”

Az LCR és az LO kedves szavakat küldözget

A PCF nem lesz társszervezője a 2003. őszi híres, programozott decentralizált fórumnak. Buffet asszony ezt a Hollande-dal június 26-án a Solferino utcában történt találkozása alapján erősíti meg. A tanácskozáson még azt is visszautasította, hogy fellebbentse pártja szándékait a következő választásokkal kapcsolatosan. A történet a Szocialistákat még jobban nyugtalanította július 7-én, amikor a PCF egyik vezetőségi tagja, Jean-François Gau részt vesz a Ramulaud nyári szabadsága előtti utolsó összejövetelen. Ez alkalommal a felhívásra 1200 aláírás gyűlt össze.

Sem Nemaire, sem Mamère nem írták ezt alá, de fő famulusuk igen. Egy belső vita következtében az LCR a maga részéről elutasította a megfigyelői posztot, amelyet a gyűlésen ajánlottak fel neki. „Túlságosan zavarosak a célkitűzések” – ítélte meg. A Liga az LO-val (*Lutte ouvrière*-Munkásharc⁷) folytatandó vitára koncentrált, tekintettel a 2004. évi szavazásokra, amelyekről élénk levélváltás folyt a két szervezet között.

A PS-nél azzal hivatkoznak – jobban mint valaha –, hogy ők „az egyesülés bajnokai”. Egy csipetnyi cinizmus a Zöldek és a kommunisták választottjaira, hogy hallatni lehessen újrakezdet: „az észszerűség hangja”. Végül elismerés illeti a burkolt szavakat a szocialista mozgalom nyugdíjaztatásra vonatkozó elképzelésének „bukására”, nagyra értékelve, hogy ez rehabilitálja a váltakozást.

Gilles Lemaire nyári turnéba kezd

Július 23-án Marseille-ben, a Zöldek nyári napján, Laurent Fabiust fogadja. Az egykori miniszterelnök sztoikusán viseli el a liszt dobálást, de végül is kapcsolódik a hallgatósághoz. Előző nap Antoine Waechter-nek kétségtelenül kisebb volt a sikere. Az egykori pénzügyminiszter nemigen járult hozzá a Zöldek helyzetének tisztázásához. Ezek után Lemaire augusz-

⁷ A szélsőbálnak (az LCR mellett) másik szervezete.

tus 28-án Gourette-be megy az LCR egyetemre. Kevésbé „meggyőzöttnek” mondja magát, és megállapítja „az ideges türelmetlenséget a bázison”. Ez alatt a PS és a szélsőbal közötti harc, a média közbeiktatásával teljes gőzzel dül.

2003. augusztus 30-án a Zöldek tisztségviselője folytatja zárandoklását Rochelle-be, ahová a PS egyetemére hívták meg. „Nem, semmiféle üzenet hozója nem vagyok – jelenti ki – nem vagyok kis sürgöny kihordó”. Elmondja tanácsát, hogyan enyhíthető a légkör a szélsőballal, s felhívja a figyelmet a szeptember 8-i gyűlésre, amelyet ő szervez Párizsban. Végül kissé leverő módon beszél az ellentmondásról, amely aláassa pártját: „Nincs lehetséges alternatív politika a PS nélkül, de van-e igazi alternatív politika a PS-el?”⁸

*Christine Garin, Isabelle Mandraud és
Caroline Monuot*

Forrás: L'ex-gauche Plurielle adresse le constat de ses désaccords. Le Monde, 2003. szeptember 10.

Közli: Havel Józsefné Sziki Vilma

⁸ A komor őszi helyzetkép után következett 2004 tavaszán szinte mindenki számára a nagy meglepetés: a községi, helyi, „köztes”, „félidős” választáson a kormány valóban elsőpró vereséget szenvedett. A széles baloldal 52%-ot kapott. A magyarországi média semmit nem írt ennek belső megoszlásáról. A Népszabadság is Chirac és Sárközy „viszonyával” volt napokig elfoglalva. Az Évkönyv 2006-os kötetében visszatérünk erre a választásra.

IRAK, 2003.

Az évkönyv 2004-es kötetében már közöltünk egy rovatot a tragédia kezdetéről és a nemzetközi munkásmozgalom olyan reakcióiról, amelyekről másutt semmit, vagy alig valamit lehetett olvasni. Ezt a hagyományunkat folytatjuk, sajnos csak egy rövidke fejezettel. Válogatásunk esetleges; e témáról vaskos dokumentumkötetet is össze lehetne állítani. Nem mindegy, ki szerkeszteni. Attól tartunk, a tragédia lapzártánk idején, 2004. nyarán sem ér majd véget, amint azt a legújabb jelenségek is bizonyítják.

*

Részlet Robin Cook 2003. március 18-i lemondásakor tartott parlamenti beszédéből¹

Több mint húsz éve nem beszéltem a Házban innen a hátsó sorokból;² meg kell mondanom, innen sokkal jobb a rálátás. Hozzá kell tennem, hogy az elmúlt két esztendő, amelyet mint a Ház elnöke töltöttem el, életem legboldogabb két éve és nagy megtiszteltetés volt.

Mint Ház elnökének, kötelességem volt, hogy félbeszakítsam azt a képviselőt, aki olyan beszédet kezdett mondani, amely sajtóinterjúban már elhangzott. Nos megnyugtathatom Önöket, hogy most elmondandó nyilatkozatomról előzőleg semmiféle sajtóinterjú nem készült.

Először is ez alkalommal el kell mondanom a Háznak, miért is nem tudom támogatni ezt a háborút nemzetközi egyetértés és hazai támogatás nélkül.

A mostani miniszterelnök életem legsikeresebb miniszterelnöke; remélem, továbbra is pártunk vezetője marad, és továbbra is sikeres lesz. Én nem rokonszenvezem azokkal, és nem is nyújtok semmiféle támogatást nekik, akik le akarják őt váltani.

S azt hiszem senki nem dolgozhatott volna nagyobb energiával, mint a külügyminiszter ennek érdekében, hogy a Biztonsági Tanácsban elfogadják a második határozatot.³

¹ Robin Cook Angliában a parlament elnökeként nemcsak a kormánynak, hanem a szűkebb kabinetnek is tagja volt.

² A brit parlamentben azok, akik nem töltenek be különleges párt-, vagy kormányposztokat, a hátsó sorokban ülnek.

³ A BT második határozata – utalás az Irak elleni támadás lehetőségére.

Francia intranszigencia

Franciaország nem az egyedüli ország, amely több időt követelt a nemzetközi ellenőrzés számára. Ezt tette Németország és Oroszország is. Miért kellett ennyire sietni és forszírozni a második határozat elfogadását?

Mi tévedésbe hajszoltuk magunkat, és azt hittük, hogy ez az ellenséges magatartás a határozattal szemben egyedül Chirac elnöknek tulajdonítható. Az igazság az, hogy jelenleg egy olyan háborúba való belépésre kérnek minket, amelyet egyetlen nemzetközi szervezet sem támogat, mármint olyan szervezet, amelynek Nagy-Britannia is egyik vezető tagja: sem a NATO, sem az Európai Unió, sem a Biztonsági Tanács. Ha belefutunk egy ilyen diplomáciai ballépésbe, ennek igen súlyos következményei lehetnek.

Alig egy évvel ezelőtt részvételünkkel az USA olyan háborút indított⁴, amely mögé olyan nemzetközi szövetséget tudott fölsorakoztatni, amelyet el sem tudtam képzelni.

Az USA nem engedhette meg magának, hogy egyedül menjen a háborúba, Nagy-Britannia pedig már nem szuperhatalom. A történelem majd bebizonyítja, s mindenki csodálkozni fog rajta, hogy diplomáciai hibák miatt, milyen gyorsan töredezett szét ez a nagy koalíció.

A mi érdekeinket nem bilaterális akciókkal lehet igazán megvédeni, hanem multilaterális megállapodásokkal, amelyek a világban elfogadott szabályokra, jogi elvekre épülnek.

Mostanra ezek a fontos partneri kapcsolatok meggyengültek. Európa meghasonlott önmagával, a Biztonsági Tanács pedig akcióképtelenné vált. Ezek súlyos veszteségek akkor, amikor tulajdonképpen még egyetlen lövés sem dördült el. Olyan érveléseket is hallhattam, hogy hiszen Koszovóban is hasonló katonai akciókat foganatosítottunk. Csakhogy akkor semmi kétség nem volt afelől, hogy a katonai akcióknak megvan a nemzetközi támogatottsága:⁵ támogatta a NATO, támogatta az Európai Unió, és támogatta a régióban Koszovó hét szomszédja⁶ is. Franciaország és Németország akkor aktív szövetségesünk volt. S a mostani esetben pontosan ez a támogatás hiányzik. Pedig nagy szükség lenne arra, hogy a Biztonsági Tanácsban egységes határozatot fogadjanak el, mert ez jelenthette volna azt, hogy az akció, a háború tényleges nemzetközi elfogadtatást élvez.

⁴ Utalás az ENSZ jóváhagyásával indult afganisztáni háborúra. (A szerk.)

⁵ Oroszország nem támogatta és Cook erről nem véletlenül hallgatott.

⁶ A „régio” fogalma kissé homályos. Görögország nem támogatta. Az igaz, hogy a távolabbi Magyarország, Jugoszlávia szomszédja igen.

Általános kétségek

Koszovó esetében akciónk jogi alapja az volt, hogy egy humanitárius válságba azonnal be kell avatkozni.

Jelenleg a nehézségeink éppen abban állnak, hogy sem a nemzetközi közösséget, sem a brit közvéleményt nem sikerült meggyőzni arról, hogy sürgős és kényszerítő körülmények miatt szükség lenne a katonai akcióra Irakban.

Közülünk senki sem tudja megmondani, hogy ebben az országban a bombázások következtében hány civil lakos fog meghalni. Mindenesetre abból, ahogy az USA a bombázásokkal fenyegetőzik – amelyekben mi is részesek leszünk – világos, hogy az áldozatok számát ezrekben lehet majd mérni.

Még most is remélem, hogy Szaddam elfogadja a feltételeket, és így elhárítja a háborút. Ám az is igaz, hogy akik ezt a háborút akarják, hamisan hivatkoznak arra, hogy ezt katonák érdekében teszik.

Forrás: A beszéd teljes Internet szövegét Steve Parsonsnek köszönhetjük.

Közlő és jegyzeteltes: Jemnitz János

A háború gyökerei (rövidítve) *Amerikai szocialisták és a háború*

...Ezrével hálnak meg Irakban civilek, főként nők és gyerekek. E háborúban George W. Busht támogatja a hazug média és mindkét párt politikusai, akik alkotmányellenesen hatalmazták fel az elnököt, hogy háborút indíthasson. Bush nyolc nappal azután, hogy március 17-én elmondta ultimátum-beszédét, el is indította a hosszú idő óta megtervezett és előkészített inváziót Irak ellen. Ez a március 17-i beszéd tele volt könnyen leleplezhető hazugságokkal. A háború nyilvánvaló kihívást jelentett az Egyesült Nemzetek szervezete és közössége ellen. Sok helyen azonnal megmutatták az ellenszenvet a békedemonstrációk, elítélte a római pápa és a dalai láma, de még az Öböl-háború veterán amerikai katonáinak szervezete is. Én március 21-ét a chicagói börtönben töltöttem – sok ezer társamhoz hasonlóan –, mert tiltakoztam a háború ellen. Ez is kis adalék ahhoz, hogy mi is történt az USA-ban az emberi szabadságjogokkal ennek a háborúnak a kapcsán.

Eddig minden birodalom felbomlott, és minden féktelen uralkodót elérte a végzete, elsősorban túlburjánzó gőgjük következtében. De addig még nagyon sokan meg fognak halni, amíg ez Bush-sal is megtörténik. Elvtársam, Kathy Kelly a bombatámadások első napját ott élte át a megrémült gyerekek között. Most őt a Nobel-békedíjra jelöltük, és van is esély rá, hogy megkapja, ha megéri azt a napot. Tavaly október-novemberben csatlakoztam az Egyházi Béketeremtők iraki csoportjához. Sok iraki azonban, akik akkor még megpróbáltunk segíteni, mára már halott. Sokan, akikkel együtt szolgáltam, még az iraki helyszínen vannak. A háború azonban nem az eredeti amerikai tervek szerint halad tovább, és ez azt jelenti, hogy még több lesz a halott.

Bush azt állítja: a háború azért indult, hogy az iraki népet felszabadítsák és országát a demokrácia szabad laboratóriumává tegyék. Ez természetesen nem igaz. Ez a háború az olajért indult. Egyetlen ország sem küldené csapatait Irakba, ha a nagy olajtársaságok mohósága nem hajtaná őket.

Forrás: The Roots of War. The Socialist. Magazine of the Socialist Party of US. 2003. május-június. 2. oldal.

Közlő: Jemnitz János

Az iraki háború visszhangja Indiában *Sudeshna Chakravarti 2003. augusztus 8-án* *Jemnitz Jánosnak írt levelében (részlet)*

... Itt majdnem általános volt a tiltakozás és a felháborodás az iraki háború ellen. Csupán néhány politikai vezér és újságíró merészelt támogatni az amerikai inváziót. Mindenki más a háború ellen volt. Így az újságok is, nemcsak a *Frotier*⁷ és azok a lapok, amelyeket mi olvassunk, hanem még olyanok is, amelyek általában jobboldaliak. Az összes nagyobb városban gyűléseket tartottak és felvonulásokat rendeztek a háború ellen, így Calcuttában is. Együttal bojkottot hirdettek a Coca Cola és a Pepsi ellen, és helyettük új könnyű italt, a „Kobakolt” kezdték fogyasztani. Ilyen hatalmas tüntetéseket utoljára a vietnami háború idején lehetett látni Indiában.

Magyarország és a többi kelet-európai ország támogatta a háborút. Volt ez ellen bármifajta tiltakozás?

⁷ A *Frotier* kéthetente megjelenő kalkuttai baloldali orgánus. Az Évkönyv többször közölt részleteket cikkeiből.

RICHARD TYLER

Nagy-Britannia: A parlamenti próba kimutatta a hazugságokat az iraki fegyverek ügyében.

Claire Short, Robin Cook és Andrew Gilligan

A parlament külügyi bizottsága vizsgálja meg, hogy a Tony Blair vezette kormány valamiképpen torzította-e, belenyúlt-e a kémszervezetek jelentéseibe, amelyekre az iraki háborús lépések épültek. Semmi kétség, a Labour Party által dominált bizottság nem fogja megállapítani, hogy a Blair-kormány hazudott. Ennek a jelentésnek július 8-án kell megjelennie.

Ámde e vizsgálatok során néhány tanúvallomás kiszivárgott, s ez jócskán nehezíti a kritikátlan felmentő ítéletet a külügyi bizottság rendkívüli ülésén. Ez történt abban a vonatkozásban is, hogy a kormány jó előre elkötelezte magát a végső ítélet mellett, hogy t.i. Iraknak vannak tömegpusztító eszközei. Avégett, nehogy a legfontosabb tanúvallomások eltűnjenek a papírtengerben, ezeket a World Socialist Web Site összeválogatta és megjelenteti (Claire Short).

Az a döntés, hogy Nagy-Britannia hadba lép Irak ellen, nemcsak a brit nép és a parlament, de még a kabinet⁸ háta mögött is született.

Claire Short, a Blair-kormány volt kabinetminisztere rávilágított, hogy a gyakorlatban „Blair apparatcsikjainak egy kis csoportja” készítette elő az ország hadba lépését az USA oldalán, annak a feltételezésnek az alapján, hogy az ellenség hadserege majd kooperál velünk. Ámde Bush elnök pontosan ezt tette. „Az USA hadügyminisztere „minket is bevonultatott ebbe a zsákba”. Cook ezután szembesült egyfajta vereséggel, és ezután javasolt új taktikát követni.

„Nincs brutálisabb dolog, mint egy ostrom. Az emberek éhezni kezdenek, a szolgáltatásokat elvágják. A gyerekek meghalnak.” Vagyis – mint Cook hangsúlyozza – teljesen elhibázott ahhoz, hogy az emberek lelkét és fejét megnyerjék. „Ellenkezőleg, mélyen megalapozzák a Nyugat iránti hosszú távú gyűlöletet, mivel ezt a háborút, amely annyi szenvedést hozott, mi kezdtük.” „Kívánom, hogy azoknak legyen igazuk, akik azt gondolták, hogy ez rövid háború lesz. Én megmondtam, hogy semmi szükség nincs erre a véres háborúra.” S Cook azzal zárta szavait: „Azt kívánom, hogy csapataink hazatérjenek, mielőtt még több katonánkat ölnek meg.”

Cooknak legrosszabb – még a háború előtt elhangzott jóslatai – meg is valósultak. Cook ezután március 17-én a parlamentben lemondott elnöki

⁸ Nagy-Britanniában a kabinet ismeretesen a „főminiszterekből” áll, ez a szűkebb kormány.

posztjáról. Kijelentette, hogy nem minden esetben opponálja a háborút. Ám azt is hozzátette, hogy így, ahogyan Nagy-Britannia teljes mellet felzárkózott az USA mögé, elszigetelődött más szövetségeseitől. „Mindennek pedig hosszabb távon is lesznek következményei”. S miután a Biztonsági Tanácsban hiába erőltették a második határozat elfogadását, amely szentesítette volna az Irak elleni katonai akcióit, Cook arra figyelmeztetett, hogy a Blair-kormány teljesen hozzákötötte az országot az USA politikájához, amely valójában amerikai érdeket szolgál. Az USA megengedheti magának, hogy egyoldalú katonai akciókat indítson, de Nagy-Britannia, amely többé nem szuperhatalom, nem. A mi érdekeinket nem egyoldalú lépések, hanem sokoldalú megállapodások és a világ rendje és biztonsága alapozhatja meg, amely bizonyos alapelvekre és szabályokra épül. Ám most több, számunkra oly fontos nemzetközi intézmény és az Európai Unió is meggyengült.

Cook aggályait azonban Blair félresöpörte azzal, hogy ő tényleg bízott a gyors győzelemben, saját személyes befolyásának megerősedésében, de abban is, hogy a háború során és nyomán Nagy-Britannia súlya is növekedni fog mind az USA-ban, mind Európában és a Közép-Keleten.

Csakhogy Blairnek ez a scenáriója hamisnak bizonyult. Az a számítása, miszerint az irakiak az Irakba érkező csapatokat úgy fogják üdvözölni, mint felszabadítókat, tökéletesen összeomlott. Még a nyugati újságírók is megállapítják, mennyire általános ellenséges légkörben „fogadták” az amerikai, az angol csapatokat, s kiterjedt bombázásokhoz kellett folyamodni, hogy megtörjék a civil lakosságot és beletörjék a katonai megszállásba. Sok ezer civilt öltek, illetve sebesítettek meg. Megbénultak, illetve tönkrementek a szolgáltatások, a telefon, a villany, de sokszor a vízszolgáltatás is.

Mindezt persze alig lehet összhangba hozni az iraki nép „felszabadításának” hirdetett céljával. És ami Cook szempontjából ugyanilyen fontos, semmi jele annak, hogy a Bush-adminisztráció bármivel is honorálni igyekezze a britek lojalitását.

Cook ugyanebben a cikkében hangsúlyozza: „igazi különbségek mutatkoznak abban a tekintetben is, hogy milyenek az amerikai és a brit elképzelések a háború utáni iraki politika és gazdaság tekintetében. Cook ebben az ügyben azoknak a befolyásos brit ipari köröknek is hangot ad, amelyek rendkívül elégedetlenek, mivel az amerikaiak teljesen kiszorították őket minden számottevő döntéshozatalból az iraki „újjaépítés” és a további gazdasági érdekeltségek dolgában. A brit olajcégek is kimaradtak az igazán nagy haszonnal kecsegtő üzletekből. Jelenleg Blair is megmozdult annak érdekében, hogy az ENSZ nagyobb, tényleges súlyt kapjon Irak újjaépítésében – részint azért, hogy megfékezhesék az amerikai mohóságot.

Az igazság azonban az, hogy Bush Blairnek ezeket az ENSZ-terveit egyenlőre simán félresöpörte. Ezt tanúsította közös sajtókonferenciájuk 2004. március 27-én Camp Davidben. Ezután Blair üres kézzel érkezett New Yorkba Kofi Amanhoz.

Összességében mérvadó brit politikai körökben „jól” fogadták Cooknak ezt az új cikkét, mintegy figyelmeztetésül Blairnek, hogy eddigi iraki politikája romokban hever és saját érdekében is az a jó, ha minél hamarabb kifárad belőle, amennyire ez lehetséges.

Maga Cook, a korábbi külügyminiszter nagy óvatossággal ezúttal semmiféle kritikával nem illette Blairt, és a rossz brit lépésekért egyedül a brit kormányt és a külügyi apparátust tette felelőssé. Cook úgy tett, mintha saját parlamenti lemondó beszéde, amelyben Blair politikáját bírálta, sohasem hangzott volna el. Nyilván abból indult ki, hogy Blair jelenleg élvezi a hivatalos LP támogatását, Blair marad a párt élén – s ez jó. Az iraki kérdésben támadt ellentéteiket el lehet felejteni.

Mindennek ellenére Cook cikke mégis a Blair-politikával szembeni, nagyon széles körökben elterjedt elégedetlenséget is tükrözi.

Forrás: Richard Tyler: Britain: Parliamentary probe exposes Lies. Robin Cook, Claire Short, Andrew Gilligan. World Socialist Web Site. 2003. július 3. (A cikket Steve Parsons juttatta el nekünk.)

Közlő: Jemnitz János

JULIE HYLAND

A Munkáspárt Cookjának és Mowlamjének⁹ gyűlése a zászló körül.

Robin Cooknak, a korábbi brit külügyminiszternek az a cikke, amelyben a brit csapatok azonnali visszahívását követelte Irakból, általános felzúdulást keltett a brit parlamenti pártok körében. Ez arra vezetett, hogy a szerző visszavonulót fűjt, sőt politikai szaltót ugrott.

Cook egyike annak a tíz munkáspárti miniszternek, akik azért mondtak le a Blair-kormányból, mert hiányolták az ENSZ felhatalmazását az USA fegyveres akciója mögött. Cook cikke a Sunday Mirror hasábjain jelent meg

⁹ Mowlam is a tíz lemondott miniszter egyike.

2003. március 30-án. (Címe: „Hozzátok haza a fiainkat”, Alcíme: „A fiúk helyett küldjétek Ramsfeldet¹⁰ és héjait a háborúba”).

A cikk elsöprő erejű bírálata volt a háborúnak, a háborús politikának, miközben rávilágított messze mutató következményeire is. Cook felröptette: öt korábban arról biztosították, hogy ez „gyors és egyszerű háború” lesz, és „egészen biztosan véget ér még a májusi községi választások¹¹ előtt”.

Az iraki csapatok tömeges fegyverletétele azonban elmaradt. S Cook így folytatta: „Senki se kezdjen háborút olyan feltételezés alapján, amelyet nem áll módjában ellenőrizni.”

Miként Claire Short¹² rámutatott, a döntés előkészítőknél azt a kis körét, amelyet a sajtó méltán nevez a „négyek bandájának”, soha nem választották meg, és nagyon magas fizetésüket kizárólag Tony Blairnek köszönhetik. A kabinet elé soha nem terjesztettek semmiféle analízist arról, hogy az Irak ellen elindítandó háború milyen katonai, politikai és diplomáciai következményekkel, bonyodalmakkal járhat. Hasonlóképpen az elé a különbizottság elé, amely a hadügyi és „a tengerentúli területek minisztériumának” tagjaiból áll, sem került soha írásos jelentés, elemzés, amelyet megvitathattak volna. A kabinet is egyetlen egyszer tárgyalta, akkor sem volt semmiféle „papíryanag”, csupán szóbeli tájékoztatás alapján, s akkor is csak egy órát engedélyeztek az egész „ügyre”.

Short az mondta a Vizsgáló Bizottságnak, hogy a háborús döntést még az elmúlt nyáron meghozták. A Whitehall¹³ „három nagyon fontos poszton álló tisztviselőjétől” értesült a döntésről, amely Bush elnök és Blair miniszterelnök találkozási szünetében született. Az időpontot is kitérítették 2003. február közepére, de azután elnapolták márciusra, a törökökkel való bonyodalmak miatt ...

Forrás: Julie Hyland: Britain: Labour's Cook and Mowlam Rally. Socialist Web Site. 2003. április 2.

Közlő és jegyzeteltes: Jemnitz János

¹⁰ Donald Ramsfeld az USA hadügyminisztere.

¹¹ A májusi brit községi városi választásokról lásd Steve Parsons írását másik rovatunkban.

¹² Claire Short a tengerentúli területek minisztériumának vezetője volt.

¹³ A Whitehall a magas kormányzervek, minisztérium helye és jelképe.

STEVE PARSONS

Irak – a madridi események, Blair és Anglia

2004. márciusi széljegyzetek

A brit közvélemény erősen megoszlik a háború támogatását és ellenzését tekintve, miközben a nagy médiák (Guardian, Independent) kevés kivétellel egyértelműen a háború mellett állnak (a kisebb brit baloldali orgánumokat leszámítva). A lehetséges, hivatalos ellenzék, a Konzervatív Párt ebben a kérdésben 100%-ig háborúpárti. De bárhogy is, Blairnek élete végéig kell majd viselnie a nyilvánvaló felelősséget azért, hogy ebbe a háborúba az USA oldalán belerántotta az országot.

A minap a Hutton-bizottság körüli hercehurcák, a kormány szavahihe-tősége, a BBC helyzete, a sajtó reagálásai ugyancsak jól felkavarták a kedélyeket. Ami a baloldalt illeti, változatlanul gyenge, de tény, hogy az utolsó választáson a Socialist Alliance sikeresebben lépett fel az LP-vel szemben, mint korábban. S most egy sokat ígérő új összefogás született Respect néven, amely egyszerre lép fel a békéért, a szocializmusért és a környezetvédelmi ügyekben. A Socialist Alliance, valamint több bevándorolt szervezet is csatlakozott a Respect-csoportoz. „Választási próbájukra” csakhamar sor kerül június 10-én, a London- és Európa-választáson. Mindez annál is fontosabb, mert a jelentések és a közvélemény-felmérések szerint az LP-nek nagyon nagy a szavazatvesztése, mindenképp a brit moszlimok körében. Egyes hírek szerint ez eléri a 40%-ot is.

A képhez hozzátartozik, hogy a „zöldek” nem szólaltak meg a háború kérdésében, s nem adtak hangot a liberális-demokraták sem. Mindez még jelentkezhethet, és sok mindent bonyolíthat a háború elhúzódása miatt.

Forrás: Részlet Steve Parsons írásából, amelyet 2004. március végén küldött az Évkönyvnek.

Globalizáció

ARTNER ANNAMÁRIA

Globalizáció-kritika a világban

Az „*antiglobalizációs*” mozgalmak céljai és tevékenysége¹

„*Anti*” vagy „*kritikai*”?

A *globalizáció* kifejezés a termelés nemzetköziesedésének kiteljesedésére utal. Ahogy a tőke keretébe zárt termelőerők fejlődéséhez a XIX. században elengedhetetlen volt az egységes nemzeti piacok létrejötte, úgy a *globalizáció* korában egységes világgpiacra van szükség. A termelőerők fejlődése megállíthatatlan. A kérdés csak az, milyen keretek között megy ez végbe. A termelőerők rég kinőtték a nemzeti piacok, a nemzetállamok kereteit, nem lehet oda visszagyömöszölni őket. Aki ezt akarja, az *antiglobalista*. Hogy a folyamat társadalmi-természeti rombolással jár, annak az az oka, hogy a magánérdeknek, a profitnak, a tőkének alárendelt formában zajlik. Ennek felismerése és bírálata a *globalizációkritika*.

Ez a két irányzat a világ *globalizációval* szemben álló mozgalmaiban egyaránt megtalálható, azonban egyik sem a nemzetközi gazdasági-társadalmi kapcsolatok kiterjedését ellenzi. Minden „*antiglobalizációs*” mozgalom valamilyen módon a tömegek ellenőrzése alatt szeretné tudni azokat a folyamatokat, amelyek a tömegeket érintik, de amelyek ma szűk társadalmi csoportok kizárólagos befolyása alatt állnak. Az irányzatok közti különbség abban rejlik, hogy ezt a tömegellenőrzést hogyan, minek a segítségével látják megvalósíthatónak.

A mozgalmak egy része az államot szeretné visszahelyezni döntésképes pozíciójába; feltételezi, hogy a transznacionális vállalatok, a nagytőke, a spekuláció államilag megrendszabályozható, és reméli, hogy akkor a tömegek szükségletei is kielégíthetők lesznek. Más részük ezt nem tartaná elégséges megoldásnak, abból kiindulva, hogy a jelen folyamatai a kapitalizmus általános törvényeiből következnek, azon belül tehát nem orvosolhatók. Ezért a fentiek értelmében az előbbi irányzatot lehetne *antiglobalistáknak* nevezni (merthogy csak a nemzetállamok, kormányok pozícióvesztését helyteleníti); a másikat *globalizációkritikainak*, mert nem a kormányok hatalmát, hanem a magántőke hatalmát bírálja genezisétől fogva, ezért nem is a védett nemzeti piacok rendszerét kívánják vissza. Ám

¹ A cikk a Farkas Péter által vezetett OTKA-program keretében készült

eközben éppen a fennálló rend kisebb-nagyobb *reformját* követelők szoktak jobban ragaszkodni a „globalizációkritikai” jelzőhöz, mondván, hogy az egész folyamatot nem utasítják el. A radikálisabb, az egész rendszert elvető mozgalmak viszont inkább hajlamosak vállalni az „antiglobalizációs” – de még inkább az „antikapitalista” címkét. A terminológiai pontosság tehát megkérdőjelezhető és a körülötte folyó viták inkább elterelik a figyelmet a lényegről. Ezért a dolgozat során a két fogalmat („antiglobalizáció” és „globalizáció-kritika”) szinonimaként használom a szóban forgó, nemzetközi problémákban gondolkodó és nemzetközi megoldásokat kereső mozgalmakra, melyekben egyaránt „Seattle népe” vesz részt. (A globalizációt valóban tagadó, nacionalista tartalmú, tartalmilag is *anti*-mozgalmaktól való megkülönböztetés érdekében azonban az „antiglobalizációt” mindig idézőjelbe rakom.)

A tiltakozás

A globalizációval járó káros gazdasági, társadalmi, környezeti hatások elleni tiltakozás története jó egy évtizedre nyúlik vissza.

1994. január 1-jén életbe lépett a NAFTA (Mexikó, az USA és Kanada szabadkereskedelmi egyezménye). Ugyanakkor tört ki Mexikóban a zapatista felkelés, a neoliberalizmus elleni világmozgalom csírája (helyszín: Chiapas tartomány).

1999. november: A Nemzetközi Kereskedelmi Szervezet (WTO) Seattle-beli ülésének sikerét tízezres tömegtüntetés akadályozta meg. Ezt követően, a mozgalmak szerte a világon készen álltak arra, hogy ezt másutt is megismételjék. Ausztráliában például gomba módra szaporodni kezdtek az „antiglobalista” csoportok Sydney-től Melbourne-ig és Adelaide-től Brisbane-ig. A seattle-i tanácskozás meghiúsítása után a tiltakozók mindenhol követték a WTO-t, egészen addig, amíg a WTO nem talált módot a tiltakozás kikerülésére: az utolsó nagy összejövetelt Katarban tartották, ahol a tiltakozás törvénytelen. Ennek ellenére ekkor is világméretű demonstrációra került sor a tanácskozással egy időben, több mint 120 városban.

A 2000 áprilisában Washingtonban lezajlott tiltakozás az IMF és a Világbank közös ülése ellen Seattle óta az első nagyobb megmozdulás volt. Mintegy 30000 ember gyűlt össze, kevesebb, mint Seattle-ben, de kb. tízszer annyi, mint az 1998-as demonstráció ugyanitt, ugyanilyen alkalomból.

2000 júniusában a kanadai Windsorban tüntettek az emberek az Amerikai Államok Szervezetének (OAS) találkozója ellen.

2000 szeptemberében Prágában került sor az első európai „antiglobalizációs” tömegtüntetésre az IMF és a Világbank ottani ülése idején. 20 000 ember vett részt, három ellenkonferenciát tartottak.

2000 decemberében Nizzában 100 000 ember tiltakozott az EU ellen.

2001. január 25-30 között Porto Alegre, a Tarso Genro polgármester által vezetett város látta vendégül a Világ gazdasági Fórum (World Economic Forum - WEF) idején és ellenpontjaként a „Világtársadalmi Fórumot” (World Social Forum), értelemszerű fordításban: Szociális Világforumot.

2001 januárjában Davosban volt tüntetés.

2001 júliusában a legfejlettebb tőkés államok csúcstalálkozója, a G7 idején több száz ezres tüntetés zajlott le Genovában. A rendőri provokációk összecsapásokhoz vezettek, melyben egy diák (Carlo Giuliani) meghalt.

2001 decemberében Leakenben az EU-csúcson kirakatokat törtek be és autókat gyújtottak fel a tüntetők.

Az 2001. szeptember 11-én a világkereskedelem és az USA hatalmának jelképei ellen intézett megrázó támadás után egy időre úgy tűnt, ez visszaveti a globalizáció-kritikai mozgalmakat, de az idő mást hozott. 2001. októbertől és decembertől között Perugiában 250 000, Rómában 100 000, Londonban 75 000, Madridban 350 000 fő vonult az utcákra.

2002 januárjában került sor a II. Szociális Világforumra Porto Alegreben. 60 000 (más becslések szerint 80 000) résztvevővel. Ekkor hívta fel a társadalmi mozgalmakat a WSF Nemzetközi Tanácsa regionális fórumok szervezésére. Ezek közül az első a 2002. novemberi Európai Szociális Fórum (ESZF) volt Firenzében. Időközben számos országban elindult a helyi (országos, kistérségi) szociális fórumok szervezése.

2002 februárjában Barcelonában 300 000 ember vonult az utcákra a transznacionális vállalatok, az IMF és a Világbank tevékenységét bíráló jelzavakkal.

2002. június: Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezete (FAO) csúcstalálkozójának küszöbén, egy szombat délután mintegy 50 000 fő tüntetett Rómában, a világelelmezés problémáinak igazságosabb megoldását követelve.

2002 májusában Berlinben, Bush amerikai elnök látogatásakor, több tízezren tüntettek „az USA imperialista politikája” ellen.

2002 májusában, Madridban az EU, Latin-Amerika és a karibi országok csúcstalálkozójával egy időben 50 000 ember vonult fel, és Olaszországban is több helyütt voltak tömegeket megmozgató demonstrációk.

2002 júniusában, Sevilleben az EU-csúccsal egyidőben szervezett „európai tőke elleni” tüntetésen 100 000-en vettek részt. Júniusban Rómában is tüntettek a FAO (az ENSZ élelmezési világszervezete) csúcstalálkozója idején.

Tüntetések voltak 2002 augusztusában Johannesburgban a „fenntartható fejlődés”-ről szóló világ-csúcsértekezlet kapcsán.

2002 szeptemberében Washingtonban, az IMF/Világbank közgyűlésekor került sor masszív demonstrációkra.

2002. november 9-én Firenzében kétmillió tüntető vonult fel a készülődő iraki háború ellen, a békéért, a rasszizmus és minden elnyomás ellen.

2003. február 15-én a világ 75 országában, több száz városában legalább 12 millió ember tiltakozott az USA iraki háborúja ellen.²

Mi váltotta ki?

A neoliberalizmus előtti, szocializmusnak nevezett alternatív rendszer demonstrációs hatásának köszönhetően a nyugati „jóléti államok” által jól tartott nyugati munkásosztályt a '80-as és főleg a '90-es évek világgazdasági-politikai változásai kibillentették helyzetéből. A '80-as évek olasz és brit szakszervezeti harcainak kudarcait (Fiat, Olaszország 1980, brit bányászok 1984-85) követően romló élet- és munkakörülmények a '90-es évek közepére ismét a szakszervezeti mozgalom megerősödését hozták, elsőként Németországban és Franciaországban, de az iparosodottabb perifériákon is (Dél-Korea, Dél-Afrika, Brazília). A globalizáció-kritikai mozgalmak tehát akkor lángoltak fel, mikor a fejlett világban is megjelent az elégedetlenség: amikor az élet- és munkafeltételek romlása a fejlett világ addig privilegizált munkásosztályát is utolérte.

Jól szemlélteti mindezt, hogy a francia radikális Forradalmi Kommunista Ligájának lapjában a *Rouge*-ban is arról írt a firenzei Európai Szociális Fórumról szóló különszám vezércikke, hogy „*a nemzetközi helyzet fő jellemzője az elmúlt években egy soha nem látott mértékű jobboldali offenzíva, amely a munkásmozgalom által kivívott előnyök és jogok eltörlését célozza...*”. Az ESZF jó alkalom arra, hogy létrehozza „*az európai szintű szükséges ellen-offenzívát, hogy megállítsuk a rombolás neoliberais politikáját, amely folyamatosan növeli az egyenlőtlenséget és a diszkriminációt társadalmainkban.*”³

A hagyományos szakszervezeti (munkásmozgalmi) harcot kiegészítette és megtermékenyítette a neoliberalizmus korában a globalizáció, a transznacionális vállalatok, az őket kiszolgáló nemzetközi intézmények és kormánypolitikák elleni fellépés.⁴ A globalizáció gazdasági vonatkozásai ellen

² Claudio Katz: Economy: imperialism in the 21st century. *International Viewpoint*, 345. sz. 2002. november.

³ *Léonce Aguirre*: [Cím nélküli vezércikk.] *Ligue communiste révolutionnaire*, Éditorial Rouge, Firenze, 2002. november 7., 3. old.

⁴ Az angol Unison szakszervezet (közszektor) és az AUT (egyetemi tanárok) is javaslatot dolgozott ki a GATS (General Agreement on Trade and Services - Általános Szolgáltatáskereskedelmi Egyezmény) ellen. A diákok szervezete, a NUS az oktatási minisztériummal tárgyal az oktatás liberalizálásáról.

a fejlett országokban szárnyra kapó mozgalom találkozott a perifériák régebbi keletű ellenállási mozgalmainak törekvéseivel.

2001. szeptember 11-e után a megmozdulásokat rossz szemmel és értetlenül nézők a globális kapitalizmus elleni tiltakozás lanygulására számítottak. Ehelyett azonban eszkalációja következett be. Az „antiglobalizációs” mozgalmak szellemi műhelyeiben született írások tanulsága szerint a gazdasági jogaikért síkra szálló tömegeket a szeptember 11-e után megindított amerikai hadigépezet és az USA leplezetlen viláгурalmi törekvései a 60-as évek algériai és a '70-es évek vietnami harcaira emlékeztették⁵. A szakszervezeti jogokért és a „neoliberális globalizáció” ellen folyó küzdelem *mellé* az USA vezető köreinek viláгурalmi törekvéseivel szembeni, „antiimperialista” harc csatlakozott. *2001. szeptembere nem kiűresítette, hanem éppen hogy új dimenzióval bővítette a nemzetközivé vált megmozdulásokat.*

Ezt különösen éles megvilágításba helyezte a közel-keleti helyzet. *A palesztin néppel való szolidaritás az „antiglobalista” mozgalom sajátja lett, anélkül, hogy az antiszemitizmus akár csak megkörnýekezte volna.*⁶

Az „antiglobalizációs” mozgalmak tehát egyesítik magukban a neoliberalizmus bírálatát, a kapitalizmuskritikát (különbözű radikalizmussal), az antiimperializmust, a népek szolidaritását és az antirasszizmust. A globalizáció-kritikai mozgalmak következetesen elutasítják a globalizációval szembeni fundamentalista (nacionalista, a nemzetállami keretek újra megerősítését kívánó) kritikát, valamint a hatalmi elitek által provokált etnikai és vallási konfliktusokat. A globalizációellenes megmozdulások nem a termelésnek, a kultúrának az érintkezés modern technikáinak köszönhető világméretűvé válását, illetve szabad áramlását tagadják, hanem azt a formát, amelyben ez megvalósul: azt, hogy a gazdagodás, a profit előbbre való az embernél. Másfajta globalizációt akarnak, amelyet kifejez a két leggyakrabban használt szlogenjük: „*Lehet más a világ!*” és „*A világ nem eladó!*”

⁵ 2001. szeptember 11-e után, a terrorizmust és a globalizációval elégedetlenek mozgalmát összemosó propaganda hatására a német ATTAC létszáma például többszörösére nőtt, mára meghaladja a hatezretet.

⁶ Magyarországon, illetve a volt szocialista országokban némiképp más a helyzet. Tekintve, hogy a Szovjetunió és a hozzá kapcsolódó rendszerek bukása ellehetetlenítette az antikapitalista gondolatokat, továbbá, hogy a kapitalizmusba való átmenetet a magát baloldalinak és szocialistának nevezű politikai erűk hajtották végre, és ezt ráadásul összekötötték a neoliberális fordulat nemzetközi trendjével, a rendszerkritikát a jobboldal és a vele szorosan összefonódó szélsűjobboldal sajátította ki. A kelet-európai antiglobalizáció ezért a mai napig gyenge, és helyzetét nehezíti, hogy egyszerre kell megkülönböztetnie magát a *szavakban* is pro-kapitalista „baloldaltól” és a *csak szavakban nem* „globalista” (szélsű-)jobboldaltól.

Globalizáció-kritikai mozgalmak

World Development Movement?

A WDM 1970-ben alakult, a fejlődő országokhoz kötődő mozgalom. A szegénység okaira világít rá, és azért lobbizik a politikusoknál, hogy megváltozzanak azok a szabályozások, amelyek az embereket szegénységben tartják. Pozitív alternatívákat keres és támogat. A fejlődő világ szegényeivel működik együtt. Azokkal, akik ilyen vagy olyan módon felkelnek az igazságtalanság ellen. Manifesztumában megállapítja, hogy a világ rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyekkel a szegénység felszámolható lenne, mégis a világ fele kevesebb, mint napi 1,40 dollárból él. Csak 2002-ben 11 millió (napi 30 000!) gyermek halt meg a szegénységgel összefüggésben, miközben a világ három leggazdagabb embere gazdagabb, mint a világ 48 legszegényebb országa. A WDM lobbizással, kampányolással (fogyasztók, részvényesek, kormányok megszólításával) igyekszik felhívni a figyelmet a szegénységet tápláló kormányintézkedésekre. Többek között a WTO reformjáért, a GATS-tárgyalások keretében tervezett további beruházás-liberalizáció ellen is fellép.⁸

Euromarches/European Marche

Az Euromarches-t az európai újszegénység, a munkanélküliek és feketemunkások felduzzadó tömegei hívták létre 1997 tavaszán. Ekkor Finnországtól Marokkóig és minden EU-országban útnak indultak a munkanélküliek tömegei. A felvonulók nagy demonstrációban egyesültek Amszterdamban az EU-csúcs idején. Ez az első „menetelés” indította útjára a mozgalmat, mely hálózatok, szakszervezetek együttműködésével a munkanélküliség, a fekete (biztosítás nélküli végzett) munka, a kedvezőtlen munkavállalási feltételek (pl. rosszul fizetett részmunka, távmunka stb.), a munkaerőpiaci kirekesztés, valamint a faji alapú megkülönböztetés ellen küzd. Ez a mozgalom karolta fel a „Sans-Papiers” népét, azaz a legrosszabb helyzetben lévő, mindenféle papír nélküli bevándorlók tömegeit is, akiket egyszerűen csak „Európa igazi rabszolgái”-nak neveznek.⁹ A mozgalom manifesztuma szerint az általa képviselt tömegek mind a Mediterráneumban, mind a fejlettebb Európában ugyanannak a koherens és precíz politikának az áldozatai, melyet az európai gyáriliparosok érdek-

⁷ <http://www.wdm.org.uk/about/index.htm>

⁸ <http://www.wdm.org.uk/campaign/WTO.htm>

⁹ Jean-Guy Dufour: Contribution of the Euromarches against unemployment, insecure work and exclusions. *Euromed Civil Forum*, 2022, április 12., 1. old.

védelmi szerve, a Round Table, és más lobbik javaslatára az európai kormányok, illetve az Európai Tanács hajt végre. Az EU kormányai által folytatott bevándorlási politikák „a kizsákmányolás szegényteljes feltételeinek elfogadására kényszerítik az emberek ezreit, csak hogy kielégítsék a munkáltatók profitéhségét, akik így mind keményebb munkafeltételeket állapíthatnak meg más munkások számára. A kormányok és a munkáltatók érdekei nem ellentétesek, hanem egybevágók.”¹⁰

A kemény szavak ellenére az European Marche követelései nem mennek túl a szociális jogok bővítésén, amit ők a „kapitalista Európa büntetetei elleni harc”-nak neveznek.¹¹

From Seattle to Brussels

A „Seattle-től Brüsszelig” mozgalmat 13 európai ország 57 civil szervezete indította el 2002. június 7-én Brüsszelben, az Európai Üzleti Csúcs (European Business Summit, Brüsszel, június 9-11.) apropóján. A neoliborális áramlat elleni fellépés és az európai NGO-k¹² összefogásának igénye szülte.¹³ Chartájuk szerint a vállalati globalizációval szemben Seattle-ben elkezdődött demonstratív ellenállást fenn kell tartani. Alternatív, humánus, demokratikusan elszámoltatható és fenntartható, mindenki számára előnyös kereskedelmi rendszerrel kell felváltani a mait. Tiltakoznak az EU neoliberális politikája ellen, a kereskedelem s a szolgáltatások liberalizálásáról folytatott tárgyalások (WTO, GATS) átláthatatlansága és demokratikus kontrolljának hiánya ellen. Az EU intézményeinek jelenlegi gyakorlatával szemben olyan gazdasági modellért javasolnak, amely tiszteletben tartja az emberek és a környezet alapvető jogait.

Trade Justice Coalition (TJC)

Az intellektuális műhelyek és a mozgalom összekapcsolódásának eklantás példája a Trade Justice Coalition, amely a *People and Planet* (ld. később) internetes újságot készítők vonzasköréből indult ki (és annak honlapján kapott helyet is). A TJC az igazságos kereskedelmet tűzte zászlajára, ezért élesen ellenzi a GATS-ot. 2001. novemberében indult egy fesztivállal („Trade Justice Carneval”). A karnevált 2002. júniusában ún. Mass Lobby követte. Ez azt jelenti a mozgalomban, hogy a tömegek demonstrációjának erejével gyakorolnak nyomást a törvényhozókra. A TJC szervez-

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo. 2. old.

¹² NGO – Non-Government Organisations: nem kormányzati jellegű társadalmi szervezetek.

¹³ <http://www.xs4all.nl/~ceo/ebsummit/statement.htm>

sében az emberek a brit alsóház elé vonultak (előzőleg egy kampány keretében levélben megkeresték képviselőiket, felhíva figyelmüket a következő demonstrációra és céljaira). A TJC követelései közé tartozik a szegényparasztság megélhetését szem előtt tartó agrárpolitika, az alapvető szolgáltatások liberalizációjának és privatizációjának felülvizsgálata, a multinacionális vállalatok tevékenységének (jogaiknak és kötelességeiknek) a szabályozása.¹⁴

*Public Citizen és Global Trade Watch*¹⁵

Az 1972-ben alapított Public Citizen hitvallása, hogy az egyszerű ember, a „közpolgár” (a „public citizen”), olyan személyiség, aki akkor tud aktív részt vállalni saját élete megreformálásából, ha ellátják minden szükséges információval a világról és a világ megjavításának eszközeiről. Már a WTO létrehozásához vezető Uruguay Round (1991) óta kampányolt a készülő szabályok ellen. Az *Our World is not for Sale! (Világunk nem eladó!)* hálózat alapítója. Ebben több mint 100 ország társadalmi mozgalmi és civil szervezetei vesznek részt. Ez kezdeményezte a „WTO: Shrink or Sink” („fogja vissza magát vagy süllyedjen el”) kampányt. Céljuk, hogy minden országban jöjjenek létre a saját kormányukat elszámoltatni igyekvő civil „koalíciók”, ahelyett, hogy az olyan „antidemokratikus intézményeket” próbálnák befolyásolni, amilyen pl. a WTO.

A Public Citizen egyik „részlegeként” jött létre 1995-ben a Global Trade Watch. Teljes idejét a globalizációval kapcsolatos kérdéseknek szenteli, felhíva a figyelmet annak egészségügyi, biztonsági, környezeti, gazdasági és a demokratikus kormányzást érintő hatásaira. Nemzeti és nemzetközi kampányokkal, kutatásokkal, közérthető és mindenki számára elérhető publikációk terjesztésével, a közembereket bevonó információs programokkal igyekszik hatni. Rendszeres interaktív kapcsolatra törekszik a tömegekkel és a politikusokkal, valamint a nemzetközi partnerekkel. Különböző (munkavállalói, vallási, családi, környezeti) mozgalmakból, közösségekből épülő nemzeti szintű hálózat kialakítása a célja. Fő témáik a WTO, a NAFTA, a FTAA/ALCA, a GATS tevékenysége, a nemzetközi beruházási szabályok, a közszolgáltatások privatizációja, a közérdek stb. A GTW azt kívánja megértetni az emberekkel, hogy a jelenlegi világkereskedelmi rendszer nem „szabadkereskedelmi” modell, hanem a nagyvállalatok által dominált kereskedelem.

¹⁴ <http://peopleandplanet.org/tradejustice/briefing.gats.asp>

¹⁵ <http://www.citizen.org/trade>

Jubilee 2000

A Jubilee vagy Jubilee 2000 nevű, mára nemzetközivé vált mozgalom Észak-Amerikából indult útjára, a Jubilee 2000/USA és a Kanadai Ökumenikus Jubileumi Kezdeményezés (Canadian Ecumenical Jubilee Initiative) vallási szervezetek közös akciójaként. Arra a bibliai hagyományra épül, hogy egy jubiláris évben eljön az igazság pillanata. A Jubilee arra szólította fel a G7 vezetőit, hogy „*töröljék el a legszegényebb országok visszafizethetetlen adósságait 2000-ig, egy becsületes és átlátható folyamatban*”. A több mint 60 országban folytatott kampány végére 24 millió aláírás gyűlt össze. Eredményeként a G7 kormányfők kötelezték magukat, hogy 100 milliárd dollárt elengednek. Ezzel az adóssághkérdés a globális politika állandó napirendjére került.¹⁶ Ezen túlmenően azonban a Jubilee 2000 a gazdagság igazságosabb újraelosztását, és a környezet kirablásának megállítását is követelte, valamint a „strukturális alkalmazkodási programok” eltörlését. Mivel a Jubilee 2000 Amerikában lényegében minden fő egyházban jelen van, pótolhatatlan szerepet játszott abban, hogy az 1994-ben indult „50 év elég volt!” („Enough!”/”Ya Basta!”) mozgalom kérdésfelvetései eljutottak az átlagemberekhez és a médiába is. A Jubilee 2000 utódja a Jubilee Research, amely nem egyszerűen „think-tank”, hanem akciókra bátorító szervezet.

ATTAC

Az ATTAC az Európából induló globalizáció-kritikai mozgalmak egyik legoffenzívabb és legsikeresebb, bár korántsem a legradikálisabb képviselője. A baloldali értelmiség kezdeményezése, mely pillanatok alatt sokak érdeklődését és szimpátiáját keltette fel. Sikerének kulcsa minden bizonynyal jól körülhatárolható céljaiban, e célok széles társadalmi-ideológiai csoportok számára elfogadható konkrétságában és szerénységében rejlik. A neoliberalizmusnak azt a vonatkozását állítja ugyanis középpontjába, amely a legnyilvánvalóbb veszélyt jelenti a gazdasági-társadalmi egyensúlyra – még a neoliberalizmus sok hívőjének számára is –, nevezetesen a spekulációs tőkét. Az ATTAC története bizonyos szempontból tipikus, de legalábbis fontos adalék annak megértéséhez, miért és hogyan jöttek létre, és eszkalálódtak az új típusú globalizáció-kritikai mozgalmak. Ezért az ATTAC-ot egy kicsit részletesebben tekintjük át.

A spekulációs tőke által kiváltott 1997-es délkelet-ázsiai válság hatására Ignacio Ramonet, a baloldali elkötelezettségéről ismert francia *Le Monde Diplomatique* c. folyóirat főszerkesztője cikket jelentetett meg („Fegyverez-

¹⁶ <http://www.jubileeplus.org/about/about.htm>

zük le a piacot!”), melyben felvetette a spekulációs tőke mozgások megakadályozásának szükségességét. Felhívta a figyelmet James Tobin amerikai közgazdász 1972-es javaslatára. Ez utóbbi a devizaműveletek 1%-os (vagy kisebb) megadóztatását tartalmazta a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitásának megőrzése céljából (ún. Tobin-adó).

Ramonet cikke váratlan és páratlan érdeklődést váltott ki az olvasókörzségből, amelynek hullámán alig fél év múltán, 1998. júniusában magánszemélyek, civil szervezetek és folyóiratok részvételével megalakult az Association pour une Taxation des Transactions financières pour l'Aide des Citoyens (szövetség a pénzügyi tranzakciók megadóztatására, a polgárok megsegítése érdekében – a betűszót megtartó szabad fordításban: **Alakulat a Tőke-Tranzakciók Adóztatásáért az állampolgárok Céljára**) nevű szervezet, az ATTAC. A franciaországi ATTAC tiszteletbeli elnöke Ramonet, főtitkára pedig Bernard Cassen (a *Le Monde Diplomatique* igazgató-szerkesztője). Az érdeklődés azonban nem állt meg a francia határnál. Az 1998. decemberében tucatnyi afrikai, ázsiai és európai ország képviselőjében megrendezett találkozón az ATTAC-ot nemzetközi mozgalommá nyilvánították „Nemzetközi mozgalom a pénzpiacok és intézményeik demokratikus ellenőrzésére” néven. Az itt elfogadott dokumentum azóta minden nemzeti ATTAC-szervezet kiindulópontja.

A nemzetközi ATTAC platformja megállapítja: a „pénzügyi globalizáció” (a nemzetek feletti vállalatok és pénzpiacok rendszere) elmélyíti a gazdasági-társadalmi bizonytalanságot és egyenlőtlenségeket, gyengíti a demokratikus intézményeket. A tőkeáramlás szabadságfokának, az adóelkerülésnek és a spekulációnak a robbanásszerű növekedése számottevően gyengíti az államokat, és a függő helyzetű országok lakosságát sújtja a legjobban. A szociális vívmányokat azonban mindenütt támadások érik, deregulálják a munkapiac egészét, a spekulációs konjunktúra hatásának teszik ki a nyugdíjalapokat.

A nemzetközi ATTAC-mozgalom ezekkel a jelenségekkel áll szemben. Mélyen spekuláció-ellenes, és a politika domináns szerepét visszaállító társadalomban gondolkodik – szögezi le a dokumentum. Akcióinak célja, hogy a demokrácia visszanyerje a tőle a spekuláció által elhódított demokratikus tereket; hogy megakadályozza az állami szuverenitás további csökkenését; hogy létrejöjjön „a demokrácia világméretű térsége”. Konkrétan pedig a spekuláció megfékezése (Tobin-adó), az adóparadicsomok szankcionálása, a nyugdíjalapok tőzsdére vitelének megakadályozása, a tőkebefektetések átláthatóságának támogatása, a (nemzetközi) bank- és pénzügyi műveletek törvényi szabályozása, valamint a fejlődő országok adósságának eltörlése.

Az ATTAC a nemzeti szervezetek laza együttműködő hálózata, amely más, hasonló tartalmú és célú mozgalmak, NGO-k, szakszervezetek, kutatóintézetek, sajtóorgánumok partnere. Alapvetően az internet adta lehetőségekre támaszkodik. Keresi a *neoliberális globalizációt* ellenző legkülönbözőbb társadalmi mozgalmak közös nevezőjét. Eszközei a társadalmi ellenállás megszervezéséhez: tájékoztatás és elemzés egyfelől, közös tervezés és alternatívák keresése másfelől.

Máig 33 ország, ezek neves közéleti személyiségei, szakszervezetek és civil szervezetek sora csatlakozott a mozgalomhoz. A közös célokat mindenütt a helyi sajátosságokkal egészítik ki. Az ATTAC Magyarország 2002. február 2-án alakult. Az ATTAC tagjainak száma szerte a világon 80 ezerre tehető, mozgósítható szimpatizánsainak száma azonban ennél jóval több.

Kiterjedt hálózattal bíró mozgalmommá fejlődve, a közvélemény felrázásával az ATTAC egyre erőteljesebb nyomást gyakorol a neoliberalizmus fellegváraira demonstrációkkal (Nizza, Göteborg, Genova, Barcelona, Porto Alegre-i Szociális Világforum stb.), és az olyan kérdések középpontba állításával, mint a spekuláció, a jövedelemelosztás igazságtalanságai, a koncentrált nagytőke (a transznacionális vállalatok) túlkapásai, a szegénység, az eladósodás, a nemzetközi intézmények (IMF, Világbank, WTO) antidemokratizmusa stb. A francia ATTAC mára jelentős befolyást gyakorol a parlament munkájára¹⁷. Elérte, hogy a Tobin-adó kérdése reflektorfénybe kerüljön, és nyomásgyakorlása révén érdemeket szerzett a profittörekvésekkel szembeni dolgozói érdekvédelem terén.

Greenpeace

A Greenpeace eredete 1971-ig nyúlik vissza, amikor egy maroknyi kanadai aktivista először kerekedett fel, hogy személyes jelenlétével akadályozzon meg környezeti pusztítást. Alaszkába hajóztak, ahol az USA föld alatti nukleáris robbantásokat folytatott. Bár a hajójukat már a cél előtt feltartóztatták, az akcióval sikerült ráirányítaniuk a nemzetközi közvélemény figyelmét arra, hogy mi folyik a sok tengeri állatnak menedéket adó Amchitka szigetén. A „tanúságtételnek” („bearing witness”) ez a sokszor meghökkentő és elismerést keltő formája azóta is alapvető szerepet tölt be a szervezet eszközei között.

A Greenpeace világméretű, független, nem erőszakosan kampányoló szervezet. Célja, hogy *konfrontációival* felhívja a figyelmet a globális kör-

¹⁷ A francia parlamentben létezik külön ATTAC-frakció, melybe pártállásuktól függetlenül léphetnek be a témát fontosnak tartó képviselők. A csoport feladat-orientáltan, ad hoc jelleggel működik.

nyezeti problémákra, hogy a földi élet megőrizhesse diverzitását, „zöld és békés” („green and peaceful”) legyen. Akciói konkrétan az óceánok, az őserdők védelméért, a klímaváltozást okozó tüzelőanyagok, a mérgező vegyi anyagok és a genetikailag módosított szervezetek, a nukleáris elrettentés és a hasadóanyagok használata ellen, valamint egy „fenntartható kereskedelemért” zajlanak. Ezen kívül a Greenpeace harcosan kiáll minden háború ellen; ezt tette az USA Irak elleni támadása idején is. Saját kutatási bázisa is van, és eredményeit a legszélesebb körben publikálja, beleértve az ismeretterjesztést is. Csak a hivatalos politikától független alapítványoktól és magánemberektől fogad el támogatást.

*Friends of the Earth International*¹⁸

„A Föld Barátai” (FEI) nemzeti környezetvédő szervezetek föderációja. 1971-ben alakította 4 szervezet (Franciaországból, Svédországból, Angliából és az USA-ból). Jelenleg 66 nemzeti csoportja, ezen belül kb. 5000 aktivista csoportja és a becslések szerint 1 millió szimpatizánsa van. A FEI szintén a kampányolást választotta tevékenysége fő eszközéül. A FEI tevékenységét jellemző kifejezések például: a biodiverzitás, a tömegek részvételével zajló demokrácia, a fejlődő országok adósságainak eltörlése, az ember elsőbbsége a profittal szemben, az éhezés csökkentése és a fenntartható növekedés.¹⁹ :

A föderáció alkotja meg a vezérelveket, ezekhez igazodnak az egyébként önállóan működő nemzeti csoportok. Aktivizmus, helyi és nemzetközi kampányolás, koordináció a szervezet működési módjai, valamint egymás támogatása információkkal, kampányokkal és anyagi erőforrásokkal is. A FEI tevékenysége is szerteágazó: a nemzetközi pénzügyi intézmények ellen éppúgy szervez akciókat, mint a génkezelt termékek ellen, vagy a multikkal és az erdőirtásokkal szemben. Például a „Seattle to Brussels Network”-kal együtt aktív szervezői a GATS elleni nemzetközi kampánynak.

*International Forum on Globalization*²⁰

Az 1994. januárjában alapított Nemzetközi Fórum a Globalizációról (IFG) 60 vezető aktivista, tanár, közgazdász, kutató és író által alakított szövetség, amely az általa a transznacionális vállalatok hatalomátvételével jellemzett globalizációt az ipari forradalommal egyenrangú történelmi változásnak tartja.²¹ Az IFG, önmeghatározása szerint a „gazdasági globalizá-

¹⁸ Annual Report 2001 <http://www.foei.org/trade/activistguide/index.html>

¹⁹ Annual Report 2001 <http://www.foei.org/trade/activistguide/index.html>

²⁰ <http://www.ifg.org/about.html>

²¹ <http://www.ifg.org/index.html>

ció”-val kapcsolatos új gondolkodást, a közös cselekvést és a közoktatást (public education) szolgálja. Munkamódszere: konferenciák, bentlakásos oktatás, publikációk. Tehát annak ellenére, hogy az IFG-ben 25 ország több mint 60 szervezete vesz részt, igazi intellektuális csoportosulásról van szó, nem tömegszervezetről. Célja tehát kettős: egyfelől vita tárgyává tenni a gazdasági globalizáció hatásait, másfelől visszafordítani a globalizációt (a „lokalitás” előtérbe helyezése) a hosszú távú gazdasági stabilitás érdekében.²²

Ezekon kívül még számos – vagy inkább számtalan – interneten elérhető újság, adatbank lelhető fel, amelyek a globalizáció legkülönbözőbb aspektusaival foglalkoznak. Ilyen például a *People’s Weekly World*, amely a *Daily Worker* közvetlen utóda, az USA radikális baloldali munkáslapja, vagy a független, bárki által szabadon szerkeszthető internetes újság, az *Indymedia*²³.

Az átfogó, tehát az egész rendszert, a minden eddigénél globálisabbá vált kapitalizmust a maga totalitásában vizsgáló-bíró mozgalom a legradikálisabbak. Nem egyszerűen a „globalizáció”-val hanem kimondottan „a kapitalizmus”-sal állnak szemben. Ezek közül mutatunk be néhányat az alábbiakban.

International Socialist Resistance

A Nemzetközi Szocialista Ellenállás nevű mozgalom 2001. decemberében alakult Brüsszelben, az EU-csúcs elleni 35 000 fős demonstrációt követő konferencián. Ezen 500 fiatal vett részt főleg Európából (Svédország, Belgium, Anglia, Észak-Írország, Ír Köztársaság, Franciaország, Görögország, Németország, Hollandia stb.), valamint az USA-ból és Dél-Afrikából. Számos mozgalom csatlakozott hozzá, így a svéd Youth Against Racism in Europe, a belga-holland Résistance Internationale, az ír Socialist Youth, a görög International Resistance és a már korábban országos szinten létező brit International Socialist Resistance. Az ISR kész az együttműködésre az adott esetben kevésbé radikális, de konkrét céljaiban, megmozdulásaiban hasonló szervezetekkel, így pl. az ATTAC-kal is.

A 2001. decemberében elfogadott alapító dokumentum²⁴ szerint a mozgalom véget kíván vetni a globális kapitalizmusnak és a háborúknak. Meg-

²² <http://www.ifg.org/about.html>

²³ Az *Indymedia* (Independent Media Center) a legnagyobb alternatív hírközlő csoport. Eredetileg a Seattle-i WTO-ellenes tiltakozás közvetlen bemutatására szervezték alternatív médiacsoportok és egyének Észak-Amerikában.

²⁴ „Against Capitalism for a socialist world without war and terror”. International Socialist Resistance Founding Statement. <http://www.anticapitalism.org.uk>

állapítja továbbá, hogy az antikapitalista demonstrációk világszerte erősödnek, ami a tiltakozókkal szembeni karhatalmi fellépést vált ki, és mozgósítja a médiát a demonstrálók, illetve céljaik lejáratására, a mozgalmak és a terrorizmus összemosására. „Ez elősegítette, hogy a háborúellenes mozgalmak kapcsolatot fedezzenek fel a kapitalizmus, a háború, a terror és az elnyomás között.” Így fonódott össze szükségszerűen az „antiglobalizáció” a háborúellenes mozgalommal.

Az ISR nem elégszik meg a tagadással: az antikapitalizmussal új társadalom alternatíváját kívánja elültetni a fejekben. Célkitűzései: „Nemet a háborúra!”, az IMF, a Világbank és a WTO megszüntetése, a fejlődő országok adósságainak eltörlése, ingyenes oktatás, a nőekkel szembeni diszkrimináció valamint a gyermekmunka eltiltása, a dereguláció és a privatizáció leállítás, a rasszizmus, a fasizmus és a homofóbia, mint az elit „oszd meg és urald” taktikájának elutasítása, a környezeti pusztítás megállítása, az emberek mozgósítása. A kapitalizmus nem reformálható, „emberarcú kapitalizmus” nem létezik, a kapitalizmust el kell söpörni – áll a dokumentumban.

Seattle népe „nemzetközi ellenállásának” számos helyi szervezete van, amelyek csatlakoztak a 2001. végén megalakult koalícióhoz. Így a már említett brit, görög, belga-holland szervezetek mellett Németországban is működik a „Widerstand International”, amelynek helyzetértékelése megegyezik a nemzetközi platforméval, követelései pedig még részletesebbek. Pl. az ISR alapítólevelében említettekén túl a német WI Manifesztuma követeli a privatizáció leállítását, az 500 legnagyobb multinacionális vállalat, bank, biztosítótársaság azonnali közösségi tulajdonba vételét, a profitok társadalmi szükségletek kielégítésére fordítását, oktatást és munkát mindenkinek, jelentős munkaidő-csökkenést, a háborúk és a fegyverkereskedelem azonnali leállítását stb.²⁵

International League of Peoples' Struggle (ILPS) ²⁶

1996-ban konferenciát tartottak Manilában „Népi konferencia az imperialista globalizáció ellen” címmel. Itt felvetették egy nemzetközi ellenállási mozgalom szükségességét. A konferenciát több hasonló nemzetközi rendezvény követte. Ezek eredményeként, de közvetlenül Jose Maria Sison, a Fülöp-szigeteki Nemzeti Demokratikus Front vezető egyéniségének 1999. novemberében, Seattle-ben elhangzott felhívása nyomán megalakult a Népek Harcának Nemzetközi Ligája, az ILPS. Említett beszédében Sison hangsúlyozta: „A globalizáció csak egy ravasz és üres kifejezés. Elkendőzi a

²⁵ Das Manifest. Widerstand International. <http://widerstandinternational.de>

²⁶ <http://www.geocities.com/ilps2000/charter.htm>

*modern kapitalizmust vagy monopolkapitalizmust... Vállalati menedzser-ek, bürokraták, burzsoá akadémiai okoskodók és az imperialisták által alapított NGO-k úgy adják közre a globalizáció kifejezést, mintha valami új, fényes és elbűvölő dolgot jelentene.”*²⁷

Az ILPS alakuló kongresszusára 2000. végén és 2001. elején került sor Európában. 2001. májusában, az ILPS első közgyűlésén több mint 40 országból 222 szervezet vett részt; nagyobb részük Ázsiából.

Az ILPS önmeghatározása szerint pártoktól, vallásoktól és kormányoktól független tömegmozgalom, amely munkások, szakszervezetek, nők, fiatalok, újságírók, írók és tudósok szervezeteit, mozgalmak és kampányok tevékenységét koordinálja. Céljai nagy hasonlóságot mutatnak az ISR-ével: a „nemzeti és társadalmi felszabadítás az imperializmus és minden reakció alól”; az emberi jogok védelme az állami erőszakkal, a kizsákmányolással, a fasizmussal és a vallási bigottsággal szemben; a béke, a munkások jogainak védelme a tömeges munkanélküliséggel szemben, a különböző hátrányos helyzetű társadalmi csoportok (nők, fiatalok, gyermekek stb.) jogainak védelme, agrárreform (földosztás), a mindenkit megillető egészségügyi ellátás, a környezetvédelem, a művészeti-kulturális javakhoz és az információhoz való hozzájutás biztosítása mindenki számára.

Black Block

A Black Block fantáziánév, az eredetileg a Forradalmi Antikapitalista Blokk (Revolutionary Anti-Capitalist Block) névre hallgatató anarchisták becézik így magukat, utalva az általuk tradícióként viselt fekete ruhára és fekete zászlóra. Seattle-ben nyilvánultak meg először a világ szeme előtt, igen militáns módon. (Bár mindössze 300 emberről volt szó, a sajtó velük jellemezte a világ számára „Seattle népét”.) Ezt követően taktikájuk finomodni látszott, a 2000. áprilisi washingtoni tüntetésen már csak védekezési céllal emeltek barikádokat, 2002. novemberében Firenzében pedig lényegében nem különbözött viselkedésük a többi békés tüntetőtől. 2003 júniusának elején, Genfben, a G8-ak eviani találkozója idején azonban a Black Block ismét agresszívan viselkedett; ezúttal egy benzinkút üzletét rongálta meg.

New York Peoples’ Assembly Against Imperialist Globalization

A „New York-iak Imperialista Globalizáció-Ellenes Közgyűlése”, a NYPAAG 2000. szeptemberében az ENSZ Milleniumi Csúcsértekezletkor

²⁷ José María Sison: Advance the People’s Resistance to Imperialist Globalization. Seattle, 1999. november 28.

alakult New Yorkban. Egyének és szervezetek olyan koalíciója, amely szerint „*az imperializmus a világ népeinek ellensége. Olyan rendszer, amelyben a kormányok gazdasági, katonai, politikai és kulturális eszközökkel védik az erős vállalatok beruházásait a gazdaságilag és katonailag gyengébb országokban.*”²⁸ A NYPAAG elutasítja a korporációk uralmát, amely szemben áll az emberek természetes internacionalizmusával, és nem mond az imperializmus legfőbb nemzeti és nemzetközi intézményeire (az USA kormányára, a WTO-ra, az IMF-re a Világbankra, az ENSZ-re, a NATO-re, az APEC-re stb.). A NYPAAG kezdeményezői és támogatói között helyi és nemzetközi szervezetek, szolidaritási csoportok találhatók (pl. Direct Action Network, Committe in Solidarity with the People of El Salvador, Philippine Forum, Migrant International, USA, PSANTE – Philippine Peasant Support Network stb.)²⁹

„Mozgalmak mozgalma” – Szociális Világforum

A társadalmi ellenállás sokfélesége, a mozgalmak nagy száma nemcsak sokszínűséget, de szétforgácsoltsgot is jelent, ami gyengeséget eredményez. Ezt felismerve, a magántulajdonosi érdek neoliberalizmus formájában történő globalizációjának kárvallottai tevékenységük koordinálására törekednek. e koordináció napjainkig legfejlettebb formáját a „szociális fórumok” rendszere adja. Ezt 2001 óta évente egyszer világszinten és egyre több helyütt regionális szinten is megrendezik. Ma a szociális fórumok jelképezik a kapitalizmussal részben vagy egészben szembenálló baloldali tömegmozgalmat világszerte.

A II. szociális világforumon a szociális mozgalmak közös nyilatkozatban³⁰ tettek hitet „*a neoliberalizmus, a háború és a militarizmus ellen, a béke és a társadalmi igazságosság mellett.*”³¹ A nyilatkozat leszögezi, hogy a társadalmi mozgalmaknak másfajta társadalom felépítésére kell törekedniük; hangsúlyozottan kiáll a munkavállalók jogai és érdekvédői szervezeteik harca mellett; támogatja a népi és (földfogláló) parasztmozgalmakat, a neoliberális világrendben alávettettek (nők, gyermekek, kisebbségek, kivándorlók); követeli a fejlődő országok adósságainak eltörlését; a spekulációs tőkemozgások megállítását; a békét stb.

„Harcunk és ellenállásunk a cement egy olyan rendszerrel szemben, amely az erőszakon, a nemi és faji elnyomáson alapul, a tőkét és a tekin-

²⁸ <http://www.nispop.org/nypaaig>

²⁹ <http://www.nispop.org/nypaaig>

³⁰ Született néhány más dokumentum is, így pl. a környezetvédelemről.

³¹ A dokumentum teljes magyar nyelvű fordítását ld. *Ezredvég*, 2002. május.

télyt rendszeresen előnyben részesíti a népek szükségleteivel és várakozásaival szemben... Harcolunk a külső adósságok eltörléséért, ... a spekuláció megakadályozásáért, ... a szegénység és a kizsákmányolás megszüntetéséért, ... a békéért ..." - olvasható többek között a dokumentumban. A szociális fórum mozgalom (a „mozgalmak mozgalma”) végső tartalma, fejlődési iránya ma még nem dőlt el. Egyrészt azért nem, mert szándékosan a lehető legszélesebb nyitottságra törekszik, minden mozgalmat, szervezetet meghíva a vitákban, előadásokban gazdag találkozókra. Így ideológiai, társadalomkritikai vonulata meglehetősen vegyes és szerteágazó. Másrészt, de ebből következően a tömegek bevonására való törekvés és a hagyományos politizálással szembeni jogos kiábrándultság indította a szociális fórummozgalom elindítót arra, hogy szigorúan „civil” keretek között tartsák a folyamatot. Ez nem csak azt jelenti, hogy találkozóin pártok (hivatalosan) nem vehetnek részt, hanem azt is, hogy a találkozókon némi nemzetközi akcióterven (elsősorban az „ajánlott” nemzetközi akciónapok kijelölésén) túlmenően nem születnek közös határozatok, állásfoglalások és nem tűznek ki „kötelezően” végrehajtandó feladatokat sem. Kérdés, hogy ez a spontaneitás és „lazaság” meddig játssza a fórumok emeltyűjének szerepét, és mikor válik a társadalmi ellenállás hatékonyságának gátjává.

A szociális világfórumot, nemcsak a liberalizmus védelmezői részéről, hanem „saját berkeiből”, vagyis a baloldalról is éri kritika. Például a tekintetben, hogy széles bázisa ellenére is egyoldalú: leginkább „fehér”, azaz a fejlett(ebb) országok képviselőit tömöríti. Másodszor szerteágazó, konfúz irányvonala miatt (keveredik benne a nemzetállami szuverenitást visszaállító reformokat követelő és a radikális rendszerváltozást, a globalizáció okozta bajokat más globális rendszer létrehozásával orvosolni akaró irányzat.³²) Harmadszor defenzívája miatt: például Hamid (2001) úgy ítéli meg az „antiglobalizációs” mozgalmak összejöveteleit, köztük a Porto Alegre-i Szociális Világfórumot, mint amelyek „az imperialista 'globalizációt'” szolgálják, „kozmetikai alapozóként takarva el a Föld munkásainak keserveit és nyomorát, és a találkozók végeredménye csupán a kapitalista kizsákmányolás úgynevezett 'humanizálásának' követelése”.

A szociális fórumok „amőba” természete az események „happening” jellege miatt gyanút is kivált magán a globalizáció mai formáját elutasító társadalmi mozgalmon belül is. Többen felvetették, hogy a fórum-mozgalmat talán éppen a kritizált rendszer fenntartásában érdekeltek inspirálják vala-

³² Ld. pl. *Michael Hardt*: Porto Alegre: Today's Bandung? *New Left Review*, 2002. 14. sz. (március-április).

mi módon (pl. anyagilag) hogy eljátszassák vele a gőzszelep szerepét. Nem kell túl nagy világismeret ahhoz, hogy ezt a helyzetet is lehetségesnek tartjuk. Akárhogy is van, a szociális fórum mozgalom már eddigi rövid története során is nem egyszerűen csak „jobbról elhatároltnak” bizonyult, de egyértelműen a balra tolódás tendenciáit mutatja. Még ha más célokra hozták volna is létre, mint aminek látszik, úgy tűnik, a globalizáció káros erői gondoskodnak róla, hogy a címke a neki megfelelő tartalommal teljen meg. Ekképp a gőzszelep könnyen kitörési pontnak bizonyulhat.

Hogy végül melyik alternatíva kerekedik felül, még nyitott kérdés és a szociális fórumok akcióképességét meghatározó politikai szervezethez fejlődésének függvénye.

Zárszó

A „szocialista” rendszerek bukása jóvoltából korlátlanra és akadálytalanra vált tőkés fejlődés lehetősége a kapitalizmus szélességi és mélységi kiterjedésével járt a Földön. Ezzel együtt természetesen immánens problémái is felerősödtek, globalizálva a velük szembeni társadalmi ellenállást. A transznacionális vállalatok világméretű, és a társadalmi újratermelési folyamatot mindjobban átfogó tevékenységét a piaci törvényszerűségek, ezek magjában a profitabilitás kényszere szükségszerűen hajtja előre.

Ennek a folyamatnak a fenntarthatóságát kérdőjelezi meg a globalizáció-kritikai mozgalmak egyrészt a gazdálkodás, másrészt a társadalmi hatások oldaláról, mindkét esetben a folyamatnak a tárgyától (társadalmi újratermelés, emberek szükségletei és jóléte, környezet stb.) eltérő közvetlen célját, a *profitot* okolva a bajokért. Akár reformokat, akár gyökeres társadalmi, jogi, tulajdoni változásokat akarnak, mindenképpen a profitmotívumot kívánják valamilyen mértékben háttérbe szorítani.

A világméretű mozgalom minden értelemben színes megnyilvánulásainak tartalmát és célját jól jellemzi az alábbi idézet:

„Nem provokálnunk kell a (világ)birodalmat, hanem fel kell örölnünk. Nem hagyhatjuk, hogy lélegzethez jusson. Meg kell szégyeníteniünk, ki kell gúnyolnunk a művészetünkkel, a zenénkkel, az irodalmunkkal, csillogó értelmünkkel, életörömmünkkel, fantáziánkkal, eltökéltségünkkel. És lehetőségeinkről, igaz történelmünkéről kell beszélnünk. Ha elutasítjuk a globalizálók elképzeléseit, a történelemről alkotott felfogásukat, a háborúikat, a fegyvereiket, a logikájukat - a globalizálók forradalma zátonyra fut. Egy pillanatra se feledjük: mi sokan vagyunk, ők kevesen; nekik nagyobb szükségük van ránk, mint nekünk rájuk.”³³

³³ Arundhati Roy indiai író, a globalizációkritikai értelmiség egyik nemzetközi híré alakjának szavai. Roy : Warum Amerika nicht gewinnen kann. *Weiße Blätter*, 2002. 4. sz.

Nem kell szeretni az „antiglobalizátorokat”, vagy egyetérteni velük – de már számításba kell őket venni. Lehet őket egyszerűen „anarchistáknak” nevezni (Tony Blair), vagy „bűnözőknek” (Gerhard Schröder), „garázdáknak” (Chirac, Berlusconi)³⁴, de tudomásul kell venni, hogy „ott vannak mindenütt”. Ahogy egyik nemzetközileg ismertté vált jelszavuk mondja: „*We are everywhere!*”

A fenti áttekintés korántsem teljes, nem is lehet az. Remélhetőleg azonban jól érzékeltette, hogy a világ minden pontján élnek emberek, nem is kevesen, akik nemcsak rosszul élnek, de – és ez az igazán fontos – önmaguk és/vagy mások nyomora feletti elégedetlenségüknek hangot is adnak. Akik öntudatosan vállalják, hogy el tudnak képzelni egy másfajta világot, mint ez a mostani. Olyat, ahol a hihetetlen technikai, esztétikai és erkölcsi csodák megalkotására képes homo sapiens saját fáját is fenn tudja tartani úgy, hogy az a mód, ahogyan ezt teszi, ne fenyegeessen globális környezeti pusztulással, beleértve magát az Embert is.

ROBERT JEVZEROV

A globalizmus, az imperializmus és a világ mindennapjai. Módszertani megközelítés

Korunk jellegzetessége, hogy a globalizáció hatalmas erejű folyamatait bontakoztatta ki, arra készítette a gondolkodókat, hogy ebből a szemszögből vizsgálják az emberiség életében végbemenő változásokat és ezek távlatait. Enélkül nemcsak a társadalmi élet gyakorlata és elmélete nem képzelhető el, de a munkásság és szervezeti működése sem. Ez természetes, mivel a globalizáció ugyan objektív folyamat, mégis különböző mozzanatai emberi tevékenység révén öltének testet.

A globalizmusról szólva tehát tekintetbe kell vennünk, hogy ez egyrészt az objektív valóság fejlődésének egy eleme, másrészt, az elméleti tevékenység révén, tükrözi ezt a valóságot, ezáltal ennek alkotórésze is. Ezzel kapcsolatban kínálkozik az összetetés lehetősége azzal a világejlődési periódussal és magyarázataival, amelyet imperializmusként jellemeztek.

A mai kor, természetesen, a rá jellemző informatikai és globalizációs fejleményekkel, korábban nem látott, és el sem gondolható újdonságot kép-

³⁴ Magyar Péter: Utcai harcosok. Globalizációellenes mozgalmak. *HVG Online*, <http://www.foek.hu/zsibongo/cikkek/hvg0126.htm>. (2002)

visel. Ne felejtjük azonban, hogy az imperializmus kibontakozásának szakaszában az akkoriban rohamosan fejlődő Németország kancellárja, Otto von Bismarck, egy hamburgi látogatása alkalmával ottani tapasztalatát így összegezte: „Más világ, új világ”. Az emberiség fejlődési vonalát tekintve a mai – tökéletesen újnak látszó – világ csak ennek a spirálnak egy későbbi, magasabb kanyarulata. Ebben az értelemben jogosan állapítja meg egy szakértő: „A XIX. században, majd a XX. század elején elindult globalizációs folyamat ölt ma új vonásokat”, ám „éppenséggel a XIX. század vége, illetve a XX. század eleje szellemében.”³⁵

Az „imperializmus” kifejezést a XX. század elején sokféle értelemben használták. Bár Karl Kautskyt a társadalomtudományok szovjet művelői hevesen támadták az imperializmust mint politikát értelmező felfogásáért, egy ilyen értelmezésnek volt létjogosultsága. Helyénvaló utalni arra, hogy a szót Lenin is több értelemben használta: mint „a kapitalizmus legfelsőbb fokát”, mint „a nagyhatalmak imperializmusát”, de beszélt az ókori Róma vagy Napoleon imperializmusáról is. A globalizmus tartalmával kapcsolatos sokarcúság tehát kifejezetten emlékeztet az „imperializmus” fogalom egykori alkalmazásaira a korabeli szakmunkákban.³⁶

Ami a globalizációt illeti, első értelmében, mint a jelen szövegben is, jelölheti az emberi társadalom világméretű fejlődésének mai objektív keretét. Szűkebb értelmezésben a „globalizmus” koncepcióját is jelölheti, olyan felfogást, amely „tartalmilag azt a törekvést látja benne, hogy a «nyugati» civilizációk szokásait és értékeit kiterjesszék az egész földrtekére. Eszerint a többi civilizációnak, végső soron, vagy lényegüket tekintve – esetleg egyes vonásaikat megőrizve – át kell alakulniuk, vagy el kell tűnniük”.³⁷ Mindez erősen emlékeztet az „imperializmus” egykori értelmezéseire: szélesebben, mint a világfejlődés egy szakasza, szűkebben, mint a hatalmak imperialista politikája, törekvése birodalmaik kiépítésére. A globalizmus kifejezést ma ebben a második értelemben egyszerűen úgy értelmezik, mint irányvonalat a Nyugat vagy éppen az Egyesült Államok világbirodalmának létrehozására.

A második értelmezés előtérbe helyezéséből a gyakorlati-politikai tevékenységben sokszor az következik, hogy a világfejlődés globális menetének objektív folyamatával próbálnak szembeszegülni. A „globalizáció” szé-

³⁵ Lásd A. A. Kokoskinnak, az Oroszországi Tudományos Akadémia (RAN) Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének igazgatójának cikkét a *Nyevaviszimaja Gazeta* 2003. január 17-i számában.

³⁶ Lásd például az erről szóló szócikket a *Novaja filozsofszkaja enciklopedyija* első kötetében (Moszkva, 2000. 533–534. old.

³⁷ Lásd A. A. Galkin írását: Goszudarsztvo i obszsesztvo v uszlovijah globalizacii: vzgljad szleva. Moszkva, 2003. 39., 41. old.

leesebb és szűkebb értelmezésének ilyen keveréséből az a negatívum következik, hogy minden olyan fellépést, amely a szűkebben értelmezett „globalizmus” ellen irányul, „antiglobalistának” neveznek. A lényeg persze nem a kifejezések használatában van. Nem véletlen, hogy a politikatudományi kutatások baloldali szárnyán (Nyugat-Európa sok országában, Oroszországban vagy pl. Lengyelországban) inkább így teszik föl a kérdést: „Hogyan cselekedjünk a globalizáció körülményei között?”

Ilyen helyzetben szükségképpen különböző látásmódok, szociáldemokrata vagy neoliberais „globalizáció-modellek” bontakoznak ki a globalizációval és társadalmi-politikai sajátságaival kapcsolatban. Az új helyzetben szükségessé váló tennivalók meghatározása terén az egyik legnagyobb nehézség abban van, hogy tisztázatlan az objektív és a szubjektív tényezők szerepe a globalizáció folyamatában. Mind fontosabb a globális folyamatok szélesebb és szűkebb értelmének világos elhatárolása. Ebből a szempontból ismét hasznosnak látszik fölidézni az imperializmus-vitákat.

Annakidején is különböző hozzáállások alakultak ki az új folyamatokhoz. Visszatekintve az egyik oldalról megfigyelhető a létező állapot egyfajta apológiája, amely a társadalom számára csak egy utat hagyott nyitva, hogy t. i. „úszassuk csónakunkat az árral”. A másik oldalon tapasztalható volt az imperializmus abszolút elutasítása, a monopóliumok előtti társadalomhoz való visszatérés tudatos vagy tudat alatti vágya, a nosztalgia a „boldog, békés Európa” iránt, ahol – úgymond – nem voltak katasztrofális meg rázódtatások. Ez tömeghangulat volt az új fejlemények által szorongatott, a jövőtől rettegő és a társadalmi mozgásokkal szemben magukat erőtlennek érző emberek körében.

E két szélsőség között mozogtak azok az értelmezési tartományok, amelyek – így vagy úgy – a végbemenő változások objektív elkerülhetetlenségéből indultak ki, ahhoz keresve az utakat és az eszközöket, hogy a társadalmi fejlődés új keretfeltételei között tárják föl a cselekvés mindenkor lehetséges új lehetőségeit. Ezek igyekeztek utat nyitni a szubjektív tényezők olyan cselekvésének, amely képes csökkenteni az új folyamatoknak az ember és az emberiség szempontjából kedvezőtlen következményeit, javukra fordítani az új helyzetekben benne rejlő pozitív lehetőségeket is. Marx, német módra parafrázálva a régi latin mondást („per aspera ad astra”, vagyis hogy keserűségeken át lehet a csillagokig jutni) így írt: „a politika révén lehet eljutni az osztrigáig”.³⁸

A jelek szerint a baloldali elméleti gondolkodás mindinkább eltávolodik

³⁸ Marx-Engels Művei, 1. köt. 93. old.

a „két, kölcsönös függésben lévő globalizáció” eszméjétől. Helyette egységes objektív folyamatról beszél, amelyben a baloldalnak tevékenyen részt kell vennie, az emberek érdekében kihasználva a „globalizáció adta esélyeket”. Arról a törekvéstről van szó, hogy „szabályozzák a tőke globális hullámain”, hogy alternatívákat keressenek „a vadkapitalizmushoz való feltétel nélküli alkalmazkodással” szemben. Érdeemes megjegyezni: nyugati katolikus körökben is hangsúlyozzák annak a fontosságát, hogy „helyes irányt adjunk a globalizációnak”, hogy száguldó fejlődése közben megóvjuk az ember méltóságát, a jóról alkotott univerzális elképzelést és az emberiség globális egységét.³⁹

Azok, akik így módon a globalizáció objektív folyamatának a szabályozására törekednek, igyekeznek megjelölni a jelenkori társadalmi fejlődésnek azokat az objektumait, amelyek különösen ki vannak téelve a globalizáció kedvezőtlen hatásainak. Céljuk az, hogy ne általánosságban, hanem konkrét módon szálljanak szembe ezekkel a hatásokkal, s miközben a globalizációt bizonyos irányban terelik, használják ki a benne rejlő kedvező lehetőségeket.⁴⁰

A szubjektív tényező ilyen bekapcsolására különböző, nem azonos értelmű műszavakat használnak. Egyesek a globalizációs folyamat „irányításáról”, mások „szabályozásáról” beszélnek.⁴¹ Úgy tűnik, az előbbi kifejezés megtévesztő. Ha ugyanis objektív folyamatról van szó, amelynek létezése független az emberek akarától, nyilvánvaló, hogy ezt „irányítani” nem lehet. A társadalmi és a természeti folyamatok „irányításának” történeti kísérletei emlékezetesen nem végződtek jól.

A globalizmusnak, mint a világejlődés új, globalizációs szakaszának menetében lépten-nyomon fölbukkannak a történelemből ismerős vonások. Így hát – nem felejtve az ismert borúlátó következtetést: „A történelem arra tanít, hogy soha senki semmit nem tanul belőle” – egy derülátóbb szemlélet is elképzelhető. Ez úgy szólna, hogy befolyásolhatjuk, ha a világejlődés mai tendenciáiból visszatekintve, nem feledkezve meg sajátosságairól, összehasonlító módszerrel megvizsgáljuk kialakulásának a hosszabb történetét. Számot kell vetnünk a jövőre vonatkozó régebbi előrejelzésekkel. Erre különösen az imperializmus kora alkalmas. Akkor egyesek azt állították, hogy „ez egy lépcsőfok, amely közvetlenül a szocialista társadalmi rendet előzi meg.”⁴² Mások, Kautsky 1926. végi szavaival „azt kér-

³⁹ *Galkin*: id. m. 34., 92., 125., 128., 143., 146. old.

⁴⁰ *Uo.*, 305. és köv. oldalak.

⁴¹ *Pl. J. Sisko*: Globalizacija pod mikroszkopom. *Mirovaja ekonomika i mezsdunarodnije otnosenija*, 2003. 7. sz. 125. old.

⁴² *Rudolf Hilferding*: *Finanzszovij kapital*. [A fináncdöke.] Moszkva, 1959. 476. old.

dezték maguktól, nem jön-e létre a szocializmus helyett a kapitalizmus valamely új formája...ahol a hűbérurak szerepét a trösztök mágnásai fogják játszani.”⁴³ Másrészt szemügyre kell vennünk azokat a világméretű eseményeket, amelyek azóta alakították az emberiség sorsát. Ilyen volt az 1929–1933-as válság, a második világháború, ezen belül a parlamentarizmus „parttalan tengerének” az erőtlensége a megpróbáltatásokkal szemben (Franciaország), főleg azonban a „mindenható szabályozó”, a piac szeszélyes mozgása, továbbá a fasiszta „nemzetiszocializmus” Németországban és a tekintélyuralmi álszocializmus a Szovjetunióban, ez utóbbi beteges áttételeivel a háború utáni Közép- és Kelet-Európa más államaira.

A múltbeli előzményekkel való ilyen szembenézés természetesen nem elég ahhoz, hogy megvilágítsa a jelen globális fejlődésének végtelenül sokrétű értelmezéseit és értékeléseit, amelyek a merev apologetizmustól a végsőkig borulató jóslatokig terjednek (ez utóbbiak eljutnak a kiúttalanság, az elkeseredés, sőt a rémület határáig.)

Továbbá: a XX. század eleji imperializmus-kérdés újlagos vizsgálata azt mutatja, hogy ezt a fogalmat általában az elméleti absztrakció túl magas fokon használták. Ez a fontos, sőt elengedhetetlen absztrakció azonban oda vezetett, hogy „fölordódott” benne számos, az imperialista fejlődéssel vele járó konkrét politikai, nemzeti, kulturális, civilizációs mozzanat, s ezek mintegy az absztrakt fogalomnak alárendelt „alkatrészekké” váltak. Ismeretes, hogy az ilyen szemlélet az imperializmus olyan kiemelkedő teoretikusánál is előfordult, mint Nyikolaj Buharin.⁴⁴ Másrészt viszont a kortársaknál található példák az imperializmus általános világméretű jelenségeinek olyan szemléletére is, amely fölhívja a figyelmet a részletekre, és vizsgálja az imperializmussal járó folyamatok hatását az emberek különböző csoportjaira, és a hozzájuk tartozó egyénekre. Ide sorolható az imperializmus-elmélet olyan klasszikus munkája, mint J. A. Hobson „Imperializmus”-a. Bizonyos jelek arra utalnak, hogy a mai globalizáció-kutatásnak is javára válna ennek a módszernek a következetes alkalmazása.

A jelenlegi fejlemények rögzítése során is érdemes pl. fölfigyelni arra, hogy a globalizációs folyamat szélsőségesen egyenlőtlenül és ellentmondásosan halad. Még azt sem mondhatjuk, hogy az összes tőkés államot átfogja. Mindeddig túlnyomórészt csak a fejlett államok északi csoportját érinti. A közvetlen tőkebefektetések 81%-át pl. az USA, Nagy-Britannia, Kanada és

⁴³ *Karl Kautsky*: *Matyerialisztyicseszkoje ponyimanyije isztorii*. II. köt. Moszkva-Leninigrád, 1931. 559. old. – Hilferding életútját lásd az Évkönyv 1977., Kautskyét 1979. évi kötetében.

⁴⁴ Buharin életútját lásd Évkönyv 1988.

Németország gazdaságában eszközlik. Itt a legutóbbi negyedszázadban a tőkekoncentráció fokozódása 12%-ot ért el. Ám a globalizáció még az egyes országokon belül is nagy regionális eltéréseket mutat, az egyes országok egyik vagy másik térségére összpontosul. És ez a globalizációs folyamat kikerülte szinte az egész Latin-Amerikát, Izraelt kivéve a Közel-Kelletet, Ázsia óriási térségeit, s mindenekelőtt a trópusi Afrikát.”⁴⁵

„Ezen túl – mint az ismert francia politológus, Hémard hangsúlyozza – mindenütt elutasító magatartást tapasztalhatunk a kulturális, a politikai és a gazdasági uniformizálással szemben, amely passzív alárendelődést kívánna egy, a modernizáció és az elkerülhetetlenség kétes jelszavaival kívülről kikényszerített rendhez...A világ még sohasem nyilvánította ki ilyen erővel, olykor erőszakosan is, a maga sokarcúságát, mint éppen most, a globalizáció korszakában.” Ám a francia szerző joggal tereli a figyelmet arra is, hogy a sokarcúság nem csak a civilizációk közötti eltérésben jut kifejezésre, hanem az egyes civilizációkon belüli sokszínűségben is. „Minden egyes civilizáció többarcú...és éppen többarcúsága révén tagolódik be abba a szintén sokszínű történelembé, amely sok évszázadon át hatott rá.” Így azután „egyetlen falucskánk se hasonlít a másikra, még ha a külső szemlélő látószögéből a déli táj minden faluja egyformának látszik is.”⁴⁶

A világejlődés új szakaszát a nemzetközi terrorizmus kibontakozása és tevékenysége is jellemzi, a maga „igazságaival”. Ez maga is egyfajta globalizmus, a globalitás antitéziseként. A globális terrorizmus elleni harc ennek a jelenségnek az igen alapos elemzését, meghatározó tényezőinek sokoldalú feltárását kívánja. Ezek nem redukálhatók a vallási különbségekre, de még egyszerűen a „gazdagság-szegénység” pólusainak a szembenállására sem. Gyökerei a mai földlakók mindennapi életébe nyúlnak, többek közt olyanokéba is, akik a világ civilizált „magjában” élnek. Így hát elengedhetetlen, hogy a globalizálódás folyamatait ezeknek az országoknak a szempontjából, a bennük élők mindennapjai felől is alaposan elemezzük. A mindennapok világa, mint öntörvényű szocio-kulturális világ, amely a társadalom működésében egyfajta „természetes” közeget alkot, egyre nagyobb helyet foglal el a tudományág kutatásában. Már nem úgy tekintenek rá, mint a társadalmi lét felszínére, amelyhez képest a lét más szintjei, pl. a gazdasági kapcsolatok és viszonyok alkotják a valóban alapvető, reális szférát.⁴⁷ Ellenkezőleg: teoretikusok hajlanak arra a felfogásra, hogy „a

⁴⁵ Erről érdekesen ír A. I., *Utkin*: Mirovoj porjadok XXI veka. Moszkva, 2002, 66–67. old.

⁴⁶ M. Hémard: *Civilizacii v isztoriceszkom konteksztje. Dilemmi globalizacii. Szociumi i civilizacii, iljuzii i riszki.* Moszkva, 2002. 268., 270., 274. old.

⁴⁷ Lásd pl. a Novaja filozsofszka enciklopedija szócikkét (Moszkva, 2001. 254–255. old.)

sokféle realitás között van egy, amely a par excellence realitásnak tekinthető, ez pedig a mindennapi lété.⁴⁸ E tekintetben érdemes fölidézni egy másik gondolkodó meglátását is, aki szerint „...a mindennapok világa a társadalomtudományi kutatás alapja és elengedhetetlen feltétele.”⁴⁹ Az ilyen látásmód lemond „az elméleti tudással fölvértezett tudós gőgjéről az «egyszerű» emberrel szemben, aki közönséges józan eszére támaszkodik. A tudomány és a mindennapok «újraegyesítése» a társadalomtudomány számára új lehetőségeket nyit az emberi élet folyamatában való közvetlen részvételre.”⁵⁰

ESME CHOARA

Mumbai nem eladó

A Szocialista Világfórum (WSF), amely az elmúlt hónapban Mumbaiban (Bombay) ülésezett, hatalmas lépést tett előre abban az irányban, hogy antikapitalista mozgalommá váljon. Nehéz is lenne jobb helyet választani a WSF gyűléséhez Indiánál, ahol a modern iparosodás legközelebbi szomszédságában található a világ talán legnagyobb nyomornegyedei; Indiában, ahol a baloldal demoralizálódott és dezorientálódott⁵¹, azzal párhuzamosan, ahogyan a jobboldal és vezető ereje, a Dzsanata Párt (BJP) megerősödött. Olyannyira, hogy a BJP minden bizonnyal megnyeri a most következő választást is.

A legutóbbi Fórum-ülés után, amelyet a brazíliai Porto Alegreben rendeztek, ez a mostani nagyon sok ázsiai számára tette lehetővé a részvételt. Egész Indiából ezrek érkeztek a helyszínre: a két indiai kommunista párt, a szakszervezetek tagjai, a nőszervezetek és a különféle „rendhagyó” szexuális csoportosulások képviselői, valamint más elnyomottak képviselői, így a dalitokéi, az érintetetlenek kasztjái, akik a Fórum során szinte minden helyszínen ott voltak. ... Még az Indiából érkezett küldöttek közül is többen megjegyezték, hogy a Fórum előtt soha, sehol nem látták a progresszív Indiát ilyen tömeges mértékben valahol „megjelenni”.

⁴⁸ P. Berger-T. Lookman: Szocialnoje konsztruirovanyije realnosztyi. Moszkva, 1995. 40. old.

⁴⁹ I. J. Biszk: Isztorija povszednyevnoj zsznyi naszlegyija v Vejmarszkoj reszpublike. Ivanovo, 1990.

⁵⁰ L. G. Ionyin: Szociologija kulturni: puty v novoje tiszjacsaleyije. Moszkva, 2000. 121. old.

A Fórumon több mint 100.000 ember vett részt, akik nemcsak egész Indiából, hanem Ázsia más országaiból, Tibetből, Indonéziából és Dél-Koreából, mindkét Amerikából, Afrikából és Európából is érkeztek. A Szocialista Internacionáléból is jöttek küldöttek. Két nagy dél-ázsiai békekonferenciát is rendeztek a Fórum keretében, amelyen nagy transzparenst feszítettek ki, ezzel a felirattal: „A mi világunk nem eladó!”

Néhány száz aktivista Pakisztánból is érkezett. Azért csak ennyien, mert ennyien kaptak vízumot. Őket megkülönböztetett szeretettel fogadták; Bombayban nagyon sokukat családoznál látták vendégül. Egyedül Dél-Koreából 150 szocialista, nagyon eltökélten antikapitalista aktivista érkezett a Fórumra.

A Fórum szervezői sokszor tízezres tömeggyűlésekkel operáltak. Volt amikor a tömeg zenét hallgatott, máskor beszédeket. A szónokok között ott volt Ben Bella⁵², Jeremy Corbyn.

Aminhati Roy mondott nagyon hatásos nagy beszédet. Hangsúlyozta, hogy az iraki háborúval és a globális imperializmussal való szembe fordulás az alapvető kulcskérdés, vagyis az ellenállás, nem pedig az úgynevezett baloldali kormányokba vetett bizalom.

A nyitó nap nagy beszédei után a következő napokon állandósultak a kisebb viták, találkozások, rendezvények, színházi és zenei előadások – és rengeteg tüntetés és felvonulás.

Az egyes csoportok és küldöttségek százas nagyságrendben mozgósították ide, vagy oda az embereket. Nem egy ilyen rendezvényen tízezer ember is megjelent. A szakszervezetek kérdéséről lezajlott vitán 6000 ember vett részt. Nagyon élénk volt az a vita is, amely a nők helyéről zajlott le a globalizáció új körülményei között – ezen 2000 ember volt jelen. Általában nagyon éles antikapitalista és antiimperialista hangot ütöttek meg; elmarasztalták mind Busht, mind Blairt. A nagy vitaelőadások hangadói között ott voltak a világ jól ismert antikapitalista gondolkodói, közírói: Dita Sar, Samir Amin⁵³, José Bové, Walden Bello és még sokan⁵⁴. Ám akadtak nem ennyire egyértelmű személyiségek is, mint például a korábbi ír elnök, Mary Robinson. Beszédet mondott a Nobel-díjas Joseph Stiglitz is. (Stiglitz korábban Bill Clinton gazdasági tanácsadója volt.) Stiglitz itt természete-

⁵¹ Erről bővebben lásd Sudeshna Chakravarti írását az Évkönyv 2004-es kötetében.

⁵² Ben Bella az 1950-es években az algériai függetlenségi harcok egyik vezéralakja, majd a függetlenné váló Algériának egy időszakban miniszterelnöke volt.

⁵³ Samir Amin egy kiváló írását, amely akkor elég nagy feltűnést keltett, jó évtizeddel elelőtt az Évkönyv is közölte. Ő francia egyetemi körökben nagyon ismert személyiség, algériai bevándorolt.

⁵⁴ A lap itt még 5-6 személyiség nevét közli, akik nálunk alighanem teljesen ismeretlenek.

sen abban a szellemben érvelt, hogy a kapitalizmus megreformálható. Ennek az ülésnek elnöke azonban figyelmeztette: nemcsak azért hívták meg, hogy beszéljen, hanem azért is, hogy halljon.

Ezekon a nagygyűléseken természetesen nem igen nyílt lehetőség igazi vitákra. Ezek inkább a zártabb, kevésbé népes találkozókra és szemináriumokra zajlottak. Ilyen volt például, amikor a Globalise Resistance (Ellenállás a globalizáció ellen), illetve az International Socialist csoport által rendezett vitadélutánokat sok száz érdeklődő látogatta. Ezekon már sok mindenről szó esett, a sztálinizmustól csakúgy, mint arról az állapotról, amely a sztálinizmus összeomlását az egyes országokban követte; az indiai baloldal helyzetéről és persze mindenütt a mozgalom jövőjéről.

A Fórum hatalmas, lelkes felvonulással és nagygyűléssel ért véget. Ezen a Globalise Resistance képviselője terjesztett elő határozati javaslatot arról, hogy az iraki háború megindításának évfordulóján, március 20-án mindenütt rendezzenek tiltakozó megmozdulásokat.

Forrás: Socialist Review, 2004. február (A cikket Steve Parsons juttatta el az Évkönyvhöz).

Közli és jegyzetelte Jemnitz János

ALEX CALLINICOS

A globális ellenállás karneválja

A Londonba való visszatérés valahogy úgy festett, mintha a színes TV-ből visszaceppentünk volna a fekete-fehérbe.

Az indiaiak energiája és sokszínűsége biztosította, hogy a IV. Szociális Világfórumot valóban csak úgy lehet jellemezni, hogy az elnyomottak fesztiválja volt.

Az ázsiaiak nagyon erős jelenléte biztosította, hogy a mumbái (Bombay) Fórum ennyire sikeressé válhatott. Hiszen ott voltak tibeti szerzetesek, a dél-koreai szocialisták, a nepáli dalitok (étintethetetlenek). Kavarogtak és vitáztak, vidáman egyesültek a nagyváros poros utcáin a WSF rendezvényein.

A Fórumra eljött és ugyanazon emelvénnyel beszélt Joseph Stiglitz, a Nobel-díjas közgazdász, Clinton elnök és a Világbank volt gazdasági tanácsadója, és számos baloldali értelmiségi és szocialista aktivista. Ez nagy elis-

merés ennek az antikapitalista mozgalomnak. Milyen megvilágításba helyezi a bombayi találkozó a WSF-et? Hosszú ideje viták folytak arról, milyen is legyen a viszony a szociális mozgalmak és a politikai pártok között. Végül a Fórumok rendezvényeiről valamennyi politikai pártot kitiltották. Csakhogy Indiában léteznek és működnek a világ legerősebb kommunista pártjai. Kettő is, az egyik a szín naoista kommunista párt (marxista) és India Kommunista Pártja, amely a múltban, amíg a Szovjetunió létezett, Moszkva felé tájékozódott. Mindkettő tömegpárt. S e kettőn kívül is működnek marxista-leninista csoportok, amelyek az egész országban gyűléseket és mozgalmakat szerveznek. A WSP-t Indiában nem is lehetett volna megrendezni az erős indiai kommunista pártok támogatása nélkül⁵⁵.

Forrás: A carnival of global resistance. Socialist Worker. (A lapot Steve Parsons küldte el az Évkönyvnek.)

Közlő és jegyzeteltes: Jemnitz János

⁵⁵ A beszámolóknak sajnos kevesebb mint a felét közölhetjük.

HÁTTÉR

NARIHIKO ITO¹

Háború és béke a globális korszakban. A koreai háborút követő félévszázada aláírt fegyverszünet évfordulójára (rövidítve)

Nagyon megtiszteltek azzal, hogy én tarthatom a nyitó referátumot. Először is köszönetemet kell kifejeznem, hogy ezen a történész-konferencián² én tarthatom meg a nyitó referátumot. Előrebocsáthatom, hogy ez a koreai háború tulajdonképpen soha nem ért véget. Így azután most, 50 évvel a fegyverszünet után is még arról kell beszélnünk, mit is kell tennünk avégett, hogy ez a háború tényleg véget érjen. Bízom abban, hogy az emberiség megszabadulhat a háborúktól. Erről két megjegyzést szeretnék tenni.

Milyen veszélyekkel kell szembenéznünk?

2003. március 20-án az USA és Nagy-Britannia megtámadta Irakot. Az, hogy ez teljesen illegitim volt, már azért is teljesen világos, mivel az USA és Nagy-Britannia hiába próbálta kikényszeríteni, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa a fegyveres akcióra jóváhagyó határozatot hozzon. Annak ellenére nem, hogy az USA kormány 2002. decembere óta minden eszközt bevetett, hogy a BT-től ezt a határozatot kicsikarja.

Az USA és Nagy-Britannia kormánya meg volt győződve arról, hogy Iraknak tömegpusztító fegyverei vannak. A katonai intervenció egyik fő célja e fegyverek eltávolítása volt. A másik hangoztatott cél Szaddam Huszsein rendszerének megdöntése – és Irakban egy demokratikus rendszer kialakítása volt. Az USA és Anglia kormányai ezzel az állítólagos céllal próbálják elleplezni a véres és felháborító katonai intervenció tényét.

Fel kell figyelni arra, hogy a Bush adminisztráció valójában már régen, 2001. szeptember 11-e után döntött Irak megtámadásáról. Pontosabban ez a terv (döntés sokkal szeptember 11-e előtt, 1997-ben megszületett, amikor elfogadták a PNAC /Project for New American Century) tervet és

¹ Narihiko Ito a Tokiói Egyetem professzora, az ITH egyik legrégebbi militánsa, Évkönyvünk Nemzetközi Tanácsadó Bizottságának tagja.

² Az előadást szerzője Szöulban, a fegyverszünet aláírása 50. évfordulóján, „A fegyverszünetről a békéhez” c. nemzetközi háborúellenes konferencián tartotta 2003. július 25-én. Angol nyelvű szövegét ő küldte meg nekünk.

csoportot. E csoportosulás tagjai az „új konzervatív” iskola tagjai voltak, olyanok, mint Rumsfeld, Cheney, Wolfowitz, Bolton.

Megváltozott-e a világ 2001. szeptember 11-e után?

Szeptember 11-e után Bush elnök szájából szokatlan megfogalmazások hangzottak el: „Több, mint terrorista akció”, „új háború”, s hogy „2001. szeptember 11-e után megváltozott a világ”. De tényleg megváltozott? Ehhez két ponton teszünk megjegyzéseket.

Először is, amikor a Bush adminisztráció a „világ megváltozásáról” beszél, megfélemedezik (avagy el akarja feledtetni) az USA alkotmányáról, az ENSZ alapokmányáról és a nemzetközi jog alapelveiről. Odahaza Bush a legkisebb erőfeszítést sem tette avégett, hogy megfélemezze az USA-ban az arab származású amerikai állampolgárok elleni kilengéseket.

Másfelől 1945 óta az USA politikájában inkább egyfajta folytonosságot tapasztalhatunk. Nevezetesen amikor a világ a béke felé fordult, az USA vezetői állandóan alkalmat találtak, hogy „válságokról” kiabáljanak. De ki is okozta ezeket a „válságokat”? Ezek mögött többnyire az USA hadseregének és hadiipari komplexumának érdekei húzódtak. Így 1999-ben a demokrata párti Clinton-adminisztráció is keresztülvitte a Jugoszlávia elleni háborút és Belgrád bombázását³ – amivel egyértelműen megsértette az ENSZ alapokmányát. Hogy mi a különbség Clinton és Bush között? Míg Clinton csak kisebb mértékben sértette meg az ENSZ alapokmányát, Bush ezt egészen nyíltan teszi, az egész rendszert felborítva, teljességgel és nyíltan semmibe veszi a kis államok nemzeti szuverenitását és az egész jogrendszert, amely a vesztfáliai béke nyomán jött létre. 1998. október 28-án, a németországi Osnabrücki Egyetemen tartottak egy konferenciát. Ezt a konferenciát – amelyen sok ország küldöttei vettek részt – a vesztfáliai békének szentelték, amely elismerte a kis népek/országok szuverenitását, mint a konferencia résztvevői nyomatékosan aláírták. Akkor, Vesztfáliában azt hitték, hogy az egyezmény révén megteremtik a világbékét. Persze tudjuk, hogy ez nem sikerült. Most viszont a Bush-adminisztráció és a katonai héják e békerendszernek az alapelveit is szétverték, sutba dobták.

Ezek után az USA a Bush-adminisztráció alatt már úgy támadta meg Afganisztánt és Irakot, ahogyan azt az antik világban a Római Birodalom tette.

A koreai háború hatása Japánban.

Úgy vélem, hogy a koreai háború fő kiváltó oka a gyarmati uralom volt, még pontosabban a japán imperializmus. Jól tudom, hogy Korea kettéosztása a II. világháború után következett be. Csakhogy, ha ezt megelőzően

³ A „jugoszláv háborúnak” két ízben is külön rovatot szenteltünk: lásd Évkönyv 1999-2000.

Koreát nem nyelte volna el a japán imperializmus, Korea soha nem keveredett volna bele a világháborúba. Nekem ezt – mint japán embernek – itt a koreai nép előtt világosan ki kell mondanom, és el kell ismernem.

Ami még a koreai háborúhoz tartozik: ez a háború kirobbanásakor még polgárháború volt. Ugyanúgy, ahogy a spanyol polgárháború – még 1936-ban.

Azok az emberek, akik kirobbantották és vezették ezt a polgárháborút, avégett, hogy a koreai népet ugyanúgy egyesítsék, ahogyan az Kínában ugyanebben az időben történt, nem gondolhatták, hogy mindez ilyen eredményre fog vezetni. S ha visszapillantunk az elmúlt évekre, visszaidézhetjük, hogy az egyesítési szándék miként ütközött más, katonai érdekekbe, és a koreai népek azután milyen hatalmas szenvedéseket kellett elviselnie.

A koreai háborúnak van egy további, nagyon elgondolkodtató összefüggése: nevezetesen, hogy Németország és Japán, amelyek a második világháborút kirobbantották, évekig leszorultak a politikai arénáról, de éppen a koreai háború idején „rehabilitálták” őket. Gazdaságilag pedig ez a két ország messzemenően profitált a koreai háborúból, nem utolsósorban az USA hadserege számára végzett hadiszállításokkal. „Természetesen” ezeket magas áron teljesítették. Ez az „ellátó” funkció a csúcspontját 1952. június és 1953. májusa között érte el.

Japán nemcsak a költségvetés hatalmas arányú jövedelmeit szakította le a háborúból, hanem ugyanekkor politikailag Japánban megkezdődött egyfajta belső demokratizálódás is. Noha a japán alkotmány tulajdonképpen tiltotta volna ezeket a hadiszállításokat, a valóságban pár japán ezt a tilalmat megszegte.

Japán császára és jónéhány volt háborús bűnös ekkor a gyakorlatban az USA katonai „partnere” lett, és bíróilag kiszabott ítéleteik alól is felmentették őket. Néhány japán író akkor felemelte a szavát ez ellen „az új helyzet” ellen, és tiltakozott az újfajta „opportunizmus ellen”, amely a japán lakosság demoralizálódásával járt.

Mi Japán politikai alapmagatartása Koreával szemben?

Korea tényleges kettéosztása és Észak-Korea izolálása.

A koreai háború után volt egy rövid ideig tartó szakasz a japán politikában, amikor igyekeztek helyreállítani a közeledést Koreával. Ez 1955-1956-ban volt jellemző.

Felismerték, hogy Ázsiában új szakasz kezdődött. 1955-ben azonban visszatért a politikai életbe Kishi. Börtönből szabadult, és az USA hadseregének politikai és gazdasági segítségével megszerezte a kormány vezetését is.

Kishi képviselte azután már tisztán ezt a később hagyományossá vált politikát, amely Korea megosztására és Észak-Korea elszigetelésére irányult. 1961-ben azután Dél-Koreában is, katonai puccs révén, megalakult a Szato kormány, amely egyaránt élvezte az USA és a Kishi kormányzat támogatását.

Miért is mondott le Japán Koreáról? Mi ennek a háttere?

Ismeretes, hogy az 1970-es években japán fiatalok fellázadtak az ellen, hogy Koreában szolgáljanak. Ám ahhoz, hogy mindezt igazán megértsük, nagyon messzire kell visszanyúlnunk a múltba, a messzi középkorba, amikor Hideyoshi japán tábornok betört Koreába, és 1592 és 1598 között mintegy 70.000 koreait hurcoltak el olcsó munkaerőnek, lényegileg rabszolgának. Később, Korea japán megszállása alatt, az 1930-as években és a II. világháború éveiben, koreai lányokat kényszerítették a japánok számára kialakított bordélyházakba. Ezek mind súlyos sérelmek.

Mit is kellene tenni annak érdekében, hogy Koreában végre tényleg megszűlessen a béke?

2000. október 2-án az USA és a „Demokratikus Korea” (Dél-Korea) kormánya közös nyilatkozatban bejelentette: most már mindent meg kell tenni, hogy végre a fegyverszünet helyébe igazi béke szülessen az egész koreai félszigeten. Ám ekkor megválasztották George W. Busht az USA elnökének, és pillanatok alatt kártyavárként összeomlott az, amit hosszú évek során lépésről-lépésre készítettek elő, közel jutva a béke megteremtéséhez. Bush mindezt elégette, és a két országrészt Koreában visszataszította a hidegháborús idők légkörébe.

Később, hogy e feszültséget valamelyest enyhítsék, 2002. szeptember 17-én tárgyalások kezdődtek Phenjangban a két Korea, az USA és Japán küldöttei között. Ha akkor Japán valóban keményen kitart a békés megoldás keresése mellett, akkor nemcsak Koreában, hanem az egész Távol-Keleten is kikényszeríthette volna a tartós béke megteremtését. A Bush-adminisztráció azonban ekkor megint nagyon nyersen és keményen közbelépett, bevetve az Észak-Koreából fenyegető állítólagos „atombomba” és „nukleáris veszély” érvét. Ezzel a béketeremtés reményét megint elföldelte és Észak-Koreát jobban elszigetelte, mint egy évtizeddel korábban, vagy a Clinton-korszakban, a „megbékélés idején” volt.

Forrás: Narihiko Ito: From the Armistice to the Peace Regime.

STEVE PARSONS

CND (Campaign for Nuclear Disarmament) – Mozgalom a nukleáris leszerelésért.

Ez a CND volt sok szempontból az első nagy tömegmozgalom a fegyverkezés ellen. Ez a háború utáni mozgalom sok szempontból előfutára volt a mai zöld mozgalmaknak, amely felöleli az egész globális ellenzéki mozgalmat. (Az Attac-oknak)⁴. Ez a mozgalom Nagy-Britanniában született, 1954-ben. Az első nagy mozgalmak 1957/58-ban indultak el, amikor kialakítottak egy országos szervezetet, a CND-t. Ekkor indult el a béke-tömegtüntetés és menet Aldermastonba (ahol a nukleáris fegyvereket állították elő). A CND első nagy tömegrendezvényét 1958. februárjában tartotta. Az egyik lényeges oka a CND megszületésének abban az időben az volt, hogy váratlanul megbukott egy határozat, amely az egyoldalú leszerelést, és a fegyverek betiltását követelte. Ez az 1957. évi Labour-konferencián történt. Az LP sok ezer tagja követelte ezt, valamint pártonkívüli szocialisták, kvékerek, pacifisták, ökológisták, környezetvédők, trockisták, tudósok, a kultúra személyiségei (köztük művészek, a zene világának művelői, írók, stb.) Bertrand Russel volt a CND talán legismertebb nagysága, aki a direkt akciókban is részt vett, abban a mozgalomban, amely „A százak biztosságként” (Committee of the Hundred) volt ismeretes.

A brit kommunista párt (CPGB) tagjai kezdettől fogva aktív tagjai voltak a CND-nek, noha csak mint egyének. A CPGB vezetősége ugyanis szembe fordult a pacifista mozgalommal, mint mozgalommal, mert az úgymond aláásta a szovjetbarát békemozgalmat. (A párt azonban e kérdésben meg hasonlott – amire van példa az országban kibontakozó más radikális mozgalmak esetében is.) A párttagság fokozatosan aktivizálódott a kubai válság idején.⁵

⁴ Az Attacról lásd e rovat másik írását.

⁵ Steve Parsons hosszabb történeti áttekintésének most csak kis hányadát tudtuk közölni. Nagyobb, máig kiható írását a 2006-os kötetben publikáljuk. Az írás több szempontból számunkra is nagy aktualitását növeli, hogy 2003-tól a CND-nek könyvünk régi munkatársa, tárogatója, Kate Hudson lett az elnöke. Steve Parsons írását számunkra készítette.

PAUL FOOT**A sokkal kevesebbhez illeszkedve (rövidítve)**

Sok minden specifikus és sok minden megbízható azokból az adatokból amelyeket bizonyos hazai jövedelmekről hoztak nyilvánosságra – a járadékokról, az osztalékokról és a kapitalizmus egyéb áldásairól. Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy a lakosság leggazdagabb 1%-ának 1996-ban az össznézeti vagyon 20%-a volt a kezében. Peter Hain-nak⁶ és a New Labournek hála, ez a szám 2001-re 23%-ra emelkedett. Ez a leggyorsabb, legnagyobb ugrás, amelyet ezek a megagazdagok zsákmányszerzésük során valaha is végrehajtottak a háború utáni időkben. Ez még a thatcherista korszakra is igaz.

Ami a lakosság szegényebb felét illeti, ennek 1996-ban a nemzeti vagyon 7%-a jutott, a New Labour négyévi uralma után pedig 2001-re részesedésük 5%-ra esett vissza.

Forrás: Paul Foot: Adding up to much less. The Guardian, 2003. november 26. (A cikket Steve Parsons juttatta el hozzánk.)

KEITH LEE**Nagy-Britannia: a felmérések a szociális egyenlőtlenségek növekedését mutatják.**

Az utóbbi időben a különböző régiók, grófságok és helységek, és a családi háztartások szerinti statisztikai felmérések azt mutatják, hogy a régiók és a grófságok közötti szintkülönbség sem csökkenő, hanem növekedő tendenciát mutat. Ezek az utolsó 10 év adatai.

Az egyik ilyen felmérés szerint 2003-ban a britek 25%-a tartozott az úgynevezett „gazdag fogyasztók” közé. 10 évvel ezelőtt csak a lakosság 19%-a tartozott ide. Ugyanez a forrás a lakosság 37%-át teszi a „szerény fogyasztású” avagy „nehezen élők” körébe. 10 évvel ezelőtt ez a réteg csak 33%-ot tett ki.

Az elemzők elvetik azt a szimplista vélekedést, mintha a jövedelmi különbségek alapján valamiféle Észak/Dél határvonalat lehetne húzni. Ezzel

⁶ Peter Hain a New Labour és így Blair többszörös minisztere, amit sokan azért rónak fel neki, mert régebben az LP „puha baloldalának” az egyik hangadó publicistája volt.

szemben az adatok azt mutatják, hogy a legszegényebb kisebb régiók közül egyet találhatunk Észak-Angliában, egyet Walesben, egy pedig egyenesen délnyugaton volt. Pedig „általában” ez a leggazdagabb régió.

Általában 1996-tól 48%-os béremelkedés mutatható ki. Ámde ezen belül igen nagyok az eltérések. Míg 2003-ban az átlagkereset 25.000 font évi jövedelemben állapították meg. Ebből London messze kiugrik, ahol egyes körzetekben az emberek 15%-a is évi 100.000 fontos szint fölött él. Londonban ilyen körzetek: Hammersmith, Hampstead, a Fleet street környéke és még féltucatnyi kerület. A legszegényesebb családi háztartások Leicesterben, Glasgowban, Liverpoolban, Newcastle-ban, Middlesbrough-ban találhatóak.⁷

Forrás: Keit Lee: Britain: Survey shows increase in social inequality. World Socialist Web Site (WSWS), 2003. november 29. (Az írást Steve Parsonsnek köszönhetjük.)

Közli és jegyzeteltes: Jemnitz János

HARSÁNYI IVÁN

Elnökváltás az SPD élén

2004. február 7-én Gerhard Schröder kancellár – mindeddig egyben Németország Szociáldemokrata Pártjának (SPD) az elnöke is – egy televíziós interjúban bejelentette: megválnék pártelnöki tisztségétől. Két nappal később a pártelnökség ülése elfogadta javaslatát a két tisztség szétválasztására és az új elnök személyére. A posztot Franz Müntefering, az SPD szövetségi gyűlési (Bundestag-)frakciójának addigi vezetője vette át.

Amióta a pártot (a nemzetiszocialista Harmadik Birodalom bukása után) újjászervezték, nyolc elnöke volt. Valamennyi szociáldemokrata kancellár egyben a pártelnöki tiszte is betöltötte, az egyetlen Helmut Schmidt kivételével (aki utóbb többször hangoztatta, mennyire szerette volna elnyerni a posztot). A sorban Kurt Schumacher az első (1946–1952)⁸, aki 13 év illegálitás és száműzetés után állította talpra a pártot. Őt Erich Ollenhauer (1952–1963), a Szocialista Munkásinternacionálé ifjúsági szer-

⁷ Ugyanez a forrás hangsúlyozza, hogy az utolsó évtizedben terjedtek az olcsó bérű és részidős munkaalkalmak, aminek ugyanúgy káros következményei voltak, mint az állami közkiadások lefaragásának.

⁸ Életrajzát lásd az Évkönyv 1996. évi kötetében.

vezetének egykori titkára követte. A leghosszabb ideig (1964–1987) Willy Brandt⁹ elnöksége tartott. Később, a hosszúra nyúlt ellenzéki években egyre sűrűbben váltották egymást az elnökök. 1987-től 1991-ig Hans Jochen Vogel, utána Björn Engholm (1991–1993), majd Rudolf Scharping (1993–1995) nyerte el a nagy tekintélynek örvendő pozíciót. Négy évig elnökölt a fordulatos pályájú Oskar Lafontaine (1995–1999), aki sokak számára váratlanul, nem sokkal az SPD választási győzelme után, a nehéz kormányprogram-készítés során önként vált meg az elnöki tiszttől.¹⁰ Azóta, egészen mostanáig Schröder tartotta kezében a pártelnökséggel járó nem csekély irányító szerepet.

A 64 éves új elnök Sundernben, a nyugatnémet iparvidék szívében született, munkásszülők gyermekeként. 14 évesen állt munkába városkájának egy fémfeldolgozó üzemében. Ipari-kereskedelmi szakiskolát végzett. Nincs főiskolai diplomája, sőt érettségit sem tett. Az SPD-be 1966-ban lépett be és a párt, mint mondja, második otthonává lett. Kilenc év után Nyugat-Vesztfáliában elindították a Bundestag-választáson. Elnyerte és 1992-ig meg is őrizte a mandátumot. A párt állandó szóvivőjévé lett lakásügyekben. 1992-ben átvette a párt számára fontos, nagy taglétszámú vesztfáliai kerület pártszervezetének a vezetését. Ezt azután is megőrizte, hogy Johannes Rau tartományi kormányfő meghívta a düsseldorfi kabinetbe, és rábízta a munkaügyi, szociális és egészségügyi tárcát. 1995-ben Scharping pártelnök vette maga mellé, mint a párt (immár szövetségi szintű) ügyvezetőjét.

Az első Schröder-kabinetben már miniszter, a közlekedésügy élén. Egy évvel utána pedig átveszi az újonnan létesített pártfőtitkári tisztséget. Bundestag-frakcióvezetői posztját Schröder és a párt lehellétkony 2002-es választási győzelme után nyerte el.¹¹

A kommentárok egyöntetűen hangoztatják, hogy Müntefering igen kritikus helyzetben került a párt élére. A súlyos nehézségek gyötörte német gazdaság rendbetételére Schröder kemény gazdasági szigorintézkedésekhez folyamodott, amelyek nem egyszerűen anyagi, hanem munkajogi szempontból is a párt szavazótáborának nagyon széles rétegeit érintették kedvezőtlenül. Napirendre került az egész szociális ellátórendszer és a munkaerőgazdálkodás „piackonform” átrendezése. Az SPD befolyása az 1999-es parlamenti választáson még 40,9% volt, 2002-ben a 38,5% épphogy elég volt a győzelemhez, most a felmérések szerint ez az arány csak 32%.

⁹ Az ő életpályájával hasábjainkon többször is foglalkoztunk, a legrészletesebben 1993-ban

¹⁰ Erről beszámoló könyvét ismertettük az Évkönyv 2002. évi kötetében.

¹¹ Erről a választásról lásd Susanne Miller írását 2004. évi kötetünkben.

Eközben a sokáig 30% alatt tanyázó CDU–CSU támogatottsága elérte a 48%-ot. Ráadásul a pártnak alig több mint egy év alatt 16 választási küzdelemben kell helytállnia. Hét helyen lesz tartományi, nyolc szövetségi tartományban helyhatósági választás, s közben június 13-án elfogadható eredményt kell elérnie az Európai Parlament választásán. A helyi erőpróbák közül kiemelkedik a hamarosan sorra kerülő, rendszerint indikátor jellegű hamburgi választás.¹² Itt a szociáldemokrata Thomas Mirow próbálja elhódítani a CDU-s Ole von Beust polgármester posztját. A 2004. február közepi felmérés szerint az erőviszonyok borotvaélen táncolnak (CDU: 45, SPD: 30, Zöldek: 15%).

Schröder kancellár és politikája rég nem látott kereszttűzbe került. Egyik oldalról az uniópártok nyitottak tüzet rá, szociális felhangokkal, mintegy megfélelvezve arról, hogy a vitatott kérdésekben mi volt az álláspontjuk legutóbbi, 1999 előtti kormányperiódusukban. Másrészt az SPD soraiban támadt hatalmas vihar. Nagy riadalmat okozott a tagság évtizedek óta nem tapasztalt fogyása. Az utóbbi években 63 000 ember, a tagság egytizede lépett ki a pártból. Csupán a szociáldemokrata erődnek számító Északrajna-Vesztfáliában 10 000 fő volt a veszteség.

A német sajtó tele van találgatásokkal arra nézve, mi lehet Schröder elgondolása azzal, hogy kiköltözött a párt székházából, a Willy-Brandt-Hausból. Leggyakrabban azt valószínűsítik, hogy egyrészt kancellárként így akarja szabadabbá tenni a kezét a tervezett húsbavágó átalakításokhoz; másrészt a tagság soraiban rendkívül népszerű Müntefering segítségével akarja biztosítani ehhez pártbeli hátországát. Többben azonban ennél bizonyultabbanak látják a helyzetet.

Az SPD élén beállt változás nehezen értelmezhető a párt alsóbb láncszemeiben tapasztalható mozgások nélkül. Aligha állja meg a helyét a „nagy sajtó” (pl. a *Der Spiegel*) beállítása, amely szerint csupán a „pártfunkcionárius kaszt” ráncolja a homlokát Schröder tervei hallatán. A párt helyi tisztviselői nyilván a tagság véleményét és hangulatát közvetítik, amellyel jóval közelebbi kapcsolatban állnak, mint a kampányok során villámlátogatásokat tevő Schröder. Egy koblenzi gyűlésen Münteferinget így üdvözölte egy felszólaló: „Mit gondolsz, miért épp téged küldtek ide? Mert azok egyike vagy, akik a munka fogalmát nem politológiai tanulmányokból vagy a Friedrich-Ebert-Stiftung valamelyik szemináriumáról ismerik.”

Anélkül, hogy a pártban szakadás állt volna be, létrejöttek bizonyos kapcsolatok a protestálók között. Hírek szerint főleg a „hatok bandája” néven emlegetett tartományi vezetők, a schleswig-holsteini Claus Möller, az alsó-

¹² A hamburgi helyzet alakulásáról lásd Peter Birke cikkét az Évkönyv 2004. évi kötetében.

szászországi Wolfgang Jüttner, a Saar-vidéki Heiko Mass, a hesseni Andrea Ypsilanti és a bremeni Detlev Alberts képviselik a mérsékelt, de erőteljes tiltakozó potenciált, Andrea Nahlersnek, az SPD-baloldal szóvivőjének a támogatásával.

A megfigyelők a pártban *három véleménycsoportot* látnak kirajzolódni, amelyeket ízlésük szerint így vagy úgy minősítenek. Az egyik szögesen ellenzi a Schröder terveiben szereplő reformokat. Ezeket a neoliberais tábor „tradicionalistáknak” nevezi. (A *Spiegel* ironikusan „régis szakszervezeti elvtársokról” beszél.) A másikat, amely még kevesli is a schröderi változtatásokat, „modernizálóknak” tekintik. Itt főleg fiatal szakemberekről van szó; irányzatukat Rainer Wend szövetségi gyűlési képviselő és Sigmar Gabriel számítástechnikai szakember nevével szokás jellemezni. Végül a tagság harmadik, általában jelző nélkül baloldalinak nevezett rétege alapján támogatja Schröder Agenda 2010 nevű „ötéves tervét”, de bármely további reformot csak akkor hajlandó támogatni, ha ezeket szociálisan megfelelően ellentételezik.

A jelek szerint ez az áramlat nemcsak igen befolyásos, de elég határozott elképzelése is van a párt pozícióinak erősítésére alkalmas alternatív programról. A hamarosan tárgyalandó örökösödésiadó-törvény esetében például határozottan akarnák érvényesíteni a progresszivitás elvét. A minden állampolgárra kiterjesztendő széles körű biztosítást, amely Schröder terveiben a jobb gazdasági helyzet remélt távlatában, a következő törvényhozási ciklusban szerepel, már a mostani periódusba előrehoznák, hogy egyáltalán legyen következő SPD-ciklus...Elfogadhatatlannak tartják a nyugdíj bármely további korlátozását. Ismét feszegetik a vagyonadó bevezetésének kényes kérdését. Végül a schröderi „innovációs programot” sokmilliárdos, a felsőoktatás minden láncszemére kiterjedő grandiózus oktatás-korszerűsítési tervvé fejlesztnék. Ennek finanszírozásához pedig, nem éppen neoliberális fogással, igénybe akarják venni a Bundesbank aranykészletének egy részét is.

Müntefering neve többször is elhangzott az utóbbi években vele kapcsolatos tervek formájában is. Egy 2002. februári amerikai repülőutazás alkalmával Schröder félig tréfásan megjegyezte: „Ha most lezuhannánk, Franznak kell továbbvinnie az ügyeket.” Maga Müntefering nem ijedt meg attól, hogy fékező lépései miatt az elszánt megújítók „betonfejnek” nevezik. „A beton hálás anyag – válaszolta –, sok mindenre jól lehet használni.” A jelek szerint egyik legfőbb célja mégis az, hogy a tagság elégedetlen részét összebékítse Schröder reformterveinek azzal a részével, amelyet maga határozottan támogatandónak vél. Ezt nem is titkolja. Ennek dacára, akárhol jelennek meg az alsó szervezetekben elmaradhatatlan, széles,

élenkvörös sáljával és vörösszekfűs jelvényével, továbbra is vastaps fogadja. Tudják, hogy nem luxusvillában, hanem egy panellakásban lakik, amelyet ráadásul Georg Gysitől, a Demokratikus Szocializmus Pártjának (PDS) korábbi elnökétől vett át; azt is, hogy tévét néz, és reggelenként tréningruhában az Állatkert sétányain kocog. Hasonlít azokhoz, akiknek az érdekeit védeni akarja. És természetes, hogy ez egyeseknek nagyon tetszik, másoknak, különösen pártelnöki pozíciója miatt, nagyon nem.

DÖMÉNY ZSUZSA

Bolívia, 2003 – az erőszak éve

Több mint húsz békés év után 2003-ban újra tömeges tiltakozások és véres összecsapások színtere volt a dél-amerikai ország, amely a XX. században a katonai puccsok számának szomorú világrekordját tartotta.

A 2002-es választások idején már jól látszott a társadalom számottevő részének elégedetlensége és olyan új politikai erőcsoportok megjelenése, amelyek etnikai és réteggövelései szorosan kötődtek a tradicionális – elsősorban bányász – szakszervezeti mozgalomhoz. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy az elnökjelöltként induló indián Evo Morales szakszervezeti vezetőre leadott szavazatok csak egyetlen százalékkal maradtak el a hagyományos politikai pártok: a Nemzeti Forradalmi Mozgalom, a Forradalmi Baloldali Mozgalom, az Új Köztársasági Erő, a Civil Szolidaritás Unió által támogatott s végül elnökké választott, Sánchez de Lozadaétól.

A pártok harcisan baloldali neve itt nem jelenti feltétlenül ugyanazt a tartalmat. A legtöbb esetben ezeknek a pártoknak semmi közük sincs a baloldalhoz, az elnevezés inkább csak azt a szándékot fejezi ki, hogy az adott politikai mezőben erőteljes politikai aktorként jelenhessen meg. Bolíviában – és a legtöbb dél-amerikai országban – a társadalmi békére, a demokráciára és az egyéni szabadságra veszélyes törekvések szinte kivétel nélkül a jobboldalról jöttek, leginkább katonai puccsok formájában. Így errefelé azok a demokratikus rend iránt elkötelezett politikai erők és csoportok is baloldali színezetű nevekkkel és jelképrendszerrel lépnek fel, amelyeknek vajmi kevés közük van az igazi baloldalhoz.

Az utóbbi húsz év többnyire kiegyensúlyozott belpolitikai viszonyainak alapját a szerény gazdasági fejlődés és a politikai elit által működtetett „paktum demokrácia” jelentette. A 2002-es választási eredmények már egyértelműen tükrözték, hogy ez a paktum kifáradt, a politikai pártok hát-

téralkujává vált, a lakosságnak csaknem a fele immár nem támogatja azokat a politikai erőket, amelyek eddig gyakorolták a hatalmat. A demokrácia új modellje kidolgozásának igénye a választások után már csak egyes értelmiségi műhelyekben volt napirenden, a hagyományos politikai pártok vezetői, de a politikai elit sem vette komolyan az intő jeleket. Nem érzékelték, hogy a gazdasági válság miatti egyre növekvő nyomor és munkanélküliség ebben az egyébként is nagyon szegény – Latin-Amerika legszegényebb – országában olyan feszültségeket okoz, amelyek robbanásveséllyel fenyegetnek. Az elégedetlenség felszínre kerülésének számos oka közül néhány – a továbbiakban kissé részletesebben kifejtve – döntő faktora volt a változást elindító folyamatoknak.

A nyersanyagokban gazdag országban hagyományosan a bányászat volt a legfontosabb iparág. A világgpiaci kereslet csökkenése miatt a '80-as években a munkanélkülivé váló bányászok ezrei kezdtek a jól jövedelmező és kevés munkával járó kokacserje termesztésébe. 1997-ben Bolívia világelső volt a kokain termesztésében.

A kokacserje ezen a vidéken őshonos növény, és a helyi lakosság, főleg az indián népesség kultúrájában egészen más a szerepe, mint a világ más részein. A magas hegyekben élők élénkítő és éhségűző szerként használták évszázadok óta és használják mai is, rágcsták a cserje leveleit vagy teát főztek belőle. A koka nehéz mindennapjaik része, megtanulták használni, és nem lesznek tőle kábítószerfüggők, ugyanúgy hozzátartozik az életükhöz, mint nekünk a kávé vagy a tea, és hasonló szerepet is tölt be. Ezért a parasztkban jórészt fel sem merül, hogy valami ártalmas, vagy romboló szer előállításához járulnak hozzá.

A kábítószer-ellenes program kertében az Egyesült Államok kormánya Bolíviának is felajánlotta, hogy a támogatja azoknak a parasztnak az új-rakezdést, akik felhagynak a kokacserje termesztésével. Így három év alatt több millió dollár áramlott az országba. Ennek nagy része elfolyt a korrupciós csatornákon, s végül csak egészen elenyésző hányada finanszírozta azt a célt, amelyért létrehozták a programot. Ötvenezer kokaintermelő családnak ajánlotta fel a bolív kormány az alternatív termesztés lehetőségét. Azok számára azonban, akik soha nem műveltek földet, nem volt vonzó, hogy a tízszer annyi munkával járó és huszadannyi jövedelmet hozó más mezőgazdasági terményekkel foglalkozzanak, ekkora különbséget nyilvánvalóan nem kompenzált a program. A helyi droggereskedők, akik továbbra is működtetik kialakított termeltető és szállító hálózatukat, nagy nyomást fejtettek ki az „áttért” termelőkre, ez sem növelte a program népszerűségét. Az emberek ezeken a vidékeken úgy érezték, hogy a kormány külföldi segítséggel megfosztja őket megélhetési lehetőségeiktől, miközben

valódi megoldást nem kínált. Többek között azért sem, mert míg a kokacserje felvásárlására és elszállítására kialakult hálózat épült, az alternatív termékek felvásárlására, esetleges feldolgozására és értékesítésére nem terjedt ki a terv, nemcsak az amerikaiak programjában, hanem a kormányéban sem. Az amerikaiak a kudarcért a korrump helyi vezetőket hibáztatták, bár a dél-amerikai viszonyokat jobban ismerő amerikai tisztségviselők sem tartják célravezetőnek ebben a formában a programot.

Az Egyesült Államok átmeneti időszakra vállalta a kokauiltvények kiírása és az alternatív mezőgazdasági termelésre való átállás költségeit, valamint garanciát vállalt azokra a kölcsönökre, amelyeket Bolívia a Világbankból vett fel liberális gazdasági intézkedések bevezetése érdekében. E szerint tehát a bolív kormányra nehezedett a program belpolitikai súlya, míg a kokacserjét természetők viselték a szociális következményeket. Végül ez a projekt súlyos következményekkel járt az országban a társadalmi békére és a kormányozhatóságra nézve is. Bolíviában a belpolitika stabilitását a kábítószer-probléma, a szociális helyzet és a hadsereg illetve a civil szféra közötti viszony határozza meg, ehhez szorosan kapcsolódik a földkérdés ebben az alapvetően rurális társadalomban, ahol a földművelés az egyik legfontosabb gazdasági ágazat.

Bolívia nemcsak a legszegényebb ország ezen a földrészen, hanem itt vannak a legnagyobb különbségek is a szegények és a gazdagok között. A csaknem nyolcmillió lakosságának 62,7%-a él a szegénység szintje alatt, ami azt jelenti, hogy a napi betevő falat előteremtése is gondot jelent. 14,4%-a napi 1 dollár alatti összegből él, és 34,3%-a napi 2 dollárt költhet a megélhetésére. A kritikus szegénység nyomorszintjén élők (20%) között például a csecsemőhalandóság adatai rosszabbak, mint Haití, Kamerun, Kenya statisztikája, míg a gazdag bolív lakosság (20%) adatai hasonlóak a fejlett országokéhoz. A szegénység földrajzilag és etnikailag is felrajzolható, a nyomorgók zöme mezőgazdasági munkás, illetve indián. (A lakosság 70%-a indián, ebből 40% kecsua és 30% aymara, 20% mesztic, 10% kreol és fehér, az írástudatlanság 27% körül van.)

Az állami bevételek is nagymértékben csökkentek az utóbbi négy évben a kokaültvények radikális kiírása nyomán, ez évi 500 millió dollár hiányt jelentett, míg a más exportcikkekből származó bevétel évi 1500 millió dollár. Ez a hiány mély gazdasági válságba sodorta az országot.

A hagyományos politikai pártok a 2002-es választásokon, – bár a gazdaság válságot mutató adatait ismerték, – a régóta bevált ígérető, azután semmit nem teljesítő stratégiával indultak. Tették ezt annál is inkább, mert a választók tömegei efelé nyomták a pártokat. Az indiánok emancipációs- és szociális mozgalmainak méreteit és erejét láthatóan nem értékelték jól.

Evo Morales nagymértékű támogatottságát a gazdasági válságok idején szokásos jelenségnek fogták fel, vagyis a Bolíviában hagyományosan erős szakszervezetek népszerűségének átmeneti növekedéseként. A helyi szakszervezeti mozgalomban szokásos baloldali frazeológia és jelszavak elfedték azt, hogy itt alapvető társadalmi változások történtek. Ezeknek a változásoknak az elindítója és motorja az aymara indián parasztok emancipációs mozgalma volt, az indián népesség kollektív jogainak állami elismeréséért, kodifikálásáért, helyzetük javításáért, a termőföldhöz jutásért, s az egyes indián népek területeinek közigazgatási egységként kezeléséért. Ennek eredményeként egészséges kapcsolat alakulhat ki majd az indián közösségek, a regionális társadalmak és a nemzet egésze és az állam között. A halmozottan hátrányos helyzetű indián tömegek a szakszervezeti tömörülést politikai pártként, és nem munkahelyi érdekvédelmi szervezetként kezelték, hanem az indián lakosság általános állampolgári jogegyenlősége követelésének szószólójaként is. Vagyis az eddigi pártstruktúrába beékelődött egy olyan horizontális szerveződés, amely végül is szétfeszítette a hagyományos pártrendszer kereteit.

A 2002-es választási eredmények jól mutatják, hogy a választók 50%-a számára azok a pártok és az a politikai elit, amelyek az elmúlt húsz évben a hatalmat gyakorolták, már nem artikulálják a lakosság felének érdekeit, elképzeléseit, és elvesztették a bizalmat, nemcsak abban, hogy képesek a válságot kezelni, hanem abban is, hogy egyáltalán van-e létjogosultságuk ebben a formában. A „paktum demokrácia” alapja a politikai elit egymás iránti nagyfokú toleranciája volt, amelyet erős nemzetközi támogatás is biztosított, azonban ebből kimaradtak a civil társadalom meghatározó erői.

A választás tétje ezúttal nem az egyik vagy másik politikai párt hatalomra jutása, még kevésbé a bal- és jobboldal egymás elleni küzdelme, hanem sokkal inkább egy olyan új politikai modell kialakításának lehetősége, amely képes kezelni a felgyülemlett problémákat, és csökkenteni a társadalmi feszültségeket. Ez akkor a politikai aktorok többsége számára még nem volt világosan felismert körülmény.

A pártrendszer eddigi struktúrája megroggyanásának jelentősége abban a közegben értékelhető, amely a bolív állam és intézményrendszere általános szervezettsége színvonalát jellemzi. A lassú, rosszul szervezett és korrupcióval átszótt intézményrendszer és a csekély szervező erő, amit képvisel, újabb területe és faktora annak a társadalmi válságnak, amely a 2003-as év elejére kialakult.

A képlet sematikusan a következő: adott egy rosszul működő szervezetlen intézményrendszer, a „paktum demokrácia” meggyengülése, a politikai pártok hiteltelenné válása, a gazdasági válság és a csaknem 17%-os

munkanélküliség, a lakosság majd' háromnegyedét sújtó szegénység, az indián lakosság általános elégedetlensége etnikai, kulturális jogainak és társadalmi szerepvállalásának korlátozottsága és a kirekesztés miatt, valamint – a bőséges puccsista hagyományokkal rendelkező – tradicionálisan jól szervezett hadsereg, és az ugyancsak jól szervezett és harcedzett szak szervezeti tömörülések.

Az ország súlyosan megbillent pénzügyi egyensúlyát Sánchez de Lozada kormánya februárban – a Nemzetközi Valutaalap nyomására – liberális gazdaságpolitikai intézkedésekkel és megszorításokkal próbálta kezelni, s a fizetéseket újfajta adóval sújtotta.

La Paz utcáin a rendőrök tüntettek elsőként – civilek támogatásával – az új adó ellen, s a kormánypalota előtt fegyveres harc bontakozott ki az ellenük kivezényelt katonasággal.

A rendőrség és a hadsereg ellentéte a puccsok idejére nyúlik vissza, amikor mint a demokratikus intézményrendszer része, a rendőrség is alávetett szerepet játszott. Csak a demokrácia helyreállításával nyerte vissza önálló intézményi autonómiáját a rendőrség mint fegyveres testület, valójában önálló intézményi identitását is ekkor formálhatta újra. Ennél szemléletesebben nem is lehetne ábrázolni az intézményrendszer széthullását: az államhatalom két fegyveres testülete utcai harcokban egymásra lőtt. 13 rendőr, 4 katona és 19 civil halt meg, a sebesültek száma 200 körül volt. Az új adóról szóló törvényt a kormány visszavonta.

A 2000-es évtől számítva Bolívia már a harmadik ország, ahol súlyos társadalmi válság közvetlen kiváltó oka a Valutaalap nyomására hozott intézkedés.

Ettől kezdve a kormány helyzete megingott, a zaklatott belpolitikai légkörben az ellenzék és a kormány egymást vádolta. Az állami bevételek várható összege azonban közel sem fedezte a költségvetési kiadásokat. Találni kellett valamilyen forrást, amivel a hiány pótolható. Ez a forrás a földgáz exportjának növeléséből származhat, ugyanis Bolíviában található a kontinens legnagyobb földgázkészlete, amelyből már most is exportál kisebb mennyiséget Brazíliába.

Nyilvánosságra hozták a földgáz exportjáról szóló tervet, mely szerint egy észak-amerikai konzorciumnak adnák el meghatározott időre a kitermelés jogát is. Ez a cég a gázt chilei területen vezetné egy tengeri kikötőig, majd onnan szállítaná Mexikóba és az Egyesült Államokba. A tervet szerint a bevétel valóban olyan nagyságrendű, – évi 600 millió dollár – amely elindíthatná a gazdasági fejlődést az országban. Erre alapozta a kormány azokat az ígéreteit, amelyek az egészségügy, az oktatás és az általános élet színvonal emeléséről szóltak.

A kormány bukásához vezető válsághoz végül az általános elégedetlenség forrongó hangulatában végül is ez a terv vezetett. A gázeladás a lakosság szemében annak a liberális gazdaságpolitikának a része volt, amelynek megnyomorító terheit egyre elviselhetetlenebbnek érezte. Mindezt tetézte, hogy a kormány még gesztusértékű intézkedésekkel sem fordult a szegények és nyomorgók felé. A szolidaritás és együttérzés hiánya erősítette azt a közhangulatot, hogy a kormány, a pártok vezetői s általában az elit érzéketlen a szegénységben sínylődő tömegek sorsával szemben.

Az ország legszegényebb városában, El Altoban heves tüntetések patantak ki a gáz eladása és a kormány ellen, s egyre több helyütt, a fővárosban is megbénult az élet.

A „gázlázadás” okai összetettek. A lakosság nem hitt abban, hogy a mégoly nagy bevétel is valóban a fejlesztést szolgálja majd, és nem tűnik el a korrupst politikusok és hivatalnokok zsebében. Nem értettek egyet azzal sem, hogy külföldi konzorcium aknázza ki a gázvagyon, de a legelfogadhatatlanabb a bolívak számára ebben a tervzetben az volt, hogy chilei területen vezették volna a csöveket a tengeri kikötőig.

A Chilével vívott háborúban, 1879-ben Bolívia elvesztette azt a Csendes-óceán partján elterülő földszávot, amely addig biztosította az ország tengeri kijáratát. Bolívia az egyetlen dél-amerikai ország, amelynek nincs tengerpartja és tengeri kikötője. A bolív diplomácia állandó törekvése napjainkig, hogy valamilyen földfolyosón tengeri kijárához jusson. A helyzetet nehezíti, hogy a vitatott területről 1880-ban Peru és Chile között született egy megállapodás, mely szerint a Bolíviától elnyert területet Chile csak Peruvall egyetértésben adhatná vissza részben vagy teljesen a bolívaknak. A 125 éve történtek olyan élő történelmi sérelmet jelentenek a bolíviaiaknak, amely napjainkban is politikai detonátorként hat. (A magyar történelemben is vannak ilyenek...) A forrongó közhangulatban több, egyelőre elszigetelt tüntetés is kipattant e területek visszakövetelésére.

A helyzet fonáksága, hogy mind Peru, mind Chile szívesen venné, ha a területén futna a vezeték, mert ez a vidék gazdasági fellendülését jelentené egy olyan sivatagos területen, ahol kevés a munkahely és nincs remény más nagyobb beruházásra. Bonyolítja a helyzetet, hogy Chávez, Venezuela sajátos diplomáciai érzékű elnöke felhívást intézett a két érintett országhoz, hogy tegyék lehetővé Bolívia tengeri kijáratát, ezzel a kérdés kibővült és immár nemcsak az érintett országok vesznek részt a megoldás keresésében, hanem az AÁSZ (Amerikai Államok Szövetsége) keretén belül a térség más államfői is megpróbálják a felkorbácsolat kedélyeket lehűteni, és valamilyen mindenki számára megfelelő megoldást kidolgozni.

Az El Altoban elkezdett sztrájk résztvevői elzárták a fővárosba vezető

utat, ezzel elszigetelték La Pazt az ország többi részétől. Több városban is követelték Sánchez de Lozada lemondását. Az elnök ismét bevetette a katonaságot, az összecsapások során az országban 80 halott és mintegy 200 sebesült volt a szomorú eredmény. Ezután már szinte minden szektor a kormány távozását sürgette, ami október 17-én meg is történt, miután a sztájk véres leverése miatt az alelnök is megvonta támogatását Sánchez de Lozada elnöktől, aki ezt követően lemondott és az Egyesült Államokba távozott. Az ott adott nyilatkozataiban bukásáért valamilyen nemzetközi baloldali összeesküvést tett felelőssé.

Carlos Mesa alelnök lett az ország új elnöke, eredeti foglalkozása újságíró, ő nem tartozott a pártpolitikusok közé. Az alkotmány szerint az alelnök veszi át a hatalmat az elnök távozása után. Úgy látszik azonban, hogy az alkotmányos legitimitás mellett valamiféle össznépi bizalom is legitimáló tényező ebben a korántsem megoldott belpolitikai helyzetben.

A pártrendszer összeomlott. Az új kormány nem a politikai pártok támogatásával került hatalomra, az események során a hagyományos pártok súlytalanná váltak, szerepük kizárólag a parlamentre korlátozódik.

Ezzel lezárult egy korszak, a „paktum demokrácia” korszaka, a kormány előtt álló feladat egy olyan demokratikus rendet létrehozni, amely az állampolgárok részvételére épül, és újra kell építeni a kapcsolatot az állam és a társadalom között. Ennek logikája gyökeresen különbözik majd az eddigitől. Az állam és polgára viszonyában nagyobb szerepet kell kapnia a törvénytisztelő magatartásnak, az adófizetői feyelemnek, valamint annak is, hogy a követeléseknek az ország gazdasági helyzetéhez képest reálisnak kell lenniük. Új alkotmányra lesz szükség, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásának már konkrét tervei vannak, ebben szerepelni kell olyan alkotmányos és intézményi kereteknek, amelyekben helyet kaphatnak azok az új politikai erőik, amelyek – szervezet és fórum hiányában – az utcai tüntetésekben és harcokban mutatták meg magukat, és követelésüket is ott fogalmazták meg. El kell kerülni azt, hogy a kormány és ellenzéke között az utca népe legyen a döntőbíró, a korántsem lehiggadt közhangulatban ezt a tömeget egyaránt felhasználhatják céljaik érdekében a neopopulisták és a hagyományos politikai pártok is.

A válságból való kilábalás érdekében Mesa az államot kívánja a gazdaság főszereplőjévé tenni: „A piac a maga sajátos működésével vak, a szegénységet nem lehet enyhíteni, ha a piac törvényei korlátozás nélkül működhetnek”.

A részvételi demokrácia megnyilvánulása az állampolgárok közvetlen döntése a bolív társadalmat jelenleg leginkább foglalkoztató kérdésben – a földgázzal kapcsolatos referendum, amelyet 2004. márc. 28-án tartanak.

Ezt megelőzi egy ismertető kampány. Miután az amerikai konzorcium visszalépett a szerződéstől, a döntés szabadsága a referendumon résztvevők kezében van.

Carlos Mesa elnök tudatában van annak, hogy az elkeseredett és elégedetlen lakosság gyors megoldást vár a problémáira, mint ahogy az is nyilvánvaló, hogy a gáz-kérdés az általános szegénység miatti felháborodás gyújtópontja volt. Az erőszak azonban ismét elszabadulhat, ha a kormány és a lakosság közötti törekeny bizalom megszűnik. A kihívás a kormány számára a demokratikus rend fenntartása mellett továbbra is a gazdasági fejlődés elősegítése, a társadalmi egyenlőtlenség kezelése és a szegénység mérséklése.

Bolíviáról szólva valamilyen mértékben egész Dél-Amerikáról beszélünk. A hagyományos párt- és intézményrendszer meggyengülése vagy válsága általános jelenség a térségben, s bár a kríziskezelésre már szinte minden ismert „gyógymódot” kipróbáltak itt, az eredmény mégis rendre elmaradt. Nem hozott megoldást a különböző gazdasági iskolák intézkedés-csomagja, az importkorlátozás, a versenytől elzárkózás „elvesztegetett évtizede” sem, mint ahogy a katonai puccsok sem okoztak mást, csak mérhetetlen szenvedést és még szétziláltabb viszonyokat. Kudarcot vallott a szocialista és a liberális kísérlet, s eddig kevés eredményt hoztak a különböző integrációk is. A válságsorozat egyre tovább gyűrűzik, gondoljunk csak a közelmúlt eseményeire; Argentína, Brazília, Ecuador, Kolumbia, Peru, Venezuela példájára. Úgy tűnik, a földrész országainak „ki kell kínlódnia” valamilyen új formációt, amely képes lesz megoldást kínálni a szociálisan mélységesen megosztott társadalmak problémáira. Talán éppen ennek vagyunk most tanúi...

CSAPODY TAMÁS

Mozgalom és ellenmozgalom

Az iraki háborút ellenző legjelentősebb magyarországi civil szervezetek között 2003 januárjában szakadás történt. Ezt követően két markáns civil szerveződés adott keretet a háború elleni tiltakozásoknak. Az egyik, a Civilek a Békéért (CaB) mozgalom, amelyben az ATTAC-Magyarország és az Magyar Szociális Fórum vitte a vezető szerepet, míg a másik, a Humanista Mozgalom ill. Párt (humanisták) vezette Országos Béke Demonstráció (Békelánc/OBD). Minkét szerveződés két olyan nemzetközi beágyazottsággal

rendelkező gyűjtőszervezet, amely a szakítás után egymás céljaira, akcióformáira és szerveződéseire kölcsönösen reagált, és amelyek konfliktusos viszonyban álltak. (1) A klasszikus mozgalom-ellenmozgalom vagy a pro-mozgalom – kontra-mozgalom ellentéppároktól eltérő módon lettek egymás mozgalmi ellenfelei. A társadalmi konfliktus azonos politikaterületén (háború-béke), azonos mozgalmi-politikai arénában, különböző civil és párt mobilizációk mentén küzdöttek egymással és a háborút támogató állammal (főhatalommal) valamint pártokkal (hatalom fontos tényezői), továbbá egymás ellenében küzdöttek a sajtónyilvánosságért. Kölcsönös egymásra vonatkoztatási viszonyrendszerrel van tehát szó stratégiaileg alapvető témakörben, amely viszonyrendszerben a humanisták először reagáló mozgalomként vannak jelen, majd pedig átvéve a kezdeményezést, a CaB lesz gyakran a reagáló mozgalom. A humanisták és szövetségi rendszere ellenmozgalommá fejlődik és a CaB-bal szemben mint ellenmozgalom mobilizálódik, miközben mobilizációik dinamikája kölcsönös hatott egymásra.

A CaB és az OBD a politikai tiltakozások közül leggyakrabban a leginkább kollektív cselekvési formát, a nyilvános tiltakozó akciót, a tüntetést választotta. Tüntetéseiknek azonos volt a társadalmi-politikai célja: egyrészt a háború kitörésének megakadályozása és annak elérése, hogy a magyar politika releváns aktorai valamint a közvélemény elutasítsa a háborút (proaktív cél), majd pedig céljuk a háborúban való magyar részvétel meghívása, a háború támogatásának visszavonása valamint további támogatásának megakadályozása (reaktív cél). A háborúellenes tüntetések címzettjei közvetlenül az állami hatalom, a nyilvánosság, a civil társadalom és közvetve a nemzetközi közvélemény volt. Akcióformáik kivétel nélkül legális, erőszakmentes, tömeges és kiscsoportos volt, ami szervezettnek volt mondható, valamint figyelemfelkeltő és nyomásgyakorló volt egyszerre.

A CaB és az OBD politikai tiltakozásai között lényeges különbség mutatkozott a tiltakozó cselekmények típusait, jellegét és méreteit illetően. A CaB sokkal többféle tiltakozó cselekmény-típust, tiltakozási formát használt, hiszen élt a tiltakozási sorozat formációval (miniszterelnöknek folyamatosan, egyenként feltett kérdések), jogi akciókat indított (gyülekezési jogának érvényesítésére érdekében magyar és nemzetközi bíróságon fellebbezett ill. pert indított; Alkotmánybírósági beadványt készített), bojkottot kezdeményezett (ESSO benzinkút ellen), aláírásgyűjtésbe kezdett (békefelhívás aláírására) és gyakrabban alkalmazta a nyílt levél, az állásfoglalás formát valamint tartott sajtótájékoztatókat. (2) Tiltakozási repertoárja tehát gazdagabb volt az OBD-nél. A CaB – még a humanistákkal – békekonferenciát és békefórumokat rendezett, továbbá – már „önállóan” – békefel-

hívást tett közzé és az országgyűlési képviselők, a parlamenti pártok továbbá a miniszterelnök közvetett és közvetlen (személyes) befolyásolására tett kísérletet.

A CaB és az OBD hasonló módon és hasonló külsőségek közepette alkalmazta a tüntetés és a felvonulás tiltakozási formáit. Mindkét formáció tüntetéseiben és felvonulásaiban hangsúlyosan volt jelen a nemzetközi háborúellenes és a globalizáció-kritikai mozgalmak által világszerte ismertté vált mozgalomi-tiltakozási kultúra elemei, amit a szerveződések tagjai közösen is megélték a firenzei szociális fórumon (performance, színjátás, szerepjátékok, zenélés, sípolás, gyertyák, fáklyák stb.).

Tiltakozó cselekmény típusai között kell említést tenni a tiltakozó kampányról, amelyet február 15.-i „nagy tüntetést” volt hivatva előkészíteni. A fotókiállításból, békefórumból, pódium-beszélgetésből, filmvetítésből álló, hat napos (február 10.-15.) cselekmény sorozat („Háború ellenes akcióhét”) tetőpontja az OBD és a CaB február 15.-i háborúellenes felvonulása volt. (3) A tiltakozó kampány ötlete és kivitelezője a firenzei szociális fórumon részt vett, erős környezetvédelmi mozgalom, az Energia Klub (EK) volt. (4) A külföldi globalizáció-kritikai mozgalomtól származó pénzből finanszírozott tiltakozó kampányt koordináló EK szlogenje („Ne az én nevemben!”) és az általa használt szimbolika (olajtól szennyezett békegalamb – olajfűró-torony) egyértelműen fejezi ki a nemzetközi háborúellenes mozgalomhoz való csatlakozást, ad egyértelmű vizuális magyarázatot a készülődő háború kitörésének – vélt vagy valós – okára és teljesen szinkronban áll az EK filozófiájával és mozgalmi profiljával (energia-felhasználás politika). (5) Az EK lehetett volna talán a két csoport között a katalizáló szerepet betölteni tudó „kiegyenlítő csoport”, de lehetett volna egy újabb, a háborút önállóan ellenző mozgalom életrehívója is. Az EK végül az első szerepkört választotta (akárcsak a Rügyecskék), majd OBD felé sodródott és lett végül a „Lehet más a világ!” hálózat meghatározó tagja. (6)

A CaB és az OBD tüntetési helyei is jelentős átfedést mutatnak, hiszen azok főváros-centrikusak és azonos helyre koncentráálódtak (az OBD-nek volt egy szegedi tüntetése). Az OBD-nek az öt budapesti tüntetése közül négy volt a Kossuth téren, míg a CaB tüntetése közül három volt (végződött) ugyanitt. Érdekes ugyanakkor rögzíteni, hogy mindkét szövetségnek a legnagyobb tüntetése ugyanazon a napon volt (felvonulás – február 15.) és egyaránt elkerülte a Parlament előtti teret és a Műegyetem rakpart – Erzsébet tér (OBD) ill. a Liszt Ferenc tér – Hősök tere útvonalon zajlott. (Utóbbi esetben fontos megjegyezni, hogy a felvonulás eredeti végcélja a Kossuth tér lett volna, de ezt az útvonaltervet a rendőrség nem engedélyezte.)

A két szerveződésnek egymástól eltérő a szimbolikus manifesztációja. A CaB-ban – még a humanisták részvételével – élénk vita zajlott a névválasztás mellett a mozgalom jelvényéről (emléma, lógó) is. A CaB a „fehér galamb” vagy az „áthúzott bomba” közül a nemzetközi háborúellenes mozgalom és szlogen (Stop the War – Around the World) mintájára az utóbbi variációját választotta. (7) A CaB szlogenként „A Nevünkben NE!”, a „Bűntett ez a háború!” és a Stop! jelzéssel ellátott „Állítsuk meg a háborút!” („Stop the War!”), a kék színű „Nem akarunk háborút!” mondatokat választotta ill. használta a legtöbbször, amelyek megegyeznek a nemzetközi háborúellenes mozgalmak jelszavaival és hasonlítanak azok megjelenítésére. (8) A CaB által használt mozgalmi színek elsősorban a piros és a fehér (A tüntetéseiken több százméter, arasznyira vágott, fehér posztó-szalag került szétosztásra, amelynek vége a háború kezdete után pirossá „változott”). Az OBD számára korábban is szimpatikusabb a „zászlószerűen ábrázolt” „fehér galamb” (9) szimbolikát választotta. Nagy tüntetésük szimbólumának a nemzetközi békejelvényt és a hidat választották. (10) Tüntetéseinek színvilágára elsődlegesen a nemzetközi humanista mozgalom narancssárga színe a jellemző, de feltűnnek a környezetvédő mozgalmak zöld és kék színei is. Mindkét mozgalom soraiban feltűnt a szivárványszínű, Pace feliratú nemzetközi (olasz) háborúellenes zászló is, amely gyakran értetlenségre és félreértésekre adott okot (összetévesztették a melegek szimbólumával).

A két mozgalomra egyaránt igaz, hogy a szövetségi rendszerük kiterjedtsége, a szervezetlenség és agyagi erőforrások hiánya valamint a közös háborúellenes mozgalmi identitás alacsony foka miatt az egységes arculatuk nem alakult ki. (Az egységes vizuális rendszer hiánya természetesen lehet előny és hátrány is.) (11) Az OBD rendezvényeit a kisebb méretek, de sokkal inkább a humanisták, a Rügyecskék és a Zöld Fialok által képviselt közvetlenebb hangvétel, a tematika és a résztvevők emocionálisabb megközelítése jellemezte (fáklya-gyújtás, „körbeállós kézfogás”, könnyűzenei programok, mély és könnyű hangvétel /szórakozás/ vegyítése).

A CaB a felvonulásaik során 20 ezer (más becslések szerint 50 ezer) és 5 ezer főt tudott kivinni az utcákra, míg az OBD egyszeri felvonulása 5 ezer főt mozdított meg (a tüntetéseken, performanszokon a CaB esetében 10-200 fő az OBD vonatkozásában 100-1000 fő vett részt). A CaB felvonulások számában és nagyságában volt „erősebb”, míg az OBD a tüntetések alkalmával tudott több ember mozgósítani.

A február 15-i felvonulás időszaka, ami mindkét szerveződésnek a mozgalom-történeti csúcspontja volt, egyben a két csoport közötti leghevesebb rivalizálás időszaka is volt, ami leírható a politikai marketing hason-

lított negatív kampányként is. A CaB felvonulását kísérő, annak rendőrségi betiltása keltette közfigyelmet a humanisták igyekeztek maximálisan kihasználni ill. igyekeztek abból minél nagyobb arányban részesedni. Mindkét szerveződés első útvonalkérelmének engedélyezését a rendőrség – egymástól függetlenül – elutasította. Az OBD – a CaB-bal ellentétben – nem fordult jogorvoslatért a bírósághoz és nem fordult segítségért a nyilvánossághoz, hanem azonnal más útvonalra adta be felvonulási kérelmét. A jogi út elutasítása egyrészt fontos mentalitásbeli különbséget tükröz a két csoportosulás között, másrészt az OBD –nek közfigyelemben való részesedését tovább nehezítette, miután a kiválásból eredő megkésettsege miatt alig egy hónapja maradt a tüntetésszervezésre. Az OBD a saját, kapcsolódó felvonulását éppen ezért – a humanista marketing technikáknak megfelelően – ráépítette a CaB felvonulására. Úgyesen használták ki, hogy a sajtó nem tudott a szakításról, hogy nevük a közös háborúellenes felhíváson együtt szerepelt a CaB tagszervezetivel, hogy ugyanakkor a nemzetközi tiltakozási szerveződésnek voltak a tagjai és, hogy ugyanazon a napon tartották a felvonulásukat. Az OBD a helyzetből adódó és arra tudatosan rájátszó félreértések és egybemosások nyomán (12), a CaB által generált és tüntetésének betiltásának köszönhető sajtóját saját mozgalmi mobilizációjára használta fel (potyautas mechanizmus). Nehéz megítélni, hogy az OBD ezen marketing stratégiája nélkül hány embert tudott volna elhívni tüntetésére, mint ahogyan az sem megítélhető, hogy a két szervezet rivalizációja növelte vagy csökkentette a felvonulásokon résztvevők összlétszámát (kb. 20-50 ezer + 5 ezer fő). Meglátásom szerint azonban az bizonyosra vehető, hogy ez a rivalizáció, amely nemzetközi viszonylatban is szokatlan és idegen a nemzetközi háborút-ellenző valamint globalizáció-kritikai mozgalmak gyakorlatától, megosztotta a háborút-ellenzőket és háborút ellenző civil szervezeteket. Mindez a szétforgácsolódás és háborút-ellenes mozgalmi potenciál elvesztésének irányába mutatott, amelynek vesztese mindkét szerveződés és maga a háborút-ellenző társadalom volt, míg nyertese a háború-párti sajtó és háború-barát politikai-állami hatalom.

A potyautas mechanizmust a február 15.-i felvonulásokat követően felváltotta a szerveződések közötti ellenséges hangvétel, amely utólag is igazolni akarta a szakítás elkerülhetetlenségét, és amely célja az átcsábítás lett volna. A CaB felvonulásának kudarca, az ott történt atrocitások sora elindította az OBD által is generált felosztást, amely szerint létezik az állammal nem perlekedő (tüntetés betiltás ellen nem tiltakozó), békésen tüntető háborút-ellenes „jó” mozgalom és létezik a mindenkivel hadakozó (rendőrség, bíróság, alkotmánybíróság és polgári körök tagjait molesztáló, transzparenszeket vivőket „verő”) azaz békétlenül tüntető „rossz” mozgalom. (13)

JEGYZETEK

1. Szabó Máté: Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás. Budapest, Villányi úti könyvek 1998. 96-98.

2. Egyetlen alkalommal a CaB soraiból kivált tagjai, nem a szervezet nevében, engedély nélkül, a közrend erőszakmentes megsértésével, aktív erőszakmentes akciót hajtott végre: az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetsége elé vért szimbolizáló festékpatronokat dobtak.

3. Olajozott háborús gépezet. Antinukleáris hírlevél. Energia Klub, Budapest, 2003. 1. szám.

4. Az Ökotárs Alapítványtól az Energia Klub pályázati formában 724 ezer forintot kapott a firenzei szociális fórumra „magyar civil szervezetek részvételi költségeihez járul hozzá”. A későbbiekben a szociális fórumok a közép- és kelet-európai országok globalizáció-kritikai mozgalmi részére létesített segély-alapból kaptak támogatást rendezvényekre és utazásra.

5. Az amerikai (USA) és olasz háborúellenes, elsősorban zöld mozgalmi használták a „Ne önts vért az olajért!” („No blood for oil!”) szlogent.

6. www.energiaklub.hu

7. Míg a nemzetközi lógó sötét zöld külső körben egy világos zöld alapon a földrészek kerülnek stilizáltan megjelenítésre, addig, a CaB lógója annak egyik mutánsa: a piros szélű körben, fehér alapon a bomba pirossal van áthúzva úgy mint pl. a görög háborúellenes mozgalom használta.

8. Az angol háborúellenes mozgalomnak nemzetközileg használt szlogenje: „Stop the War!”. A Londonban megalakult (2001. szeptember 21.) és a szakszervezeteket, vallási mozgalmakat valamint ifjúsági szervezeteket integráló Stop the War Coalition (SWC) tagja a CaB is és Lengyelország mellett Magyarország volt az egyetlen közép-kelet-európai ország, amely képviselőt küldött a SWC londoni ülésére (2003. március 4.). <http://www.stopwar.org.uk/groups.asp>

9. A nemzetközi békemozgalmat jelképező Picasso galambja.

10. A híd szimbolika direkt értelmezése: a február 15.-i tüntetésük a Szabadság hídon vonult át. Áttételes értelme: ellentétes nézeteket akart összekötni a háború ellen.

11. Ugyanakkor egységesek voltak a nemzetközi szociális fórumok nyomán világszerte, a globalizáció-kritikai mozgalmak által használt és a nemzetközi háborúellenes tüntetéseken is alkalmazott szlogenek felhasználásában („Lehet más a világ!” / „Another World is Possible!”, „A világ nem eladó!” / „Our World is not for Sale!”).

12. A tüntetéseket megelőző és az azokról írt sajtócikkek jelentős része nem tudta megkülönböztetni a két szerveződést és nemcsak együtt írt róluk, de azokat a felismerhetetlenségig össze is mosta. Ugyanez a zavar jellemzi máig a MSZF és a LMV hálózat rendezvényeiről beszámoló tudósításokat.

13. „A Humanista Mozgalom, a Szolidaritás Ifjúsági Alternatíva és a Zöld Fialatok összefogásából létrejövő tiltakozás indította el Magyarország rendszerváltás utáni történetének legjelentősebb békedemonstráció sorozatát.”... „Szemben a későbbi demonstrációkkal, a Békeláncon nem volt incidens, nem volt konfliktus, csak békevág, és jó hangulat, nagyon jó hangulat.” Zöld Fialatok honlapja: <http://www.zofi.hu/bek.phtml>

D. A. MIRONOV:¹³

Női munka Oroszországban a 20. század második felében

A második világháború mélyen fölkaparta Oroszország társadalmi életének minden szegletét. Ez alól a női munka sem volt kivétel, amely egyébként hagyományosan fontos szerepet töltött be az ország társadalmi termelésében. Azok a tényezők, amelyek a háború utáni első években meghatározták sajátságait, két csoportra oszthatók.

A gazdasági okok közé tartozott az oroszországi gazdaságnak a súlyos háborús pusztításokból eredő katasztrófális helyzete. A termelés visszaesett, és ebben nagy része volt a munkaerőtartalékok égető hiányának. A háborúban sokmillió ember halt meg, a férfiak többsége pedig a hadseregben küzdött.

Ideológiai téren a Szovjetunió életének abban a szakaszában dogmatikusan értelmezték Marxnak azt az eszméjét, hogy el kell érni a férfiak és a nők egyenlőségét. Szinte kizárólag azt olvasták ki belőle, hogy totálisan be kell vonni a nőket a társadalmi termelés minden területére, tekintet nélkül fiziológiai, lélektani és egyéb sajátságaikra.

Ezek eredményeképpen az 1940-es és az 1950-es éveket a nők tömeges bevonása jellemezte a nehéz testi munkafolyamatokba. Nők álltak szerszámgépek mellett, építkezéseken dolgoztak, fát irtottak, művelték a földet stb. Nagyrészt ők hordták a hátukon a háborúban lerombolt gazdaság helyreállításának a terheit. Mindezt elmaradott technikával, rendezetlen életkörülmények között, hiányos egészségügyi és egyéb szolgáltatások mellett végezték. Ráadásul a vezető tisztségeket lényegében továbbra is férfiak töltötték be.

Ez a helyzet jelentősebben csak az 1960–80-as években változott, amiben ismét különböző objektív és szubjektív tényezők játszottak közre. A szakemberek már az 1960-as években fölfigyeltek az ország lakosságának mind alacsonyabb népszaporulatára, a nők túlterheltségére a gazdaságban és a mindennapi életben, maguk és gyermekeik romló egészségi állapotára. Kezdték speciális női problémaként kezelni a válások és az elhagyott gyermekek számának növekedését. Kezdték másképp tekinteni az emancipáció marxi elvére is, különösen arra az összetevőjére, hogy a házimunkát ideje a társadalmi termelés egyik ágának tekinteni, illetve előmozdítani, hogy valóban azzá legyen.

¹³ A cikk szerzője a jekatyerinburgi Urali Állami Maxim Gorkij Egyetem professzora.

Ennek következtében változások indultak a női foglalkoztatás szerkezetében. A dolgozó nők egy része elhagyta a nehéz testi munkát igénylő iparágakat. Számuk egyre inkább a termelésnek azokon a területein nőtt, amelyek magasabb szakképzettséget és kisebb testi erőfeszítést kívántak. Emelkedett a nők aránya a diákok között, némileg a különböző szintű vezetők soraiban is.

Lényegesen javultak a női munka szociális feltételei is. Meghosszabbították a szülés utáni gyermekgondozási szabadságidőt. A vállalatoknál és a hivatalokban bevezették az ún. „női napokat”, a havonta igénybe vehető rövid felmentéseket a munka alól (a nők fiziológiai sajátosságainak megfelelően). Fokozatosan fejlődésnek indult a nők munkáját könnyítő szolgáltatások hálózata: mosodák, vegytisztítók nyíltak, szaporodtak a fodrászatok, a nyilvános fürdők. Azok a viták, amelyek a nőknek az egyhangú háztartási munka terhei alóli felszabadításáról folytak, olykor groteszk eredményekhez is vezettek. Így pl. az 1960-as évek elején Nyikita Hruscsovnak, a szovjetállam akkori vezetőjének a kezdeményezésére egyes nagyvárosokban konyha nélküli lakásokat kezdtek építeni, feltételezve, hogy hamarosan feleslegessé válik az ételek otthoni készítése, nagyszámú étkezde, illetve étterem létesítésével.

Összességében az 1980-as évekre jelentősen változott a nők helyzete a társadalmi termelés rendszerében. Az 1940-es évekhez képest a közép- és felsőfokú végzettségű nők száma 36-ról 61%-ra nőtt. Nő volt a mérnökök 60, az orvosok 66, a közigazdászok és a könyvelők 87, a tudományos dolgozók 40%-a.¹⁴ Az országban akkoriban 147 000 bölcsőde és óvoda működött.

Az ilyen és hasonló adatok fényében, a nők közéleti tevékenységének elénkülése nyomán a publikációk már-már azt a következtetést vonták le, hogy a Szovjetunióban a „nőkérdés” megoldódott. Valójában a kedvezőtlen tendenciák és az ellentmondásos szituációk jelentős része nem tűnt el, mindenekelőtt a nők munka- és kereseti lehetőségei terén. Az a tény, hogy a dolgozó nők zömét az oktatásban, a kultúra területén és a könnyűipar ágaiiban foglalkoztatták, megzavarta a lakossági foglalkoztatás ésszerű arányait. Nyilvánvaló volt, hogy ezt az átrendeződést nem egyszerűen a nőknek az adott munkafajták iránti különleges vonzódása váltotta ki. Azokban az ágazatokban, ahol elsősorban nőket foglalkoztattak, a munkabér 25–30%-kal az átlag alatt maradt. Ezért ha a nő magasabban díjazott állást keresett, gyakran továbbra is számára káros munkát kellett vállalnia. A nehéz kétékezi munkát követelő iparágakban a nők aránya 20, az építkezéseken 25% körül alakult.¹⁵

¹⁴ Vesztnyik sztatyisztyiki, 1990. 1. sz., 41. old.

¹⁵ Argumenti i fakti, 1989. 9. sz.

Az, hogy a munkalehetőségek egyenlősége a nők esetében a gyakorlatban nehezen érvényesül, mutatta a vállalati ranglétrán való elhelyezkedésük. A közép- és felsőfokú végzettségű nőknek csupán 7%-a töltött be különböző szintű vezető tisztségeket; a férfiak esetében ez 48% volt. A magas szintű vezetői posztokon a nők jelenléte a legritkább volt.

Ezek közül az egyenlőtlenséget tükröző helyzetek közül sok mindmáig fennmaradt. Nem csekély részben ezek határozzák meg ma is a női munka sajátságait. A nők középfokú végzettsége továbbra is jelentősen elmarad a férfiakétól. Ráadásul a dolgozó nők többsége a gyermekszülés után félbehagyja a tanulást, amivel aztán keresztet is vethet későbbi előmenetelére.

A piactudományra való áttérés és a privatizáció is éles problémák forrásává lett. Az elbocsátások során elsősorban a nők bizonyultak annak a dolgozó rétegnek, amelynek a rovására az új tulajdonosok igyekeztek megoldani vállalatuk problémáit.

Ellentmondásosan alakult az a kedvező hatásokat is hordozó folyamat is, amelynek során a társadalom megszabadult az ideológia láncaitól. Gyakran veszendőbe mennek az Oroszországra jellemző erkölcsi elvek, meggyökerezett morális szokások. Meggyengültek a családi kötelékek, nőtt a válások száma, terjedt a prostitúció.

Ezekre a kedvezőtlen tendenciákra igyekezett alternatívát kidolgozni a kialakuló feminizmus, amely külön kutatásokat igényel. Oroszországban a nők mind élelnebben kapcsolódnak be a vállalkozói tevékenységbe, jelentős pénzügyi függetlenségre téve szert. Egyre elszántabban lépnek föl szociális jogaikért is. Mindent összevéve: Oroszországban a női munka helyzete a háború utáni időszak valamennyi fázisában hű tükre volt és maradt mindazoknak az ellentmondásoknak, amelyek az ország történelmi fejlődését kísérték.

KORONCZ ÁGNES

A Szocialista Internacionálé

XXII. kongresszusáról

(2003. október 27-29., São Paolo)

„Az emberek által kormányzott globalizációért – egy igazságos és felelősségteljes kormányzásért” – e gondolatok jegyében ült össze a Szocialista

Internacionálé (SZI) XXII. kongresszusa Sao Paolóban, Braziliában. A helyszín és az időpont kiválasztása nem véletlen. A világ közel kétszáz, önmagát a demokratikus baloldalhoz tartozónak valló pártját összefogó szervezet így juttatta kifejezésre Luiz Inácio da Silva elnök iránt érzett tiszteletét. A legendás szakszervezeti vezetőt, a Brazil Dolgozók Pártjának (Partido dos Trabalhadores do Brasil) alapítóját, „Lulát” ugyanis pontosan egy évvel ez előtt választották meg Brazília elnökévé.¹

Az SZI olyan időszakban ült össze, amikor egyre fokozódik az igény arra, hogy a globalizáció, a korszakos technológiai és társadalmi változások teremtette új helyzetben a szociáldemokrácia megfelelő alternatívákat találjon és alkalmazzon.

Ez az igény már a szervezet előző, 1999-ben, Párizsban tartott kongresszusán is hangsúlyt kapott. Sőt, a tanácskozás túllépett a pusztán kérdésfelvetésen: megtette az első lépéseket az Internacionálé új stratégiájának kidolgozására a globalizáció körülményei között. Akkor Felipe González volt spanyol miniszterelnök ismertette annak a Bizottságnak (Globális Haladás Bizottsága – CGP) a hároméves tevékenységét, amely az SZI megbízásából a globalizáció hatását, következményeit, az erre adandó válaszokat kutatta. A kongresszust záró Párizsi Nyilatkozat hangsúlyozta, hogy az Internacionálé elkötelezett a globális, átfogó haladás mellett, és hogy az ezzel kapcsolatos viták és ajánlások konkrét javaslatokban öltenek majd testet. A Nyilatkozat a kulcsszavak között említette a szegénység ellen, a demokráciáért, az emberi jogokért, a békéért, a biztonságért, és egy globális gazdasági és pénzügyi rendszerért folytatandó harcot, a természeti környezet védelmét, és a regionalizmust. A Párizsi Nyilatkozat átfogó programot ajánlott a globalizáció kihívásaira adandó válaszként. Megfogalmazása szerint a globális haladás világméretű és megújult politikát követel, valamint a nemzeti társadalmaknak a több egyenlőség, a több igazság és a több szabadság iránti elkötelezettségét.

Az SZI akkor leköszönt elnöke, Pierre Mauroy helyébe lépő Antonio Guterres volt portugál miniszterelnök és munkatársai ezt a nyomvonalat követték a braziliai kongresszus vitatémáinak összeállításakor is. Igaz, a Felipe González vezette Bizottság ajánlásairól, a jelentéséből levonható következtetésekről, értékelésről már nem esett szó.

A háromnapos Sao Paolo-i tanácskozáson a világ szocialista és szociáldemokrata pártjainak képviselői kilenc szekcióban a következő témákat vitatták meg: az új multilaterális világért; az Egyesült Nemzetek Szervezetének reformjáért; új nemzetközi pénzügyi rendszerért – új Bretton Woods; nemzetközi kereskedelem; egyenlőség; foglalkoztatás; környezetvédelem; regionális integráció; az új építkezés; a béke érdekében: a konfliktusok

megelőzése és megoldása; szegénység; a nemek egyenlősége, a nők szerepe a politikában; a demokratikus intézmények és a civil társadalom megerősítése.

A viták összegzéseként több dokumentumot tettek közzé. A „Sao Paolói Nyilatkozat” globális koalíció megteremtésére hívja föl a világ haladó szervezeteit és személyiségeit egy új multilaterális és demokratikus világrend megteremtése érdekében, a béke, a biztonság, a fenntartható fejlődés, a társadalmi igazságosság, a demokrácia, az emberi jogok tiszteletben tartása alapján. A globális program – hangoztatták – három pilléren nyugszik: a globalizált gazdaságpolitikán, a szociálpolitikán és a környezetpolitikán.

A Nyilatkozat leszögezi, hogy a neokonzervatív politika közömbös a gazdagok és a szegények közötti ellentétek kiéleződésével és a súlyosbodó problémákkal szemben. Megállapítása szerint a legerősebb országok saját érdekeikből kiindulva akarják meghatározni a világfolyamatok menetét, ezért igyekeznek csökkenteni a nemzetközi szervezetek szerepét. A dokumentum hangsúlyozza: a globalizációnak többféle kedvező hatása is van, de az ára egyelőre az, hogy növekszik a különbség a világ szegény és gazdag országai, s mindenütt a szegény és a gazdag rétegek között. A szociáldemokrácia ezzel szemben el akarja érni, hogy az emberiség sorsát a nemzetközi közösség demokratikus módon alakíthassa; hogy a világ jövője olyan multilaterális döntéseken alapuljon, amelyekben a főszerepet a megreformált és korszerűsített Egyesült Nemzetek Szervezete játssza. Ezért – a dokumentum szerint – az ENSZ alapokmányát a XXI. század követelményeihez kell igazítani.

A Nyilatkozat szerint a fenntartható fejlődés olyan átfogó stratégiájára, és olyan új megállapodásra van szükség, amely a fejlődő országoknak a globális gazdaságba való egyenjogú beilleszkedésén alapul, valamint azon, hogy a fejlett országok megnyitják piacaikat a fejlődő országokból származó exporttermékek előtt.

A kongresszusi dokumentum tükrözi az üléstermekben a terrorizmusról folytatott vitát is. A béke – áll a Nyilatkozatban – nem jelenthet egyszerűen háború nélküli állapotot, hanem csak pártatlanságon és igazságosságon alapuló, megfelelően összehangolt nemzetközi kapcsolatok eredménye lehet. Ez különösen fontos ma, amikor nő a terrorizmus veszélye, amelyet feltétel nélkül el kell ítélni. Sem a szegénység, sem az igazságtalanság nem adhat felmentést a terrorcselelményekre. A terrorizmus elleni harc azonban nem vezethet az emberi jogok és a szabadság feláldozására. A nyilatkozat, elítélve a terrorizmust, egyben hangsúlyozza, hogy fel kell lépni a terrorizmust kiváltó okok ellen, mindenekelőtt lépéseket kell tenni a szegénység felszámolása érdekében.

A kongresszus az ENSZ elé terjesztendő javaslat tervezetet fogadott el, amely kezdeményezi, hogy a világszervezet hozzon létre a szegénység felszámolását célzó alapot és erre szakosított szervezetet. A tanácskozási résztvevői egyetértettek abban, hogy a békét fenyegető veszélyek egyre inkább globális természetűek. Ezek között a nemzetközi terrorizmus mellett a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a nacionalizmus, a vallási fanatizmus, a rasszizmus és a gyakran világméreteket öltő regionális konfliktusok jelentenek még komoly fenyegetést a világ számára – áll a Nyilatkozatban.

A Sao Paulo-i kongresszus elfogadta az SZI Gazdasági, Kereskedelmi és Környezetvédelmi Bizottságának jelentését „Globalizáció és kormányzás – a szociáldemokrata megközelítés” címen. A terjedelmes dokumentum azt taglalja, hogyan lehet megújítani a demokratikus kormányzást a globalizáció feltételei között; hogyan képes a szociáldemokrácia összebékíteni történelmi értékeit, a társadalmi igazságosságot és a demokráciát a globalizációval járó politikai kihívásokkal, eszközökkel, formákkal. Ez a globalizációs folyamat mai formájában különleges problémát okoz a demokratikus baloldalnak – áll a jelentésben –; fenyegetést jelent a szociáldemokrácia által megteremtett jóléti rendszerekre és eddig elért eredményeikre. Most a globális szociáldemokráciát jellemző új érték-háromszög alakult ki: a fenntartható fejlődés (amely erős szociális elemeket tartalmaz), az emberi jogok és a demokrácia. Ez az új szociáldemokrata elképzelés lényege – áll a kongresszusi jelentésben.

A kongresszus elfogadta az SZI Etikai Kódexét. Ebben a szervezet ismételt megerősíti kiállását az egyenlőség, a szabadság, az igazságosság, a szolidaritás és a béke értékei mellett. A Kódex a pluralista demokrácia, valamint az emberi jogok fokozott védelmére szólít fel, és arra, hogy a tagpártok ösztönözzék a békét, a toleranciát, a népek közötti megértést elősegítő nemzetközi akciókat; harcoljanak a korrupció ellen; vessék el az erőszak, a fegyverek alkalmazását a hatalom megszerzése érdekében, és utasítsák el az olyan külpolitikát, amely figyelmen kívül hagyja a nemzetközi szervezetek döntéseit. Az Etikai Bizottság feladata annak figyelemmel kísérése, hogy a tagpártok nem sértik-e meg a Kódexben foglalt magatartási normákat.

A szervezet megújítása a megváltozott körülmények között is örökzöld téma maradt a tagpártok körében. Az SZI Globális Haladás Bizottságának már évekkel ezelőtt egyik alapvető feladata volt, hogy az 1999-es párizsi kongresszusra javaslatokat készítsen az Internacionálé strukturális reformjáról. A reform szükségességét senki sem vonta vagy vonja kétségbe, hiszen a megváltozott társadalmi, technikai viszonyok elegendő indokot szolgáltatnak erre. Nem beszélve arról, hogy az elmúlt évtizedekben meg-

sokszorozódott a SZI tagpártjainak a száma és „földrajzi” összetétele is teljesen megváltozott (valamikor jórészt a fejlett nyugat-európai országok pártjaiból, ma már zömmel a fejlődő, valamint a közép- és kelet-európai országok tarka identitású szocialista-szociáldemokrata pártjaiból áll).

A tagpártok javaslataikban a hangsúlyt azokra az új minőségi elemeket tartalmazó feladatokra helyezik, melyek teljesítése nélkül az SZI nem játszhat hatékony szerepet, s amelyhez új struktúrára lenne szükség. Egyetértenek abban, hogy szervezettebbé kell tenni az Internacionálé együttműködését az Egyesült Nemzetek Szervezetével, felhasználva ennek „NGO”1-státuszát. Az SZI-nek hatékonyabban kellene képviselnie pártjait olyan világfórumokon, mint az ENSZ vagy a Kereskedelmi Világszervezet (WTO).

Az SZI mai tevékenységével kapcsolatban egy ideje sok a bíráló megjegyzés. E vélemények szerint működésében túltengenek a formális elemek (tanácskozások, bizottsági és egyéb ülések, előre elkészített beszédek, határozatok), és kevés az alkalom az őszinte, kötetlen párbeszédre. Az is gyakran elhangzott, hogy a szervezet nem nyújt hatékony segítséget tagpártjai választási kampányához. Időről időre javaslatok hangzanak el (többek között) regionális titkárságok létrehozására; a tagpártok státuszának átalakítására; a tagpárti státusz követelményeinek a megszigorítására; a kommunikáció korszerűsítésére; a központi szervek átalakítására; főtitkárhelyettesi poszt létesítésére.

A javaslatok azonban, úgy tűnik, ugyancsak örökzöldek maradnak. Habár hosszú évek óta folynak a viták az említett kérdésekről, a Sao Paolo-i kongresszus érintetlenül hagyta az eddigi struktúrát. Újraválasztották az eddigi elnököt, Antonio Guterrest, és továbbra is a szervezet főtitkára maradt a posztot több mint egy évtizede betöltő chilei Luis Ayala.

Az alelnökök megválasztása korántsem ment ilyen simán. Az SZI alelnökévé választották többek között Gerhard Schröder német kancellárt, Göran Persson svéd miniszterelnököt, Simon Peresz volt izraeli miniszterelnököt. Tony Blair alelnökké választását viszont kisebb vihar előzte meg. A zárónapon ugyanis néhány európai párt, olasz kezdeményezésre, az emberi jogok Kubában tapasztalható sérelmeinek a deklaratív elítélését szorgalmazta. Erre a sandinista Daniel Ortega volt nicaraguai elnök azt javasolta, hogy inkább Tony Blairt kellene elítélni az iraki háborúban játszott szerepe miatt. A vita kompromisszummal ért véget. Tony Blair ugyan „megbélyegzés” nélkül került be az alelnöki karba, az egyik kongresszusi dokumentum azonban felhívta a havannai kormányt az emberi jogokról kötött nemzetközi egyezmények tiszteletben tartására; „ellensúlyként” egyben felszólította az Egyesült Államokat a Kuba elleni embargó megszüntetésére.

Az SZI alelnökévé választották Kovács Lászlót, az MSZP elnökét. A kelet-közép-európai regionális alelnöki tisztet az 1996-os New-York-i kongresszus óta – a Magyar Szocialista Párt akkor vált a SZI teljes jogú tagjává – Horn Gyula volt miniszterelnök és pártelnök töltötte be. Ő viszont most nem került az alelnökök közé.

Sao Paolóban új tagokkal is bővült a szervezet, így a tagpártok száma megközelíti a kétszázat. Ismét teljes jogú tag lett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (elnöke Kapolyi László). Az új tagok között szerepel a román Szociáldemokrata Párt (PSD), a bolgár és az albán szocialista párt, a mexikói Intézményes Forradalmi Párt (PRI), a Mongol Forradalmi Néppárt, az Andorrai Szociáldemokrata Párt.

Alacsonyabb, konzultatív státuszt kapott többek között a Szerb Demokrata Párt, a Szerb Szociáldemokrata Párt, Bosznia-Hercegovina Független Szociáldemokratáinak Szövetsége, az Ukrán Szociáldemokrata Párt, a Mihail Gorbacsov vezette Orosz Szociáldemokrata Párt, a venezuelai Mozgalom a Szocializmusért, valamint (többek között) Ghana, Burundi, Namibia, Mali baloldali pártjai.

DOKUMENTUMOK

DAVID HOWELL

Interjú Eric Hobsbawnnal legújabb könyvéről: az „Interesting Times”-ról¹

(Részlet)

D.H.: A beszélgetés kezdetén önéletrajzának első száz oldalát érinteném. Ebben ön leírja, hogy Bécsben és Berlinben nőtt fel egy rendkívül izgalmas korban, amely alapvetően el is tűnt. Miként alakította ez a kor Önt? Miként alakította ez Önt, mint történészt?

E.H.: Nos, teljesen világos, hogy ez a korszak eltűnt ... Egy kicsi tovább él belőle az idősebb nemzedékben, az idősebb emigránsok körében New Yorkban és Londonban, de ezen túl ebből semmi nem maradt fenn. Hogy miként hatott mindez rám és miként formált? Ami a dolog velejét illeti, természetesen hatott. Ha valaki ezekben az években, 1918 és 1933 között Közép-Európában nőtt fel, természetesen ez mélyen hatott rá. S azt is tudja ma, hogy az „öreg világnak” vége. Annak idején persze nem tudtuk, hogy mi jön azután, de azt már akkor is tudtuk, hogy valami egészen más. S pontosan ezért – úgy vélem – egy csomó ember bízott a Szovjetunióban, már csak azért is, hogy ott mi mindent lehet megvalósítani. Úgy hiszem, hogy ha én egy fiatal német vagy osztrák fiú lettem volna, könnyen ultrajobboldali nacionalistává is lehettem volna, minthogy azok is a teljes változást szorgalmazták. Vagyis meg tudtam érteni az ő érzelmeiket és gondolkodásukat, de persze ez reám nem vonatkozhatott, részben mert angol voltam, részben mert zsidó. Emiatt ez nem jöhetett szóba nálam. Ez az én esetem. De úgy vélem, hogy azok a fiatalok, akik Angliában nőttek fel, egyszerűen nem érthették meg annyira, hogy milyen is volt az a világ, amely utóbb darabokra tört. Mindez persze számukra is bekövetkezett, csakhogy ők úgy nem realizálták ezt, hogy az óra ütött. Az ő tapasztalataikat eleve nem lehet összevetni azokéval, akik Berlinben éltek 1931 és 1933 között. Számunkra akkor nem is létezhetett ez elől semmiféle kitérő.

D.H.: Az önéletrajz végén Ön úgy ír magáról, mint aki minden országban, minden korban és helyzetben mintegy „outsider” volt. Úgy tűnik, hogy Ön ezt a történész szempontjából sok összefüggésben erősségnek te-

¹ A könyvről lásd e számunk „Könyvismertetések” rovatát.

kinti, amely sok esetben nagyon uralkodó és meghatározó lett, szemben az ottani politikailag elkötelezettekkel.

E.H.: Nos én ezt valóban előnynek és erősségnek tartom. Erősségnek, mert a történelem folyásának így tanúja lehet valaki, szemben azokkal, akik nagyon beleélik magukat egy nemzetállam gondolatvilágába. Főként, ha arra gondolunk, hogy ma a historiográfia globalizálódásának folyamataiban élünk, miként a globalizálódás sok más folyamatában is, amikor nagyon nagy szükség van arra, hogy a dolgokat kívülről is lássuk. S ezt persze sokkal könnyebb megtenni, ha eleve a pálya szélén volt valaki. Ebben az értelemben én bizonyosan „outsider” voltam. De a dolgokhoz hozzátartozik, hogy hosszú távon én Nagy-Britanniában éltem, és inkább angol vagyok, mint bármi más. S mindennek ellenére nehezen tudom elképzelni, hogy a dolgokat teljesen kívülről lehetne látni.

D.H.: Vagyis az egy képesség, hogy valaki egy társadalmat ne tekintsen teljesen elfogadhatónak?

E.H.: Ezt nem tudom. Lehet, hogy egyeseket el tudok fogadni. De sokat, ahogyan kinéznek, nem tudok könnyedén elfogadni, már csak azért sem, mert akkor másutt voltam.

D.H.: Csodálkoznék, ha olyan skót, walesi, vagy angol embereket, akiknek nem lehettek hasonló tapasztalataik, ugyanilyen hatások értek volna.

E.H.: Nos, bizonyos, hogy az ő rálátásuk valószínűleg korlátozottabb.

D.H.: Ön az önéletrajzában arról írt, hogy Cambridge-ben az uralkodó szellemiséget Wittgenstein szabta meg. Keyneszel rokonszenveztek, de Marxot egyedül Postan értette meg.² Hú ez a kép Cambridge-ről?

E.H.: Igen, abszolút mértékben az. Ha én abban az időben középkorász vagyok, és Barraclough óráit hallgatom, akkor bizonyára tőle is tanulhattam volna valamit, minthogy ő kétségtelenül jobb volt a többieknél. De a legtöbb ember Cambridge-ben egyáltalán nem volt jó. Ehhez hozzátehetjük, hogy a Cambridge Modern History volt az, ami ellen fellázdtam.

D.H.: Miért is volt tulajdonképpen a Cambridge Modern History ellen? Valószínűleg marxista ismeretei adtak már Önnek egy másfajta alternatív rátekintést.

E.H.: Nem. A sokféle irodalom, de egyúttal a Grammar Schoolban folytatott akkori tanulmányaim is. A marxista történeti irodalommal nem annyira Berlinben ismerkedtem meg, ahol sok más teendőm volt, hanem amikor már megérkeztem Angliába, Cambridge-be, ahol nem volt más dolgom, mint hogy olvassak. Ezeknek az írásoknak a többsége németül volt. Nagyon sokat dolgoztam, olvastam akkor. Ekkor a Covent Gardenhez kö-

² Hobsbawn Cambridge-értékeléséhez és Postan megjelenítéséhez lásd e kötet „Történetírők” rovatát.

zel, a King Streeten volt a CPGB-nek (Nagy-Britannia Kommunista Pártja) egy kis könyvesboltja. Rengeteget olvastam ott, amiben Jack Cohen segített, aki ekkor a CPGB diákszervezője volt. Akkoriban rengeteg kis brosúrát és könyvet felvásároltam, sok Lenin művet, és sok elemi marxi munkát németül. Azután 1934/35-ben az akkor megjelenő Marx-Engels Válogatott Levelezést is megvettem, ami kiváltképpen nagy segítségemre volt. A Marx-Engels alapmunkákat magamnak kellett feldolgoznom, mert nem volt senki, akivel megvitathattam volna ezeket.

D.H.: Mennyire ismerte akkor az angliai liberális/radikális történeti irodalmat és hagyatékát? Így például a Hammonds-írásokra gondolsz?

E.H.: Nagyon is ismertem. A tutorom, Llewelyn Smith nagyon jól ismerte ezeket. Apja dolgozta fel a nagy dokkmunkás-sztrájk történetét,³ aki liberális volt, de kifejezetten szociális liberális. Ő nem ismerte Marxot, de ismerte ezt a másik hagyományt, és ő vezetett el a Hammondokhoz is. Néhány írásomat akkoriban elvitte a Webbekhez,⁴ akikkel kapcsolatban állt. Természetesen saját könyveit is feladta.

D.H.: A másik referencia, amit nem az önéletrajzában olvastam, hanem amit a Communist Party Historian Groupról (a KP Történész Csoportjáról) írt, hogy olvasta C.L.R.Jack The Black Jacobins c. munkáját. Mikor is volt ez?

E.H.: Ez valamivel később volt. Azt hiszem, ez akkor jelent meg, amikor Cambridge-et már elhagytam 1938-ban. Ez egyébként nagyon érdekes munka e témában, mind az angolul, mind a franciául olvasók számára. A csoport egyébként az egyedüli volt, amely komolyan foglalkozott a marxi írásokkal és interpretációjukkal. Hozzátehetem, ez a csoport sohasem állt függésben a CPGB-től. Ez a történet egyébként ekkor persze nagyon más, mint a feketék története az USA-ban, avagy akár nálunk, egy későbbi korszakban.

D.H.: Mi volt James szerepe?

E.H.: A gyarmati kérdés fontos volt. James 1932-ben jött Bradfordba, ahol az ILP-nek nagyon erős szervezete volt.⁵ Ez úgy hiszem nagyon fontos volt az ő számára is?

E.H.: Igen, azt hiszem az összefüggések fontosak. Mielőtt Cambridge-be mentem volna a középiskola utolsó éveiben is volt már egy vitaklubunk,

³ Az 1889-es dokkmunkás sztrájkról és a kérdéses Llewelyn Smith munkáról is lásd Évkönyv 1989.

⁴ A Webbekhez lásd Évkönyv 1984. és 2003.

⁵ Bradfordhoz lásd az ILP (a Független Munkáspárt) alakulását: Évkönyv 1993., valamint Jowett, illetve Ellen Wilkinson életútját: Évkönyv, 1990., illetve 1991.

ahol e gyarmati kérdéseket megvitattuk. Ugyanakkor ezekben az években tanulmányoztam először az utópista szocialistákat.

D.H.: Ami ezt a kort illeti, ez sokkal gazdagabb, mint ahogyan a szokásosan ismert történeti irodalom megeleveníti az ismert sztereotípiáival?

E.H.: Ó, nagyon is. Ebből én is igyekeztem a legtöbbet kihozni, amikor Angliába érkeztem.

D.H.: Úgy hiszem nagyon fontos, hogy mi is volt ez az alternatív történeti rápillantás.

E.H.: Ez nagyon eltérő lehetett. Nem hiszem, hogy ez és képviselői feltétlenül versenyezni óhajtottak volna. Én úgy véltem, hogy ez nagyon jó felkészülési idő volt ... Én és a hozzám hasonlóak ekkor Marxot és Freudot olvastak. Így unokatestvéreimre is emlékszem, akiknek a szobái teli voltak ezzel az irodalommal, s a falaikon Marx és Lenin képet lehetett látni. Ez volt az az idő, amikor Angliában megindult a Left Club.⁶ Nagy tévedés lenne azt hinni, hogy ezek az emberek akkor beszűkültek volna. Nagyon széles horizonton érdeklődtek és olvastak.

Forrás: Eric Hobsbawn's: Interesting Times. Interview with David Howell. Socialist History, 24.sz. London, 2003. 1-5. old.

Mészáros István⁷ – Interjú a *Folha* című São Paulo-i folyóiratnak (2003. január) Rövidítve

Kérdés: Mit jelent Lula da Silva Brazília és általában Latin-Amerika számára?

M.I.: Kétségtelen, hogy Lula megválasztása Brazíliában és Brazília számára nagyon fontos esemény. Ezt a tényt nem tagadhatják sem a konzervatív erők, sem nagyon készséges hangadóik, akik valamennyien mindent megtettek egészen a választások második fordulójáig, hogy elérjék a vereséget. Most természetesen lovat váltottak, és ellenőrzésük alá akarják vonni, korlátozni megválasztásának pozitív következményeit, erejét. Eközben (legalábbis lépésről lépésre) kikényszeríteni saját konzervatív politikájuk valamilyen mértékű befolyását, amelyet Lula elődjei követtek, vagy amilyen irányban befolyásolták őket. Még az *Economist* is, amely igazán Wa-

⁶ Fialat (és kevésbé fiatal) baloldali értelmiségiek klubja.

shingtonhoz igazodó szócső, 2003. január 4-i számában azt „pontifikálta”, hogy „a bizalom tanúságtétele az lesz, amikor az IMF megajánlja a 30 millió dollárt Brazíliának. A befektetők még ambíciózusabb tervet képzeltek el, „amelynek a lényege a befektetések magasabb profitjának biztosítása”. Az IMF csak akkor folyósítja majd ezt a kölcsönt, ha ezeknek a követeléseknek Brazília és Lula elébe megy, enged. Ez nem kevesebbet jelent, mint hogy a GDP 3,75%-os hányadáról 4,69%-ra kívánják felemelni részesedésüket. Jelenleg azt várják, hogy Lula további reformokat vezet be. Ezek között olyanokat, hogy – Tony Blair példájára – az Állami Bank fölött megszüntetik az állami, közösségi ellenőrzést, hogy bizonyos állami hivatalnokok magas nyugdíját leszorítják, és megszüntetnek bizonyos állami adókedvezményeket és támogatásokat. Ezeket a reformokat most végre fogják hajtani, amit Lula elődje már régebben szorgalmazott. És a brazil szakszervezeti szövetség elnöke is bejelentette, hogy támogatni fogja ezeket a reformokat, mert „ezek jók a brazil társadalomnak”. Így azonban úgy tűnik, mintha Lula megválasztása akárcsak meg sem történt volna. Sőt mi több, Lula egyre több engedményt tesz a tőkének, s egyidejűleg egyre nagyobb terheket hárít a nép vállára – olyanokat is, amelyeket az előző kormány nem mert áthárítani. Ahogy Tony Blair is megtette Nagy-Britanniában ezt, inkább engedett a tőke növekvő követeléseinek, miután előtte a Konzervatív Párt kormánya elmulasztotta az állami intervenciók egy részét megtenni ebbe az irányba. Lula hatalmas és elsőprő elnökválasztási sikerének⁸ igazi jelentősége éppen most fog kiderülni, amikor kiábrándítja hajdani lelkes választóit. Ahogy a közmondás tartja: „Az ellenségeimmel csak elbánnok, de a barátaimmal ...?”

Kérdés: Mi az Ön véleménye, mi a hasonlóság Luiz Inácio Lula da Silva és a többi latin amerikai vezető között, olyanok között, mint Fidel Castro, avagy Hugo Chávez?⁹

M.I.: A párhuzamok nagyon tanulságosak és messze mutatnak, noha nyilvánvalóan nagyok a különbségek is az adott országok objektív helyzete között, ahol ezek a radikális vezetők – szintén eltérő módon és körülmények között – kerültek országaik élére. A domináló azonban mégis a párhuzam, a hasonlóság; együttvéve azt húzza alá, hogy egész Latin-Amerikában mélyreható és radikális átalakulásra van szükség. Azt pedig, hogy valaki igazán radikális-e, nem a retorikáján, avagy a verbális konfrontációkon

⁷ Mészáros István az Évkönyv Nemzetközi Tanácsadó testületének tagja. A megjelent írást ő juttatta el nekünk.

⁸ Lula győzelméről lásd Évkönyv 2004.

⁹ Chávez „első” korszakáról lásd Évkönyv 2004.

lehet lemérni; ezt a szerepet nyugodtan átengedhetjük az olyan orgánumnoknak, mint a londoni *Economist*, amely régóta hirdeti: „nincsen alternatíva”.¹⁰ Ez jórészt éppen annak tudható be, hogy domináló helyzetük van a médiabirodalomban. Az igazi radikális azonban arról ismerszik meg, hogy a dolgokat a gyökerénél ragadja meg, más szavakkal tényleg átfogó szociális változásokat hajt végre. A most megválasztott elnök ellenfelei számára az ilyen változás gondolata is valóságos anatómia. Így az *Economist* már említett és idézett cikkében alig leplezett cinikus szarkazmussal arról írt: Lula igazi szándéka az, hogy félrevezesse és becsapja baloldali támogatóit. Ehhez a lap újságírója megerősítésül hozzátette: Lula minden lehető alkalmal hangszúlyozottan használja majd a „szociális” jelzőt ... Lula kialakított egy „szociális támogatási” titkárságot és egy „gazdasági és szociális fejlesztési minisztériumot”. A politikai kommentátorok vagy politikacsinálók, úgy tűnik, egyszerűen nem értik, vagy nem akarják megérteni, hogy mindezekig minden hasonló múltbeli manőver Latin-Amerikában ténylegesen megbukott és mindez fájdalmasan érintette ezt a régiót. Lula hatalmas választási győzelmét a sokkal kevésbé hangsúlyos argentin útra igyekezze rátérni, lévén, hogy hosszú ideig ez az ország volt az igazi „modellország” Latin-Amerikában.

Ami a három radikális vezért illeti, Lulát, Chávezt és Fidel Castrót, nem szabad megfélemlenünk egy másik elnökről, Allendéről, aki szintén radikális változtatásokkal próbálkozott országában, de emiatt el is kellett pusztulnia. Éppen ezért mindenkinek, aki megkísérli Latin-Amerikában, hogy ilyen változások kivitelezésére gondoljon, emlékeznie kell azokra, akik egy-egy történeti pillanatban a múltban ezt megkísérelték. Ám mivel a történeti kényszerűség fennáll, ilyen vezetők újra és újra fel fognak tűnni, olyanok is, akik ezt nem igazán pozitívan teszik majd. Így bizonyosan Argentínában is előlépnek, hiszen ott a helyzet erre már nagyon régen megérett.

Kérdés: Mit gondol Ön az USA-val való politikai és kereskedelmi kapcsolatokról? Mit kellene tenni, hogy ezek javuljanak, és a tárgyalások meginduljanak évégett?

M.I.: Annak a feltételezése, hogy ezek a kapcsolatok egyoldalúan csak az USA-nak kedveznek, a realitások nagyon tipikus angol félreértékelése lenne. Ez persze egész Latin-Amerikára igaz, de az is, hogy a kapcsolatok belső tartalmának a megváltoztatásához az egész kontinenssel való kapcsolatokat kellene megváltoztatni. Ráadásul úgy, hogy az egyenlőtlenség tarthatatlanságára magában Washingtonban kellene ráébrednie a helyzet

¹⁰ Mintha ezt az érvt ugyanebben a megformulzásban már hallottuk volna.

urainak. Egyelőre ott az urak azt hiszik, hogy ezek a kapcsolatok a szomszédokkal a függőség mai helyzetében fenntarthatók. Ehhez hozzá kell tenni, hogy ez egyáltalán nem új jelenség. Olyannyira így van ez, hogy a XX. században még az USA legfelvilágosultabb elnökei is így gondolkodtak. Még egy F.D. Rooseveltt is, aki szintén úgy tekintett Latin-Amerikára, mint „az Észak hátsó udvarára”. Így beszélt F.D.R. még belső, paternalista ízű beszélgetési során is e régióról, amelyek „elnöki beszélgetések” címen ismeretesek. S ezen a téren csak ideiglenes javulás volt, amikor fegyelmetesebb tárgyalások ideiglenes könnyítéseket hoztak. Hogy ez mennyire így van, elég elolvasni Henry Kissinger memoárjait, avagy más kijelentéseit. Ismeretes például, hogy Kissinger mily nagy rokonszenvvel viseltetett és viseltetik Cardoso elnök¹¹ iránt. Nagyon világos, hogy amennyiben az USA e tekintetben bármiféle engedményt adott vagy ad, az merőben taktikai jellegű, éppen avégett, hogy fenntarthassa az „örök status quo”-t. Ezek után a latin-amerikai országok számára nem lehet más kiút e helyzetből, csak a politikai és gazdasági kapcsolatok radikális megváltoztatása, a lényegi egyenlőség alapján történő újjáalakítása alapján. A részleges eredményeket nem is lehet igazán mérni.

Kérdés: Lula a harmadik elnök Brazíliában, akit demokratikus parlamenti választás nyomán választottak meg azóta, hogy a katonai diktatúra megbukott. Mi az Ön véleménye a demokrácia helyzetéről és jövőjéről Brazíliában és Latin-Amerikában?

M.I.: Amikor Ön feltette nekem ezt a kérdést, Mahatma Gandhi neve jutott eszembe, ugyanazé az emberé, akit Winston Churchill egykor „az a meztelen fakír” jelzővel illetett. Egy idő után Gandhit a Gyarmatügyi Minisztérium tanácsára, kiengedték a börtönből – abból a megfontolásból, hogy már hajlamos lesz a beilleszkedésre, és jól jön majd a tárgyalásokon, amelyek akkor Londonban kerültek sorra. Megérkezésekor Gandhit az újságírók megrohanták, és feltették neki azt a kérdést is, hogy mit gondol a nyugati civilizációról. Legimpertinensebb válasza erre így hangzott: „Ő, ez nagyon jó ötlet lenne.”

A demokrácia is „nagyon jó ötlet” lenne Latin-Amerikában. Ám a jelen korszakban ez nagyon is vitatott e régióban. Latin-Amerika sok országában még formális síkon sem történt előrelépés a demokrácia irányába – még kis lépésekben sem. Ezzel kapcsolatban szólni kell egy sokkal vitálisabb kérdéstről, amely a demokrácia lényegét képezi, nevezetesen arról, hogy ehhez radikálisan meg kellene változtatni a latin-amerikai országok lakossá-

¹¹ Cardoso Venezuelában volt Chávez előtt a jobboldal embere és elnöke. Lásd Dömény Zsuzsa tanulmányát kötetünkben.

ga túlnyomó többségét képező néprétegeknek a nagyon rossz életviszonyait. A demokrácia kialakítása és megőrzése elképzelhetetlen azokkal szemben, akik az első alkalommal készek arra, hogy további tartós uralmuk érdekében a papírkosárba hajítsák, ennek az ellensúlyozása pedig csak a néptömegekre való legaktívabb támaszkodással képzelhető el. A valóságos probléma messze túl van azon, hogy ezek a néptömegek leadják és leadhassák a szavazataikat azokra, akikben megbíznak, s akiktől az ígéreteket kapták helyzetük javulására. Azt is remélték, hogy legalább kis mértékben ezúttal tényleg bevonják őket a döntéshozatalba az ő sorsukról, s ezt alkotmányosan is biztosítják.

Kérdés: Van egy olyan mondás, hogy a politika olyan, mint a hegedű: balkézben tartják, de jobbkézrel játszanak rajta. Lehetségesnek tartja, hogy Lula is középre tolódik, hogy megőrizze „a kormányozhatóságot”, és azután saját újraválasztását?

M.I.: Nos, először is ne feledje, hogy voltak már nagy hegedűsök és más művészek, akik tökéletesen játszottak a balkezükkel is. De a kérdés lényege az, hogy mit is értünk „kormányzóképesen”, illetve „megválaszthatóságon”.

Ami a „kormányozhatóságot” illeti, az egyáltalán nem abszolút fogalom. A kérdés az, hogy azok, akik azt éppen gyakorolják, mire használják a hatalmat. Így például Allende elnököt a katonai puccs éppen a „kormányozhatóság” nevében buktatta meg.¹² Allende tragédiája éppen az volt, hogy nem mozgósította a néptömegeket azok ellen, akik aláásták, majd felforgatták törvényesen megválasztott kormányát. Ez utóbbiak persze ezt nagyon hathatós külföldi segítséggel tették, amit olyanok is erősen támogattak, mint Henry Kissinger, aki minden fenntartás nélkül támogatta Pinochet tábornok katonai puccsát. S a tetejébe volt képük akkor azt mondani és ismételtetni, hogy a puccsért is Allendét terheli a felelősség, mert nem volt „kormányzóképes”. Ami a „megválaszthatóságot” illeti, az teljesen Lula elnökön múlik majd, hogy mit teljesít négy éve alatt abból, amit megválasztása előtt ígért a néptömegeknek helyzetük javítására ...¹³

Forrás: Tiago Ornaghi de Aguiar interjúja a Folha de São Paulo című folyóirat 2003. januári számában (1-8. old.)

¹² Allende megbuktatásáról lásd Évkönyv 1975/76.

Levelek a brit politikáról Jemnitz Jánosnak

John Schwarzmantel Blair-ről Jemnitz Jánosnak írott, 2003. szeptember 10-i leveléből

...Ami a Blairt illető kérdéseted illet, úgy tűnik, hogy népszerűsége a választók körében egészen bizonyosan visszaesett az iraki háborúval kapcsolatos katasztrófális (disastrous) állásfoglalása következtében. Ennek következtében a választók közül (engem is beleértve) sokan nem bíznak benne. Egy összefüggésben azonban Blair „szerencsés”, mégpedig azért, mert a konzervatív ellenzék most nagyon gyenge.¹⁴ Így azután Blairnek velük most nincsenek problémái. Úgy hiszem amiatt is szerencsés, hogy a Labour Partyban sem jelentkezett más alkalmas, posszibilis vezető a felszínen. Néhány hírmagyarázó úgy véli, hogy Gordon Brown¹⁵ az, aki már felkészíti magát arra, hogy átvegye a stafétabotot Tony Blairtól. Én azonban ebben nem vagyok biztos. Brown szintén nem nagyon népszerű a választók körében, noha neki sikerült tisztán kikerülni az iraki ügyből. E pillanatokban zajlott le a TUC kongresszusa, amelyen mind Blair, mind Brown beszédet mondott. Egyaránt aláhúzták, hogy a szakszervezetek ne várjanak semmiféle engedményt, vagy politikaváltozást a kormány részéről. Blair hangsúlyozta: azt várni, hogy az LP-ben baloldali fordulat történjen, nagy „illúzió” lenne. Mégis ma úgy tűnik, hogy Blair sohasem ejtett ki ilyen szavakat a szakszervezeti vezetők előtt, noha ezt a szöveget szóról-szóra így már a kongresszus előtt kiosztották az újságíróknak. Így azután senki sem lepődhetett meg azon, amit mondott. Mindenesetre, ha valamilyen érdekes cikket látok majd a TUC-konferenciáról, elküldöm Neked.

John Schwarzmantel: A jelenlegi brit politikai életről (2003. november 2-i, Jemnitz Jánosnak küldött leveléből)

A brit politika jelenleg nincs jó állapotban. A politikai viták színvonala, úgy tűnik, egészen alacsony. Blair kimenekült abból a helyzetből, amikor oly sokan bírálták az iraki háborúban játszott szerepéért. Amikor azonban a Hutton-jelentés (amely David Kelly tudományos tanácsadó öngyilkosságának a kivizsgálásáról szól) nyilvánosságra fog kerülni, nagyon valószínű,

¹³ Terjedelmi okokból sajnós az interjú alig harmadát tudtuk közölni.

¹⁴ A BBC 2003. október 6-i magyar adásának szerkesztői ugyanezt hangsúlyozták, no meg, hogy más vezetők, mint Clark, vagy Portillo (a hajdani Major kormány miniszterei) jobbakk lennének vezérnek, mint a jelenlegi.

¹⁵ Brown Blair mellett stabil „második” ember, 1997 óta a pénzügyminiszter.

hogy ez a kritika akkor nagyon fel fog erősödni. Az LP baloldala jelenleg nem számottevő tényező. Nagyon sajnálom, hogy ez így van. Mellesleg láttam Tony Benn naplójának legújabb kötetét, amely csak a minap jelent meg, s meg is akarom venni. Korábbi naplókötete nagyon szórakoztató volt. E kötet címe „Free at last”.¹⁶

Tony Benn 2003. októberi¹⁷ levele Jemnitz Jánoshoz

„...Blair tulajdonképpen Bush-hoz hasonlóan neokon,¹⁸ aki most diszkreditálódott is hazugságai miatt, amelyeket nekünk Irak ügyében mondott. Az iraki háborúval kapcsolatban senki nem hisz neki.

A szolidaritás jegyében, Tony”

Mészáros István 2003. szeptember 23-i, Jemnitz János küldött leveléből

A világ e részéről sem lehet semmiféle jó politikai hírről beszámolni. Bizonyára olvasol az angliai siralomházzról. Elképesztő, de nagyon is elképzelhető, hogy mennyire süllyed a politika színvonala a mi „nagy demokráciánkban”. A hat nappal ezelőtt tartott pótválasztáson egy Labour strongholban (erősségben) mindössze a választók 36%-a volt hajlandó szavazni, annyira kiábrándultak a politika csalóka ígéreteiből. Májusban, az európai választások alkalmából a részvétel valószínűleg még ennél is rosszabb lesz. Valaki egyszer cinikusan megjegyezte, hogy „nem kell az apátiát felkavarni”. Most már nem is nagyon lehet. A kérdés, hogy mindez hogyan vezet majd!?

Közli és jegyzetelte: Jemnitz János

¹⁶ Szó szerint: „Végre szabadon”. A cím arra utal, amikor Tony Benn sok évtizedes parlamenti képviselőség után a 2002-es parlamenti választáson már nem indult; szándékosan kívül maradt. A „semmiféle kötöttség” nem fékezi szabad kritikájában és politikai tevékenységében.

¹⁷ A levél keltezetlen, de bizonyos, hogy októberi, mert Tony Benn már megköszöni az Évkönyv 2004-es kötetének a kézhezvételét, amelyről megjegyzi, hogy „jónak és átfogónak tűnik”.

¹⁸ Vagyis neokonzervatív.

Új lendületet egy más Európáért!

(Európai baloldali, kommunista és haladó pártok nyilatkozata)

Aláírók: Francia Kommunista Párt, PDS-Demokratikus Szocializmus Pártja (Németország), Ausztria Kommunista Pártja, Belgium Kommunista Pártja, Akel-Ciprusi Dolgozó Nép Haladó Pártja, Egyesült Baloldal (Spanyolország), Egyesült Baloldal és Alternatíva (Katalónia), az angol Munkáspárt Szocialista Kampánycsoportja (Nagy-Britannia), Görögország Kommunista Pártja, Synaspismos (Görögország), Rifondazione Comunista (Olaszország), az Olasz Kommunista Pártja, a Baloldal (Luxemburg), Hollandia Szocialista Pártja, Portugál Kommunista Párt, Cseh-Morva Kommunista Párt, Szlovák Kommunista Párt, Svájci Munkáspárt, ODP (Törökország Szabadság és Szolidaritás Pártja).

Az Európai Szociális Fórum akkor tanácskozik, amikor a neoliberális politikát, a militarizmust, az amerikai imperializmust és hegemonizmust mind élesebb szembenállás kíséri, amikor 2004 előestéjén Európa döntő fejlemények előtt áll: tíz új ország csatlakozásával, az „európai alkotmány” körül zajló vitákkal, a kormányközi konferencia lezárásával, az európai választások közeledtével. Ezért különösen jelentősek az Európai Szociális Fórum tanácskozásai, amelyek befolyásolhatják az eljövendő harcokat.

Mindannyian szenvedünk a globalizált kapitalizmus politikájának következményeitől, a nehéz küzdelmekben kivívott társadalmi szolidaritások és vívmányok megkérdőjelezésétől. Általános támadás folyik a nyugdíjrendszerek ellen, leépítik és privatizálják a társadalombiztosítást, a piac törvényeinek vetik alá a közszolgáltatásokat és az olyan alapvető szektorokat, mint az egészségügy, a közoktatás, a mezőgazdaság, a kultúra, bizonytalanná és szabad prédává teszik a munka piacát. Fokozódik a szakszervezet-ellenes elnyomás és a bevándorlókat sújtó politika.

Európának a haladást és az emberi jogokat előmozdító tényezővé kellene lenni. Ezzel szemben – miközben a gazdaság és az ismeretek felhalmozódása lehetővé tehetné a civilizáció újabb előrelépést – a Maastricht-i szerződés által felgyorsított liberális politikák tovább súlyosbítják a társadalmi egyenlőtlenségeket, a munkanélküliséget, a szegénységet, a kizsákmányolást. A tehetetlenség érzését is táplálják, azzal a következménnyel, hogy az emberek elfordulnak az EU-tól, nő a közömbösség, erősödik a jobboldal és a szélsőjobb befolyása, a populizmus minden fajtája.

Nagy kihívás ez minden polgár számára, a szociális mozgalom, és azon politikai erők számára, amelyek – mint mi magunk – teljes mértékben e

mozgalom részeseinek tekintik magukat és szembeszállnak ezekkel a politikákkal, a társadalom átalakításának hívei és a kapitalizmus alternatívájáért küzdenek.

Eljött az ideje Európa mély, szociális és demokratikus értelmű átalakításának. Eljött az ideje annak, hogy fokozzuk a harcot a „szabadversenyos piacgazdaság” szentségének dogmája ellen, a piac és a multinacionálisok hatalma ellen, olyan viszonyokért, amelyek között a polgárok válnak a nevében folytatott politika alanyaivá.

A recesszióval és a munkanélküliség fejlődésével szemben bírálunk kell az ún. Stabilitási Paktumot, az Európai Központi Bank hatalmát és irányvételét, és egy másfajta, más prioritásokat alkalmazó gazdasági és szociális politikát kikényszeríteni, amely elsőbbséget ad a foglalkoztatásnak és a képzésnek, a közszolgáltatásoknak, és bátor környezetfejlesztési beruházásokat hajt végre. Meg kell adóztatni a tőke mozgásokat. Meg kell változtatni a prioritásokat: az embert és nem a pénzt kell előtérbe állítani.

Ezeknek a prioritásoknak az előtérbe állítása hozzájárulhat az érvényesülő szabályok megváltoztatásához. Ezt a célt kell szolgálnia az Európai Uniónak, és nem a Kereskedelmi Világszervezet és az IMF által erőltetett dereguláció felgyorsítását, vagy az USA-val folytatandó katonai versengés elindítását, lett legyen az egy kiszélesített NATO keretében, avagy azon kívül. Ellenezzük Európa bármilyen militarizálását.

Olyan Európát akarunk, amely független az Egyesült Államoktól, tiszteletben tartja a népek szuverenitását, aktív tevékenységet folytat világszeret a béke, a lefegyverzés, a konfliktusok politikai megoldásáért, az ENSZ és a nemzetközi jog szerepének erősítéséért. Olyan Európát akarunk, mely valóban elkötelezi magát a fejlődésnek, különösképpen a Földközi tenger és Afrika térségében. Olyan Európának vagyunk hívei, amely segíti a Közel-Keletet kiszakadni az oly régen tartó véres konfliktusok körforgásából, támogatja a békekezdeményezéseket, egy életképes palesztin állam létrehozását az 1967-es határok keretei és az Izrael állammal közösen kialakított biztonság körülményei között. Támogatjuk az izraeli és palesztin szemlélyiségek politikai megoldás irányába tett kezdeményezéseit, a többi közt az ún. Genfi tervet.

Ez a törekvésünk öltött testet soha nem látott erővel mindannyiunk országában 2003. február 15-én, az iraki háború és Bush imperiális politikája ellen, és ez nyilvánul meg ma is a megszállás megszüntetését követelő akciókban.

Végezetül: Ami az Európai Unió válságának középpontjában áll, az a demokrácia kérdése. Évtizedeken át Európa építése felülről történt, mellőzve kultúránk és nyelveink sokféleségét, nem egyszer velük szemben.

Manapság, bármi legyen is átfogó véleményünk a vitatott Alkotmány tervezetéről, ellenezzük a nagyhatalmak valamiféle direktóriumának rögzítését. Nem fogadjuk el, hogy ultraliberális gazdasági kritériumokat akarjanak ránk kényszeríteni, aminek következménye csupán a szociális vívmányok jelentős leépítése lehet. Amellett vagyunk, hogy minden országban referendumot tartsanak, kérdezzék meg magukat a népeket.

Már most valami átalakulóban van.

A nagy szociális, szakszervezeti, állampolgári, háborúellenes küzdelmek elindították a változásokat. A firenzei ESZF új állomás volt Porto Alegre, a WTO cancuni kudarc, és a holnapi mumbai Szociális Világforum között. Napjainkban a párizsi ESZF roppant fontos lépés a mai liberális Európával szemben kialakuló népi és polgári alternatívák megvitatása és kiépítése tekintetében. A szociális mozgalmaknak, a társadalmi küzdelmeknek megvan a maguk dinamikája, saját elemzéseik, javaslataik, kezdeményezéseik vannak. Néhány év leforgása alatt hatalmas összefogás kialakításához járultak hozzá a béke, az emberi jogok, Földünk tisztelete érdekében. Mint a társadalmi átalakulásért küzdő politikai erők, magunk is hozzá akarunk járulni ehhez az újfajta dinamikához, amely határozottan nekitámad az uralkodó liberális politikáknak. Ennek megfelelően arra törekszünk, hogy a szükséges és egyben gyümölcsöző párbeszéd kialakuljanak köztünk és a mozgalommal.

Együtt mondjuk: egy más Európa lehetséges. Lehetségesek más politikák a baloldalon.

Párizs, 2003. november 9-én.

Forrás: Kézfogás, 2004. január. 9. old.

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

RODRIGO CAVALHEIRO

Interjú Joao Pedro Stédilével, a brazil Földnélküliek Mozgalmának¹ vezetőjével

Stédile vezetésével a Mozgalom a legutóbbi hónapban 80 földbirtokot foglalt el. A parasztok akciói erősítették a Luiz Inácio Lula da Silva elnök tekintélyének lemorzsolódásáról szállongó híreszteléseket. A kormány eközben igyekszik visszaverni a helyi megbízottainak vesztegetési ügyeiről szóló vádakát. Egyszersmind kénytelen magyarázkodni amiatt, hogy a minimálbér csak 2-3%-kal emelkedik.

A közigazdász Stédile 1982-ben ismerte meg Lulát, mint szakszervezeti vezetőt, a Munkáspárt (Partido dos Trabalhadores – PT) egy gyűlésén, Rio Grande do Sul tartományban. Itt született az a szervezet is, amelyet 1984-ben a Földnélküliek Mozgalmának neveztek el. Ellenfelei számára ez egy forradalmi ultrabal csoport, amelynek tagjait arra képezik ki, hogy megrohanják a földbirtokokat, attól függetlenül, hogy művelik-e őket vagy sem. Védelmesei az MST-ben a földosztás egy formáját látják, egy országban, amely tizenhatszor akkora, mint Spanyolország, s ahol a művelhető földek fele a lakosság egy százalékának a kezében van.

Lula régi harcostársa, Stédile, mint közigazdász, pontos számokkal támasztja alá eszméit. Mint mondja, „Braziliában körülbelül négymillió földtelen család él. Ha minden ilyen családnak 15 hektárt juttatunk, ehhez 60 millió hektár föld kell. Kormánystatisztikák szerint az országban 55 000 olyan birtok van, amelyet nem gondolnak. Ezek területe összesen mintegy 120 millió hektár. Ebből törvényesen ki lehet sajátítani a kiosztandó földet.”

Stédile bevándorló parasztcsalád fia, gyermekkorát falun töltötte. Később közigazdásztant tanult, majd a Munkáspárt választási kampányai során közreműködött az agrárprogram kidolgozásában. Ez az ember, aki az MST-t annakidején Lula segítségével hozta létre, határozottan állítja, hogy az elnököt gazdasági tanácsadói becsapják. „Ezek az előző kormány által hátrahagyott maradványok” – teszi hozzá.

¹ Movimento dos Sin Terra – MST.

R. C.: Lula azt ígérte, hogy a földnélkülieknek nem kell elfoglalniuk több földet, hiszen ezeket maga a kormány fogja kiosztani. Vajon a feltételek hiányoznak ehhez, vagy az akarat?

Stédile: A kormány megígérte, hogy három év alatt 400 000 családot telepít le. Úgyhogy a szándék aligha hiányzik. A kormány viszont tehetetlenkedik; igaz, hiányzik ehhez az igazgatási hálózata is. Lula úgy nyilatkozik, hogy az agrárreformot az egész kormányzat elsőbbséget élvező feladatává akarja tenni. Ezért döntöttünk a mozgósítás mellett. A kormánynak meg kell értenie, hogy ebben az országban nyomás nélkül semmi sem mozdul meg.

R. C.: 2002 októberében éppen Ön mondta, hogy ha Lula becsapná a népet, úgy végezné, mint De la Rúa Argentínában. A kormány egy évének és négy hónapjának múltával a brazil lakosság egy része kiábrándulást érez. Lula becsapta a népet?

Stédile: Ezt mint politikai feltevést fogalmaztam meg. Ha négy év leforgása alatt Lula nem hajtja végre a maga javasolta változtatásokat, a nép ítélni fog róla. Azt is látom azonban, hogy a kormány lépten-nyomon az örökölt múlt által hátrahagyott akadályokba botlik. Hiányzik persze az összefüggő gazdasági koncepció is. És – ismétlem –, meg vagyok győződve róla, hogy Lula elnököt a gazdasági csapata rászedte. Azt sugallják neki, hogy akkor halad jó úton, ha jelenlegi politikája a réginek a folytatása. Ha ez a politika a következő években nem változik, katasztrófa szakad ránk.

R. C.: A nemrégiben lezajlott birtokfoglalások azt jelentik, hogy véget ért a türelmi idő, amelyet az MST Lulának biztosított?

Stédile: Nyilvánvaló, hogy Lula megválasztása az agrárreform szempontjából megváltoztatta az erőviszonyokat. Ezért a kormány első hónapjaiban taktikát változtattunk. Megoldottuk, hogy a vidék szegényeinek nagy csoportjai táborokba szerveződjenek. A korábbi 40 000 helyett most 200 000 család él a jelenlegi 700 táborhelyen. 2003. második felében sikerült a kormánnyal szerződést aláírunk az általa említett 400 000 család három éven belüli letelepítéséről. Mivel azonban 2003 novembere óta nagyon kevés történt ebben az ügyben, most megszerveztük ezt a mozgalmat, hogy előre lökjük a kormányt és leleplezzük a latifundistákat.

R. C.: A földbirtokosok az MST-t azzal vádolják, hogy a nagyvárosokban toboroznak olyan embereket, akik sohasem műveltek földet. Igaz ez?

Stédile: Ez ostoba előítélet. Egyrészt csak 10% olyan van sorainkban, aki a városok pereméről jött. Jó lenne, ha többen volnának, mert akkor a városokban is csökkenteni lehetne a szegénységet és a munkanélküliséget. Ha egy városi szegény földet akar művelni, azt mondják, nincs hozzá elhivatottsága. De ha egy nagyvállalkozó, egy politikus vagy egy kábítószer-ke-

reszkedő nagy birtokot szerez, attól nem kérdeznek semmit. Fernando Enrique Cardoso szenátor², aki szociológus és sohasem látott kukoricaföldet, 1500 hektáros birtokot vásárolt. Ki kérdezte meg tőle, hogy „van-e elhivatottsága” a föld műveléséhez?

Forrás: El País, 2004. május 6.

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Egy elnök halálának igazi története.

A puccs és a gringók

A végső csata óráiban, olyan országgal maga körül, amelyben a felforgatás erői már elszabadultak, Salvador Allende továbbra is a törvényességben látta a kapaszkodót.

Élete legdrámaibb ellentmondása volt, hogy egyszerre volt az erőszak elszánt ellensége és szenvedélyes forradalmár. Ezt az ellentmondást azzal a feltevessel próbálta feloldani, hogy Chile körülményei lehetővé teszik a békés előrehaladást a szocializmus irányában, a polgári törvényesség keretei között.

A tapasztalat túl későn tanította meg arra, hogy egy rendszert nem lehet egyszerű kormányrajutással megváltoztatni, ehhez a hatalom birtoklása kell. Minden bizonnyal ez a késői tanulság indította arra, hogy haláláig ellenálljon annak a lángban álló épületnek a romjai között, amely igazából nem is volt az övé, egy komor palotában, amelyet egy olasz építész pénzverdének emelt³, és amely egy hatalom nélküli elnök utolsó menedékeként végezte.

Hat órán keresztül harcolt egy géppisztollyal, amellyel Fidel Castro ajándékozta meg, és amelyet Salvador Allende addig soha nem sütött el.

Oldalán harcolt Augusto Olivares újságíró, aki a végső pillanatig vele együtt küzdött, súlyos sebesüléseket szenvedett, majd orvosi segítség híján a segélyhelyen elvérzett.

Délután négy óra volt, mire Javier Palacios hadosztálytábornok, adjutánsával, Gallardo századossal és tisztek egy csoportjával fölverekedte magát a második emeletig. Ott, hamis XV. Lajos korabeli karosszékek, sárkák

² Brazília előző elnöke.

³ A Santiago de Chile-i elnöki palota eredeti rendeltetésére utal a világsajtóból ismert neve: La Moneda = Pénzverde. (A szerk.)

nyos kínai virágvázák és a vörös szalon Rugendas-képei között várta őket Salvador Allende. Bányászsisakot viselt és nyakkendő nélküli, felhajtott újjú inget, ruházata már vérfoltos volt. A géppisztolyt a kezében tartotta.

Allende ismerte Palacios tábornokot. Éppen néhány nappal előbb beszélt arról Olivaresnek, hogy ez az ember veszélyes, és valamiért szoros kapcsolatot tart az Egyesült Államok nagykövetségével. Mihelyt meglátta közeledni a lépcsőn, Allende rákiáltott: „Áruló!” És rálőtt, megsebesítve a tábornokot a kezén.

Allende a lázadóknak ezzel az egységével folytatott tűzharcban esett el.⁴ Utána a tisztek körülállták a holttestét, és mintegy rituális aktusként valamennyien még egy-egy golyót eresztettek bele. Végül egy tiszt puskatussal szétverte az arcát. Fénykép tanúskodik erről: Juan Enrique Lira készítette, az egyetlen fotós, akinek megengedték, hogy a holttestet lefényképezze. Arca annyira el volt torzulva, hogy özvegyének, Hortensia Allendének megmutatták ugyan fölrvatalozott holttestét, de nem engedték, hogy föl-emelje a szemfedőt.

Néhány hónappal előbb, júliusban töltötte be 64. évét és igazi oroszlán volt: makacs, határozott és kiszámíthatatlan.

Hogy mit gondolt halála előtt Allende, csak maga tudhatta, mondta nekem egyik minisztere. Szerette a virágokat és a kutyákat, és kissé régimódi gavallér volt, illatos levélkéekkel és titkos találkákkal.

Legnagyobb erénye a következetesség volt. A sors mégis arra ítélte, hogy a burzsoá jog anakronisztikus madárijesztőjét védelmezve érje a halálos golyó, olyan Legfelső Bíróságot oltalmazva, amely megtagadta őt, és legalizálta a gyilkosait; egy nyomorúságos Kongresszust, amely ugyan ezt törvénytelennek nyilvánította, de végül meghunyászkodott a bitorlók előtt, azoknak az Allendével szemben ellenzéki pártoknak az akaratát képviselve, amelyek eladták lelküket a fasizmusnak, egy szarból épült rendszer molyrágta kelengyéjét oltalmazva, amelyet ő puskalövés nélkül akart eltávolítani az útból.

A dráma Chilében játszódott, kárvallottai a chileiek voltak, de úgy kell bevonulnia a történelembe, mint jóvátehetetlen dolognak, ami korunk minden emberével történt, és ami életünkben örökre jelen lesz.

Forrás: Gabriel García Márquez: El golpe y los gringos. Taller Universidad Nacional de Educación de Distancia.

Közlő: Harsányi Iván

⁴ García Márquez azért hangsúlyozza ezt, mert a Pinochet-junta verziója szerint Allende az 1973. szeptember 11-i ostrom során öngyilkos lett. Mindmáig a Nagy Sajtó, jobbára még tárgyilagos része is, ezt hangoztatja. (A szerk.)

STEVE PARSONS

Helyi időközi községi választások Angliában. Választás a walesi nemzetgyűlésbe és a skót parlamentbe 2003. május 1-jén.

Noha Tony Blair maximálisan ki akarta használni a maga „khaki” győzelmét⁵ iraki birodalmi hadjáratának „sikere” után, a remények nem igazolódtak, inkább az ellenkezője történt. A választások a legborúlátóbb előrejelzéseknél is rosszabb eredményt hoztak a kormánynak. Irak tényleg nem lesz Blair Falklandja.⁶ A választás előestéjén Blunkett, a kormány belügyminisztere olyan messze elment, hogy kijelentette: Irak „felszabadítása” hatalmas győzelmet hoz a választáson. Egyúttal megjegyezte: a háború csak a liberálisan gondolkodó középosztálynak okozott „problémákat”, míg a munkásság átélte a háborús időket anélkül, hogy „vérző szívéhez kapott volna”. Éppen ezért a munkásság nem adja fel tradícióit, továbbra is az LP-re szavaz. Blunkett az 1980-as években baloldali volt,⁷ és Sheffield polgármestereként még a kicsi, de határozott Socialist Republic of South Yorkshire szervezethez tartozott. Azóta sok minden történt. Az a hosszú, megszakítatlan korszak, amíg Sheffield az LP biztos bástyája volt, néhány éve szintén megszakadt. Blunkett pedig nagyon autoriter, nem liberális belügyminiszter lett.

Az angliai választásokon az LP legalább 800 mandátumot veszített, s olyan nagy városokat kellett feladnia, mint Birmingham, Bristol, Coventry, Derby, Dudley, Rochdale, Northampton, Bolton, Chesterfield, Durham és mások.⁸ S ha azt nézzük, hogy az LP elveszítette Chesterfieldet, és a legnagyobb zuhanást Bristolban érte el, akkor Blunkett is megkapta a magáét azért, amit a munkásságnak az LP iránti lojalitásáról gondolt és mondott. A moszlim munkások kis csoportja, amely még hű maradt az LP-hez, mostanra elveszett. A fehér szakmunkások egy része maradt még lojális az LP-hez, de ez is kis arányban. Általában kevesen mentek el szavazni, csak a jogosultak 30%-a járult urnához. Az észak-angliai városokban pedig a BNP (British Nationalist Party – Brit Nacionalista Párt) nevű fasiszta párt

⁵ Fogalom a brit politikai életben: 1918-ban a háborúból visszatérő katonákkal, a háborús győzelem árnyékában győzött a jobboldal a brit parlamenti választáson.

⁶ Utalás Margaret Thatcher Falkland-háborújára.

⁷ Blunkett írásait az Évkönyv többször közölte azokban az években.

⁸ Ezek nagy történelmi városok. Coventry Jack Jones „városa”, Chesterfield hosszabb ideig Tony Benn „városa” volt, ahol ismételtlen megválasztották, s ahonnan nyugalomba vonult. Bristolból többek között Bevin indult.

további szavazatokat nyert ... Ennek a háborúellenes és Blair-ellenes érzületnek a Liberális Demokrata Párt volt a fő haszonélvezője, így érthette el az utóbbi évtizedek legjobb választási eredményét. Az LP-hez hasonlóan az összes szavazatok kb. 30%-át kapta. (Az LP a 2001-es parlamenti választáson még a szavazatok 41%-át nyerte el.) Ezzel szemben a Konzervatív Párt a városokban megkapta a szavazatok 34%-át.

Ami a Zöldeket illeti, akiknek a háborúellenes magatartása, kiállása sokkal határozottabb volt, mint a Liberális Demokrata Párté, szintén jelentősen erősödtek, és mandátumokat nyertek az LP rovására. A Zöldek 12 új tanácsosi helyet szereztek, és összes tanácsosaik száma eléri az 53-at; megerősödtek az olyan nagy észak-angliai iparvárosokban, mint Manchester, York és Norwich.

A Socialist Alliance (SA – Szocialista Szövetség)⁹, mint általában, most sem kapott semmiféle országos sajtótámogatást. Ennek ellenére 161 jelöltet tudott állítani, 50%-kal többet, mint az előző választáson. Az SA jelöltjei közül egyesek nagyon jól szerepeltek, mások kevésbé – de általában elég tisztes eredményt értek el. Így az SA először nyert el egy városi tanácsosi helyet Prestonban (Michael Lavalette). Ez persze nem indokol eufórikus győzelmi mámort az SA számára, mert a baloldalon ha valaki nem LP-listán mozog is, valami megállapodást akkor is köt a helyi LP-szervezettel, ha a továbbiakban „függetlenként” indul. Fordítva viszont: az LP számára sem mindegy, hogy a már megválasztott szocialista tanácsnokok adott helyen hogyan fognak politizálni és „viszonyulni” az LP-hez.

Karen McKay például Coventryben megkétszerezett szavazatszámmal szerezte vissza tanácsosi posztját – jöllehet ő valamikor az SA hajdani elődjéhez, a Militant-csoporthoz¹⁰ csatlakozott, majd az ebből alakult Socialist Partynak lett aktivistája.

A Szocialista Párt (SP – Socialist Party) nem sokkal előbb szakított az SA-val, a szavazatok egyharmadát elvitte magával, és viszonylag elég jól is végzett. Az SP hét jelöltje helyi szinten 10%-nál több szavazatot kapott. Ami engem illet, egyszerűen érthetetlennek tartom, hogy az SP miért nem tud visszatérni az SA-ba. Mindig nagy tisztelettel tudtam fölnézni Nellistre, az SP Coventryben fellépő jelöltjére (aki itt egy időben még parlamenti képviselő is lett), de sokszor „idegesített”, hogy mekkora szektarianizmust tapasztalhattam a Militant-csoport nem egy aktivistájánál. Mindez még az 1970-80-as évekre nyúlik vissza. Arthur Scargill az SLP (Socialist Labour

⁹ Az SA megszületéséről és szerepléséről lásd Steve Parsons írásait a 2003-as és a 2004-es Évkönyvben.

¹⁰ A Militant-csoportról többször írtunk az Évkönyv 1980-as köteteiben.

Party – Szocialista Munkáspárt) élén¹¹ továbbra is külön utat járva próbál „szántani”. Ám, noha jelölteket állít, nem sok eredményt ér el. Így Scargill és az SLP esete is bizonyítja, hogy meglehetősen szűk a hely az LP mellett ezen a politikai térfélen a választások idején.

Az LP-től balra mégis jelentkeznek ezek az erők. Az SA e vonatkozásban együttműködhet Skóciában a Skót Szocialista Párttal (SSP – Scottish Socialist Party), amely ebben a vonatkozásban az egyedüli számottevő erő. Az SSP révén Skóciában is létrejött az LP-től megkülönböztethető baloldal.

Az SSP kiadta a jelszót: „Szavazz az SSP-re, és állítsd meg a háborút!”, a választáson ezzel egyről hatra tudta növelni képviselőtét a skót parlamentben. Így az SSP és az LP-től balra lévő szocialisták tényleg meg tudták vetni a lábukat Skóciában. Egész skóciai viszonylatban az SSP elnyerte a szavazatok 7,5%-át, a történetileg is „vörös” Glasgowban 15%-ot. (1999-ben még csak 2%-ot tudott szerezni.) A mostani 7,5% 120.000 ember szavazatát jelenti. A Zöldek is nagyon jól szerepeltek Skóciában is, ahol egyről hétre emelték mandátumaik számát a Skót Parlamentben, noha kevesebb szavazatot kaptak, mint az SSP. A Skót Nacionalista Párt (SNPÖ meglepetésre sokat veszített: nyolc mandátumot, és így most csak 27 képviselője maradt. Ez is magyarázza, hogy az LP Skóciában miért veszített csak (!) hat mandátumot; korábban azt hitték, hogy az SNP többet rabol majd el az LP-től. Az LP-nek így 50 képviselője van a skót parlamentben.

Az egyedüli régió, ahol az LP jól szerepelt, Wales volt, ahol a walesi nemzetiek veszítettek, míg az LP két új mandátumot szerzett, és így a Nemzetgyűlésben (Assembly) 30 LP-képviselő foglalhat helyet. Az LP tehát többségben van. Frakciójának vezére egy jellegzetesen „régis LP-s” vezető, Roodn Morgan. Ráadásul Morgan egy „Új LP-s” bizalmi embert váltott le – Blair nagy felháborodására. Így azután Walesben is minden mozgásban van.

A választás egyfajta ironikus következménye volt, hogy a torik, akik meglehetősen jól szerepeltek a választáson, „jutalmul” azt kapták, hogy a meglehetősen színtelen Duncan Smith, a Konzervatív Párt vezére a helyén maradhat. Smith feje fölül elhárult egy belső palotaforradalom veszélye. Pedig ez annál nagyobb volt, mivel a torik okosabb vezetői átlátják: Smith-szel aligha nyerhetik meg a következő évi parlamenti választásokat. S noha a torik jól szerepeltek, de ez még nagyon kevés a visszatéréshez, a két utolsó parlamenti választáson túl sokat veszítettek ehhez. S noha most az

¹¹ Arthur Scargill egykor a nagyon erős bányász-szakszervezet nagyon befolyásos főtitkára volt. Akkori szerepléséről lásd az Évkönyv 1970-es és 1980-as köteteit a két nagy bányász-sztrájkról.

LP is sokat veszített, az is kitűnt, hogy a Liberális Demokrata Párt erősödése nemcsak az LP-nek jelent gondot, hanem a toriknak is.

Még 2004-ben EU-választásokra, Nagy-Londonban újraválasztásra és helyi választásokra is sor kerül. Ezek szintén tanulságosak lesznek. Annyi bizonyos, hogy Blair – nem utolsó sorban Irak kapcsán és miatt is – nagyon sokat veszített szavahihetőségéből. Most majd mindez kitudódik. Vannak mindenesetre komor előjelek és tények. Így jelenleg az LP taglétszáma mélypontra zuhant. Míg 1997-ben, Blair szárnyalása kezdetén az LP-nek 400.000 tagja volt, már ez a szám 250.000-re csökkent.

Talán még baljósabb az a hír, hogy az aktív LP-tagok száma felére-harmadára esett vissza – éppen az iraki háború miatt. Ez pedig erősen visszahat, hiányozni fog a választási harcok idején! További problémát jelent Blair és a szakszervezetek viszonya. Blair privatizálási törekvése és a közsféra további kurtítása nagy ellenállást vált ki. Ezt mutatja az is, hogy az egészségügyi reform és a kórházak privatizálása a képviselők között is heves ellenállást kelt. A privatizálás ellen az 1997-es hatalomra jutás óta a második legnagyobb lázadás tört ki a parlamentben, amikor is Blair idevágó javaslata ellen 63 LP-képviselő szavazott. Ennek egyik jele volt, hogy az Új LP-s vezetés nem tudta szinte sehol sem megválasztatni a maga embezeit a különféle szakszervezeti vezetői posztokra. És egészen kiáltó jel, hogy a választások után az erős és fontos vasutas-szakszervezet 2003. júliusi konferenciáján olyan határozatot fogadott el, hogy az egyes helyi tagszervezeteinek megengedi szocialista jelöltek támogatását – még az LP jelöltjeivel szemben is!

Forrás: The Socialist Review, 2003. június

KEVIN MAGUIRE

Jól véresre vertük az orrukat – dicsekednek a szakszervezetek (rövidítve)

A lázongó szakszervezetek a baloldali helyi pártszervezetekkel együtt tegnap kísérletet tettek arra, hogy magukhoz ragadják a Labour Party következő évi választási nyilatkozatának megfogalmazását.

Nagyon harcos hangulatban készülnek a jövő évi két fontos találkozóra, a politikát alakító jövő tavaszi konferenciára, és a jövő évi rendes évi párt-

konferenciára: határozott baloldali lökést kívánnak adni nekik. Mindezt kifejezetten a „Blair-klikk” ellenében.

Már a jelen pillanatban öt fontos követeléslistát fogalmaztak meg Blair hivatalos választási programjával szemben. Ez érinti a foglalkoztatási politikát és „rugalmasságát”, de a kórházak privatizálásáról szóló kormánytervet is. Az egyik szakszervezeti vezető minderről úgy nyilatkozott: „Véresre vertük az orrukát”.

Egy befolyásos csúcsminiszter megjegyezte, hogy e szakszervezetiek a közelükbe se engedték őket, és nagyon vitriolosan nyilatkoztak a négy nagy szakszervezet – az UNISON, az Amicus, a TGWU¹² és a GMBW¹³ – vezetői is. E „nagyok” 2,5 millió ember nevében szólhatnak az LP konferenciáin.

De Tony Woodley, a TGWU főtitkára is kijelentette: „Itt nincsenek Blair, vagy más hívők. Itt felelősségteljes, igazi szakszervezeti vezetők ülnek, akik nagyon aggódnak a párt miatt, de akiket a munkahelyek, a nyugdíjak és a munkajogok érdekelnek.

Úgy tűnik most ezek a körök is terjesztik befolyásukat. Újabban két új főtitkár nyilatkozott szakszervezete nevében, hogy csatlakozni kívánnak a négyekhez, és készek aktivitásuk összehangolására velük.

Billy Hayes, a CWU (Communication Workers Union)¹⁴ szakszervezet főtitkára és mögötte a Labour Representation Committee¹⁵ szintén felsorakozott a blairisták ellen. Hayes kijelentette: a szövetségnek a szakszervezetek és az LP-baloldal között stratégiai szövetségnek kell lennie és maradnia. A konferencia kapcsán rendezett egyik gyűlésen azt mondta: „Ha őszinte vagyok, meg kell mondanom, hogy a konferencián már jobban voltunk megszervezve, de még jobban meg kell magunkat szervezni, s eddig még nem mondtunk ki mindent abból, amit akarunk. Ki kell jelölnünk a prioritásainkat. Ne feledjük, a blairistáknak tíz év kellett, hogy maguk alá gyűrjék a pártot. Türelmeseknek kell lennünk azzal, hogy most mit tudunk elérni.”

David Blunkett¹⁶, a belügyminiszter koncentrált támadást intézett a szakszervezeti vezetők ellen, megpróbálta megosztani őket, s egyúttal megkísérelte, hogy e szakszervezeteket szembeállítsa a pártszervezetek-

¹² A szállítómunkások szakszervezete.

¹³ A köz- és magánalkalmazotti szakszervezetek.

¹⁴ A híradásban dolgozók szakszervezete.

¹⁵ Az LP egyik régóta működő belső csoportosulása.

¹⁶ Blunkett a Tribune és a belső, ún. puha baloldal (soft left) egyik vezető egyénisége volt az 1980-as években és az 1990-es évek elején. Akkoriban Sheffield polgármestere volt; az Évkönyv rendszeresen közölte írásait.

kel, illetve saját tagságukkal is. „A tagság hangját akarom hallani, mégpedig a főtítkárok, nem pedig különféle szervezkedések révén” – mondta.

Hayes arra is figyelmeztetett, hogy számosan a kabinetminiszterek közül – Peter Hain kivételével – kifejezett támadásokat intéztek a szakszervezetek ellen. Ezt azért is tették, hogy a szakszervezetek belső kapcsolatait, szolidaritását megbontsák, s az állami segélyosztás révén is. Az LP vezetőségének a szakszervezetekkel kapcsolatos hivatalos körlevelével kapcsolatban pedig Hayes kijelentette: „Az LP-vezetés megkísérelte, hogy meghasonlást szítson a szakszervezetek közt. Erre fel kell figyelnünk, s ez ellen harcolnunk kell.”

A szakszervezetieknek sikerült az LP-konferenciával olyan szervezeti határozatot elfogadtatniuk, hogy ezentúl a konferenciákon a szakszervezetek és a helyi LP-szervezetek négy határozati javaslatot terjeszhetnek majd be „alulról” – ami meg fogja kettőzni Blair gondjait.

A „négy nagy” ezen a héten egy sor tanácskozást tartott, hogy kialakítsák közös tervüket és programjukat az elkövetkező nyárra, hogy megakadályozzák az egymással való szembefordításukat és elnémításukat jogi, szervezeti szabályozás révén.

A baloldali pártszervezetek fórumán kiderült, hogy 20 választókerület pártszervezeti állnak mögöttük, míg a jelenlegi szervezeti szabályzat értelmében 35 kellene ahhoz, hogy a 160 kerülethez képest kisebbségi javaslatot terjeszthessenek elő a pártkonferenciákon.

(The Guardian, 2003. október 1.)

HUGH LOWE

A lezajlott francia sztrájkok példát mutatnak nekünk (rövidítve)

Le kell vonnunk néhány tanulságot azokból a sztrájkokból, melyeket a franciaországi nyugdíjreformok ellen indítottak.¹⁷ Nagyon hasonló sztrájkok zajlottak le egész Európában.

Nem véletlen, hogy ezek a sztrájkok mindig együtt jártak a magánnyugdíj-rendszer bevezetése elleni tiltakozással. Még ha a francia kormány és a munkáltatók győztek is, a francia nyugdíjak még így is sokkal magasab-

¹⁷ Ezekről a sztrájkokról lásd Morning Star, 2003. június 16.

bak, kétszer annyit érnek, mint a brit nyugdíjak (persze a kevés kivételezettet leszámítva).

Történetesen a májusi sztrájkok idején Franciaországban jártam és meggyőződtem arról, hogy ha a munkabérek és a nyugdíjak között nem támad olyan szakadék, mint amilyen Nagy-Britanniában bekövetkezett, akkor van lehetőség a szociális biztosítások és a nyugdíjak megvédésére.

Annak idején Barbara Castle¹⁸ tervezte annak a nyugdíjrendszernek a kialakítását, amely a nyugdíjakat összefüggésbe hozta volna a bérekkel és az állami nyugdíjrendszer megállapításaival. Így a brit rendszer a franciáéhoz hasonlóan alakult volna. Csakhogy ezt a tervet szétverték. Már maga Barbara Castle is meghajlott és meghátrált a magánszektor nyomása alatt.

Az új rendszer lehetővé tette a munkáltatóknak és a City „kövér macskáinak”¹⁹, hogy átcsalogassák a magánszektorba a jobban szituált és szakképzett munkásokat (bizonyos, az adózást megkerülő feltételekkel), s ezzel tovább rontsák a biztosítási rendszert, a nyugdíjakat és általában a munkás szolidaritást.

A következmények általában katasztrofálisak voltak a brit nyugdíjasok számára. A nyugdíjas nők 50%-a a hivatalosan megállapított szegénységi szint alá szorult.

Annak ellenére, hogy ez a magánnyugdíj-rendszer katasztrofális volt a nyugdíjasok számára, és hogy ez az egész világban válságban van, e rendszer védelmezői és szorgalmazói – beleértve még olyanokat is, akik a TUC-hoz tartoznak – körömszakadtáig kitartanak mellette.

Egy biztos, hogy ezzel még kegyetlenebb lesz a verseny, és élesebben fordítja szembe egymással a munkásokat és a nyugdíjasokat. Vagyis nagyobb lesz a megosztottság, és biztosabb a vezetők, a hatalmasok helyzete.

Forrás: Hugh Lowe: French strikes hold a lesson for us. Morning Star, 2003. július 9.

Közli és jegyzetel: Jemnitz János

¹⁸ Barbara Castle életútját lásd ugyanebben a kötetben.

¹⁹ Angol politikai terminológia a nagyon gazdag emberekre.

A chilei militaristák „fordítani akarnak” a diktatúra lapján

30 évvel az államcsíny után, amely megdöntötte Salvador Allende-t²⁰, a hadsereg parancsnoka megsokszorozza a békéltető nyilatkozatokat.

*

A chilei hadsereg ma már távolságot tart Augusto Pinochet tábornoktól, aki negyedszázadon át vezényelte az intézményt. Az 1973. szeptember 11-i államcsíny 30. évfordulójának előestéjén Juan Emilio Cheyre tábornok, 2002 óta a hadsereg főparancsnoka, nemzeti megbékélésre hívott föl, elítélve mindenfajta politikai erőszakot, és elvetve a múltbeli gyűlölködést. „Ez a magatartása Pinochet hívei körében erős kritikát váltott ki vele szemben, akik azzal vádolták Cheyre tábornokot, hogy hátat fordított a hadseregnek” – nyilatkozta a *Le Monde*-nak Andrés Avendano ezredes, a hadsereg szóvivője.

„Nunca más”, „soha többé az emberi jogok megsértését” – jelentette ki a sajtónak júniusban ez az 55 éves tábornok, keményen bírálva „egy olyan politikai osztályt, amely képtelen volt ellenőrzése alatt tartani a helyzetet, amely 1973. szeptember 11-ébe torkollott ...”. A hadsereg azt akarja, hogy a chileiek „lapozzanak egyet történelmükön, és optimizmussal tekintsenek a jövőbe”.

Az emberi jogok kérdésében Cheyre tábornok azt kérte Ricardo Lagos²¹ kormányától: találjon „átfogó megoldást” arra, hogy a hadsereg „ne legyen többé foglya a múltnak”. A tábornok reméli, hogy az igazságszolgáltatás folytatja a nyomozást azoknak a katonáknak az ügyében, akik belekeveredtek a diktatúra idején (1973-1990) elkövetett bűncselekményekbe. Kijelentette, hogy a hadsereg együtt fog működni a bíróságok által hozott korábbi határozatok végrehajtásában.

Az elismert „tülkapások”

2000. júniusában a „tárgyalóasztal” végleges nyilatkozatában, az emberi jogok ügyvédjei, a hadsereg, valamint az egyház képviselői arra a megállapodásra jutottak, hogy tisztázzák a diktatúra idején eltűntek sorsát. Ennek a megállapodásnak a végén a hadsereg beleegyezett, hogy összegyűjti

²⁰ Az 1973. szeptemberi puccsról lásd Évkönyv 1974., és 1975/76.; Allende életútját lásd Évkönyv 1983.

²¹ Lagos a Chilei Köztársaság szocialista elnöke.

a rendelkezésére álló összes információt. Ezenkívül elismerte az elkövetett „túlkapásokat” is. Mintegy 12 katonát ítélték el azonnal, és mintegy 300-at helyeztek vád alá.

Az új idők szele, hogy a jelenlegi chilei védelmi miniszter, Michelle Bachelet, az államcsíny másnapján a „hűbérurak” által letartóztatott egyik tábornok lánya, akinek apját azzal vádolták, hogy szimpatizált Salvador Allenével. Alberto Bachelet tábornok a szocialista ex-elnök kereskedelmi titkára 1974-ben fogságban halt meg, szívvrohamban, amelyet a vattatások következtében szenvedett el.

Mindemellett a hadsereg erői továbbra is döntő szerepet akarnak játszani. Szigorúan véve, az Alkotmány a diktatúra öröksége. A köztársaság elnökének nincs hatalma a főparancsok elmozdítására. A Szenátus kilenc kijelölt szenátor útján ülészik, közülük négyet a régi tisztek közül választottak meg. A hadsereg szeptember 11-én misét celebrál mindazok tiszteletére, akik meghaltak az „általános erőszakos cselekedetek következtében, amelyekre hosszú évek folyamán került sor”.

A Pinochet Alapítványnál a volt diktátor felesége, Lucia Hirlart azzal vádolta meg Ricardo Lagos közép-bal kormányát, hogy „kanonizálni akarja Allendét”.

Forrás: Les militaires chiliens veulent „tourner la page” de la dictature. Le Monde, 2003. szeptember 10.

Közli és jegyzetelte: Havel Józsefné Sziki Vilma

ERNST WANGERMANN

Szociáldemokrata többség Salzburgban

Ha valaki Salzburgról szól, meg kell különböztetnie a várost (Stadt) a tartománytól (Land). A tartománynak régi jobboldali hagyománya van, amely részben a régi katolicizmus és a „grossdeutsch” nacionalizmus ötvözetéből áll össze. Maga a város iparosodott, és néhány kisebb környékbeli várossal (Bischofshofen) együtt nagyon is virulens szociáldemokrata munkásmozgalmi politikai tradícióra tekinthet vissza. Ez az ellentmondás 1945-től végig jellemezte a salzburgi politikai fejlődést. Az ÖVP-nek a Tartományi Gyűlésben (Landtag), az SPÖ-nek a Városi Tanácsban (Gemeinderat) volt többsége. Az utolsó, 2004. március 7-i tartományi választáson az SPÖ ab-

szolút többséget szerzett a Városi Tanácsban.

Az ÖVP először veszítette el a többségét 1945 óta. A magyarázat részint családi eredetű. Az ÖVP hosszú uralma a párton belül egyfelől megalégedettséget keltett, másfelől belső problémákra vezetett. Ezeknek a fő vesztese a Salzburgi Egyetem volt, amelyet 1962-ben szerveztek újjá. A Schüssel-kormány kifejezett megvetést tanúsított az egyetemmel és értékeivel szemben. Korábban megállapodtak arról, hogy a kormány milyen támogatást nyújt majd az egyetemnek. Ám az ÖVP-s tartományi kormányzó semmiféle nyomást nem gyakorolt a kormányra, hogy ezt a megállapodást be is tartsák. Eddig a munkanélküliség itt viszonylag alacsony volt és a tartományi kormány ura volt a gazdasági fejlesztésnek.

Ám nem csupán a megalégedettség és az ellentétek okozták az ÖVP nagy salzburgi vereségét. A párt városi és tartományi elnökének, Katchtalernek az újraválasztása is megosztotta az ÖVP-t: a helyi pénzügyi körök egy másik személyt, Arno Gasteigert részesítette volna előnyben. Ez a csoport nagyobb figyelmet fordított volna a kispolgári és a vállalkozói érdekekre, akadályozva a nagy üzletházak és Shopping Marketok erősödését a külvárosokban. A választások során és a megelőző választási harcban ezek az ellentétek az ÖVP-n belül mind világosabbak lettek.

Ugyanakkor az SPÖ nagyon sikeresen és egységesen fel tudott zárkózni Burgstaller, a fiatal és rokonszenves pártelnök mögött. Ő egyfelől hidat vert a korábbi elnök, valamint a tartományi főnök között, aki nem kínált a múltban oly sok jót, mint ő. Gaby Burgstaller kétségtelenül vonzó személy – de az SPÖ ettől még nem lehet olyan magabiztos sem a jelenében, sem a jövőjében. Az új elnök nagyon határozottan állítja, hogy az SPÖ egyfajta szociális balanszot tud kínálni, s az is kétségtelen, hogy ő ezt erősebben kívánja majd képviselni, mint az elődje. Nyomatékosan képviseli például a fiatal anyák érdekeit, hogy megkapják az anyasági segílyt. Viszont azzal, hogy fenn akarja tartani a nagykoalíciót az ÖVP-vel, komoly aggodalmakat kelt. Amikor megkérdezték tőle, el tud-e képzelni egy „vörös-zöld” koalíciót (vagyis egy koalíciót a Zöldek pártjával), akkor így felelt: „Azt hiszik, hogy megőrültem?”

Burgstaller nem sokkal ezután hivatalosan bocsánatot kért ugyan ezért, ám semmi kétség, hogy szavai nagyon mélyről jöttek, és saját meggyőződésének adott hangot.

Határozott „zöldellenes” kijelentése azt jelzi, hogy a gazdaság felé orientálódik, ami a gyakorlatban azt jelzi, hogy nyitott a nagyiparosok és a nagybankok érdekei irányában, azok felé fordul. Már a választási harc idején is inkább „gazdaságbarát” politikát szorgalmazott, mint amelyet addig követtek. Vagyis a gazdaságpolitikában megszüntetne egy sor szabályo-

zást, így a földhasználatra nézve is, amelyek korlátoznák a nagyvállalatok gazdasági tevékenységét, amelyet ezek ráadásul a „teljes foglalkoztatás” nevében, ennek érdekében hangoztatva szorgalmazznak. Hihetetlennek tűnik, de bizonyos újságcikkek szerint ezen a ponton merevedett és feneklett meg egyelőre a tárgyalás közte és az ÖVP között, amikor a következő öt év terveiről kellett volna megegyezésre jutniuk.

Mint olyan ember, aki Thatcher Angliájába menekült²², természetesen nagyon megértem a progresszív gazdasági érveket, amelyek együtt járnak határozott szociális politikával és a teljes foglalkoztatásra való törekvéssel. Ám ahogyan ezt Burgstaller teszi, kizárólag a tőke érdekeit tartva szem előtt, s azzal számolva, hogy új befektetések révén születik a szélesebb és teljes foglalkoztatás, és ezzel a szociális biztonság – az súlyos minőségi következményekkel járhat: a régi városközpont hanyatlásához, az úthálózat leromlásához, a környezeti ártalmak fokozódásához. A város lakossága e veszélyekkel nagyon is számol, s szembefordul velük.

Amikor e sorokat írtam, érkezett a hír arról, hogy megszületett az egyezmény a tartományi „vörös-fekete” (vagyis SPÖ-ÖVP) koalíciós kormány felállításáról. „Mindent alávetnek majd a munka és a foglalkoztatás érdekeinek ... A földhasználat ügyében is átfogó revíziót hajtanak majd végre.”²³ Ám a mezőgazdasági és a gazdasági részleget a kormányban az ÖVP azon emberének (Wilfried Haslauer) engedték át, akit még a választás előtt az ÖVP tartományi feje jelölt ki erre a posztra.

Ez egyúttal nyílt kihívás a Zöldekkel szemben, akik csak két emberrel képviseltetik magukat a Tartományi Gyűlésben. Az ő feladatuk lesz annak ellenőrzése, hogy a tőke új terjeszkedése, amely most „a teljes foglalkoztatás” ürügyén is várható – ténylegesen ne menjen a város és a környezet rovására. Ez egyúttal halvány tőkeellenőrzést is jelent. Burgstaller pedig jól teszi, ha a jövőben odafigyel a Zöldek képviselőire, még akkor is, ha pici a Landtag-képviselőjük.

Mindenesetre a szocialisták sok szerencsét kívánhatnak Burgstallernak.

Forrás: Ernst Wangermann az Évkönyv számára írta ezt az áttekintést. Ő nem csak a Leeds-i, hanem a Salzburgi Egyetem nyugalmazott professzora is, és a linzi ITH konferenciák egyik pionír és „mohikán” tagja.

²² Wangermann hosszú ideig az angol Leeds-i Egyetem vendégprofesszora volt.

²³ Salzburger Nachrichten, 2004. április 6.

A Munkáspárt 2003. októberi konferenciájához **Steve Parsons 2003. október 3-i levele Jemnitz Jánoshoz** **(részlet)**

...Ahogy látni fogod, két cikket is küldök a The Guardianból, amelyek reflektálnak az LP most zajló konferenciájára. Azt hiszem, holnap ér véget. A konferencia előtt olyan benyomást keltettek, hogy a beszéd, amelyet Blair majd elmond, „élete nagy beszéde” lesz: „vagy megcsinálja, vagy összetöri őt”. Ezt a hitet ébresztette általában szinte az összes újság, a rádió és a TV. A ténylegesen elhangzott beszédet azután úgy aposztrofálták, hogy valóságos mestermű volt, és nagy sikert aratott, biztosította Blair politikai jövőjét. A beszéd azonban inkább színpadi alakítás volt. Az LP konferenciáját újabban annyira erősen ellenőrzik és megszervezik, hogy még az is lehetetlen volt, hogy az iraki háborúról határozati javaslatot vitassanak és szavazzassanak meg. Blairnek egész csapata van beszédei megírására, és egy másik annak biztosítására, hogy ezek a beszédek terjedjenek, „szárnyra keljenek”. (Egyébként Thatcher volt az, aki ezt a módszert kitalálta.) Blair úgy is elmondhat egy beszédet, hogy bele se pillant az előtte lévő papírba, az akár tiszta fehér lap is lehetne – és úgy fordul a képviselők, vagy a küldöttek tömegéhez, hogy egyenesen belenéz a TV-be. Lehetősége van arra is, hogy elereszthessen egy-egy viccet, és közben gondosan figyelemmel kísérhesse hallgatóságát és beszéde hatását. A lehetséges zavarkeltőket azonnal elnémítják, s Blair eljátszhatja, hogy ő az őszinte vezér, aki a nagyon nehéz helyzetben kész félredobni a választási megfontolásokat és ehelyett kemény és helyes döntéseket hozni. Mindezt természetesen az ország, és Blair megfogalmazásában a nemzetközi érdekek javát is szolgálja. S bárki bármit is gondol tetteiről, ő maga szíve mélyén meg van győződve arról, hogy amit tett, helyes volt. Így neki, mint vezérnek saját lelkiismeretéhez kell hűnek maradnia, bármi legyen is ennek a visszhangja. (Egyébként ez valóban vezéri allűr, ami ki is zárja, hogy Blair ez ügyben meghátráljon, avagy bárminő U-kanyart tegyen.)

Beszédéről bármifajta józan, higgadt elemzés csak azt állapíthatja meg, hogy tökéletesen felületes. Blair kísérletet sem tett arra, hogy az iraki háborúval kapcsolatos esetleges kérdésekre valamilyen konkrét választ adjon. Végül is ne feledjük, hogy a háború során számtalanszor elmondta? Ő személyesen 100%-ig meg van győződve igazáról, és így kockára tette teljes reputációját. A sajtó – kevés tiszteletreméltó kivétellel, köztük Paul Foot mellékelt írásával – lelkesen méltatta a beszédet. S noha Blair mélyen lenézi „az egyszerű embereket”, én egyáltalán nem vagyok benne olyan biztos, hogy ők is ugyanígy értékelik ezt a beszédet.

PAUL FOOT

Kormányzás a gazdagok javára (rövidítve)

Néhány hete a miniszterelnöknek demonstrálnia kellett az LP konferenciája előtt, hogy ugyanolyan bátor, mint Margaret Thatcher volt.

Thatcher kísérletiesen ugyanilyen szavakat használt a torik pártkonferenciája előtt, hogy helyzetét megszilárdítsa. Mr. Blair gyorsan és röviden beszélt. Úgy beszélt, mint egy fiú az égő hajó fedélzetén. Kitart elvei mellett, mondta, számára nagyon is elfogadott egy híres másik tori jelszó: „Soha ne fordulj hátra!” Bármit is mondjanak Tony Blairről, egy dolog egészen bizonyos: a bátorság nem hiányzik belőle.

Az a Tony Blair ez, aki most, újonnan megválasztott parlamenti képviselőinek arról szónokolt, hogy már 1997-ben, az LP-konferencia tisztségviselőinek arról beszélt, hogy az NHS-ről²⁴ át kell térni a piacgazdaságra? Egy pillanatra talán azt álmodta, hogy őt valójában a torik választották meg?

Ez még ugyanaz a fiatal Tony Blair, aki annak idején a pártkonferencián megtapsolta elődjét, Neil Kinnockot²⁵, mégpedig azért, mert ő volt az első, aki a Kinnock munkáscsaládból származó fiatalként elvégezhetette az egyetemét, miután az LP megnyitotta azokat mindenki előtt? Azután elfoglalhata az LP vezéri szerepét, s így alulról érkezve töltötte be az LP vezéri posztját.²⁶

Vajon ez még ugyanaz a Tony Blair, aki annak idején még megtapsolta az LP-konferenciájának azt a határozatát, hogy a torik által privatizált energetikai iparágat újra köztulajdonba veszik? Most a privatizációs zűrzavarba vezet.

Ez ugyanaz a Tony Blair, aki hajdanán a torik szakszervezet-ellenes törvényei ellen tiltakozott? Most e legmerevebben ragaszkodik ugyanezeknek a törvényeknek minden betűjéhez.

S ez ugyanaz a Tony Blair, aki az 1996. évi konferencián még kijelentette, hogy az LP a vasutak köztulajdonba vételének híve, hogy a közvélemény számára átláthatók és beszámoltathatók lesznek? Blair azóta annak a kormánynak az élén áll, amelynek a vasutak többbe kerülnek, mint valaha, s ezek a vasutak nincsenek köztulajdonban, és be sem számoltathatók.

²⁴ Az NHS-t az országos egészségügyi szolgálatot, amelynek lényege az, hogy ingyenes, az LP kormány 1946/47 után alakította ki.

²⁵ Neil Kinnockról bőségesen írtak az Évkönyv 1980-as éveinek kötetei.

²⁶ Ez persze az utóbbi időkre igaz, régebben az LP-nek több munkás vezetője volt.

Végül mindenképp felett ez-e az a Tony Blair, aki a parlamentet és az országot belerántotta ebbe a szörnyű háborúba, mondván, hogy Iraknak állítólag tömegpusztító fegyverei vannak? Erről az állításról legalább az kiderült, hogy tévedés volt. És ugyanez a Tony Blair, amikor szembesítették tévedéseivel (és hazugságaival), akkor megismétli, hogy neki igaza volt, méghozzá mindvégig. Ez a Tony Blair rendkívül bátornak tűnik, amikor saját Labour-hallgatóságával, a passzív emberekkel, a nyugdíjasokkal, sőt a haragvó és nehezen meggyőzhető diákokkal áll szemben. De amikor a gyárosokkal, a tábornokokkal, a titkosszolgálat vezetőivel, az egyetemek hangadóival, az USA elnökével, vagy annak militarista héjaival tárgyal, olyan puha, hogy hozzá képest az LP történetéből ismert J. Ramsay MacDonald is bátor oroszlán volt.²⁷

Forrás: Paul Foot: Grovelling to the rich. The Guardian, 2003. október 1. A cikket Steve Parsons jóvoltából kaptuk meg.

Közlí és jegyzetelte: Jemnitz János

HAVAS PÉTER

A Munkáspárt 2003-as éves konferenciája (Bournemouth, 2003 szeptember 28-október 2)

A 2003-es éves konferenciája kereteit és napirendjét tekintve nem különbözött a Munkáspártnak az utolsó években tartott konferenciáitól, amelyeket a „Partnerség a hatalomban” elnevezésű dokumentum 1997 óta előírt, vagyis a két ciklusú politika-és program-készítés rendjétől, amelynek az a célja, hogy előkészítse a következő választási kiáltványt. Tartalmát és egyes eseményeit tekintve azonban ez a konferencia kétségtelenül a Blair által 10. éve vezetett Új Labour legnehezebb, legproblematikusabb tanácskozása volt, amely érzékeltette a párt és vezére helyzetében jelentkező ellentmondásokat. Ezek arról szólnak, hogy egy oldalról a Munkáspárt több mint száz éves története és összesen 24 évig tartó kormányzása során ebben az évben lépte át a hetedik egybefüggő kormányzási ciklus határát és vitathatatlan történelmi eredményeket ért el mind a párt megújításában,

²⁷ MacDonald hosszú ideig volt az LP vezére, kétszeres miniszterelnöke. Az 1930-es „árulás” fő szereplője. Lásd Évkönyv 1981.

mind kormánya tevékenységében és ezzel kivívta a közvélemény többségének támogatását, a párt két nagyarányú győzelme ezt fejezte ki.

Másrészt azonban, eléggé anakronisztikusan, az elvitathatatlan eredmények ellenére ellenére, azokkal párhuzamosan, az egészségügyi reform kérdésében Blair immár második vereségét szenvedte el és az iraki háborúban játszott szerepe következtében a pártvezér támogatottsága mind a pártban, mind a lakosság körében visszaesett és a párt egységén, mind felső berkekben (a kormányból Irak miatt négyen kiléptek és sok Labour képviselő a kormány ellen szavazott – bár a Blair elleni bizalmatlansági indítványig senki nem jutott el.), mind a választókerületekben és a szakszervezetekben, repedések keletkeztek, amely pedig sokáig szinte kikezdehetetlen volt, igaz ehhez a centralizáltabb döntéshozatal is hozzájárult.

A pártban nemcsak Irakról, a reformok egyes részleteiről, a kormány szociálpolitikájáról, hanem a párt és a szakszervezetek viszonyáról, továbbá abban sincs teljes egyetértés, hogy áttérjenek-e a párt és kampányok állami finanszírozására, mint máshol, azzal a céllal, hogy a Labour „megszabaduljon” a szakszervezetek anyagi támogatásától, vagyis „függőségétől”, ami bevételeinek még ma is kb.30%-át teszi ki.

A konferencián történtek közül azokat kívánjuk exponálni, amelyek a tükrözték a párt dilemmáit. Mindezt abból a szempontból, vajon várhatók-e érdemi változások a Labour-Új Labour politikájában, ha úgy tetszik a „harmadik úton”, vagy a konferencián tapasztaltak inkább Blair pozíciói gyengüléséhez köthetők, ami elsősorban az iraki politika következménye. Vagyis Blair pillanatnyi megtorpanásáról van szó és lesz-e elég ereje, hogy reformjait végigvigye és vezetésével megnyerje (2005-ben, vagy 2006-ban) a harmadik választást, vagy a párt politikájának korrekciójára is kell számítani. Az mindenesetre érdekes, hogy a konferencián a New Labour kifejezés csak ritkán hangzott el és hiányzott a feliratokból, de az is, hogy már a tanácskozás elején bejelentették: a tanácskozás záróakkordjaként, először 1999-óta, a Vörös Zászlót, a labourizmus hagyományos himnuszát fogják énekelni, ami meg is történt.

Tehát három, összefüggő kérdést emelünk ki:

A Munkáspárt egysége, a tagság és a szakszervezetek „vitája” a pártvezetéssel a politika egyes kérdéseiről, Tony Blair és Gordon Brown beszédei a konferencián.

Az iraki kérdés Bournemouthban

Az ún. Kórházi Alapítványok problémája a konferencián

A Munkáspártot napjainkban több törésvonal is megosztja. Igaz ezek különböző fajsúlyúak és nem veszélyeztetik a párt kormányzását, a párt egységét alapvető kérdésekben mint a '80-as évek elején, amikor szakadás-

ra került sor, mindazonáltal miután egyszerre jelennek meg kedvezőtlenül befolyásolhatják a Labour működését.

Az Új Labour sok újítását a tagság támogatta, de most egyre több olyan probléma merül fel, amely jelzi, hogy az alapértékekhez történő ragaszkodás nehezíti a reformok végrehajtását. Ilyen a magántőke bevonása az egészségügy és oktatás fejlesztésébe, a Kórházi Alapítványok bevezetése, a szociális kérdések kezelése a kormány által, a közkiadások merev szinten tartása. Köztudottan megosztja a pártot Blair iraki politikája. A pártban növekszik azok aránya, akik ma óvatosabbak az Euro bevezetését illetően, mint tavaly. Bár magán a konferencián ennek nem volt közvetlen nyoma, de több „fringe” gyűlésen is elhangzott, hogy a párt eltávolodni látszik a „harmadik úttól”, a „modernizátorok”, vagyis a leginkább radikális változások hívei szerint, a jelenlegi helyzetben, amikor kiéleződött a harc a reformokért, még nagyobb szükség van a párt megújításának felgyorsítására: főleg a szakszervezeteknek a Munkáspártban elfoglalt hagyományos helyét javasolják felülvizsgálni, különösen most, amikor az utolsó két konferencián elsősorban a szakszervezetek szavazataival utasították el a reformpolitika fontos részleteit. Bournemouth-ban egyébként szervezettebb lett a szakszervezetek és a baloldali vezetésű választókerületi szervezetek (CLP) együttműködését a konferencián.

A párton belüli nézetkülönbségek megjelenésének szokatlan, de szembe-tűnő illusztrációja volt a hagyományosan két legfontosabb beszéd, Blair és Brown közötti különbség. Blair beszéde ebben az évben „szürkébb”, visszafogottabb, szerényebb és önkritikusabb volt, nem titkolta – tudja, hogy sokan nem értettek egyet iraki politikájával /1/ Ezzel szemben Brown pénzügyminiszteri expozéja inkább hasonlított egy programbeszédre. Brown tőle szokatlanul emocionális, az értékekre apelláló beszédet mondott, amelyben a fő hangsúly azon volt, hogy a Munkáspárti kormány tevékenysége elválaszthatatlan a párt elveitől és céljaitól. /2/

Brown, aki sokáig Blair fő szövetségesei közé tartozott, beszédeiben mindig a gazdaság és a pénzügyek stabilitása, a közkiadások csökkentése, vagy konzerválása prioritásából indult ki és bár sosem feledkezett meg a párt értékeiről, nem bonyolódott ideológiai kérdésekbe és hangsúlyt általában a „stabilitás a jólét alapja” elvre helyezte. Az Immár hetedik éve pénzügyminiszter (ezt megelőzően az árnyékormányban is ő felelt a gazdaságért) és elsősorban az ő érdemének tekintik, hogy a Labournak gazdasági kompetenciája van, beszédei az üzleti körökben figyelmet váltottak ki és kiszámíthatóvá tették a gazdaság és a politika viszonyát, a Munkáspárt gazdaság-politikáját.

Bournemouthban elmondott expozéja hangsúlyait és arányait tekintve

eltértek a szokásosoktól. Most is kitartott a gazdasági stabilitás és a szigorú pénzügyi fegyelem mellett, de hangsúlyozta, hogy mindent amit a kormány tesz és tenni fog azt a Labour céljai, értékei érdekében teszi. Brown elismerte, hogy a kormány sikerei (lásd a munkanélküliség – főleg a fiatalok soraiban – csökkentése) javították sokak életkörülményeit, de felhívta a figyelmet a még meglévő szegénységre. Brown hangsúlyozta, hogy a Munkáspártnak vállalnia kell a szegénységben élő családok segítését „...mert sosem felejthetjük el honnan jöttünk és milyen célokat állítottunk fel magunknak a jövőre nézve.” /3/ A pénzügyminiszter megígérte, hogy megvalósítják a teljes foglalkoztatást, a gyáripár modernizálását (és nem leépítését), a közszolgáltatások fejlesztését, Országos Egészségügyi Szolgálat megvédését és modernizálását. Ugyanakkor tanulságos, hogy Brown megkerülte az olyan vitatott kérdéseket, amelyekben a pártban vita van: a magánszféra bevonását a közszolgáltatás fejlesztésébe, (amit egyébként 2002-ben támogatott) és a Kórházi Alapítványok ügyét. Egészenében tehát egy olyan Gordon Brown jelentkezett, aki a tagság és a szakszervezetek felvetéseivel közel áll.

Az, hogy a pártban gondok vannak az egységgel, John Prescott a párt vezér-helyettese, miniszterelnök-helyettes szinte drámai záróbeszédében egyértelműen érzékeltette, nem leplezve a két vezető politikus rivalizálásának veszélyét sem. /4/

Az igazi kérdés, hogy Brown beszéde, amely új eleme a Labour helyzetének valamiféle igazi zászlóbontás, vagy inkább retorikai fogás. Lehetséges, hogy a pártban érezhető elégedetlenséget és Blair népszerűségének visszaesését Brown fel kívánta használni a „harmadik út” bizonyos korrigálására, hogy közelebb kerüljön a tagsághoz. Az azonban, hogy Brown ezen út, stratégia ellenfeleinek táborába tart, kevésbé valószínű. A Labour győzelméhez a következő választásokon nyilvánvalóan mindkét politikusra szükség van..

A konferencia előtt nyilvánvalónak tűnt, hogy az iraki politika a konferencia egyik legexponáltabb kérdése lesz. A közvélemény-kutatások azt jelezték, hogy a többség szerint Blair nem volt őszinte az iraki konfliktus során, de, bár sokan javasolták lemondását, a többség nem vonta tőle meg a bizalmat. Ennek ellenére annak megvolt a veszélye, hogy a konferencia elfogad egy olyan határozatot, amely elítéli a munkáspárti kormány és Tony Blair iraki politikáját. A Munkáspárt szabályai lehetővé teszik, hogy a közvetlenül a konferencia előtt befutott határozati javaslatokból ún. összevont (composite) határozati javaslatok készüljenek és kerüljenek vitára a konferencián. Ehhez azonban az kell, hogy a konferencia küldöttei titkos szavazáson döntsenek arról melyik öt témából készült javaslat tárgyalható meg.

Az Irakról szóló „composite” azonban nem került ezek közé és az iraki kérdés ezért nem külön, hanem a külpolitikai napirenden belül volt vitatva. Ennek során többen bírálták is az iraki politikát, de a többség megvédte azt. Szavazni viszont az egész külpolitikáról kellett, így nem derült ki, hogy ki utasítja el a kormány iraki politikáját. Viszont a külpolitikával foglalkozó „szemináriumon” (szekció), amely hivatalos része a konferenciának, gyakorlatilag csak Irakról folyt a szó és a véleményt alkotók nagy többsége keményen bírálta Blairt és politikáját.

3. A Kórházi Alapítványok témája (a kérdés egyébként már túljutott az Alsóházon és a

Lordok Házában van) viszont megkapta a lehetőséget, hogy külön vitassák. Két javaslat is készült, az egyik támogatta, a másik vitatta az alapítványokkal kapcsolatos párt-és kormánypolitikát. /5/

Az alapítványok gyakorlatilag az egészségügyi szolgálat rendszerének decentralizációjához vezetnek, a kórházak közelebb kerülnek a döntéshozatalhoz, autonómiát élveznek a beruházások bonyolításában és a finanszírozás területén../6/ Sokan azonban azt állítják, hogy az alapítványok szűkítik az egységes egészségügyi szolgálat jogait, fragmentálják azt, növelik az egyenlőtlenségeket a kórházak között, korlátozzák a szakszervezetek jogait, mivel a döntéseket az alapítványok kuratóriumai hozzák, amelyekben ugyan a szakszervezetek képviseltetik magukat, de természetesen nincs többségük. Egészségen az alapítványok ellenzői féltik az egységes egészségügy rendjét, amely hagyományosan a Munkáspárt értékeire épül és a társadalmi igazságosság fontos fegyvere./7/ A konferencián egyébként e témában rendkívül kiélezett volt a vita. Végül nyílt szavazáson azt a javaslatot fogadták el, amely fenntartásait hangoztatta és titkos szavazással elutasították az alapítvány-párti javaslatot, amelyet egyébként a párt vezetése elfogadásra ajánlott, bár a teljes képhez tartozik, hogy a párt végrehajtó bizottsága ülésén az egy szavazattal került elfogadásra Ez volt Tony Blair harmadik veresége konferencián tizedik éves vezérsége alatt

Jól tudjuk, hogy a munkáspárti konferenciák határozatai nem kötelezőek a kormányra. Ám a jelenlegi helyzetben ezeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Tony Blairnak valószínűleg tisztáznia kell viszonyát a párttal, mert az említett feszültségek, (beleértve a magánszféra aktivizálásának fogadtatását), nem tesznek jót a Munkáspárt image-ának és Blair reformpolitikájának. A Munkáspárton belül egyre inkább erősödik a felismerés, hogy a kormány a jövőben nem teheti meg, hogy ignorálja a párt tagságának véleményét. /8/

Jegyzetek

Text of speech by Rt Tony Blair MP Prime Minister at Labour Party Conference, Bournemouth, (30th September) 2003. Labour Party Press Office. 2. oldal

Michael White and Larry Elliott: Bold Brown edges away from Blair. The Guardian, September 30 2003, 1. oldal és Polly Toynbee: They hardly ever speak. The Guardian, October 3 2003. 15. oldal

Text of speech by RT Hon Gordon Brown MP Chancellor of the Exchequer at Labour Party Conference, Bournemouth, (29th September) 2003. Labour Party Press Office. 3. oldal

Michael White and Kevin Maguire: Prescott urges Labour to unite. The Guardian October 3 2003 2. oldal

Conference Arrangements Committee Report 2 to Annual Conference 2003. 10-11 oldal
National Policy Forum Consultation Document. Improving health and social care. Labour 2003. 9-13 oldal

Dave Prentis: Quick fix for disaster. Tribune Daily Conference Edition 1 October 2003 3. oldal

Marik Woolf (idézi Ian McCartney-t. a párt jelenlegi elnökét): No government can survive if it ignores party membership The Independent 29 September 2003. 11. oldal

KORONCZ ÁGNES

A Spanyol Szocialista Munkáspárt 2004. áprilisi választási győzelméhez (2004. március 14.)

„Ma kezdődik a jövő. Ma kezdődik az a jövő, melyet a szocialisták képzelnek el Spanyolország számára. Számunkra Felipe, 1982 jelenti a nagy nosztalgiát. Lenyűgöző nosztalgia. Most új reménységre szólítalak benneteket, 2004 reményére.” Ezek a mondatok 2000. júliusában hangzottak el, a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) 35. kongresszusán főtitkárrá választott fiatal politikus zárszavában. Az akkor 40 éves José Luis Rodríguez Zapatero nem volt könnyű helyzetben. A néhány hónappal korábbi általános választásokon a Spanyol Néppárt és vezére, José María Aznar²⁸ megismételte 1996-os győzelmét, abszolút többséggel tetézve azt. Pártja, a szocialista párt állandó vezetőcserék, kettős vezetés (főtitkár és miniszterelnök-jelölt), heves viták közepette igyekezett megtalálni az 1996-ban leköszönt Felipe González utódját. Rodríguez Zapatero akkor rendet, fegyelmet, összefogást, összeforrottságot és új stílust ígért.

²⁸ Aznar és Rodríguez Zapatero életrajzát lásd Kardos József-Simándi Irén (szerk.): Európai politikai rendszerek. 2. Kiad. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. (A „Spanyolország cikkszónál.)

A recept idővel bevált és ennek bizonyos jelei már a 2004. márciusi választásokat megelőzően megmutatkoztak. A 2003 májusában tartott helyhatósági választásokon a PSOE már közel 160 000. szavazattal kapott többit, mint a kormányzó Néppárt. Ez a szám egyelőre inkább jelzésértékű volt: azt mindenesetre mutatta, hogy az Aznar-kormány népszerűségének növekedése megállt.

2003 decemberében a katalóniai (autonóm) tartományi választás eredményeként a katalán szocialista párt (PSC – a szocialisták nagy önállóságú katalóniai föderációja) alakíthatott kormányt, igaz, két más párttal együtt, koalícióban. Katalóniának Francisco Franco halála óta most először van szocialista elnöke Pasqual Maragall személyében.

A 2004. március 14-i választások előtti hónapokban a Néppárt előnye már csak öt százalék körül járt. Majd bekövetkezett március 11-e tragédiája.²⁹ Sokan vélik úgy, hogy éppen ez a tragédia fordított a választások kimenetelén, hatalomra segítve a szocialistákat. A másik tábor viszont érveket sorakoztat fel annak alátámasztására, hogy Aznar kormányának kopása korábban kezdődött.

Az eredményt ezen túl is sokan sokféleképpen magyarázzák. Spanyol politológusok szerint, ha igaz az állítás, hogy minden választó az ideológiailag hozzá legközelebb álló pártot választja, akkor a spanyol szocialistáknak egyetlen választáson sem lett volna szabad veszíteni, hiszen a spanyolok többsége nem konzervatív beállítottságú. Egy 2000-ben készült felmérésen a megkérdezettek 52.2%-a vallotta magát baloldalinak. Kérdés, hogyan győzhetett mégis két ízben a Néppárt?

Aznar pártjának gyakorlatilag nincs versenytársa a saját térfelén. Ezért nagyobb kockázat nélkül közeledhetett a politikai paletta centrumához. Ezzel szemben a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) mellett létezik még egy baloldali párt (a kommunista vezetésű Egyesült Baloldal – Izquierda Unida, IU), amely a 2000. évi választás tanúsága szerint képes arra, hogy szavazatokat hódítson el a szocialistáktól. Ezért a szocialistáknak óvatosan kell kezelniük a politikai középhez való közeledést, hiszen baloldali szavazóinak, amennyiben túl mérsékeltnek ítélik meg politikáját, van hová voksolniuk: az Egyesült Baloldalra.

Visszatekintve a spanyol választások történetére, kitűnik, hogy a PSOE valójában 1993-ban kezdte nagyobb mértékben elveszíteni szavazóinak egy részét. Az 1982 óta kormányzó szocialistákban csalódottak egy része a

²⁹ 2004. március 11-én reggel a madridi Atocha pályaudvaron összehangolt terrorista robbantó akciók nyomán a munkába siető dolgozók közül közel 200 ember lelete halálát és többezren megsebesültek.

Néppárthoz sodródott, a többiek viszont visszahúzódtak. A kutatások szerint a tartózkodás alapvetően a baloldali érzelműek sajátja. A 2000-ben nem szavazók fele korábban a baloldal valamelyik vonulatához tartozott. Ők valószínűleg hatékonyabbnak ítélték a Néppárt kormányzati tevékenységét, mint a szocialisták ellenzékben végzett munkáját. A kilencvenes évek második felében az országos témák a korrupcióval, a terrorizmussal, a területi felépítéssel kapcsolatos kérdések voltak, amelyek alapvetően nem ideológiai jellegűek. A Néppárt kerülte a vitákat és a szavazók képesnek tartották a kormányt a terrorizmus problémájának megoldására, valamint a gazdaság irányítására. Ezért a szocialistáknak első sorban a tartózkodókat kellett megnyerniük, azokat, akik hajlamosak voltak azt hinni, hogy a Néppárt jobban kezeli az ország ügyeit, vagy hogy végső soron nincs is akkora különbség a két párt között. A PSOE-nak tehát vissza kellett hódítania azokat, akik korábban hátat fordítottak neki, és bebizonyítani, hogy a Néppárt nem megfelelően élt a gazdasági növekedés nyújtotta lehetőségekkel.

Ha összehasonlítjuk a korábbi választások eredményeit a mostanival, főleg az 1996. és a 2004. évi választás között találunk hasonlóságot. 2000-ben közel 2 millió 750 000 olyan baloldali érzelmű ember tartotta távol magát az urnáktól, akik 1996-ban a szocialistákra (1 500 000) vagy az Egyesült Baloldalra (1 260 000) szavaztak. Ez volt a 2000. évi választás eredményének a kulcsa. A távolmaradás abszolút többséget hozott a Néppártnak (600 000-rel több szavazat). Ezek a baloldali tartózkodók határozták meg 2004 választási stratégiáit is. A Néppárt arra törekedett csendes szürke kampányával, hogy ezek a baloldali szavazók ne mozduljanak meg. A PSOE viszont éppen azzal érvelt, hogy a baloldali szavazatok mozgósításával és egyesítésével legyőzhető a Néppárt.

A 2004. március 14-i általános választások kilátásai a Központi Közvéleménykutató Intézet (CIS) felmérései szerint már 2002-ben kimutathatóan körvonalazódnak. A felmérések adatai szerint 2002. első negyedében a Néppárt már nem számíthatott volna abszolút többségre, mivel a politikai hangulat változóban volt. A munkaügyi reformok, az ezt követő általános sztrájk gyengítette a Néppárt helyzetét.³⁰

2003-ban, az iraki háború kezdetén 33.5% szavazott volna a szocialistákra. A 2004. márciusi választást megelőző napokban viszont már minimálisra csökkent a két vetélytárs közötti különbség. Nem tudható, hogyan alakult volna a végső eredmény a március 11-i tragédia nélkül, de tény, hogy a különbség normális feltételek között is igen kicsiny lett volna.

³⁰ Aznar kormánya volt az EU-ban az egyetlen, amely nyíltan és kereken megtagadta a 35 órás munkahét bevezetését.

A március 11-i tragédia közel másfélmillió embert indított arra, hogy nyilvánítsa akaratát, és legyőzve korábbi tartózkodását, ellenérzéseit, elmenjen szavazni. Ezek a szavazók hozták meg a szocialisták győzelmét. Kedvező jel, hogy nagyon sok első választó fiatal adta voksát Rodríguez Zapateróra és pártjára. Ők voltak azok, akik a szocialista győzelem hírért ünneplők soraiban kórusban kiabálták a szocialista politikusnak: „most aztán el ne szúrd nekünk!”

A szocialisták győzelme mindenesetre váratlan volt. A március 14-i választáson a PSOE 42.64 százalékkal 164 mandátumot szerzett, míg a Néppárt 37.64 százaléka 148 mandátumot hozott. (A 2000. évi választás eredménye: Néppárt 44.52% – 183 képviselő; PSOE: 34.16% 125 képviselő). Hárommillióval többen támogatták a szocialistákat, mint 2000-ben. A Néppárt 700 000 szavazatot veszített, ami 7 százalékos szavazatvesztés. A szocialisták öt százalékos fölénye 2,3 millió szavazót jelent.

A PSOE győzelme abból is származik, hogy a választáson részt vevők száma 9 százalékkal haladta meg a 2000-ben szavazókéét. A választók több mint 77%-a élt szavazati jogával. Rodríguez Zapatero győzelme így a PSOE-ra adott nagyobb számú szavazatnak, és nem a néppárti szavazók csökkenésének köszönhető. Úgy tűnik, a szavazók is úgy gondolták, ahogyan a PSOE választási jelszava szövege: „Jobb Spanyolországot érdemlünk”. Az Egyesült Baloldal (IU) visszaesése is azt mutatja, hogy a szavazók a szocialistákat akarták győztesnek látni.

A választási akaratot nem maga az „M-11” befolyásolta és indította döntésre, hanem a kormánynak a tragédiát követő reakciója. Aznar kormányfő a merényletet követően azonnal az ETÁ-t vádolta meg a merénylet elkövetésével, anélkül, hogy erre bármiféle bizonyítéka lett volna. A külföldön működő spanyol nagykövetségeket és a külföldi tudósítókat Madridból utasították, hogy mindenütt az ETA felelősségét sulykolják. Mindez visszatekintést keltett az emberekben, akik érezték, hogy valami itt nincs rendben, hamis. Spanyolországban az emberek megtanultak együtt élni a terrorizmussal (már amennyire ezt meg lehet szokni, vagy tanulni). Saját bőrükön tanulták meg, hogy ez mit jelent, és másoknál talán érzékenyebben érzékelik a terrorizmus jelzéseit is. Most úgy érezték, hogy a kormány nem mond igazat. Az őszinteség hiánya birta rá őket, hogy kimozduljanak és kimondják: eljött az ideje a változásnak. Úgy is mondhatnánk: a március 11-i merényletet követő kormányzati megnyilatkozások az utolsó cseppet jelentették a pohárban. Spanyolországban a pártokra adott szavazatok számát nem szokta befolyásolni az ETA-merényletek áldozatainak száma, hiszen köztudott, hogy a két nagy párt megállapodást kötött a baszk terrorista-szeparatista mozgalom elleni harcra. A merényletekkel és az elkövetők

személyével való választási manipulációt viszont rosszul túrték a választópolgárok. Aznar kormányfőnek ezzel szemben azt diktálták az ösztönei, hogy szükség van pártja választási pozícióinak megerősítésére. Abból indult ki, hogy amennyiben az ETÁ-t állítják be elkövetőnek, az emberek a baszk szeparatisták bosszújának tartják majd a robbantásokat, mintegy válaszként a kormány terrorista ellenes tevékenységére. (Tény, hogy az Aznar kormány nagy erővel és hatékonysággal vette fel a harcot az ETÁ-val.) Ha viszont az Al Quaida követte el a szörnyű merényletet, akkor ez a háborúellenes hangulatot erősíti, mert legérzékenyebb pontjukon érinti a spanyolokat, ami számára előnytelenül befolyásolhatja a választások kimenetelét.

A választási eredmények alakulásában sokat nyomott a latban a kormány tevékenységének egyre negatívabb megítélése. Míg 2000 áprilisában ezt a lakosság 50%-a ítélte jónak, 2004. januárjában már csak 27% gondolta ugyanezt. Az utolsó kormányzati ciklusban a munkanélküliség, a terrorizmus mellett a közbiztonság romlása, a lakáshelyzet megoldatlansága, az állami oktatás, az állami iskolák helyzetének tarthatatlansága okozta a legtöbb problémát. Rontotta a kormány megítélését az is, ahogyan a 2003-ban a galíciai partoknál hajótörést szenvedett tankhajó ügyét kezelte. A hatalmas mennyiségben kifolyt kőolaj soha nem látott pusztítást végzett az északi tengerpart élővilágában, és súlyos helyzetbe sodorta a tengerből élő helyi lakosokat, halászokat. A hetekig tartó kormányzati téttlenség és tehetetlenkedés a mentési munkálatokban, majd a helyreállításban nemcsak Galiciában rontotta a központi kormány képét. A másik, a spanyol közvéleményt a mai napig élénken foglalkoztató eset a 2003-ban Törökországban lezuhant repülőgép tragédiája. A gépen Afganisztánból hazatérő spanyol békefenntartók utaztak, és több mint negyvenen lelték halálukat a szerencsétlenségben. A hatósági engedélyek hiányában a hozzátartozók több mint tíz hónap után sem tudták elérni, hogy a helyszínen végezzék el a DNS-vizsgálatokat az áldozatok azonosítására, akiknek maradványait azóta is Törökországban őrzik. Mindezt a szocialisták erőteljesen bírálták, az emberek gondoljai iránt érzéketlen kormány képét rajzolva föl.

Az Aznar kormány bukásában igen nagy szerepet játszott a külpolitika. A Néppártot, külpolitikai programjának kidolgozásakor az a cseppet sem lebecsülendő megfontolás vezette, hogy Spanyolországot ha nem is nagyhatalommá, de legalább erős középhatalommá tegye, amellyel nemcsak Európában, hanem Amerikában is számolnak. Aznar nem titkolt ambíciója volt, hogy Spanyolországot felvegyék a G-7 csoportba. Ezért külkapcsolatainak alakításakor a transzatlanti viszonyt tette az első helyre. Már Bill Clinton elnök felé is tett tapogatózó lépéseket, de igazán jó, szinte baráti vi-

szonya Bush elnökkel alakult ki. 2003 februárjában, a portugál Azori szigeteken tartott találkozáson, melyen Bush amerikai elnök, Tony Blair brit miniszterelnök és Aznar vett részt, és ahol eldőlt az „iraki menetrend”, a spanyol kormányfő feltétel nélkül csatlakozott a koalícióhoz. (Cserébe ígéretet kapott arra, hogy spanyol vállalatok tetemes megrendeléseket kapnak az iraki újjáépítés során.)

Bár a hadüzenetről és a békekötésről a döntés a király joga, ezen túl a spanyol alkotmány nagy mozgásteret biztosít a kormánynak. Egymaga dönthet csapatok külföldre küldéséről, illetve visszahívásáról, amennyiben békefenntartásról, vagy humanitárius akcióról van szó. Csak akkor tartozik az akciót a Kongresszus elé vitára bocsátani, ha háborúban való részvételtől van szó. Így 2003. februárjában Aznar egyszerűen tájékoztatta a Kongresszust döntéséről, amely szerint 1300 spanyol katona részt vesz az iraki rendfenntartásban, béketeremtésben. A bejelentést követően hatalmas tiltakozó akciók és soha nem látott nagyságrendű, többmilliós tüntetések követték egymást. Ezek élén a szocialisták, a kommunisták és tömegeik álltak. A néppárti kormány azonban tudomást sem vett róluk. A tiltakozókat – ugyanúgy, mint korábban már több alkalommal, és a legkülönfélébb esetekben, amikor valaki eltérő véleményt nyilvánított – hazafiatlanoknak, nemzetietleneknek minősítette. Ez az arrogáns viselkedése nemcsak tovább élte a háborúval szembeni ellenállást, hanem rontotta a kormány megítélését is.

Ezzel szemben állt a Spanyol Szocialista Munkáspárt álláspontja. A PSOE az iraki szerepvállalásról szóló bejelentés pillanatától ellenezte a részvételt, és kijelentette, hogy amennyiben hatalomra kerül, első intézkedései közé tartozik majd a spanyol egységek visszahívása, amennyiben 2004. június 30-ig Irak nem kerül az ENSZ politikai irányítása, ellenőrzése alá. Ezt az eltökéltséget képviselte a párt a választási kampány során is, ami szintén nagyban hozzájárult választási győzelméhez.

Rodríguez Zapatero beiktatása után azonnal, április 15-én bejelentette, hogy nem is várja meg június 30-át, mivel nem lát garanciát arra, hogy az említett időpontig Irak az ENSZ politikai-katonai irányítása alá kerüljön.

Az új spanyol miniszterelnök azt is világossá tette, hogy kormánya fontosnak tartja, hogy jó kapcsolatokat tartson fenn az Egyesült Államokkal, de külkapcsolataiban Európa áll majd az első helyen. Igen erősen hangsúlyozta viszont a Latin-Amerikához és a Maghreb-országokhoz fűződő viszony további erősítésének szükségességét.

A PSOE új kormánya mögött nem áll abszolút parlamenti többség. A szenátusi választáson ráadásul a Néppárt szerzett némi többséget. Az országos pártok közül a Kongresszusba (a parlament alsóházába) a „két na-

gyon” kívül csak a kommunista vezetésű IU jutott be, ám három nagyobb és jó néhány kis helyi autonomista párt tarkítja a mezőnyt, általában bal-közép vagy centrum-jobbközép arculattal. A szocialistáknak velük kell összehangolniuk a kormány programját, hogy biztosítsák végrehajtásához a többség támogatását. Ez azonban nemcsak taktikai ügyességükön, hanem programjuk minőségén is múlik.

Az alábbiakban közölt statisztika mutatja, milyen bonyolult közegben kell manővereznie a PSOE kormányának a 350 fős spanyol kongresszusban:

Pártok	Szavazatok	%	Mandátumok
Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE)	10.909.68	42.64	164
Néppárt (PP)	9.630.512	37,64	148
Konvergencia és Unió (CiU) (Katalán konzervatív nacionalista párt - 1979-től 2003-ig volt kormányon Katalóniában)	829.046	3.24	10
Katalán Köztársasági Baloldal (ERC) (A 2003 decemberében Katalóniában alakult, szocialisták vezette koalíció tagja.)	649.999	2.54	8
Baszk Nacionalista Párt (EAJ-PNV)	417.154	1.63	7
Egyesült Baloldal (IU)	1.269.532	4.96	5
Kanári Koalíció (CC)	221.034	0.86	3
Galícia Nemzeti Blokkja (BNG)	205.613	0.80	2
Aragóniai Junta (CHA)	93.865	0.37	1
Euzko Alkartasuna (EA) (baszk nacionalista párt)	80.613	0.32	1
Andalúz Nemzet-Független Andalúzia	60.645	0.24	1

(Na-Bai)